EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Proza lui Mika Waltari (născut în 1908, membru al Academiei Finlandeze) a fost întîmpinată peste tot de simpatia cititorilor și de prețuirea criticilor — fiindcă este, în ceea ce are mai bun și mai durabil, un sistem complex de inițiere în universul finlandez, cu aurorele lui boreale și cu un popor care investește pămîntul, stînca și apa cu frumusețea poemelor, cu rezonanța lor profund lirică.

Lei 7,25

108
1969

MIKA WALTARI • FEMEIA ȘI STRĂINUL

MIKA WALTARI

FEMEIA ȘI STRĂINUL

COLECȚIA MERIDIANE

Coperta de: *Henri Mavrodin*

Titlul original:
VIERAS MIES TULI TALOON
(partea întîi)
şi JÄLKINÄYTÖS
(partea a doua.)
Editura Werner Söderström, Porvoo — Helsinki,

Mika Waltari

Femeia şi străinul

Roman

Traducere şi prefaţă de *George Sbârcea*

Editura pentru Literatură Universală
Bucureşti — 1969

PREFAŢĂ

De la prima apariţie a Kalevalei, *în 1835, căreia Elias Lönnrot îi dăruise o unitate poetică fermecătoare, sufletul şi literatura finlandeză au exaltat închipuirea multor cititori de pe continent. Poeţii şi scritorii patriei lui Väinämöinen şi a unor legende de o frumuseţe stranie, căreia o epopee populară îi adusese cea dintîi faimă în lume, au descoperit, o dată cu romantismul european, principala sursă a inspiraţiei lor : trecutul poporului, felul lui de a gîndi şi simţi, arta pe care el o zămislise timp de multe secole. A apărut astfel, începînd îndeosebi din a doua jumătate a veacului trecut, o proză şi o poezie proprie finlandezilor, scrisă la început în suedeză, limba clasei culte, mai tîrziu — la incitarea curentului denumit „romantismul de la Helsinki" şi urmărind să valorifice tradiţiile, caracterele, năzuinţele naţionale — în limba finlandeză. S-au manifestat poeţi şi scriitori despre care merită să se vorbească mai mult decît s-a făcut pînă acum, ca Alexis Kivi, Eino Leino, Johannes Linnankoski, Otto Manninen, Larin Kyösti şi Frans-Eemil*

Sillanpää, care, laureat în 1939 cu Premiul Nobel, a gravat în conştiinţa publicului de pretutindeni caracterul de introspecţie şi dragostea poetică de natură, specifice literaturii finlandeze.

O literatură relativ recentă, căreia nu-i lipseşte cu toate acestea nici prestigiul originalităţii, nici acela al răspîndirii mondiale. Ea s-a impus vertiginos cititorilor din lumea întreagă — după epopeea naţională şi cele cîteva nume menţionate — datorită vastei opere a lui Mika Waltari, un reprezentant al romanului finlandez în sfera valorilor universale. Tradusă în multe limbi străine şi tipărită peste tot în tiraje remarcabile, pînă şi în colecţiile de buzunar anglo-saxone, opera aceasta a consacrat un prozator generos, una dintre personalităţile cele mai interesante ale secolului nostru, înclinat spre o mare risipă de fantezie poetică, în funcţie de care arta lui se defineşte. Preocupările sale urmăresc, în ultima instanţă, să demonstreze, cu erudiţia cea mai sigură şi printr-o continuă explozie de sensibilitate şi emoţie, unitatea omenirii, sursele ei comune de spiritualitate, omologarea unor aspiraţii universale în diferitele expresii de cultură şi artă naţională. Fie că e vorba de trilogia sa celebră, timp de mulţi ani un best seller *în ediţiile engleză şi americană, şi care constă din* Egipteanul *(1945),* Etruscul *(1955) şi* Romanul *(1964), purtîndu-şi cititorii pe meridiane depărtate de ceea ce se află la nord de Marea Baltică, sau de romane şi nuvele cu o mai scurtă respiraţie epică, între care* Marea iluzie *(1928),* Trenul omului solitar *(1929),* Sîmburele de portocală *(1931),* Lunaticul *(1935),* Graiul focului *(1959),* Copacul cu vise *(1965), ca şi uimitorul volum de poeme, de altfel singurul,* Inscripţii pe lemn *(1967), Mika Waltari trasează cîteva din coordonatele sufleteşti ale unui popor răsărit în spaţiile nemărginite ale Septentrionului: dominanta factorului natură în sensibilitatea individului, simţul adînc al demnităţii umane, încrederea în forţa idealurilor şi sentimentelor ce ocîrmuiesc viaţa socială, hotărîrea de a imprima mediului amprentele de frumuseţe şi confort menite să îmbogăţească existenţa omenească.*

Romanul Femeia şi străinul *(1937) a cunoscut, în versiunile franceză, germană, italiană, engleză, suedeză, maghiară ş.a. mai multe ediţii succesive, autorul l-a revăzut în două rînduri spre a-i da forma definitivă, fiind publicat şi la noi, în urmă cu mai bine de un sfert de secol, într-o perioadă cînd în publicul românesc domnea confuzie în privinţa literaturilor nordice şi cînd numai întîmplarea putea să favorizeze o apropiere între cititor şi scriitorii străini. Întîmplarea aceasta a fost prilejuită — în cazul lui Mika Waltari — de o mai veche călătorie profesională, pe care am făcut-o la Helsinki şi în cursul căreia am descoperit, într-o librărie, versiunea germană a romanului finlandez* Vieras mies tuli taloon, *adică „Un străin venise la fermă".*

La Helsinki l-am cunoscut pe autorul a cărui carte o citisem şi pe care doream s-o tălmăcesc în româneşte. Mika Waltari, deşi încă tînăr — s-a născut în 1908 — îşi precizase puternica vocaţie de romancier, fiind, de pe atunci încă, unul dintre cei mai originali prozatori ai Finlandei.

Atenția de care se bucura nu numai în patria sa, ci și peste hotare, și care avea să-i aducă mai multe premii naționale și internaționale, se datora energiei și vitalității scrisului său, unei interpretări — în romanele istorice — strict contemporane a trecutului, hrănită din cunoașterea ambianței sociale și politice a zilelor noastre. Eroii lui, înzestrați cu ingenuitatea marilor visători, confruntă mereu imaginea interioară a realității cu aceea pe care o întîlnesc în realitatea obiectivă. Experiența lor amară capătă de multe ori sensul unor dureroase acte de acuzare, rezistînd legilor aspre ale societății doar prin experiențele morale transmise de înaintași. Cu acest procedeu, scriitorul promovează consecvent ideea de valoare umană, forța tradițiilor în viața individului și a colectivității, negată conștient sau inconștient de anumite relații sociale. E o mare tensiune în acest conflict permanent dintre omul chinuit de întrebări, de propria lui neputință, și dimensiunile mediocre ale unei existențe iraționale, circumscrisă de ficțiunea convențiilor. Aaltonen, personajul principal al romanului său, este un muncitor agricol dezrădăcinat din mediul său natural, ajuns lucrător într-o fabrică și simțindu-se claustrat în viața eteroclită, disimulată, a orașului, al cărei ideal de confort mediocru îl respinge. După o dureroasă experiență a solitudinii, el se înapoiază la țară, acolo unde simte că își are rădăcinile. Contactul cu pămîntul îi prilejuiește revelația corespondențelor sale cu natura fizică, ajutîndu-l să travestească vidul interior în conștiința împăcată a omului care și-a aflat propriile tipare. Romanul devine în acest

fel un sugestiv portret al finlandezului din mediul rural în perioada de industrializare a țării, al sensibilității sale specifice, reflectată printr-o analiză introspectivă de mare acuitate.

Aaltonen, care aparține proletariatului rural neadaptat încă formelor noi de existență ale secolului XX, părăsește orașul, unde s-a simțit în permanență prizonier și la a cărui viață n-a fost capabil să participe prin actul adecvării la realitatea lumii înconjurătoare. El e „străinul“, pe care femeia, solitară și ea, de la ferma din Syltakylä îl așteaptă, fără s-o știe, de mult timp. Este un om sobru și grav, cu înfățișarea sălbatică, dar cu inima plină de o ingenuitate nealterată. Ce a putut el să cunoască din viață între fabrică și căminul lipsit de căldura afecțiunii, lîngă o femeie care n-a răscolit într-însul nimic, departe de zvonurile pădurii și de priveliștea reconfortantă a ogoarelor? Abia la fermă va dobîndi conștiința valorii și a frumuseții vieții, învățînd ce este dragostea, cît de plăcută poate să fie munca, felul cum se ivește și pune stăpînire pe întreaga ființă sentimentul de înrudire cu pămîntul, singur capabil să alimenteze certitudinea existenței: în clipa cînd strînge în palme coarnele plugului, spintecînd valuri întunecate de glie, îl copleșește o senzație de împlinire și armonie, despre care nu știe că este însăși fericirea. Omul acesta de o simplitate bucolică încearcă, de fapt, să-și lămurească și să rezolve, la scara evoluției sale morale, problemele fundamentale ale existenței: munca, rostul vieții, iubirea, credința, moartea. Nu-i este dat, firește, nici să le lămurească, nici mai ales să le rezolve,

însă dobîndeşte capacitatea de a-şi evalua viaţa şi de a o trăi din nou, ajutînd-o şi pe femeia solitară de la fermă să regăsească sensul existenţei, bucuriile şi frumuseţea ei. Pe amîndoi dragostea îi face să nu se mai simtă singuri şi fără rost, reconfortîndu-i sufleteşte în faţa pustiului şi a nopţii ce se apropie.

Unul dintre marile merite ale scriitorului este felul cum se detaşează de propria sa personalitate, rămînînd aproape invizibil în cărţile sale, fiindcă doreşte ca eroii să-şi trăiască existenţa lor, nu pe a creatorului. El cunoaşte în profunzime psihologia cu valoare de generalitate umană, ca şi psihologia specifică omului finlandez ; micile lui reacţii faţă de solicitările dinafară sau modificările sufleteşti intervenite pe durate de timp mai lungi sînt urmărite de el cu un condei deopotrivă de acut.

Romanul Femeia şi străinul *— pus acum din nou la îndemîna cititorilor într-o traducere revăzută după ultima ediţie a originalului — este, pe lîngă investigaţia psihologică şi portretul zugrăvit cu ochi critic al unei pături sociale, un poem închinat vieţii în sînul naturii, cu sinceritatea, spontaneitatea, violenţa inevitabilă, munca şi refuzul artificiilor sau iluziilor perfide întreţinute de formele de viaţă citadină, înscriindu-se în acelaşi timp în sfera structurală a tragismului. El a fost numit şi „romanul marilor regăsiri", poate fiindcă Aaltonen, rătăcit în smîrcurile oraşului industrializat, ale cărui coordonate nu-i aparţin încă şi pe care le respinge datorită valorilor lor traumatizante, ca şi de altfel femeia de care îl va lega deopotrivă dragostea şi ogorul, se regăseşte în ambianţa naturii, cucereşte intuiţia sensului mai adînc al vieţii, învaţă să iubească şi să se dăruiască în întregime mediului său, să nu se mai teamă de nimic, nici chiar de moartea ce-l aşteaptă.*

Sînt pagini în romanul lui Mika Waltari, azi membru al Academiei Finlandeze, demne de marii romancieri ai literaturii universale. Ceea ce îi aparţine însă în întregime este culoarea şi vibraţia momentelor de poezie, felul personal cum celebrează natura cu miracolele ei, succesiunea veşnic uimitoare a anotimpurilor, reîntoarcerea primăverii din adîncul stihiilor. Cînd firea se trezeşte la o nouă viaţă, aceasta nu mai e doar o descriere a romancierului finlandez, ci un fenomen care depăşeşte fabulaţia artistică, rupe zăgazurile literaturii, spre a-l cuceri pe lector şi, luîndu-l de mînă, îl poartă parcă aievea pe ogoarele şi livezile reînviate.

Proza lui Mika Waltari a fost întîmpinată peste tot de simpatia cititorilor şi de preţuirea criticilor, fiindcă este, în ceea ce are mai bun şi mai durabil — pe lîngă o mărturie de valoare estetică a tragismului condiţiei umane, neistovindu-şi nicicînd actualitatea — un sistem complex de iniţiere în universul finlandez, cu aureolele lui boreale şi cu un popor care investeşte pămîntul, stînca şi apa cu frumuseţea poemelor, cu rezonanţa lor profund lirică.

GEORGE SBARCEA

Partea întîi

I

Un străin sosi la fermă în amurgul unei zile de primăvară.

Bătătorise cale lungă, cînd se abătu pe drumul ce se despica, în capătul satului, din şosea. Peste zi, pămîntul se dezmorţise în căldura primăvăratică, dar frigul înserării făcu noroiul să scrîşnească iar sub tălpi. Brazi înalţi aruncau umbre pe drum şi, în bătaia piezişă a soarelui ce asfinţea, pereţii de stîncă scăpărau stacojii.

Străinul traversă pe o veche punte şubredă pîrîul strîns între maluri abrupte, care, sub pojghiţa de gheaţă albăstrie, străbătea şerpuind cîmpia. De amîndouă părţile se întindeau ogoare golaşe, despărţite prin îngrădiri de sîrmă ghimpată în parcele simetrice. Pe miriştile pustii, înălţîndu-se domol pe coastele văii, nu mai rămăseseră decît lujerii cafenii uitaţi acolo de vara trecută şi, ici-colo, pete fragile de zăpadă, pe care soarele zilei următoare avea să le topească. Prin păduri, zăpada stăruia pretutindeni şi, în luminişuri, văpaia melancolică a asfinţitului pălea pe nesimţite.

Soarele ce scăpăta aprindea vîlvătăi pe care le reflectau, în urma străinului, geamurile satului prelins către apus. Deasupra caselor ațipite de-a lungul drumului, firele antenelor de radio se legănau, scăpărînd în văzduhul albastru, peste curțile posomorîte.

Drumul urca ușor în pantă, presărat cu gropi și băltoace ; între ele, roțile carelor tăiaseră pîrtii adînci. Ici-colo mocnea verdele palid al acelor de brad și cafeniul întunecat al țărînei de pe ogoare, contrastînd cu galbenul vesel al moviliţelor de nisip, cărate cu roaba după primul îngheț. Movilițele acestea nu erau însă prea multe ; străinul numără, din mers, vreo zece. O roabă fusese deșertată în șanț, fie din greșeală, fie din nepăsare, și, în cele dintîi zile însorite, apele, care slăvesc primăvara, împrăștiaseră nisipul, răsfirînd boabele lui mărunte de-a lungul albiei șanțului.

Străinul străbătuse cale lungă în acea zi, simțindu-și mădularele și mintea toropite deopotrivă de oboseală, ca omul care, conștient de puterea sa, își dă seama în același timp de sfîrșeala ce-l amorțește.

La marginea unui cîmp întins, înclinat spre cursul apei, zări în fața lui, pe o colină abruptă, un hambar cenușiu ce se profila pe fundalul unor stînci mohorîte. Apoi drumul se desprinse din umbra brazilor și urcă în lumina cerului spălăcit de înserare.

Străinul se opri o clipă și aruncă, șovăitor, o privire în urmă, apoi alta în față, înainte de a-și urma calea către fermă.

În clipa aceea, un presentiment tulbure îl cuprinse. Departe, în urmă și parcă sub tălpile lui, satul se cufundase în umbră. De sus, cerul părea mult mai larg ca văzut de jos, din satul căruia îi deslușea încă fiecare casă, fiecare fereastră, dar ferestrele și casele erau deopotrivă de pipernicite, în timp ce pojghița de gheață a pîrîului șerpuitor se schimbase și ea parcă într-un fuior îngust, ce se pierdea în zarea cîmpiilor tot mai întunecate sub cerul nemărginit.

După scurta clipă de șovăială, străinul își urmă calea, și o priveliște nouă se desfășură în fața lui. Între pereții stîncoși și pîlcurile de pădure scînteia, în ultimele raze ale asfințitului, un lac cu gheața muiată. Era înconjurat de ogoare netede, întrerupte de-un pîlc de copaci, iar în vîrful unei coline, între lac și hambar, se înălța o fermă cu acareturile ei.

Străinul îmbrățișă totul dintr-o singură privire. În timp ce-și urmă drumul, își aținti însă ochii numai asupra casei. Era o clădire veche, pe care timpul o părăginise, spălăcind culoarea roșie a zidurilor măcinate. Pervazurile ferestrelor se topeau cenușii în întunericul ce cobora și, din hornul năruit, un firicel de fum urca spre cerul vînăt. Străinul văzu hambarul sur, grajdul cenușiu, clădit pe-o temelie de cărămizi roșii, stiva de lemne, iar sub brazii întunecați, lîngă un fuior de apă despicat din lac, baia înnegrită.[1] Privea doar casa și, în timp ce-o privea, zări la fereastră o lumină aprinzîndu-se în interior. În

---

[1] Baia de aburi, nelipsită de pe lîngă nici o casă finlandeză, denumită *sauna*.

aceeaşi clipă, pîrjolul asfinţitului se stinse dincolo de creasta pădurii, seara vînătă ieşi din tufişuri, cerul se întunecă, şi străinul îşi urmă calea, de-a lungul firelor electrice şi al stîlpilor încă de un alb proaspăt, către lumina rece aprinsă în casă. Se îndrepta spre lumina clară şi rece, peste care se abătu o clipă umbra unui om. Fusese văzut din casă. Străinul avu senzaţia ciudată că mai trăise odată clipa asta, cîndva, foarte demult, un moment asemănător într-un peisaj identic, mergînd, ca şi acum, spre aceeaşi lumină rece, în seara ce se lăsa. În acelaşi timp, o sfîrşeală de moarte puse stăpînire pe el. Picioarele i se îngreunară şi traista prinse să-i apese umărul. Totul i se păru lipsit de orice rost, el însuşi, casa aceea străină, umbra omului în lumina glacială. Nu mai exista pentru el decît somnul şi oboseala, ca în atîtea seri de pînă atunci, căci ceea ce fusese înaintea somnului şi a oboselii luase sfîrşit o dată pentru totdeauna. Un zid de nepătruns îl despărţea de trecut. De asta mergea acum pe un drum necunoscut, către casa aceea străină, fără nici o amintire. Era bine aşa.

Străinul ajunse la fermă. Pătrunse pe poarta deschisă în gardul de mărăcini şi urcă scara dărăpănată. Podeaua pridvorului trosni sub paşii lui. Pipăi uşa, bătu şi apăsă clanţa, dar se opri pe prag, lîngă căminul spoit în alb.

— Bună seara, îngînă el cu jumătate de gură, de parcă s-ar fi temut să nu tulbure pe cei din casă. Stătu astfel o clipă, apoi îşi scoase domol pălăria, îşi şterse fruntea cu palma şi rămase pironit locului, răsucindu-şi pălăria în mînă.

În încăperea luminoasă, strălucirea becului îi supăra ochii deprinşi cu blînda licărire a crepusculului.

Un bec electric, fără abajur, atîrna din tavan. Lumina lui tristă şi neînsufleţită învăluia încăperea în care se aflau trei persoane. În fund, la capătul unei mese lungi, şedea un bărbat între două vîrste, cu coatele proptite de masă, citind un ziar. Aruncă o privire grăbită către străin, dar cu aceeaşi grabă îşi aplecă iar ochii asupra ziarului, cu o expresie de îndîrjire pe faţă. Pe masa neacoperită se aflau rămăşiţele cinei : un castron cu supă, coşul de pîine cu cîteva felii grosolan tăiate şi trei farfurii.

Pe laviţa de lîngă perete, aproape de fereastra dinspre sud, un bătrîn în cămaşă peticea ochiurile deşirate ale unei plase. Îşi întrerupse îndeletnicirea şi, ţinînd în mînă andrelele cu care lucra, îşi pironi ochii stinşi de vîrstă asupra noului venit. Avea un obraz scofîlcit şi trudit ; îl cercetă pe străin fără să clipească din ochi, fără să-i răspundă la salut, fără vreo curiozitate, ca şi cum ar fi amuţit de stupefacţie.

A treia fiinţă, o femeie, stătea între vatră şi găleata mare cu apă. Purta o rochie de flanelă şi, peste ea, un şorţ pătat. Îşi suflecase mînecile bluzei, dezgolindu-şi braţele albe şi vînjoase. Străinul îi privi mîinile frumos croite, cu degete prelungi şi subţiri, dar roşii, înăsprite şi crăpate. Apoi îi privi faţa : părul ei neîngrijit, pieptănat la întîmplare, fusese strîns la ceafă, încît figura, în lumina lividă a becului electric, avea un aer straniu, de goliciune.

Era o faţă rigidă şi de nepătruns, ai cărei ochi îl priveau pe noul venit fără cea mai slabă urmă de nedumerire. Ochii aceştia îl pătrunseră încă înainte de a fi rostit un singur cuvînt. De prisos orice explicaţie, fiindcă ochii reci ai femeii aflaseră despre el, dintr-o clipire, tot ce se putea afla. În torpoarea şi oboseala sa, străinul îşi spuse că femeia aceasta, a cărei faţă e atît de nemilos dezgolită, iar ochii sînt fără umbră de vis sau vreun strop de milă, e o făptură puţin comună, prea aspră spre a fi femeie.

Într-un tîrziu, ea dădu uşor din cap şi răspunse la salutul lui cu un „Bună seara" scurt.

Străinul îşi scoase, cu mişcări încete, traista de pe umăr şi se aşeză pe lăicerul îngust, aproape de uşă, cu pălăria şi traista spînzurînd între genunchi. Se instală pe locul destinat copiilor şi cerşetorilor, şi nu mai scoase o vorbă. Acesta era obiceiul şi aşa cerea bunacuviinţă prin partea locului. Numai copilandrii cu mintea mărginită, flecari şi prost crescuţi, trăncănesc, fără să fie întrebaţi, pe unde îi poartă paşii.

Străinul nu era de prin partea locului ; venea de departe, dar deprinsese în scurt timp obiceiurile localnicilor, fiindcă ele îl mişcaseră. Bună şi înţeleaptă treabă, îşi spuse el, se poate flecări şi mai tîrziu, nu-i nici o grabă.

Bătrînul ridică andreaua şi continuă să împletească ochiurile rupte ale năvodului. Femeia se apropie de masă şi o şterse, după ce adună de pe ea totul. Era o femeie voinică şi bine legată, încălţată în cizme cu carîmbi scurţi, pe ale căror vîrfuri şi călcîie se uscase gunoiul de

la vite. Nu avusese răgazul să le curețe sau, poate, nici nu se sinchisea.

Omul de la masă se încăpăţînă să-şi citească mai departe ziarul, dar ochii lui urmăreau pe furiş mişcările străinului aflat lîngă uşă. Acesta avu din nou senzaţia confuză că mai trăise cîndva, într-un trecut depărtat, această clipă, în seara apăsătoare, în încăperea fermei dărăpănate, sub lumina lividă a becului electric. Mai văzuse parcă obrazul ăsta moleşit, pungile albăstrii de sub ochii vicleni, părul slinos, gura întredeschisă, cu buze nătîngi, dinţii stricaţi şi mîinile ţinînd fără vlagă ziarul. Văzuse şi înainte oameni de felul lui. Îl privi iscoditor, înfingîndu-şi privirea în ochii lui şireţi, dar acesta se feri cu o alunecare laterală a privirii.

— De unde vii, străine ? — întrebă într-un tîrziu bătrînul, netezind cu mîinile-i uscate şi vînoase năvodul aşternut pe genunchi.

Întrebarea făcea şi ea parte din obiceiurile locului. După trecerea unui anumit timp, ea se cuvenea pusă oricărui nou venit. Femeia se oprise şi ea lîngă masă, rămînînd să-l cerceteze din ochi pe străin, casa lor aflată departe de sat fiind arareori vizitată. Numai cine avea un lucru anume şi ştia ce caută prin aceste locuri se abătea, cînd şi cînd, pe la ferma mărginaşă.

Femeia părea să ştie ce-l adusese pe străin. Aşteptase chiar să vină cineva. Toţi trei îl cercetau acum din priviri pe necunoscut. Răspunsul întîrzie o bucată de vreme, iar cînd fu rostit şovăitor, ocoli întrebarea propriu-zisă :

— Caut o slujbă de argat sau de agronom la o fermă.

Omul de la masă aruncă o privire femeii și azvîrli ziarul, expresia feței i se schimbă deodată, ochii prinseră să-i scapere de răutate, iar buzele i se schimonosiră.

— Nu ne trebuie argat, spuse el pe un ton iritat. Cine naiba ți-a vîrît în cap una ca asta?

Străinul nu-și pierdu firea, privi doar puțin mirat și cu oarecare dispreț la omul care pierduse orice stăpînire de sine, apoi privirile lui alunecară spre femeie, adresîndu-i-se ei:

— Am citit un anunț în ziar și m-am gîndit să vin, să văd despre ce e vorba.

Femeia dădu din cap. Privirea albastră și aspră a ochilor nu i se schimbă de fel, dar glasul ei deveni mai prietenos:

— Dacă-i așa, vino mai aproape.

Zicînd acestea, cercetă din ochi pe omul de la masă și o privire a ei fu de ajuns pentru ca fața acestuia să se contracteze, obrazul hain se nărui parcă, umerii se prăbușiră și ei, iar gura se moleși, flască și morocănoasă. Numai în priviri mai mocni neputința furioasă, ca să se stingă și ea, curînd, într-o pasivitate difuză.

Străinul își lăsă pălăria și traista pe podea, străbătu încăperea și se așeză lîngă bătrîn, pe lavița lată, lipită de perete.

— Nu ești de prin părțile noastre, nu-i așa? — întrebă femeia, privindu-l calm. Străinul clătină din cap.

— Vii de departe? — continuă ea, fără să-l întrebe din curiozitate, cum au obiceiul femeile, ci cu o anumită siguranță.

Răspunsul întîrzie cîtăva vreme.

— Vin din răsăritul Finlandei — îngăimă el, într-un tîrziu, cu o umbră de silă în glas și, fiindcă femeia continua să-l privească întrebător, cu ochii ei calmi și reci, adăugă la răspunsul său numele unei mari regiuni industriale.

— Ai cinat? — întrebă ea, așezînd lîngă vatră farfuriile murdare, peste care turnă apă clocotită.

— Nu mi-e foame — minți el, fără s-o privească.

Bărbatul de lîngă masă aprinse o țigară cu carton, aruncă neglijent chibritul pe jos, se ridică și porni către străin, examinîndu-l de sus pînă jos. Suflă fumul prin colțul gurii și, izbind cu pumnul în masă, rosti apăsat:

— Vii de departe? Chiar atît de departe? Și ce te-a îndemnat să vii pînă la noi?

Străinul nu tresări măcar; privea neclintit înaintea lui, de parcă n-ar fi auzit nimic, lucru care îl întărîtă și mai mult pe celălalt.

— Cel ce vrea să se tocmească într-o casă trebuie să răspundă cînd e întrebat. Unde-ți sînt certificatele? Ai cumva vreunul? Sau îți închipui că angajăm orice vagabond care se rătăcește din mila Domnului pe la ferma noastră?

Străinul se gîndi la talpa ferfeniță a ghetelor sale, la veșmîntul său ponosit, la cămașa de lînă destrămată pe la subsuoară, pentru care dăduse, la oraș, ultimul său costum bun. Venind din aerul rece al serii în încăperea călduță, simți și sudoarea care îi îmbrobonase trupul, o dată cu mirosul greu al rufăriei murdare. Privirile răutăcioase și arogante ale celui ce-i punea întrebări descoperise toate acestea. O roșeață

sumbră cuprinse treptat fața străinului, care își plecă ochii în pămînt.

— Am două certificate — zise el cu glasul scăzut.

Fără să ridice privirea, începu să se scotocească prin sîn, de unde scoase o pungă de piele, foarte curată, din care ieșiră la iveală două hîrtii împăturite și roase la colțuri.

Omul cu buzele mototolite i le smulse din mînă, apoi, apropiindu-se de lumină, prinse să le descifreze. Despături întîi hîrtia dactilografiată și ștampilată, apoi pe cealaltă, scrisă de mînă.

— Poftim, ai fost grădinar — zise el cu ironie, și contramaistru la șarjele de mostre ale uzinei. Numai că hîrtia asta e atît de zdrențuită, încît nici numele nu ți-l pot citi. Sau, poate, l-ai șters dinadins chiar dumneata, nu ? Certificatele sînt prea vechi ; cel mai proaspăt din ele, ia să văd, păi sigur, e întocmit acum opt ani. Unde-ai umblat între timp ? Nici cîinilor nu le trebuie o jerpelitură ca asta. Ăsta-i gunoi !

Omul aruncă trufaș cele două hîrtii. Obrazul i se înroși și ochii îi aruncau fulgere. Se înfierbîntase, întărîtîndu-se singur în timp ce vorbea. Pe buzele-i groase, cuvintele se prăvăleau de-a valma, poticnindu-se unele de altele. Întreaga sa moliciune dispăruse deodată, trăsăturile feței i se destinseră, fruntea lui părea acum inteligentă. Era proprietarul unei ferme destul de mari, stăpîn pe sine și conștient de valoarea sa.

— Toate haimanalele astea...

Bătrînul aruncă repede plasa și se ridică. Femeia își șterse mîinile în șorț și se apropie de bărbat ; acesta se oprise în mijlocul încăperii, în bătaia becului atîrnat de tavan. Fruntea îi era purpurie, vinele de la tîmple i se umflaseră, iar la colțurile gurii i se prelingeau dîre de salivă. Bătu cu piciorul în podea și se dezlănțui furios, cu mîna întinsă :

— La naiba ! Angajați toate lepădăturile, fără știrea mea ! Cine-i stăpîn aici ? Vă-nchipuiți că nu-s în stare să pun piciorul în prag ? Am să v-arăt eu vouă...

— Ușor, Alfred, ușor — stăvili femeia potopul de vorbe, cu glasul sugrumat, dar hotărît.

Omului i se înecă ocara în gîtlej. Căscă gura ca să mai spună ceva, rămase însă mut și prinse să se învîrtească de colo pînă colo prin încăpere, privind în cele din urmă, fără noimă, la butucii aflați înaintea căminului.

Bătrînul făcu un pas către fereastră, spinarea lui încovoiată se îndreptă, iar mustața zbîrlită și sură înțepeni, despicată în două.

Omul izbi cu piciorul în grămada de lemne, obrazul buhăit și bărbia prinseră să-i tremure, apoi își privi soția. Ardea în ochii lui o ură atît de nestăvilită și de amară, încît străinul își feri privirile ca să n-o vadă.

Cel pe care îl chema Alfred porni către odaia lui ; pomeții obrajilor îi mai tremurau. Trînti cu sete ușa în urma sa și, peste puțin, o altă ușă fu izbită undeva, mai departe. Se auzi scîrțîitul unui pat, ca atunci cînd un om îmbrăcat și încălțat cu cizmele grele de noroi se aruncă pe el cu toată greutatea trupului.

Pe urmă nu se mai auzi nimic. Rămase în încăpere doar becul electric, fără abajur, atîrnat de tavan, și privirea albastră, rece a femeii.

Străinul ședea nemișcat pe laviță. Doar capul și-l întoarse încet. Femeia îl privi atentă un timp, apoi se apropie iar de lighean și continuă să spele vasele. Mustața bătrînului se pleoști din nou. Se întoarse și el la locul lui, lîngă fereastră, și privi afară, cu palma făcută streașină la ochi. Plasa peticită zăcea jos, la picioarele lui.

Afară se întunecase de-a binelea. Stelele licăreau, crestele stîncilor se profilau negre pe cer, dincolo de lac și de miriștile pustii. Femeia spăla în tăcere, șterse vasele pe îndelete, cu o cîrpă aspră. Strînse masa, luă castronul și rîndui totul pe un raft al dulapului. După ce isprăvi, rămase o clipă cu mîna în șold, privind cerul spuzit de stele și jos, în vale, satul din care nu se zăreau decît cîteva lumini palide, clipind răzleț în noapte. Își scoase șorțul pătat și se așeză la masă. Se odihnea acum, cu mîinile încrucișate în fața ei. Vorbi fără să-l privească pe străin :

— Avem nevoie de cineva care să se priceapă la lucrul cîmpului și la treburile fermei. Un om care să facă totul singur, fără ajutorul cuiva. Sîntem numai noi trei. Bătrînul mai ajută, atît cît îl lasă puterile, asta însă nu e prea mult. Bărbatul meu...

Șovăi, de parcă ar fi regretat că a spus mai mult decît trebuia. Își privi mîinile. Străinul se uită lung la degetele ei alungite. Nici un inel pe ele.

Femeia reluă ceea ce avea de spus și, ca și cum și-ar fi pregătit totul în cap pe cînd spăla încă vasele, înșiră ce-i mai rămăsese, pe nerăsuflate :

— Mai ajută și bărbatu-meu la treabă... cînd și cînd. Atunci cînd poate, muncește în rînd cu noi... A fost bolnav greu... de-atunci nu mai e bun de nimic. Drept să-ți spun, n-am fost crescuți nici unul pentru lucrul ăsta aspru. Nici el, nici eu. De asta am avea nevoie de un om vrednic, de încredere...

Tăcu din nou. Părea oarecum încurcată și neîncrezătoare, de parcă ar fi fost stînjenită de mîndrie și dîrzenie. Își stăpîni însă stinghereala și adăugă :

— Numai că, din toamnă încolo, nu prea avem cum să te oprim la noi.

Străinul clătină în tăcere din cap. Își dădea seama că nu înlăturase încă toate piedicile.

— Fiindcă sînt sigură că ai mare nevoie de simbrie, mă tem că...

Îi reteză vorba scurt :

— Simbria nu mi-e din cale-afară de necesară... Dacă vreți, rămîn aici pînă la toamnă și mă mulțumesc cu ce-o să-mi dați. Pe urmă, vom vedea ce-are să mai fie.

Bătrînul se urni anevoie, dădu bună seara și ieși în pridvor. Undeva scîrțîi o ușă de două ori, la închidere și la deschidere. Femeia ridică ochii spre străin. Fața închisă și dîrză se mai deschise și păru că se înmoaie.

— Bătrînul doarme în pridvor. E dreptul bătrîneții lui să stea aici, la fermă, și va rămîne

la noi pînă cînd o să moară. Cît timp a fost bun de lucru, mi-a fost de mare folos...

Străinul își înfipse privirea în ochii femeii. În clipa aceea, trăsătura blîndă de pe fața ei dispăru, expresia ei se închise și încremeni din nou, iar ochii albaștri deveniră bănuitori. Rosti uscat :

— Pe mine nu mă interesează cîtuși de puțin certificatele pe care le ai. Astea... nu înseamnă nimic. Știm acum amîndoi ceea ce trebuia știut. Departe de mine gîndul de a te descoase, despre unde ai lucrat în ultima vreme și de ce-ai plecat de acolo. Mă interesează doar dacă vrei să rămîi la noi, dacă primești condițiile pe care ți le-am spus... Știu că vii de departe, din capătul celălalt al țării. Și mai știu că ești flăcău. Cel puțin astfel scrie în hîrtii...

Trecu mai bine de un minut, pînă cînd străinul se hotărî să rostească un răspuns afirmativ.

— Nu pot să-mi închipui ce anume te-a mînat atît de departe. De altfel, lucrul ăsta nici nu mă privește — urmă femeia. Cei din sat nu prea obișnuiesc să se abată pe la fermă. Adevărat că nici noi nu-i vizităm prea des. E bine s-o știi și asta, încă de pe acum... De dormit, vei putea să dormi aici, pe laviță, pînă cînd se mai încălzește vremea. Atunci ai să te muți afară, în cămară ; e mai răcoare acolo și e mai mult aer... Nu sînt o gospodină prea grozavă, însă acum, primăvara, nici gospodinele mai iscusite decît mine nu prea știu ce să gătească. Cămara cu de-ale gurii e pe jumătate goală. Dacă nici asta nu te îngrijorează, poți să rămîi...

Străinul se ridică, fără să scoată o vorbă, și porni către ușă. Își atîrnă pălăria într-un cui, iar traista o aruncă pe podea. Se apropie apoi de femeie, se opri în fața ei și o privi lung.

— Dacă te interesează de ce anume vreau să mă angajez aici — începu el stîngaci — aș vrea să știi un singur lucru. Anume : să nu creadă nimeni că fug cumva din fața legii...

Tăcu și stătu în cumpănă, ca și cînd ar mai fi vrut să adauge ceva, dar femeia îl opri cu un gest.

— Nu mă amestec în treburile altora. Îmi ajung ale mele, pînă peste cap... Acum, fiindcă ești obosit, culcă-te. Mîine îți voi arăta tot și vom vorbi despre cele ce sînt de făcut.

Glasul ei răsuna aspru și plin de amărăciune. Se ridică, dar, înainte de a intra în odaia ei, îl măsură pe străin cu o privire iscoditoare și bănuitoare.

Cînd se întoarse, străinul ședea pe marginea laviței, desculț. Își descălțase ghetele uzate, murate de apă, și își aruncase ciorapii rupți peste ele, murdare și pline de noroi cum erau. Ședea cu capul plecat, privindu-și picioarele, de parcă ar fi descoperit abia atunci cît sînt de bășicate și de rănite și cum le-a schimonosit amarnica și lunga pribegie.

Femeia ridică ciorapii de jos și îi întinse pe cuptor, la uscat. Așeză apoi cîteva schimburi curate, lîngă străin, pe laviță.

— Încearcă-le... poate ți se potrivesc — făcu ea

Vocea îi era aspră și uscată.

— Mîine poți să încalți cizmele de cauciuc din pridvor. Sînt aproape noi. Rufele murdare leapădă-le aici, în ungher !

Omul se ridică greoi. Descult, abia era ceva mai înalt decît femeia. Privirile lor se încrucişară : o pereche de ochi albaştri şi reci, şi ochii lui verzi, gravi şi serioşi... Întinse mîna.

— Tocmeala se pecetluieşte cu o strîngere de mînă, cred, după obicei — zise el, încă tot stîngaci. — Mă cheamă Aaltonen.

Femeia îl privi bănuitoare şi băgă iar de seamă că îşi stăpîneşte parcă un gest sau un cuvînt. Mîna întinsă recăzu şi străinul nu găsi nimic mai bun de făcut în chinuitoarea sa tulburare decît să-şi privească uluit picioarele îndurerate.

— Nu cunosc obiceiurile de pe-aici — se grăbi el să adauge, umilit. — Poate că nu se cade ca stăpîna să dea mîna cu argatul.

— Nu e vorba de obicei, ci de cuviinţă — răspunse femeia, şi îi întinse, blînd, mîna.

Două mîini străine se strînseră şi se despărţiră în pripă, dar în palma aspră a bărbatului stărui multă vreme urma atingerii. Era o senzaţie ciudată. În clipa cînd femeia îi întoarse spatele ca să iasă din odaie, el îşi ridică mîna în neştire şi o examină cu băgare de seamă. Fără doar şi poate, nu era obişnuit cu astfel de strîngeri de mînă.

— Să fie într-un ceas bun, Aaltonen. Acum, culcă-te ; trebuie să fii tare obosit. Noapte bună.

— Noapte bună — răspunse el, şi îi urmări cu privirea umerii drepţi şi semeţi, pînă cînd femeia dispăru dincolo de uşă.

Casa se cufundă acum într-o tăcere desăvîrşită. Îşi scoase cu mişcări leneşe cămaşa sfîşiată şi mototolită. Întrerupătorul electric era pe peretele de alături. Se duse să stingă lumina. Ochii i se

deprinseră anevoie cu întunericul nopţii de primăvară, dar pe încetul lucrurile începură să se desprindă, masive şi negre, din beznă. Îl cuprinse deodată o oboseală toropitoare. Nu-şi mai bătu capul ca să se dezbrace, ci îşi trase pînă la bărbie pielea de oaie jerpelită, potrivi la căpătîi traista, în loc de pernă, şi se lungi pe laviţă. Începînd de azi, casa asta are să-i fie căminul.

Lîngă urechea lui, în peretele de bîrne, ronţăiau carii. Ei înseamnă moarte, îşi spuse, pe jumătate adormit, apoi curînd îl copleşi somnul. Nu visă şi nu îşi mai aduse aminte de nimic. Trecutul şi viitorul încetaseră deopotrivă să mai existe. Mai tîrziu avea să-şi aducă aminte că auzise în perete ronţăitul cariilor, atunci, la începutul primului său somn în casa asta. Şi carii înseamnă moarte.

Abia mijeau zorile, cînd femeia ieşi în bucătărie. Străinul mai dormea. Femeia potrivi lemnele mărunt tăiate în vatră şi puse deasupra castronul de fiert cafeaua, fără să aprindă însă lumina. Aruncă ochii spre laviţă şi păru că o supără faptul că străinul adormise pe jumătate îmbrăcat. S-o fi obişnuit cu murdăria, se gîndi. Odată se culcase şi ea la fel, cu picioarele pline de gunoi, însă numai o singură dată, într-una din cele mai apăsătoare perioade ale vieţii sale. Era în toiul întunericului de iarnă, pe vremea cînd amărăciunea pustieşte sufletul omenesc ca un pîrjol, încît nu mai eşti bun de nimic şi n-ai cum să te împotriveşti tristeţii.

De mult timp nu se mai sinchisea de propriul ei trup, abia dacă se îngrijea de el cînd şi cînd. De cele mai multe ori se sluţea dinadins şi făcea

tot ce-i stătea în puteri ca să pară cît mai respingătoare. De altfel, acesta e necazul cel mai neînsemnat. O sleieşte de moarte să respingă zi de zi, clipă de clipă, stăruinţele, să se apere şi să se împotrivească săptămîni la rînd, luni şi ani în şir. Refuzul acesta neîntrerupt o istoveşte nespus, îndeosebi de cînd ştie că orice legămînt, orice făgăduială e mincinoasă şi zadarnică. Niciodată nimic n-are să se mai schimbe. A încercat şi într-un fel, şi în altul. În amîndouă felurile era de nesuportat. Recursese atunci la mijloace mai folositoare decît cuvintele.

Se mişca foarte încet, fiindcă dimineaţa îi aparţinea în întregime, şi îi era recunoscătoare lui Dumnezeu pentru fiecare clipă de singurătate. Bărbatul ei dormea pînă tîrziu şi nu-l trezea niciodată. În timpul iernii, nu-i păsa nici dacă trîndăvea în pat zile la rînd, cu toate că nici acest lucru nu părea să fie întotdeauna bun. Se întîmpla să se scoale pe furiş şi să se strecoare în camera de alături, pe jumătate îmbrăcat, cum se nimerea să se ridice din pat. Sau se lua tiptil după ea în bucătărie şi răsărea pe neaşteptate în spatele ei. De obicei, atunci cînd ştia că bătrînul trebăluieşte prin grajd sau prin cămara de lemne.

Afară, cîmpia scînteia în superba strălucire a zorilor. Umbrele binefăcătoare se topiră pe zare. De pe scoarţa copacilor, dimineaţa de primăvară despuiase cu cruzime ultimele pojghiţe de gheaţă. Pe vremea asta, cînd zăpada se topeşte, pămîntul e jalnic : jalnic acest ogor negru şi îndărătnic, muncit de atît amar de vreme... Femeia continua să privească pe fereastră, fixînd cu ochii neclintiţi drumul şi cîmpiile pustii. Crengile mestecenilor luceau roşietice în primele raze ale dimineţii. Jos, în sat, cîte un horn începuse să fumege şi vîntul legăna, răsucind vălurelele albăstrii deasupra caselor. Gheaţa pîrîului scînteia jos, în vale, orbitor de albastră.

Focul se aprinse, făcînd să trosnească domol lemnele încrucişate sub castronul de cafea. Privirea femeii rătăci din nou spre laviţa de lîngă perete. Din aşternut atîrna un pumn zdravăn de bărbat, bătătorit de muncă. Somnul adînc ştersese orice expresie de pe faţa celui adormit, iar părul răvăşit îi căzuse anapoda pe frunte. Îl privi mult timp, fără să se clintească. Era o faţă slabă, cu sumedenie de şanţuri mărunte în colţul ochilor, iar în jurul gurii cu două cute adînci, trudite.

Femeia înşfăcă doniţa şi strecurătoarea de lapte şi porni cu ele către grajd.

Cînd se înapoie şi se pregătea să strecoare laptele proaspăt muls, deşertîndu-l din doniţă într-o cană mare, îl zări pe străin în curte. Se spăla, gol pînă la brîu, la fîntînă. Deşi aerul dimineţii era încă usturător, el îşi stropea trupul cu apa îngheţată, în lumina de scarlat a răsăritului. Bustul gol îi era flexibil şi vînjos, mijlocul drept, şoldul îngust. Numai muşchi, oase şi vine, nicăieri vreo urmă de grăsime.

Femeia îl privea pironită locului, uimită, de parcă n-ar fi văzut niciodată pînă atunci un trup de bărbat. Simţi o milă ascuţită pentru el. Se mira singură cîtă compătimire îi copleşeşte

inima. Greu trebuie să fie să trăieşti singur şi sărac, să atîrni de alţii... Şi, cu toate acestea, nu asta e viaţa cea mai grea...

Zîmbi cu amărăciune. Sînt unii care s-ar socoti salvaţi dacă ar putea să-şi schimbe soarta cu a lui. Unii care ar accepta cu dragă inimă singurătatea, sărăcia şi ocrotirea altora, primindu-le ca pe un dar nepreţuit al libertăţii!

În timp ce se îndrepta spre casă, străinul îşi pieptănă părul, după ce se bărbierise şi îmbrăcase schimburi curate. Femeia îl măsură dintr-o singură privire şi observă îndată transformarea. Faţa bărbatului era vînătă de frig şi încă lipsită de vreo expresie, ca şi cum somnul l-ar fi spălat pe dinăuntru. Nu mai era nici o urmă de oboseală sau de stîngăcie şi nici vreo amintire a ţinutei greoaie din ajun, de înstrăinare. În locul pribeagului chinuit de aseară, stătea acum în faţa ei argatul nou angajat, gata să se apuce de lucru.

E drept că frigul îl pătrunsese pînă în oase şi mai dîrdîia după baia de dimineaţă, dar parcă apa îngheţată îi mistuise din trup toată necurăţenia şi toate urmele atingerilor înjositoare, strînse de ani şi ani de zile. Dispăruse pînă şi dispreţul chinuitor de el însuşi şi stinghereala ce-i rodea în taină fiinţa.

Avea în clipa aceea o singură dorinţă: să muncească! Munca are să-i fie viaţa de azi înainte. Îşi va cîştiga pîinea de toate zilele prin muncă cinstită. N-are să se mai gîndească şi n-are să-şi mai aducă aminte de trecut: va munci cu cele două braţe voinice şi rezistente.

Nu există leac mai bun pentru cel ce vrea să rupă lanţul greu de ani mulţi al trecutului, să şteargă urmele amintirilor, să le ucidă, ca să nu rămînă într-însul nimic din ceea ce a fost.

II

Din prima zi chiar — şi, apoi, în cele ce urmară — se zăvori în propria sa fiinţă, lăsîndu-se furat de muncă. Uitarea îl cuprinse, treptat, ca o verigă de fier. Nu privea nici la dreapta, nici la stînga, şi nu se gîndea la nimic. Era ca bolnavii care nu mai observă nimic din ceea ce se petrece în jurul lor sau, atunci cînd observă totuşi, nu se sinchisesc de nimic. Tocmai de asta se potrivea cum nu se poate mai bine la fermă. Nu punea întrebări, nu iscodea pe nimeni şi nu se înghesuia în preajma nimănui. Simpla lui prezenţă părea un balsam reconfortant pentru sufletul bolnav. Era aici şi, cu toate acestea, nu era pe de-a-ntregul. Se puteau încrede într-însul şi puteau conta pe ajutorul lui, pe faţă sau în taină, în cazul unei nevoi extreme. Nu cerea în schimb nimic. Şi era bine că nu-şi dădea seama cît preţuieşte. Sau, poate, tocmai din această pricină, era rău că ajunsese aici... Poate că era chiar periculos.

În prima zi, ziua în care străinul îşi dădu seama că începe pentru el o nouă viaţă, fu o

vreme strălucitoare de primăvară. Căldura soarelui creştea de la o clipă la alta, topind vibraţia culorilor de pe cer în nemărginirea unui albastru scînteietor. Îşi înfulecă gustarea de dimineaţă la masa mare şi grosolană, torturîndu-şi dinţii cu pîinea tare ca piatra, fără să-i pese că are gust de margarină.

După ce mîncă, femeia îi arătă pe rînd lucrurile din jurul casei, fiecare la locul său obişnuit. Grajdul vitelor şi coteţul de porci se aflau sub acelaşi acoperiş. O cuprinse un ciudat sentiment de jenă la gîndul că străinul ar putea să le dispreţuiască sărăcia. Cine ştie, s-ar putea să nu fie deprins cu unelte şi mijloace atît de umile... Îşi făcu însă curaj, spunîndu-şi că, dintr-o singură privire, poate că nu-i în stare să-şi dea seama de toate cîte mai lipsesc în casă şi în preajma ei.

Speranţa ei era însă zadarnică, fiindcă pînă şi cel mai neexersat ochi zărea numaidecît în ce hal de amarnică sărăcie şi paragină erau casa şi acareturile din jur. Pereţii coteţelor şi ai şoproanelor se năruiseră într-o rînă, iar după topirea zăpezii de pe acoperişuri, cîrpiturile ofereau privirilor un spectacol jalnic. Ogoarele se lăfăiau despuiate şi neîngrijite. Totul părea ameninţat de pieire. Uneltele şi lucrurile fermei, multe din ele fără nici o întrebuinţare, se îngrămădiseră vraişte în şopron, azvîrlite acolo încă de la începutul iernii. Grajdul încăpător se căsca aproape gol : se aflau într-însul patru vaci — şi o juncă mugea părăsită în ocolul viţeilor.

— A trebuit să vindem, astă toamnă, multe vite — spuse femeia, întorcînd capul pe-o clipă. Recolta a fost din cale-afară de slabă.

Aaltonen cercetă fînul din pod : era brun de-a binelea. La început se umezise prea tare, apoi se uscase peste măsură. Are să-l dreagă cu făină de ovăz şi cu tărîţe.

— Sau cu turtă din plante furajere. Se găsesc de-a gata. Nu le-aţi întrebuinţat niciodată încă ? — întrebă el, dar în aceeaşi clipă ar fi dat orice să nu fi rostit aceste cuvinte.

Femeia deveni stacojie, privirile i se îndîrjiră.

— Grajdul, porcii şi vacile rămîn în grija mea — făcu ea după o clipă de gîndire. În privinţa lor să nu-ţi faci gînduri.

Îi arătă şi calul. Era bine hrănit, se vedea că nu flămînzise niciodată. Aaltonen însă tresări dînd cu ochii de el. Era o iapă în întregime albă : piază rea ! Poate că a încărunţit de bătrîneţe, încercă el să se consoleze. Băgă îndată de seamă că animalul nu poate să-l sufere. Clipea pieziş din ochii însîngeraţi, cu botul în pămînt şi urechile ciulite.

— Grajdul calului e în grija bătrînului. Iapa a fost crescută, de cînd era mînz, de dînsul. Pe vremea aceea era sură, la fel ca mînjii ei, dar spre bătrîneţe a încărunţit.

Aaltonen bătu cu palma spinarea vînjoasă a animalului. Acolo, în grajd, se simţi deodată la largul său, fiindcă-i plăcea mirosul iute al gunoiului de cal. Nu e nimic surprinzător în asta, o dată ce, din totdeauna, grajdul a fost locul cel mai iubit de bărbaţi, de multe ori chiar refugiu pentru ei.

O privi pe femeie şi întrebă :

— E bună încă de prăsilă ?

Ea clătină din cap a negaţie.

— Văd însă că-i puternică şi bună de muncă — zise el, dar în capul lui mocnea alt gînd. Numai că — şovăi să continue ceea ce începuse, apoi se hotărî să spună tot ce avea pe inimă — numai că nu ştiu dacă are să ne ajungă un singur cal, acum, în toiul muncilor de primăvară. La o fermă mai mică, nu zic, ajunge şi unul. Aici însă...

Femeia stătea lîngă ochiul de geam al grajdului şi privea afară, cu toate că nu vedea mare lucru prin sticla acoperită de praf.

— De obicei, primăvara mai luăm un cal, dar ceva mai tîrziu, după ce isprăvim de cărat lemnele. Atunci sînt mai ieftini. E drept că pînă atunci se prăpădesc rău, peste vară se îngraşă însă cu iarbă grasă, încît toamna îi vinzi la un preţ mai bun decît i-ai cumpărat.

— Acum sînt, fără îndoială, prea scumpi — bombăni Aaltonen.

Femeia tăcu multă vreme, privind distrată afară. Apoi se întoarse şi, rezemată cu spatele de pervazul ferestrei, strînse cu putere în palme dunga îngustă a pervazului.

— N-am putea încerca să luăm unul chiar acum ?

Aaltonen înţelese abia acum în ce încurcătură se află femeia şi cît de greu îi venea să ceară sfatul sau ajutorul cuiva. Întrebarea ei era, de fapt, o rugăminte deznădăjduită. Stătu multă vreme pe gînduri, cîntărind situaţia pe toate feţele. Pipăi încurcat harnaşamentul care atîrna lîngă el, pe perete. Într-un tîrziu se hotărî să vorbească, dar n-ar fi privit pentru nimic în lume spre femeie :

— Ce-i drept... toate sînt cu putinţă, numai să vrei.

Întoarsă cu spatele la lumina de afară, nu i se vedea faţa, ci doar silueta semeaţă şi dreaptă ca trestia, de o ciudată rigiditate, a fiinţei. Rigiditatea aceasta era crudă, ca faţa ei aspră şi pustie. Se chinuie singură, fără vreun ajutor, îşi spuse străinul. Oare e în stare să fie bună cu alţii ?

Ieşiră, tăcuţi amîndoi, în curtea goală, încinsă acum de soare. Zăriră urme de paşi pe pămîntul muiat şi auziră lovituri de topor dinspre magazia de lemne. Bătrînul se sculase şi el, apucîndu-se să despice lemne pentru foc.

Femeia intră în casă, lăsîndu-l pe Aaltonen singur în mijlocul curţii. Cuprinse cu privirea cîmpiile deşarte şi întunecate de pe celălalt ţărm al lacului. Tufe golaşe de sălcii ţîşneau din şanţuri dese clipind roşietice pe întinderea cafenie. Bălării şi hăţişuri dese năpădiseră pretutindeni şanţurile. De acolo, unde se afla, străinul zări aproape cum se ridică vălătucii reci de aburi de pe oglinda lacului, îmbrobodind cîmpia şi prelingîndu-se peste ogoare.

Era bine să se fi adus, încă din iarnă, nisip şi lut. S-ar fi putut încerca şi cu var... Nimeri în dosul grajdului şi cercetă grămada de gunoi. Se afla lîngă temelia zidului, sub adăpostul streaşinei teşite de-o palmă. Alături, un trunchi de brad cu o daltă solid înfiptă în scoarţă. Aici lucrase vara trecută bătrînul.

Împlîntă vîrful cizmei în gunoi, ca să-i dea de fund. Da, are ciment dedesubt, şi asta e

bine. Terenul era însă atît de povîrnit, încît lichidul preţios se prelinsese devale, fără să fi fost folosit.

Privi din nou către creasta stîncoasă şi, fără să vrea, suspină adînc : dacă s-ar putea hotărî de ce să se apuce mai întîi...

Porni agale înspre magazia de lemne. Aerul se încălzise de-a binelea şi vîntul alunga acum, pe cerul înalt, fîşii de nori alburii. Mirosul pămîntului reavăn se amesteca pe încetul cu mireasma uşoară şi amăruie a răşinii. Bătrînul despica vîrtos lemne de foc, dar cînd străinul se apropie de el, se îndreptă din şale şi lăsă toporul din mînă.

Era un bărbat înalt şi uscăţiv, mai mare cu aproape un cap decît străinul. O clipă se priviră unul pe altul ţintă în ochi.

— N-ai vrea să mergem împreună pe ogoare ? — îl întrebă Aaltonen. Tare sînt curios să aflu cum ai plănuit arăturile.

Bătrînul clipi din pleoape, cu un fel de neîncredere, apoi înfipse toporul în buturugă.

— Trebuie dres întîi de toate gardul de mărăcini. Treaba asta trebuie făcută în fiecare an, aşa că lucrul cel mai bun ar fi să ne apucăm numaidecît.

Femeia îi privea din fereastră cum urcă drumul în pantă pe stîncă : în faţă bătrînul, cu mantia lui peticită, după el Aaltonen, ducînd rotocolul de sîrmă ghimpată şi foarfecele de tăiat metale. Rămase cu ochii duşi după ei, pînă se pierdură în desiş, în verdele cenuşiu al brazilor.

În încăperea vecină scîrţîi un pat. Auzi paşi. Privirile ei deveniră dure şi reci într-o clipită.

Dimineaţa frumoasă era pe sfîrşite, începea ziua. Pînă să se lase seara, Aaltonen văzu toate cîte trebuia să vadă : livezile şi pădurea ruşinos de părăginită, în care arborii fuseseră doborîţi pe capete, rămînînd doar ici-colo trunchiuri răzleţe, ogoarele prost arate şi secara abia mijită din ţărînă. Băgase de seamă uluit că, în multe locuri, pămîntul fusese desţelenit la întîmplare, fiind lăsate pe el grămezile de bălării şi rădăcini smulse la întîmplare. Ţarina era răscolită, în timp ce ogorul vechi se părăginea pretutindeni.

Nu avu însă nici un chef să rîdă de această absurditate. Priveliştea era mai curînd revoltătoare, ba chiar înspăimîntătoare şi plină de ameninţare.

Cînd, în amurgul aceleiaşi zile, cuprinse din priviri, de pe creasta stîncii, întreaga zare, fu copleşit din nou de presimţiri rele. Jos, la picioarele lui, se desfăşura larga cîmpie, iar din căsuţa de un roşu spălăcit se ridica spre cer, stingher, un fuior de fum. Lîngă casă, coteţele cenuşii, grajdul şi lacul se tupilau triste în adînc, la poalele stîncilor. Bătrînul îi atrăsese luarea-aminte că sînt acolo nişte mlaştini, fără fund, după credinţa poporului. Picioarele omului se poticneau pretutindeni de bulgării de pămînt : trebuia să ai grijă de fiecare, să nu se risipească în van...

Privea cu amărăciune, clătinînd involuntar din cap, peisajul dezolant. Instinctul îi spunea că va trebui să îmbunătăţească lucrurile cu orice preţ şi să salveze ceea ce se mai putea salva. În

același timp însă, îl apăsa gîndul amar că nu mai e nimic de făcut aici. Pămîntul acesta era osîndit să piară, zadarnică ar fi orice sforțare...
Și cu toate acestea, va trebui să încerce. Îl pătrunse pînă în străfundul sufletului căldura bună a dorinței de a ajuta. De ce oare? Pe cine să ajute? Pe femeia singuratică, care își adună cu atîta cruzime părul de pe frunte, despuindu-și necruțătoare obrazul? Care își ascunde adevărata ființă după masca aceea de rigiditate, trăind o viață retrasă și rece?
O milă ascuțită îi copleși inima și, în timp ce sentimentul de compătimire îi cuprindea întreaga ființă, începu să socotească liniștit cele ce trebuiau procurate pentru ca pămîntul din fața lui să poată produce ceva. Oare ce fel de semințe sînt cele pe care au de gînd să le semene? Îngrășămînt artificial au? Necunoscînd toate acestea, nu putea să facă nici măcar o socoteală aproximativă. Trebuie să le știi pe toate, să vezi ce este, ce lipsește. Jos, în sat, trecu prin fața prăvăliei. Poate că ar fi nimerit să ceară chiar acum o listă de prețuri. Știa bine că sînt siliți să se restrîngă la cele strict necesare, dar trebuia, oricum, să ia o hotărîre asupra celor de trebuință... Apoi să stea cu ei de vorbă.
Seara, la cină, mîncară scrumbii sărate și cartofi cu cîrnați. Se aflau toți patru în jurul mesei și fiecare mînca în felul său. Omul care ocupa încăperea din mijloc — îi venea peste mînă să-l numească stăpîn, fie și numai în sinea lui — așadar cel ce locuia în odaia de mijloc privea nepăsător mîncarea, gustînd disprețuitor cîte ceva. Folosea însă cuțitul și furculița, ca orășenii,

vrînd parcă să arate prin asta că nu e la fel cu ceilalți, chiar dacă stă cu ei la aceeași masă. De vorbit nu vorbea, dar îl observa pe Aaltonen din coada ochiului, pîndindu-i prefăcut și viclean mișcările.
Cînd să se culce, noul argat constată mirat că totul i se pregătise pentru noapte. Pe lîngă pielea de oaie, primi și o pătură de lînă, o perină și două cearceafuri albe, urzite din pînză aspră. Apoi, dînd să-și scoată ceva din traistă, băgă de seamă că lucrurile îi fuseseră scotocite. Nu prea avea multe de ascuns, e adevărat — cel mult niște mărunțișuri fără vreo valoare — cu toate acestea rămase nedumerit. Nu credea să fi fost femeia. Nu părea dintre ființele cărora le place să cotrobăiască prin lucrurile bărbaților străini.
Nu-și mai bătu însă capul cu cele întîmplate, astfel că adormi curînd, profund, liniștit. Casa i se părea acum o cunoștință veche, iar salteaua de paie pe care dormea, un culcuș drag.
În zorii zilei următoare trebuia să ducă cu trăsura două clondire de lapte într-un sat mai depărtat. Fermierul îl privi iscoditor, cărăușii holbau ochii la el, dar îl salutau. Observă că erau grozav de curioși și că ar intra bucuroși în vorbă cu dînsul, dar el tăcea ursuz. De altfel, nu simțise nevoia să întrebe cine știe ce de la vreunul din ei, astfel că răspundea doar la întrebările ce i se puneau. Îi păru bine cînd, în cele din urmă, iapa albă și nărăvașă îl duse, tropăind din copite, acasă.
Presimțirea avută de la început nu-l înșelase: calul refuza să se împrietenească cu el. Lucrul

acesta nu-l miră însă de fel, gîndindu-se că, de mică, iapa crescuse la fermă, sub paza bătrînului. El o hrănea, el o îngrijea. Nu putea să rabde deci, cu una cu două, mîna unui străin. Deocamdată însă — își zicea — fie că-i cîștig prietenia, fie că nu i-o cîștig, am alte griji mai importante. Culoarea ciudat de albă a calului îl tulbura cu toate acestea, stîrnindu-i în inimă o vagă presimțire rea. Va trebui să se deprindă cu multe încă, în casa asta, pînă cînd va fi în stare să alunge strîngerea de inimă ce-l apasă.

Zilele se perindau neobservate, una după alta, fiindcă avea atîta de lucru, încît, din zori și pînă-n tîrziul nopții, nu stătea o clipă locului. Se putea vedea peste tot — în jurul casei și pe ogoare — cîtă lipsă dusese ferma de aceste două brațe harnice și pricepute. Proprietarii n-ar fi fost nicicînd în stare să răzbească sau să isprăvească nici măcar treburile cele mai urgente ale gospodăriei.

Dacă ridica ochii, vedea bolta nemărginită și simțea vîntul ușurel și bun, care se legăna peste cîmpii. Satul era departe, în albia văii, iar orașele, rîurile și fabricile și mai departe, mult mai departe. Și, pe zi ce trecea, tot mai tare i se lipea de suflet pămîntul acesta posomorît și sterp, împreună cu crestele pleșuve din preajmă... Cu cît străbătea mai des curtea și cu cît privea mai mult coastele cafenii, cu atît i se păreau mai cunoscute, mai familiare aceste meleaguri sălbatice.

De cîte ori se întorcea acasă de pe cîmp, se nimerea să găsească încăperile goale. Femeia mulgea în grajd, în timp ce bătrînul moșmonea

cîte ceva prin șoproane. Într-una din seri, abia își scoase cizmele grele de noroi, atîrnîndu-și pălăria în cuiul din pridvor, cînd apăru în odaie omul cel buhăit, căutînd să lege vorbă cu el, ca și cînd ar fi pîndit prilejul de multă vreme.

— Ascultă, Aaltonen — începu el și se căzni să-și netezească mușchii moleșiți ai obrazului și să-și fixeze într-o singură direcție privirea pîlpîitoare — zici că ai făcut grădinărie, așadar trebuie să te pricepi... Caut de mult un om potrivit, fiindcă eu, de capul meu, nu izbutesc. Agricultura nu-i prea rentabilă, îți dai seama, nu-i așa ? Vreau să fac o grădină de zarzavat, dar nu un peticel în care să poată migăli o singură femeie, așa ceva să nu cumva să-ți închipui ! O dată începutul făcut, ai să vezi ce minuni se pot săvîrși !

Îl prinse de un umăr și îl întoarse cu fața spre fereastra ce dădea către lac. Gheața topită ardea, în lumina aprinsă a amurgului, ca o vîlvătaie.

În fața casei, pe pajiștea uscată de anul trecut, răsăreau stinghere cîteva tufe de măcieș și doi meri bătrîni, năpădiți de licheni. Aaltonen nu-i vedea pentru întîia oară, astfel că nu era curios să-i privească, ci se gîndea cum să scape de atingerea omului aflat lîngă el. Degetele acelea greoaie și, cu toate acestea, lipsite de orice vlagă ca și apropierea acelui trup buhav, îi provocau o greață anevoie de înfrînt. Era mai scund decît Aaltonen și cu desăvîrșire pleșuv, deși după vîrstă n-ar fi trebuit încă să chelească. Simțea că și pe dinăuntru este întocmai cum îl

arată înfățișarea, asemenea unui burete umflat. O gușă lăbărțată de babă, mîște mușchi ce se contractează fără astîmpăr, buze groase și moi, și o privire piezișă, perfidă, ce se încolăcește pe trupul omului, tîrîndu-se cleios ca un vierme dezgustător. Aproape că-i veni rău de arătarea respingătoare.

— Vezi coasta aceea din miazăzi ? Ce pămînt negru și gras, nu ? Acolo am de gînd să fac o plantație de cincizeci de meri, iar între ei să sădesc cartofi. Am citit într-o carte de specialitate că asta se poate. Dincolo am să pun castraveți și pătlăgele. Apoi căpșuni, sfeclă, varză și gulii, pînă jos, lîngă lac. Am și schițat un plan, vino să ți-l arăt !

Deschise ușa, și Aaltonen trecu pentru întîia oară pragul încăperii soților. Ascultă doar cu o singură ureche dizertația despre horticultură, căci îl interesa mai mult camera în care intrase. Zări un pat îngust și un scrin de albituri, o masă cu un singur scaun. Pe podea, un covor urzit din cîrpe. Toate erau curate și ordonate, dar prea neatinse și nemilos de goale.

Aici locuiește așadar femeia cu ochi de gheață ! Iar în încăperea de alături, bărbatul ei ; ușa asta dă în camera lui, fără îndoială.

O clipă își închipui că omul îl va duce într-un dormitor, dar odaia în care intră era largă și frumoasă, cum nu visase niciodată să vadă în această casă. Se afla pe perete un tapet albastru, nou, și o vedere încîntătoare înspre lac și crestele împădurite de pe țărmul opus. Pe birou se îngrămădeau, vraiște, rigle de diferite mărimi și tot felul de hîrtii, groase și subțiri, liniate sau

cu pătrățele, unele milimetrice, din cele ce se folosesc de către cartografi. De-a lungul peretelui văzu un raft plin de cărți, iar pe masă și pe scaune se vrăfuiau tot cărți, unele deschise. Aaltonen răsfoi una din ele, privi în treacăt alta și constată că erau lucrări de specialitate despre agricultură, în limbile germană și suedeză. Se aflau printre ele și cărți literare. Urmări din coada ochiului pe omul, care explica acum fără să contenească, așezat la birou, cu o mînă în buzunarul pantalonilor, iar cu cealaltă arătînd mereu spre hîrtiile răscolite de pe birou. Îi trecu prin cap gîndul că s-ar putea totuși să se fi înșelat, judecîndu-l greșit pe stăpînul fermei și disprețuindu-l fără vreun temei.

Se strădui deci să asculte cu mai mare atenție, dar în același timp examina ceea ce vedea împrejur. Ochii lui întîlniră patul răvășit : rufăria lui era mototolită, se vedea că e folosit și peste zi. Pe cearceaf căzuse scrum de țigară, iar peste cărțile uitate pe noptieră și pe covor se așternuse un strat subțire de praf. Cînd cercetă mai în amănunt totul, văzu că pe pereți fuseseră fixate, în cuie, fel de fel de imagini decupate din reviste ilustrate, înfățișînd femei pe jumătate goale, cu părul tuns scurt, în poziții care de care mai necuviincioasă.

Într-un colț, pe-o masă scundă, descoperi și un aparat de radio. Pe el se îngrămădeau, în dezordine, o mulțime de cărți și hîrtii.

Fără să vrea, îl întrerupse pe cel ce vorbea :

— Ia te uită, ai și radio !

Își dădu seama că omul trebui să facă un efort spre a-i putea înțelege vorbele.

— Cum? Radio, zici? Radio? Hm, da. Nu funcţionează, afurisitul! M-a costat două mii de mărci, anul trecut. Adică nu... Două mii şi opt sute. Stai, mi-aduc aminte precis: am dat pe el şi mai mult, peste trei mii. Dar nu-i bun de nimic. Mi s-a urît să-l tot dreg. Dracu să-l ia!

— Antenă are?

— De unde să aibă? Dacă a funcţionat şi fără ea, înseamnă că n-are nevoie de antenă. Dacă ar avea, aş fi nevoit să mă caţăr mereu pe acoperiş, şi n-am nici o poftă de una ca asta. Dar să lăsăm aparatul. Grădina... priveşte! Va avea cinci sere. Mîine te poţi apuca fără întîrziere de treabă. Va trebui să faci întîi de toate cadrele geamurilor. Apoi vom cumpăra sticlă de la oraş, ai să croieşti ochiurile de geam...

În timp ce omul vorbea, Aaltonen privea fereastra. Se apropie de ea, deoarece nu-i venea să-şi creadă ochilor: amîndouă ferestrele fuseseră bătute în cuie! În vreo zece cuie mari... Aerisirea încăperii se făcea, aşadar, printr-un ochi de geam de sub tavan, care avea un lanţ. Fereastra nu se putea deschide decît spărgînd geamurile.

— Cincizeci de meri înseamnă cel puţin cinci mii de mărci pe an — continuă omul, cu mîna cufundată neglijent în buzunar, în timp ce cu cealaltă mîzgălea nişte cifre pe o coală de hîrtie. Orice soi indigen e potrivit, iar recolta se vinde pînă la ultimul măr. Dacă va fi să sporească consumul, soiurile străine vor putea fi impuse cu taxe vamale atît de mari, încît toată ţara va cultiva mere, fiindcă asta va fi cea mai rentabilă dintre îndeletniciri. Cu această parte a afacerii sîntem deci lămuriţi, să trecem acum la pătlăgele şi castraveţi! Evident, ţărănimea neroadă nu se pricepe la astfel de lucruri sau nu prea ştie cum să le înceapă. Incultură şi trîndăvie spirituală în toate domeniile! Ei singuri sînt de vină că nu pot să trăiască de pe urma pămînturilor lor şi că, în fiecare zi, li se licitează cîte-o casă. Sînt gata să fac prinsoare că această grădină de zarzavat va renta, în numai cinci ani, mai mult decît tot ogorul arabil. Venitul va fi folosit, fireşte, numai pentru mărirea suprafeţei grădinii, fiindcă ea este esenţa. Ea va trebui dezvoltată şi îmbogăţită cu sere noi, care se pot încălzi iarna. Pe urmă cumpărăm un camion uzat şi ne transportăm produsele, de două ori pe săptămînă, la tîrg...

Aaltonen nu ştia ce să răspundă. Căuta cuvintele cele mai adecvate, şi cînd limbutul tăcu brusc, după o cumplită înjurătură, remarcă potolit:

— Oricum, era bine să fi stabilit de astă-toamnă locul serelor şi să fi răscolit pămîntul la timp. În timpul iernii trebuia să cari aici pămînt roditor şi nămol. Gunoiul e aşa de puţin, încît abia ajunge pentru arături.

— La naiba cu arăturile! Nu aduc nici un ban! — izbucni omul, şi buzele grase i se contractară.

— Mai trebuie să ştim, de la bun început — continuă Aaltonen — la ce distanţă e piaţa cea mai apropiată, dacă avem vreun concurent sau ba, la ce preţ se vînd zarzavaturile toamna, şi multe altele. Morcovii şi varza nu se strică, rezistă la transport, de asta nu vorbesc despre

ele, deocamdată. Pătlăgelele însă, dacă se vor coace cumva, ai să le poţi da la porci. Cît despre căpşuni...

Omul înşfăcă furios maldărul de hîrtii din faţa sa şi prinse să bombănească în sinea lui un fel de înjurătură, pe care o repetă de mai multe ori. Aaltonen nu înţelegea ce mormăie. Cînd ieşi din odaie, închizînd prudent uşa în urma lui, omul şedea încă acolo, în faţa biroului său, cu un teanc de hîrtii în mînă şi mormăia, cu zăduf, aceleaşi cuvinte neînţelese. Văzu în uşă o broască nouă şi puternică, în care cheia nu se putea vîrî decît pe dinafară. Deocamdată însă nu era nici o cheie într-însa.

În încăperea mai mică, aruncă o privire fugară înspre patul îngust şi curat.

Ajungînd în bucătărie, o întîlni pe femeie, care isprăvise între timp mulsul şi intrase cu doniţa de lapte în mînă. Văzîndu-l de unde venea, ea tresări involuntar. Îi relată în grabă toată întîmplarea, fără să mai adauge şi părerea sa asupra celor auzite.

— Trebuie să fac nişte ferestre de seră. Mîine încep cadrele pentru geamuri. Va trebui să aducem sticlă de la oraş...

Tăcu brusc, fiindcă nu ştia dacă trebuie sau nu să spună : „Asta e dorinţa stăpînului", eventual : „Aşa vrea domnul". Cum ambele i se păreau deopotrivă de imposibile, preferă să tacă.

Se aflau singuri în casă. Seara, pe vremea aceasta, după ce sfîrşeau munca de peste zi, mai stăteau cîteodată de vorbă. Aaltonen simţea uneori că e gata să-i povestească tot ceea ce nu-i putuse spune în prima zi, deşi îşi dăduse seama

că aşa s-ar fi cuvenit. Lucrul ăsta e însă din cale-afară de greu ! Amînăm de la o zi la alta şi tărăgănăm mărturisirea, în speranţa că mai tîrziu are să ne fie mai uşor sau, poate, nici nu va mai fi nevoie de vreo mărturisire, deoarece totul are să se aranjeze şi fără asta.

Femeia şedea pe lada de lemne, cu mîinile încrucişate în poală, şi privea ţintă în ochii lui. Părul ei era tot atît de lins pe fruntea arsă de soare — şi n-apucase încă să-şi lepede cizmele, cu care umbla prin grajd, murdare de gunoiul de la vite. Privea neclintit şi cu gravitate.

— El nu contează în casa asta — făcu ea şi arătă cu degetul spre uşa încăperii mici. Orice ţi-ar spune, orice poruncă ţi-ar da, fă ca şi cum n-ai fi auzit nimic. Îţi repet, Aaltonen, spusele lui nu cîntăresc nimic, absolut nimic. Dacă cere sau încearcă să te ameninţe, să nu te sinchiseşti cîtuşi de puţin... E cel mai bun lucru pe care îl poţi face, crede-mă.

Vorbea cu răceală şi seriozitate, fără să clipească măcar din gene. Nici mîinile strîns încleştate în poală nu tresăriră.

Aaltonen îşi feri, fără să vrea, privirea.

— Bine — rosti el încetişor.

În ziua aceea se aşezară la masă numai ei trei. Din odaia de alături nu se auzea nici un zgomot. De astă dată, bărbaţii nu mai unseră pe feliile de pîine margarină, ci untură albă de porc, presărată cu sare zgrunţuroasă.

— Asta e adevărata hrană a plugarului — zise bătrînul.

Cu cît mîncarea era mai puţină, cu atît se simţea mai bine. Peste pîinea uscată mai bău

doar o înghițitură de lapte, ca s-o înmoaie, dar se simțea sătul de-a binelea. Dintre toți trei, el singur rosti binecuvîntarea bucatelor din față. Înainte de a se așeza la masă, împreunase mîinile și îngînase cîteva cuvinte, cu capul plecat. Se vede că, în copilărie, răbdase multă foame și-i intrase în fire această cucernică cinstire a pîinii.

Mai tîrziu, Aaltonen luă asupra sa și o parte din îndatoririle bătrînului : căra apă de la fîntînă, rînea grajdul cînd îi rămînea răgaz pentru asta și tot el spărgea lemnele pentru bucătărie.

De semănatul propriu-zis nu se apucase încă, fiindcă, din cîte auzise de la bătrîn și din ceea ce văzuse cu propriii săi ochi cînd examinase lăzile cu semințe, avea motive temeinice să zăbovească, o dată ce de calitatea seminței atîrnă recolta.

Despre grădina de zarzavat nimeni nu-i mai pomeni nimic. Într-una din seri însă, în timp ce Aaltonen trebăluia în grajd, intră deodată omul cel buhav, după ce stătuse cîtva timp la pîndă, în ușă. Se apropie cu băgare de seamă, ferindu-se să nu calce cumva în bălegar. Ținea în mîini o creangă groasă, zgîrîind cu ea pîntecul vacilor, ca un puști răutăcios și fără ocupație. Izbuti anevoie să intre în vorbă cu Aaltonen, deși pentru asta venise. Aaltonen rînea cu furca bălegarul și întindea așternut proaspăt sub vite, prefăcîndu-se că nu-l vede. Deodată însă se pomeni cu el alături, șoptindu-i la ureche cu glasul răgușit :

— N-ai cumva rachiu, prietene ?

Nu răspunse. Omul își înghesui și mai aproape obrazul : pielea i se deslușea vineție din întunericul grajdului, iar bărbia îi dîrdîia cumplit.

— Să-mi aduci niște rachiu, dacă te duci în sat, vrei ? Ți-l plătesc, să n-ai teamă.

Aaltonen smuci ușița de scurgere și deșertă, cu mișcări domoale, bălegarul umed peste grămada de afară. Omul de lîngă el continua să șoptească tainic, cu pumnii strînși neputincios, aruncînd din cînd în cînd cîte-o privire în urma lui, ca și cum i-ar fi fost teamă să nu fie auzit.

— Săptămîna viitoare voi avea bani, bani mulți. Am și scris băncii să-mi trimită. Să nu uiți să-mi aduci niște rachiu ; sîmbătă ai de la mine o sută de mărci. Vrei ? Fie, îți dau două sute, numai să-mi aduci rachiu.

Furca icni puternic, azvîrlită cu toată puterea de Aaltonen, într-un colț.

— Șobolani afurisiți !

Omul făcu un salt înspăimîntat îndărăt, pînă în mijlocul grajdului. Cînd înțelese ce se întîmplase, se bîlbîi cuprins de groază, gata să se prăbușească.

— Ce faci ? Vînezi șobolani ?

Apoi, înainte de a ieși, izbi furios cu creanga spinarea unei vaci. Animalul se zbătu speriat, smucindu-se cu furie în lanț.

Aaltonen desprinse furca înfiptă în scîndura putrezită și pipăi înduioșat locul dintelui rupt. Pe urmă se apropie de staul și mîngîie vaca lovită, care tremura încă. Mîna care mîngîia, tremura și ea.

III

Zăpada se topise. Curtea fermei strălucea într-o nuanță palidă, verzuie, iar pe coasta stîncoasă a muntelui brazii începeau să se dezmorțească. În fiecare seară, bătrînul vîslea pe lac în luntrea lui lată ; cufunda năvodul la îmbucătura pîrîului, acolo unde apa, îngustă cît o fîșie, se prăvălea umflată peste prundiș, ca să alerge apoi, spumoasă și clocotitoare, înspre rîu. Luntrea de pescar semăna cu covata în care se frămîntă pîinea ; Aaltonen nu văzuse niciodată o luntre atît de ciudată ca formă, deoarece pe meleagurile de unde era el de obîrșie bărcile aveau o cu totul altă înfățișare. Se spunea că, în timpul verii, pîrîul seacă de tot, dar nu-i venea să creadă. Deocamdată susura vesel și sprinten, printre brazii, pe care răsăriseră mlădițe gingașe, de lîngă sauna.

Într-o dimineață strălucitoare, în timp ce se pregătea să iasă la cîmp cu căruța încărcată de bălegar, îl zări pe bătrîn ducînd țanțoș pe umeri o prăjină de care atîrnau trei știuci zdravene. Era cea mai bogată pradă din ăst an. Cînd ajunse lîngă Aaltonen, se opri în fața lui și, ștergîndu-și mulțumit fruntea nădușită, obrazul i se însenină, iar în colțurile gurii i se furișă un zîmbet bun.

Nu vroia să treacă pe lîngă el fără să-i arunce o vorbă ; și, pe urmă, nu era rău să mai odihnească nițel iapa. Un simțămînt ciudat îi cuprinse inima. I se păru că abia acum se trezește

dintr-un somn lung și apăsător, ca și cum ar începe în sfîrșit să deslușească de departe adevăratul contur al lucrurilor... Parcă se apropia eliberarea și se topeau chingile ce-l ținuseră ferecat în îmbrățișarea lor. Iar viața care avea să urmeze de acum încolo îl ademenea, mai bună, mult mai bună, decît aceea de pînă azi. De asta vorbea acum cu mai multă tragere de inimă și îi făcea bine glasul altora.

Lunganul bătrîn înălță prăjina : știucile erau aproape negre, fiindcă peștii aceștia trăiesc în nămol, acolo unde apa e înnegrită de mîl. Cel mai mare dintre pești căsca încă o gură sîngerîndă, lăsînd să se vadă dinții ascuțiți ai animalului de pradă. Aaltonen se gîndi că și sub oglinda netedă și albastră a lacului se zbate aceeași veșnică și cruntă luptă între viață și moarte.

— De-acum — zise voios bătrînul — vom avea și carne lîngă pîine, cel puțin o bucată de vreme.

Îl privi lung și văzu mulțimea ridurilor din jurul ochilor lui spălăciți, apoi observă că bietul bătrîn se speriase oarecum de apropierea neașteptată a străinului. Se stimau unul pe altul, și faptul că își recunoșteau unul altuia însușirile îi apropiase, în ciuda diferenței mari de vîrstă. Munceau amîndoi același pămînt sleit — pămîntul acesta zgîrcit de munte, pe care, odinioară, în vremurile de altădată, l-au sfărîmat strămoșii la poalele stîncilor înfricoșător de tari.

Azi era însă o dimineață senină și strălucitoare, cu un soare care zîmbea, iar în casă aveau mîn-

care proaspătă. Căluţul bătrîn îşi înălţă capul în faţa căruţei încărcate pînă-n vîrf şi necheză prelung şi chemător, în văzduh.

— Să-mi spui, fără teamă, Hermann — făcu bătrînul, apucînd de coadă ştiuca cea grasă. Dar pe tine cum te cheamă ?

— Mă cheamă Jonni.

Zăboviră cîtva timp, tăcuţi, în acelaşi loc. Bătrînul lung şi uscăţiv, îmbrăcat în mantia lui peticită şi bălăbănind pe umeri creanga de răchită, cu cele trei ştiuci, şi Aaltonen tot atît de slab, însă vînjos şi voinic, rezemat de marginea căruţei şi jucîndu-se distrat cu hăţurile.

— N-are să ne ajungă bălegarul.

Întoarseră amîndoi ochii spre pămînturile de pe costişă : răsăreau ici-colo grămăjoare sărace de bălegar.

— Sămînţa e şi ea slabă — spuse îngrijorat bătrînul.

Aaltonen ar fi vrut să-l întrebe de ce se izbesc mereu de acelaşi zid de nepătruns de cîte ori e vorba să se procure cele strict necesare pentru casă. Asta nu era însă treaba lui. De ce să se amestece ? Rostul lui aici este de a munci şi a face numai ceea ce îi îngăduie mijloacele la îndemînă.

— Ne-ar trebui îngrăşămînt artificial, să putem înlocui bălegarul — începu el, dar îi păru rău chiar de atîta, astfel că nu mai continuă.

— Ne sosesc cîţiva saci de cărbune animal. Dar... oricum... recolta e în mîinile Domnului. Totul atîrnă de timp, de ploaie, de vînt. În zadar ne stoarcem noi puterea, nu putem încovoia pămîntul după voinţa noastră. Mai demult, oamenii trăiau tot din roadele pămîntului, cu toate că pe vremea aceea nu erau nici economişti, nici şcoli de specialitate. Fiindcă, oricît ar fi de vlăguit un pămînt, tot produce el ceva, dacă vrea. Dacă nu vrea, degeaba se sfătoşeşte omul, degeaba vrea să-l căznească, fiindcă nu-i merge nici cum. Întreaga noastră ştiinţă nu-i mai mult decît o adiere de vînt.

Tăcură iar un timp, pironiţi în acelaşi loc, în bătaia soarelui strălucitor. Mugurii gingaşi ai mestecenilor luceau violeţi în desiş ; deasupra lor, în văzduh, o pasăre cînta cu glasul răguşit de atîta încîntare.

— Dumneata ai îmbătrînit aici, la fermă, nu-i aşa, moş Hermann ? De asta cunoşti atît de bine toate chiţibuşurile.

— Sînt de multă vreme aici, dar nu din copilărie. Familia noastră s-a risipit în multe părţi ; eu sînt ultimul care mai scurmă pămîntul, ceilalţi s-au aşezat la oraş. Nu zic, cîndva am hoinărit şi eu... să văd lumea. Am fost şi marinar. Cînd m-am întors acasă, unchiul meu Joose a murit. L-am găsit pe cîmp, am să-ţi arăt eu unde anume. Se dusese s-aducă acasă caii, săracu. I-a plăcut toată viaţa să muncească şi iubea grozav pămîntul. Într-o zi apoi, inima lui s-a săturat de-atîta trudă.

— Dar ăsta... de-aici ? — întrebă el, împungînd cu capul văzduhul în direcţia casei. Aaltonen se frămînta demult să pună această întrebare ; sosise acum clipa să se încumete.

Zîmbetul senin pieri deodată de pe obrazul bătrînului, şters parcă de o mînă nevăzută. Nu răspunse mult timp ; cînd apoi începu, vorbi cu chibzuială, cîntărind fiecare cuvînt.

— Să tot fie trei ani de cînd au venit. Pînă la venirea lor, ferma fusese cîtva timp pe mîini străine. Mie, puţin îmi păsa. Nu m-am sinchisit nicicînd cine mi-e stăpîn, numai să-mi primesc pîinea de toate zilele şi să am unde să-mi culc capul după lucru. Azi, din păcate, nu mai sînt în stare de munci grele. Dacă ar cu plugul de dimineaţă pînă la prînz, mi-ajunge : fie că vreau, fie că nu, trebuie să las lucrul baltă. De altfel, n-o prea duc bine nici cu pieptul. Oricum, vremea îl macină pe om...

— Au venit de la oraş ? — continuă să-l descoasă Aaltonen pe bătrîn, dar nu primi nici de astă dată răspunsul cuvenit.

— Alfred... bărbatul... face parte din familia asta ; a moştenit ferma de la maică-sa. I se zice „inginer", dar nu ştiu dacă i se cuvine titlul ăsta. De bunică-sa îmi aduc aminte foarte bine. S-a refugiat în casa părintească, biata, împreună cu copilul... ca să moară aici. Ştiu asta din povestirile mamei. Bărbatul ei era beţiv. A venit şi el la înmormîntare, şi a găsit sicriul încă deschis... Maică-mea l-a apucat de mîini cînd a încercat să scoată verigheta din degetul moartei. Pe urmă, i-am pierdut urma. Se spune că ar fi cutreierat ani în şir prin Rusia. Prin aceste locuri nu s-a mai întors niciodată, şi nici despre el n-am aflat vreo veste. Şi-a lăsat însă aici sîngele, drept moştenire, lui Alfred...

Privea spre lac, în timp ce vorbea. Era zgîrcit la vorbă şi foarte rezervat, şi Aaltonen îşi dădu seama că regretă pînă şi cele povestite, deoarece are impresia că a spus prea multe despre stăpînii fermei.

— Ia te uită cum s-a înălţat soarele, în timp ce noi ne tocăm vremea stînd la taifas — spuse el, smucind hăţurile.

Bătrînul porni şi el către bucătărie, cu ştiucile atîrnate de prăjina din spinare.

Omul din încăperea cea mare era pe zi ce trece tot mai agitat. Primăvara nu-i pria de fel. Lua parte la muncile fermei, împrăştia bălegarul sau aduna migălind rădăcinile din pămîntul proaspăt răvăşit. Se fălea apoi că desţelenise singur solul pietros sau blestema că trebuia să-şi căznească mîinile, cu toate că există în lumea asta dinamită care distruge, fără vreo trudă, rădăcinile. Ciupea de ici şi colo, gîfîind plin de năduşeală, şi nu era niciodată în stare să muncească liniştit, în ritm domol şi sănătos, ca ţăranii. Cînd se apuca de vreo treabă, lucra ca un animal înjugat vreme de-o oră sau două, pînă cînd sudoarea îi curgea şiroaie pe tot trupul. Îşi azvîrlea atunci cămaşa leoarcă şi, lăsînd în plata Domnului totul, se tolănea în iarba de pe coasta muntelui. Alteori găsea cine ştie ce pretext spre a putea părăsi lucrul : ba că s-a rupt coada sapei, ba că s-a ştirbit tăişul toporului — pe care chiar el îl izbise, intenţionat, în vreun bolovan. Atunci se apuca să înjure şi să afurisească, susţinînd că nici cel mai harnic muncitor n-ar face mare lucru cu unelte atît de proaste, dracu s-o ia de gospodărie mi-

zerabilă ! Apoi se apuca să arunce cu pietricele în găinile care ciuguleau pe pajiştea proaspătă.

Seara se plimba prin curte, vîrîndu-şi peste tot nasul, trăgînd cu urechea prin toate ungherele şi tupilîndu-se ba ici, ba colo, pe urmele fiecăruia. Dădea de zeci de ori fuga la fîntînă să bea apă, sau lîncezea ceasuri în şir înaintea şopronului de fîn, privind încremenit la satul din vale.

Într-o noapte, Aaltonen se deşteptă de o zarvă ciudată. Se auzeau glasuri, iar undeva o mînă furioasă zgîlţîia o uşă. Se ridică în capul oaselor şi trase cu urechea. Deodată tot corpul îi înlemni, în timp ce îşi simţi inima bătînd nebuneşte în coşul pieptului. Omul cu faţa buhavă încerca să iasă din cuşcă. Mai întîi ciocăni domol, apoi prinse să lovească şi să izbească uşa care ducea în dormitorul femeii. Aaltonen o auzi că se scoală şi vorbeşte cu soţul ei prin uşa închisă. Nu desluşea prea clar cuvintele, dar înţelegea că încearcă să-l calmeze. Apoi, deodată, cineva făcu zgomot în pridvor. Bătrînul Hermann lovea cu pumnii în perete şi răcnea de se zguduia toată casa :

— Linişte sau sparg capul cuiva !

În clipa aceea se făcu o linişte ca de mormînt ; Aaltonen însă ascultă încă mult timp, treaz şi încordat, zvonurile nopţii. Aţipi într-un tîrziu, sleit de munca de peste zi.

Cele întîmplate nu-l interesau. Nimeni nu-i ceruse ajutorul, nimeni n-avea nevoie de el.

În sinea lui se petrecea însă altceva. Se sperie de-a binelea de propriile sale gînduri. Căci

în zadar căuta să-şi ascundă lui însuşi adevărul ; cele întîmplate îl interesau şi pe el, îl interesau chiar foarte mult cele petrecute în încăperile casei. Bătăile inimii lui înfrigurate o dovedeau îndeajuns.

În zilele ce urmară, femeia păru neliniştită. Obrazul i se crispa nervos, iar ochii ei încărcaţi de presimţiri rele exprimau o implorare mută. Aaltonen nu se putea însă apropia de ea. Tocmai el, un străin ! Nu i-ar fi primit ajutorul, ba, de cele mai multe ori, cuvîntul cel mai neînsemnat ajungea ca să-i înţepenească obrazul, iar privirile să-i redevină dure şi reci, ca înainte.

Uneori, seara, după ce isprăveau cu cina, Aaltonen urmărea pe furiş, de pe laviţa lui, faţa stranie a stăpînei, şi o dureroasă căldură îi inunda inima. Suferise şi el de ajuns, deşi de un timp încoace se deprinsese să alunge din minte amintirile trecutului. Ştia astfel cît se poate de bine ce înseamnă să priveghezi amarnic nopţile şi să te zbuciumi ziua în chinuri. În deznădejdea sa, ajunsese chiar să-i treacă prin minte gîndul răzbunării, al omorului... Ar fi dorit să-i sară în ajutor, cu toate puterile sale, dar îi era peste putinţă, căci femeia nenorocită şi singuratică se izola în ea însăşi cu o asprime fără cruţare.

Discutară într-un tîrziu despre ceea ce era mai urgent de făcut. Cu aratul şi grăpatul isprăviseră. Pămîntul mai aştepta acum doar sămînţa, ploaia şi vîntul. Dar ovăzul nu voia să încolţească de fel ; fusese năpădit de buruiană. Vacilor trebuie să li se dea nutreţ, pe lîngă iarba

firavă, altminteri nu vor avea lapte la vară. Vaca dă lapte după cum mănîncă. Ar mai trebui apoi...

Femeia însă abia clătină din cap, cu atîta stîngăcie și deznădejde, încît Aaltonen, care o socotea din cale-afară de dîrză, încăpățînată și călită, înțelese deodată totul.

— Toate-s cu putință, numai să vrei — zise, și i-ar fi plăcut s-o poată convinge de un lucru pe care nu-l simțea nici el.

Femeia ridică ochii și privirea ei păru că se îndulcește pe-o clipă. Aaltonen n-o văzuse niciodată încă zîmbind. Locul unde nimerise era sumbru și trist. Lacul cu apa neagră ca de smoală, stîncile rîpoase și ogoarele sterpe, bătrîne, sleite, toate erau pustii și dezolante. Iar iapa albă din grajd era, la rîndul ei, prevestitoare de cine știe ce năprasne. Zîmbetul îngheață în astfel de locuri pe buzele omului, iar soarele de primăvară se înfășoară în umbre posomorîte. Dar, oricum, cerul privit de aici pare totuși mai înalt... Îndeosebi în fața casei. Nicicînd încă nu văzuse un cer asemănător, nici în sat, nici înainte, cînd trăia la oraș. Cu atît mai puțin din părculețele acelea — cu brazi croiți pe aceeași măsură — din jurul locuințelor muncitorilor de la fabrică !

Revăzu într-o clipită imaginea de odinioară în fața ochilor, dar o destrămă cu un singur gest. Începuse să nu-l mai doară. Era ca și cînd o porțiune din creierul lui ar fi fost insensibilă. Amintirea mai stăruia, cu toate acestea, și își dădea bine seama că, odată, demult, părculețul

acela sărac de oraș îi aparținuse. Dar durerea se evaporase cu timpul, așa cum se va evapora într-o zi și acest tablou. Încetul cu încetul se va spulbera pe vecie, ca și cum n-ar fi existat niciodată aievea. E mai bine, mult mai bine așa.

Treptat însă situația se mai îmbunătățise. Vînduseră măcelarului din sat vițelul și suma primită depășise cheltuielile de hrană. Cumpăraseră de la cooperativă sămînța necesară, și bătrînul Hermann porni să răsfoiască un calendar jerpelit, ca să afle într-însul perioadele prielnice însămînțărilor. Fiindcă trebuia să-și împartă timpul după sfaturile din calendar.

— Mai așteptăm — potolea el nerăbdarea lui Aaltonen, cu toate că zilele se scurgeau una după alta călduțe și însorite, pămîntul înverzise pretutindeni și arăturile așteptau doar însămînțarea. Ai face mai bine să crezi și tu în lună. Ea știe mult mai multe despre însămînțări decît toate bibliotecile agronomilor la un loc.

La început, Aaltonen zîmbi cu neîncredere. Dar numai la început. Fiindcă încetul cu încetul își însuși și el felul de a gîndi al bătrînului, simțind că toate celelalte — fabricile, cărțile, universitățile, aparatele de radio și automobilele care aleargă pe șosea — sînt lucruri false și lipsite de vreo importanță. Singur pămîntul există cu adevărat. Cu timpul, se obișnui să-l privească cu alți ochi pe bătrînul lung și slab care răsfoia cu mîinile lui vînoase calendarul ponosit. I se părea că e un inițiat al vreunei științe oculte, care cunoaște mai adînc tainele aștrilor și pe-ale pămîntului decît oricare alt

muritor. Ce putere hotărăşte oare calea filoanelor de apă în măruntaiele pămîntului? Şi ce forţă deşteaptă la viaţă, în aceleaşi măruntaie întunecate, sămînţa uscată şi rezistentă? El nu se simţea în stare să răspundă la aceste întrebări; bătrînul Hermann însă poate că ar fi fost. Se găsea acum mai aproape de pămînt decît muncitorul de fabrică de odinioară.

Într-o bună zi nu mai dădură de urma omului cu faţa buhavă. Într-un amurg, cînd Aaltonen se întorcea de la cîmp, femeia îl întîmpină în curte. Venise aproape alergînd, cu braţele pe jumătate întinse şi cu glasul schimbat în mod neobişnuit, agitat şi tăios. Se vedea că nu-şi mai poate stăpîni nerăbdarea.

— Aaltonen! Nu l-ai zărit cumva?

N-o auzise niciodată spunîndu-i bărbatului ei pe nume. Uneori făcea doar un semn din cap către uşă: „Ăsta de-aici". Acum lipsise de acasă vreo două ore; fusese în sat, după nişte cumpărături, şi în lipsa ei omul se făcuse nevăzut.

— Nu l-am văzut toată ziua — răspunse Aaltonen, privind-o lung şi compătimitor. Îşi dădea seama că întîmplarea are destulă însemnătate şi că ascunde un pericol oarecare. N-avea însă nici o poftă să pună întrebări de prisos.

Bătrînul Hermann se ivi şi el din magazia de lemne, cu toporul în mînă. Se îndreptă spre casă, fără să pună vreo întrebare. Aaltonen îl urmă, după o scurtă şovăială. Femeia rămase singură, în mijlocul curţii, frîngîndu-şi mîinile de deznădejde.

Bătrînul şi Aaltonen intrară în casă. Uşa încăperii vecine era larg deschisă. Placa din alamă, pusă ca siguranţă la broască, dispăruse, smulsă din interior; se vedea lemnul alb pe locul spărturii — în dormitorul femeii, sertarul de sus al scrinului fusese forţat. Documentele şi scrisorile erau neatinse, dar cutia de metal în care se aflau banii fusese golită. Nu umblase la ea din ziua cînd vînduseră viţelul.

Faţa bătrînului nu trăda nimic. Avea o expresie dură, întunecată. Dar cînd vorbi, glasul lui era deplin liniştit:

— Şi-o fi însuşit, cine ştie cum, dalta şi ciocanul, pîndind prilejul s-o şteargă. Ieri am băgat de seamă că mi-a dispărut ciocanul, şi-mi munceam creierul să-mi aduc aminte unde l-am lăsat. Mi-am spus că, poate, l-ai luat tu. Acum însă s-a întîmplat, şi pace! Ce să mai lungim atîta vorba...

Nu-i tresărise nici un muşchi pe faţă, dar mîna i se încleşta la răstimpuri pe mînerul toporului. Îl adusese parcă înadins, ca să aibă ce să strîngă în pumni. La urma urmei, nu e chiar atît de rău cînd omului i se mai înfierbîntă cînd şi cînd sîngele. Inima lui Aaltonen se zbătea înnebunită, gata să-i spargă coşul pieptului.

— Crezi că... se mai întoarce? — întrebă el cu glasul sugrumat. Poate că, în taină, spera să scape pentru totdeauna de duhul rău al casei.

— Aş, lucrul rău nu piere — răspunse sec bătrînul, şi se întoarse în bucătărie.

Aaltonen se duse iar în grajd, unde mai avea de rînit. În curte, trecu pe dinaintea femeii, fără să îndrăznească s-o privească. Respi-

rația ei greoaie și mîinile, pe care și le frîngea deznădăjduită, i se păreau mai sfîșietoare decît plînsul cel mai nestăvilit. Căci lacrimile ușurează, chiar dacă ard și mistuie trupul omului.

Aaltonen simți că nu poate să fie vorba de un necaz oarecare sau de vreo supărare obișnuită. Femeia aceasta singuratică, cu privirea atît de aspră și de neînduratoare, se zbătea acum, în liniștea nemărginită din curte, pentru propria ei viață, pentru mîntuirea propriului ei suflet. O parte din ființa ei, mîndria-i neînduplecată, încăpățînarea și toată amărăciunea ei răzvrătită, înfruntă acum și se măsoară cu cealaltă, cu tot restul ei de feminitate slabă și neajutorată. El, străinul, nu care cumva să încerce s-o ajute; să stea deoparte, ascuns în întunericul din grajd, acolo, lîngă căldura molcomă a dobitoacelor. E mai bine așa. Ființele acestea, mîndre pînă și în amărăciune, nu pot să îndure privirea altora în clipele lor de mare umilire. De ce ar fi martorul descurajării ei? Ar uita greu această înfrîngere și, poate, nu i-ar ierta niciodată lipsa de înțelegere, lui, străinului care, fără voia lui, i-a sporit mîhnirea în loc s-o cruțe.

Se gîndi mai întîi să taie muntele de-a curmezișul, pînă la stația de cale ferată, sau să coboare iute spre șosea, în calea autobuzelor. Știa că acum totul e zadarnic, dar nu mai putea să îndure inactivitatea. Simțea un imbold puternic să se miște, să încerce ceva, orice, chiar dacă ar fi fost fără rost. Să nu mai vadă chipul înfricoșător al femeii, cu mîinile atîrnînd fără vlagă de-a lungul trupului și clătinînd capul, cu ochii

închiși, ca să-și ascundă deznădejdea din priviri... Nu aprinse felinarul, ci rămase așa, în grajd, pînă se întunecă de-a binelea. Mai șovăi încă și atunci, dacă să intre sau nu în casă.

Fereastra se luminase, iar înăuntru cina săracă era pregătită, ca în alte dăți. Mîncară toți trei, fără să scoată o vorbă.

A doua zi, Hermann repară broasca și puse un drug solid de fier în locul vechi. A treia zi, măcelarul veni după juncă. O legară de coarne după căruță, căci bietul animal nu se lăsa dus în ruptul capului. Auziră încă mult timp mugetul amarnic ce se îndepărta. Sămînța comandată trebuia însă plătită. Aaltonen observase și în alte ocazii că aici, la fermă, nu se cumpăra nimic pe credit.

— Tot n-ar fi fost o vacă bună de lapte — zise femeia într-un tîrziu, cu aceeași privire aspră și înghețată. Am dat-o prea de timpuriu la gonit și nu ne-am ales de pe urma ei cu nimic...

Amîndoi știau însă că nu e adevărat. Aaltonen adună în tăcere frînghia de pe iesle. Nu mai avea nici un rost să rămînă acolo, după ce vînduseră junca. Ieși domol din grajd.

Trecu o săptămînă amărîtă. Semănară cu bine grîul și ovăzul. În lipsa unei semănători, bătrînul Hermann cutreiera arăturile, cu traista roasă atîrnată de grumaz și arunca sămînța în brazdă. Nu prea făcură în acele zile risipă de vorbe. Parcă le-ar fi jefuit cineva toată frumusețea, nerăbdarea și bucuria sărbătorească a însămînțărilor.

Dar în inima celor trei oameni mocnea altceva ; un lucru despre care nici unul din ei n-ar fi vorbit pentru nimic în lume și pe care nu îndrăzneau să și-l mărturisească.

Apoi, într-una din zile, femeia ieși pe arături ca să-l cheme acasă pe Aaltonen. Se lăsase un frig usturător. Suflase peste noapte un vînt aspru dinspre miazănoapte, biciuind sălbatic apa lacului. Femeia pășea calm, fără vreo grabă, peste ogorul proaspăt arat. Aaltonen opri calul în mijlocul brazdei, ca s-o aștepte. Nu se mai întîmplase niciodată pînă atunci să vină după el, afară, la cîmp. Asta nu putea să fie un semn bun, se gîndi, și inima i se strînse de îngrijorare.

Stăteau acum față în față, pe arătura reavănă, spulberată de vînt, și se priveau în adîncul ochilor. Femeia își plecase capul în pămînt. Nu era, de altfel, la cea dintîi umilire. Aflîndu-se la capătul puterilor, trebuia să ceară cuiva ajutorul. Nu venise de astă dată la argatul ei, la muncitorul pe care îl plătea, ci la un om, la bărbatul în care putea să aibă încredere, care era oricînd gata să-i dea o mînă de ajutor și n-o stingherea nicicînd cu întrebări de prisos. Simpla lui prezență acolo însemna o consolare, un ajutor.

Uitîndu-se în ochii femeii, Aaltonen uită deodată de toate, de arături, de pămînt și de viața lui de pînă atunci. Era acolo, în fața lui, dreaptă ca trestia, cu capul semeț și fața înăsprită de vînt. Își pieptănase, ca de obicei, părul lins pe spate și, prin bluza deschisă, la gît, îi vedea pielea albă, năpîrlită de soare. Voinică femeie,

suplă și puternică !... Și frumoasă, cu tot chinul ei, mîndră și de-o voință neclintită !

Chemarea mută a femeii trezi în sufletul bărbatului dorința lui de a o ajuta, de a o sprijini cu toată dibăcia dezinteresată de care se simțea în stare. Răspunse fără să mai stea pe gînduri și fără să-și închipuie că ar putea cere ceva în schimb, vreo răsplată oarecare.

— Aaltonen, n-ai vrea să te duci în sat cu bătrînul ? Ar trebui să-mi aduceți bărbatul... Mi-au trimis vorbă că-i acolo. E... oricum... bărbatul meu.

Hermann aștepta în curte, gata de plecare. Își pusese hainele de sărbătoare și își îndesase pînă la urechi pălăria neagră, învechită. Cînd rămaseră numai ei doi în curte, îi spuse :

— Ne-au trimis vorbă printr-o fată din sat că-s acolo, în grajdul lui Ylitalo. Au băut toată noaptea, fără oprire. Alfred a adus rachiu de la oraș și bea cu doi tăietori de lemne și cu Ylitalo, gospodarul. Nevasta lui și-a trimis fata să ne vestească, fiindcă vrea să-și ducă bărbatul acasă. Să fim gata de orice, pentru că s-ar putea ca treaba să nu meargă tocmai strună și să dăm de vreo belea... Sînt patru la număr și beți turtă.

Aaltonen duse mîna la brîu, dar bătrînul clătină din cap.

— E mai bine să-ți lași acasă cuțitul ; scoate-l chiar acum de la brîu, pînă te văd. Ai să găsești tu pe drum o scîndură din careva gard, de care să te poți folosi. Ia privește ce duc eu, ca să fiu sigur... — Își descheie surtucul de sărbătoare și scoase din buzunar un bici de modă

veche. — Am învăţat să-l mînuiesc de pe vremea cînd eram marinar. Chiar dacă azi nu mai sînt flăcău, nu mă las chiar cu una, cu două, fii pe pace! Tu răfuieşte-te cu doi, pe ceilalţi lasă-i în seama mea!

Porniră unul lîngă altul, pe drumul ce cobora către sat.

Cînd ajunseră însă acolo unde socoteau că nu mai pot fi văzuţi din casă, iuţiră pasul fără să-şi dea seama. Bătrînul se îneca de graba cu care mergeau; obrazul i se învioră şi în priviri se strecură ceva parcă din puterea lui de altădată. Trecuse aşadar aşteptarea apăsătoare, tînjeala aceea care biciuie nervii. Sosise, în sfîrşit, clipa cea mare cînd trebuia şi el să se amestece.

Aaltonen, la rîndul lui, era plin de însufleţire. Din clipa cînd se pomeni în toiul faptelor limpezite, după îndelungata bîjbîială în pîcla îngrijorării, fără ţintă, avu impresia că întreaga lui fiinţă a crescut. Vedea acum totul clar şi le înţelegea pe toate. Bărbatul trebuia adus acasă; asta le-o ceruse femeia. Cel ce se împotriveşte poruncii, va fi doborît. În ceea ce îl priveşte, n-ar sta o clipă la îndoială. De cînd ştia ce are de făcut, se simţea în stare să se răfuiască pînă şi cu o jumătate de duzină de voinici.

Paşii lor înaintau alături şi, nu peste mult, ajunseră la şosea. Nu schimbaseră pînă acum nici un cuvînt, dar în ţinuta lor, în paşii lor chibzuiţi şi grei, ca şi în expresia feţei lor se citea o îndîrjită şi nestrămutată hotărîre. Cei ce îi urmăreau, de la ferestrele caselor, întorceau repede capul în altă parte.

În sfîrşit, apăru înaintea lor grajdul. Într-un colţ, nu departe, două femei şopoteau, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochiului spre uşa grajdului. În clipa cînd îi zăriră pe cei doi, o şterseră în grabă.

Chiotele şi urletele răguşite ale beţivilor răzbăteau pînă în curte. Băteau asurzitor tactul, beau şi cîntau după legea tăietorilor de lemne. Hermann se aplecă să privească prin uşa scundă şi strigă mînios:

— Alfred, hai afară!

Urletele amuţiră. Cîteva secunde nu se mai auzi în grajd nici cel mai mic zgomot.

— Un-doi! Mişcă! Mergem acasă!

Se simţea din vocea lui că vrea cu tot dinadinsul să aţîţe mînia celui beat. Aaltonen avea şi el o poftă teribilă de bătaie. Zile în şir îl torturase dorinţa aceasta cumplită de a-şi descărca mînia înăbuşită, ba adeseori se stăpînise anevoie să nu plesnească pe cineva sau să nu trîntească ceva de pămînt. Îi era deci indiferent pe cine va lovi acum, numai să poată da odată, cu sete, în vreunul, fie acela un tăietor de lemne, stăpînul beţivan ori un păcătos de şobolan, căruia femeia cu privirile aspre îi spune soţ.

— Cine-i afurisitul care face aici gălăgie?

Un cap zbîrlit şi murdar se ivi în uşă, zgîind către ei o pereche de ochi injectaţi.

Hermann se dădu un pas înapoi, gîndindu-se că, dacă va fi bătaie, e mai bine aici, sub cerul liber.

— Hei, băieţi, ia veniţi şi voi să vedeţi! — chicoti unul din tăietorii de lemne ameţiţi de

băutură şi, sprijinindu-se de uşă, sări peste cele cîteva trepte. Stăpînul păru la început că vrea să-i oprească, dar nu-l băgară în seamă. Cît ai bate din palme, toţi patru erau afară, în faţa grajdului. Braţele lui Aaltonen se împietriră şi o furie cumplită îl cuprinse.

În faţa lui stătea omul cu faţa buhavă. Buzele i se învineţiseră, privirea părea aceea a unui smintit, iar muşchii feţei i se contractau fără încetare. Era descoperit şi desculţ, cu picioarele îngrozitor de mînjite. Surtucul şi-l lăsase cine ştie unde, fiindcă nu-l mai avea, o mînecă a cămăşii fusese complet sfîşiată, iar manşetele erau negre de murdărie. La vederea lui, Aaltonen se gîndi fără să vrea la lucruri meschine, la aşternuturile înăbuşitoare şi scîrnave de la oraş, la toate mizeriile din lume.

— Un-doi ! Acasă, Alfred ! — se răsti la el Hermann şi, în zdreanţa de om, părea că biruie o clipă îndelungata şi neputincioasa robie a ticăloşiei. Era cît pe-aici să se supună poruncii, încît îşi încovoie spinarea tremurîndă, ca un cîine bătut. Din obrazul învineţit se scurse şi ultimul rest de viaţă, făcînd un pas înainte, ca unul care vrea să pornească. Dar palma tăietorului de lemne îl ţintui locului, lîngă perete.

Fir-ai să fii de laş ! Ce te grăbeşti s-asculţi poruncile altora ? Adună-ţi măcar boarfele, înainte de a porni !

Gospodarul se răsuci în faţa lui Aaltonen :

— Ia ascultă, voi ce căutaţi pe-aici ? Cu ce drept vă băgaţi nasul în ale noastre ? Asta-i grajdul meu !

Obrazul lui era stacojiu de alcool şi de furie. Pe Hermann îl cunoştea de altfel foarte bine, dar se prefăcea că nu-l văzuse niciodată pînă atunci.

— Ştii prea bine ce căutăm, Ylitalo. Am venit să-l luăm acasă pe Alfred. Îi cunoşti năravurile, ce vrei ?

Bătrînul Hermann vorbise potolit, descheindu-şi nasturii de sus ai hainei.

— Dacă-i bărbat, n-are nevoie de dădacă. Face ce pofteşte — mormăi unul dintre tăietori şi se apropie, urnindu-se cu greu.

— Păi sigur că fac ce vreau. Să vă ia dracu pe amîndoi ! Lăsaţi-mă în pace ! — bombăni Alfred, străduindu-se să se îndrepte de mijloc.

— Sau cumva... îi dă zor nevasta, să-i încălzească patul ? — întrebă rînjind celălalt tăietor de lemne.

În clipa aceea, pumnul lui Aaltonen lovi. Îl izbi întîi cu mîna stîngă în stomac şi, în clipa cînd omul se clătină, cu sîngele scurs din obraji, îi repezi cu cealaltă mînă o lovitură atît de cumplită sub bărbie, încît îi trosniră oasele. Cel lovit căzu peste perete, apoi se prăbuşi frînt, vrînd să apuce aerul cu mîna.

La vederea primejdiei, gospodarul o tuli repede, prefăcîndu-se că merge liniştit, deşi alerga mîncînd pămîntul. Alfred dîrdîia din tot trupul, în timp ce celălalt tăietor de lemne începu să urle din răsputeri, tropăind îndîrjit în uşa grajdului, cu cuţitul în mînă. Era gata să-l înjunghie pe bătrînul Hermann, luîndu-i-o înainte lui Aaltonen, dar bătrînul smulse din buzunarul hainei biciul şi plesni la iuţeală peste mîna beţi-

vanului. Cuţitul căzu. Aaltonen puse liniştit piciorul pe el şi aşteptă să vadă ce are să mai urmeze.

Apoi, deodată, Alfred începu să gesticuleze, izbind în dreapta şi în stînga, văitîndu-se şi urlînd ca un apucat. Tremura din tot corpul, iar din colţurile gurii i se prelingea o salivă spumoasă. Din gîtlejul lui ţîşni un urlet prelung de fiară. Ceilalţi îl priveau uluiţi, neştiind ce să creadă. Al doilea tăietor de lemne, cel pe care biciul îl culcase la pămînt, începu să se dezmeticească, uitînd dintr-o dată şi de cuţit, şi de bătaia pe care o mîncase.

— Dar pe ăsta ce naiba l-o fi apucat ? — se minună el.

— Tacă-ţi gura şi cară-te — urlă la el bătrînul. Îl înfuria peste măsură faptul că Alfred stîrneşte atîta gîlceavă şi că trezeşte cu vaietele lui tot satul. Cînd însă văzu că nu are de gînd să contenească în ruptul capului, îi croi cîteva lovituri de bici peste umeri şi spinare. În clipa aceea, ticălosul se întinse scîncind la pămînt şi începu să se zbată şi să dea din picioare, cu gura spumegîndă.

— Ei, drăcia dracului ! — mormăi zăpăcit tăietorul de lemne, trezit pe jumătate şi scos din sărite de răcnetele animalice.

În clipa aceea, Hermann îl întoarse pe nenorocit cu burta la pămînt şi îi răsuci braţele la spate.

— Înfundă-i gura cu cîrpe — făcu el calm către Aaltonen. Iar dumneata, adu o găleată de apă şi aruncă-i-o pe ceafă ! Asta cred că-i va face bine.

Tăietorul de lemne şovăi cîteva clipe, pe urmă o luă pe povîrniş, spre fîntînă. Aaltonen, la rîndul lui, dădu peste o zdreanţă murdară, pe care o vîrî, cutremurîndu-se de scîrbă, în gura vînătă şi plină de spume. Alfred se zbătu neputincios, spre a-şi feri capul, apoi încercă să-şi muşte pumnii ; ochii i se învîrteau însîngeraţi în orbite, ca ai unui animal turbat.

Urletele încetară, dar din gîtlejul celui toropit de băutură continua să se audă un horcăit înfundat. Într-o clipă, faţa i se învineţi de-a binelea.

— Dar... dacă se înăbuşă ? — se nelinişti Aaltonen, însă bătrînul nu-şi făcu nici o grijă.

— Cel puţin se astîmpără — murmură el, cu un calm de neclintit, şi mai răsuci o dată, cu putere, braţele agitate.

Tăietorul de lemne se întoarse cu găleata plină de apă. Celălalt beţivan, care zăcuse pe jos, lîngă peretele grajdului, se ridică acum cu mare greutate şi trecu, împleticindu-se, pragul grajdului, în timp ce se scărpina nedumerit după o ureche. Horcăielile se auzeau din ce în ce mai slab ; nemernicul respira acum cu greutate, gata să-şi piardă cunoştinţa. Bătrînul continuă cu toate astea să-i ţină braţele răsucite la spate şi nu le lăsă decît în clipa cînd tăietorul de lemne aduse găleata de apă. Atunci îi smulse cîrpa din gură şi îl ridică în capul oaselor, ca să-i poată turna apa peste ceafă. Nefericitul nu se mai văita ca înainte, gemînd doar înfundat, la răstimpuri.

Apoi încetară gemetele. Apa își făcuse, oarecum, efectul. Alfred ridică încet un braț, leoarcă de apă, și prinse să-și șteargă încurcat gura și fața.

Omul, pe care Aaltonen îl trîntise la pămînt, își făcu iar apariția în ușa grajdului, tîrîndu-se pe brînci. Se așeză pe trepte, bălăbănindu-și picioarele. Ținea într-o mînă o sticlă de rachiu pe jumătate goală, pe care o întinse acum biruitorului, iar cu cealaltă se scărpină sub bărbie.

— Hai, bea și tu o înghițitură ! Ești dat dracului : ce-i al tău e-al tău ! — îngăimă el fără tragere de inimă, dar cu oarecare admirație.

Aaltonen scutură capul, în semn de refuz.

Nu mai găsiră nimic, nici surtucul, nici pălăria. După multă căutare, ghetele ieșiră însă la iveală din traista unuia dintre tăietorii de lemne. Ținea morțiș că le cîștigase la cărți, dar în cele din urmă le înapoie cu multă codeală.

Porniră toți trei spre casă, pe drumul pe care veniseră, bătrînul și Aaltonen de-o parte și de alta, ținînd strîns de cîte un braț pe omul descoperit, care se bălăbănea pe picioare. Nu se uitau nici în dreapta, nici în stînga, neavînd chef de vorbă. Obrazul șters al bătrînului era încins de rușine, dar își îndreptase spinarea încovoiată și pășea drept, cu capul semeț. Cel puțin alții să nu bage de seamă...

Pe neașteptate, la răscruce, bețivanul se trînti la pămînt și începu să se văicărească și să se tînguie că îl dor picioarele și că nu poate să meargă mai departe. Hermann îl smuci de jos și îi repezi un ghiont puternic, înșfăcîndu-l de după grumaz. Omul se prăbuși cu fața înainte, lovindu-și atît de rău nasul, încît sîngele prinse să șiroiască. Izbucni într-un plîns agitat și, pe obrazul umflat, șiroaiele lacrimilor se amestecară cu dîrele de sînge. Aaltonen își feri ochii, să nu vadă cum ridică biciul asupra omului prăbușit la pămînt bătrînul ăsta năprasnic. Numai cu biciul putea fi urnit din loc bețivanul.

Ajunși la fermă, găsiră casa pustie. Bătrînul sufla greu și gîfîia de oboseală, dar încă nu isprăvise ceea ce avea de făcut. Înainte de a-și duce prizonierul în camera lui, îl tîrî cum putu spre sauna. Pe cuptor era pregătită o oală cu apă fierbinte, iar pe laviță se afla un schimb de rufe curate. Îi porunci să se dezbrace și îi aruncă zdrențele murdare într-un colț. Apoi îl culcă și prinse să-i frece trupul cu o perie aspră. Nu-i păsa cîtuși de puțin de văicăreli și nu-l slăbi pînă cînd nu-l văzu curat din tălpi pînă-n creștet. Cînd isprăvi, turnă peste el o găleată de apă rece și așteptă să se usuce și să se îmbrace. Se așeză apoi pe un bolovan, ca să se odihnească după atîta trudă.

Aaltonen urmărise de aproape toată munca bătrînului și asculta acum respirația șuierătoare a plămînilor lui sleiți. Nu schimbară tot timpul nici o vorbă.

În cele din urmă, omul ieși din sauna, dîrdîind de frig după apa rece. Hohotea amarnic și se îneca în sughițuri de plîns, urmat de aproape de Aaltonen și de bătrîn.

În casă, femeia pregătise de mîncare. Alfred se așeză tăcut și supus la masă, hohotind la răstimpuri, în timp ce își pipăia din cînd în cînd nasul, spre a deștepta astfel mila celorlalți. Mes-

teca amărît pîine uscată, dar nu era în stare s-o înghită. Femeia îl privea aspru de lîngă vatră, cu ochii ei albaștri, ca de piatră.

Plictisit de cina obositoare, omul se ridică în cele din urmă și intră în odaia lui. Nu mîncase nimic. Femeia se urni de lîngă vatră și intră după el. Lui Aaltonen i-ar fi plăcut nespus să-i poată surprinde privirea, dar nu văzu decît doi ochi albaștri, stinși și goi de orice expresie. Fără să vrea, strînse pumnii și sîngele i se ridică în obraji. Simți o durere surdă și observă abia acum că, într-un loc, la mîna dreaptă, pielea i se zdrelise și se umflase în jurul unei răni. Pumnul ăsta aprig muncise destul în ziua aceea... Acum nu mai dorea să lovească pe nimeni.

— A zăcut un an încheiat la spital — șopti bătrînul. Apoi i-au dat drumul, zice-se, sănătos. Frumoasă sănătate, n-am ce zice. Nici nu-ți vine să crezi ce casă minunată au avut la oraș : pian, scaune îmbrăcate în mătase și altele, Dumnezeu le știe pe toate. Le-am văzut odată, cînd am aruncat o privire prin ușa bucătăriei. Toate s-au dus, fără urmă... Cînd s-au mutat aici, nu mai aveau nimic, cu toate că femeia moștenise bani frumoși. Le mai rămăsese doar cît să poată cumpăra ferma asta. Pentru că doctorii l-au trimis la țară, să schimbe aerul, și-au zis că e mai bine să se stabilească într-un sat. Îți închipui oare că mai poate fi om teafăr unul ca ăsta, cu sîngele otrăvit de veninul orașului ? Ai văzut doar, cu ochii tăi...

— Ce putere zace oare într-o femeie care îndură toate acestea ? Una care stă și pe mai departe cu el ? — se nedumiri Aaltonen, cu gîtlejul ca sugrumat de o mînă nevăzută.

— Niciodată nu mulsese înainte o vacă. Habar n-avea, cînd s-au așezat la fermă, ce e aia o furcă sau mașină de treierat. La început, tocmiseră o slugă, i-au dat însă curînd drumul... Și-a văzut apoi singură de gospodărie, de vite. Strașnică ființă, ce-i drept ! Și-apoi, niciodată nu știi ce simte și ce gînduri o frămîntă, chiar de-ai sta cu ea sub același acoperiș trei ani la rînd. În sinea ei, tot străină rămîne, cu toate că mie îmi spune „unchiule"... Alta, în locul ei, s-ar fi săturat demult de toată lupta asta zadarnică.

Afară se întunecase. Mai aveau de adăpat calul și de rînit grajdul vitelor pentru noapte. Aaltonen se ridică, dar se opri pe-o clipă în prag. Întunericul îi înghițise fața, încît bătrînul nu-i putu vedea chipul cînd vorbi atît de ciudat. Fiindcă întrebarea sună destul de straniu în gura unui argat :

— Se iubesc mult, nu-i așa ?

Bătrînul privea neclintit în gol. Ochii îi erau acum șterși și bătrîni ; îl sleise peste măsură soarele crud de peste zi. Glasul lui era însă cel de întotdeauna, domol și liniștitor :

— Unchiul meu Joose îmi spunea odată că ura îi leagă mai strîns pe oameni decît dragostea...

Aaltonen ieși, traversă curtea și se duse la grajd. Vîntul se potolise și sus, pe cerul înnorat, se aprinse o stea palidă. Mirosul reavăn al pămîntului proaspăt arat ajungea pînă la el în adierile blînde ale serii.

IV

Urmară zile mistuitoare. Nefericitul rob al alcoolului dibui pe încetul drumul îndărăt spre viață. La început dormi adînc, tresărind și zvîrcolindu-se în spasme, o noapte și întreaga zi următoare. A treia zi se mai liniști și stătu ore întregi, privind încremenit în gol, cu o lucire bizară în ochi. Lîncezea în pat, mușcîndu-și unghiile pînă la sînge; își pipăia continuu locul inimii, jeluindu-se că simte apropiindu-i-se sfîrșitul. Se așeza mereu pe marginea patului, dezbrăcat pe jumătate, speriindu-se de tot ce vedea în jurul lui, de pereți, de ferestre și de umbrele din curte. I se părea că aude neîncetat sunete și glasuri, unele reale, altele doar închipuite.

Femeia îl îngrijea singură, ducîndu-i zilnic mîncarea în cameră. Se așeza lîngă patul lui și, înduplecată uneori de atîtea rugăminți, îndura privirea ochilor bulbucați pironiți asupra ei. Era oribilă la vedere fața aceea umflată, cu mușchii ce se crispau fără astîmpăr. Dacă se scula din pat, nenorocitului îi tremurau toate fibrele corpului. Căci vroia uneori să se scoale cu orice preț, ba chiar să ia de pe raft o carte sau să privească pe fereastră, dar toate acestea nu erau decît pretexte spre a se putea furișa cît mai aproape de ea. Se tîra atunci în genunchi la picioarele ei și o implora ca un cerșetor. Pe măsură ce prindea puteri noi, trupul i se încingea mai nemilos, pielea îl frigea ca arsă cu urzici și nervii îi plesneau de încordare.

Apoi buzele groase i se schimonoseau, rugămințile lui se prefăceau în ocări, întîi abia șoptite, pe urmă din ce în ce mai tare, într-o avalanșă de înjurături rostite cu glasul gîtuit. Îi gîlgîiau în gîtlej fel de fel de trivialități, în timp ce în ochi îi stăruia umbra amenințătoare a nebuniei. Era însuși iadul, iadul murdar al pornirilor neîndestulate. Cel care ajungea în apropierea lui, se murdărea.

Femeia încuia ușa pe dinafară și stătea ceasuri întregi în încăperea ei, cu mîinile apăsate pe inimă. Avea acum și ea o umbră de sminteală în priviri și respira greu, iar cînd trebăluia în bucătărie, i se aprindeau pete roșii în obraji.

Înăuntru, în dosul acelei uși încuiate, se agita un animal dezgustător. Și lupta cu el trebuia s-o poarte singură, fără să poată cere ajutorul nimănui.

Umbla de colo pînă colo prin casă, cu ochii dilatați și privirile rigide. Mîinile însă rămăseseră treze. Căra găleți grele de apă, copaia cu lăturile pentru porci și grămezile de paie destinate așternutului vacilor. Se cufunda voinicește în muncă, vrînd să uite ceea ce o chinuia, astfel că nu se da înapoi de la nici o greutate. Încerca să-și istovească și să-și salveze trupul prin trudă, trupul ăsta înghețat, dar încă viu sub țesătura grosolană, știind că dacă va mai fi silită vreodată să cedeze atacului mișelesc, va ucide fără milă. Nu mai putea îndura atingerea aceea înjositoare, murdăria respingătoare a celuilalt.

Curtea fermei înverzise toată. De pe glia negricioasă se ridica, la răstimpuri, cîntecul răgușit al graurilor cu plisc galben. Deasupra creș-

tetului ei și a curții bătătorite de pași, scînteia, caldă și pașnică, bolta albastră a cerului. În curînd vor putea să mîne vitele la pășune și se va isprăvi amarnica roboteală zilnică.

Sus, pe coasta muntelui, la capătul arăturilor, muncea străinul. Curăța un șanț de scurgere năpădit de bălării și își mișca trupul în ritmul domol al lucrului. Trupul lui vînjos, cu gesturi măsurate, parcă se contopea cu ritmul etern al pămîntului, al soarelui și al lunii.

Femeia se oprise în mijlocul curții, cu găleata în mînă, și privea îngîndurată spre șanțul de pe coastă. Mișcările calme și ritmice ale lopeții îi alinau parcă sufletul chinuit și turburat. Nu simțise niciodată o liniște atît de binefăcătoare. Porni agale către fîntînă și scufundă găleata în apă. Jos, în adîncul întunecat, pătratul de apă neagră luci ca o oglindă fermecată de o vrăjitoare. Cînd găleata începu să se ridice spre suprafață, apa se netezi la loc, reflectînd iar cerul albastru, împreună cu fața ei. Își văzu acolo, în fundul fîntînii, propriul chip, rezemat parcă de bolta nemărginită. Privea mută în oglinda vrăjită de jos și își uită pe-o clipă obrazul adevărat. Încetul cu încetul, dispăru tot ce era real în jur, toate gîndurile și întreaga înțelepciune scrisă în cărți i se șterseră din suflet. Nu mai vedea decît suprafața netedă a apei și chipul de jos, care se contopea cu toată făptura ei. Privea încremenită, fără să clipească, ceea ce vedea în oglinda vrăjitoarei, și o pace stranie îi învălui trupul chinuit, sărmanul trup pe care ea singură îl torturase amarnic. Cînd întoarse într-un tîrziu capul și se uită împrejur, peste priveliștea cunos-

cută, zări cîmpurile și fereastra casei. Îi veni să chiuie prelung și răgușit, ca o pasăre din inima pădurii, care își cheamă perechea, sau ca un cal înhămat la căruță, care nechează nerăbdător s-o ia la goană pe șoseaua fără capăt.

Îi venea să strige, pentru că minunea din fîntînă se destrămase și trebuia să se întoarcă la viața ei obișnuită, la propria sa ființă, să-și continue ceea ce se cheamă propria viață, viața pe care ea și-o alesese și o acceptase, după o chinuitoare meditație. Căci acest suflet chinuit și schilod, înlănțuit de trupul încins de boală și hărțuit de păcate, trupul din odaia încuiată cu lacăt, era strîns legat de cea mai ascunsă latură a făpturii ei. Nu-și mai putea nega nici viața din trecut, nici ființa ei de azi. N-avea cum să mai lepede povara pe care singură și-o alesese, în deplină înțelegere cu propriile sale simțuri. Cătușe groaznice, care îi taie carnea pînă la os, gata s-o doboare în orice clipă... Nu există însă nici o scăpare, totul e în zadar. E ca o boală netratată, care de-acum înainte nu poate decît să se înrăutățească ; o rușine crîncenă, de care nici moartea nu poate s-o mai scape. Și nu poate s-o scuture de pe umeri, fiindcă e însăși viața și destinul ei. Nici o îndurare, nici un refugiu !

Se înapoie în casă, mișcîndu-se greu, cu picioarele ca de plumb. De parcă nici ele n-ar mai fi voit s-o poarte... Intra și ieșea, din casă în grajd și din grajd în casă. Își simțea trupul țeapăn ca lemnul, iar sufletul înghețat și amorțit. Așternu cu mișcări automate paiele sub vite și îngrămădi fîn proaspăt în iesle.

N-o mai dureau acum nici lipsurile de tot felul, nici trista lor sărăcie. Toate acestea nu i se păreau nenorociri chiar aşa de mari. Pe încetul, gîndurile i se stinseră cu totul şi orice pîlpîire de viaţă încetă. Seara asta lungă era o încercare amarnică. În vreme ce mîncau, Aaltonen şi Hermann o cercetau pe furiş, cu coada ochiului, ceea ce nu făcea decît să-i îndoiască ruşinea şi suferinţa.

Strînse masa şi spălă vasele. Bătrînul se ridică de la masă şi ieşi agale în pridvor, în cămăruţa lui. Femeia se culcă şi ea în patul îngust şi trist, dar cînd auzi că Aaltonen stinge lumina şi se lungeşte în aşternut, se sculă şi, apăsîndu-şi cu putere mîinile pe piept, se rezemă de fereastră, privind lung în noapte, cu ochii ficşi. Pămîntul era negru, dar oglinda lacului mai clipea palid. De după creste, răsări o lună nouă, rece şi posomorîtă.

Iapa bătrînă tropăi a nerăbdare în grajd. În tăcerea adîncă a nopţii, sunetul ajungea înfundat pînă la ea. Apoi toate zvonurile încetară şi casa se cufundă în somn. Domnea peste toate pacea şi tăcerea. Ea continua însă să aştepte.

Stătea acolo, în cadrul întunecat al ferestrei, o biată femeie, tristă şi solitară, într-o cămaşă de pînză aspră, cu picioarele murdare de noroi după munca de peste zi, lipindu-şi palmele crispate peste inima neînsufleţită. Dar trupul mai era treaz : simţea şi era aproape străin de lupta ce se dădea între gîndurile şi aşteptarea ei dureroasă. Trupul amorţit, îngheţat, dar viu încă, îi era străin.

O mînă dibui uşa încuiată cu lacăt. Rîcîi mai întîi încet, apoi şopti ceva cu glasul tremurător. Cît de dulce i se păruse odinioară glasul acela, care ucisese apoi în sufletul ei orice sentiment omenesc şi orice urmă de bunătate.

Omul scîncea şi şoptea tremurat în dosul uşii încuiate. Mîinile lui lacome şi înfierbîntate pipăiau atente lemnul aspru, ca nu cumva să turbure odihna casei. Şoaptele acelea o chemau pe ea, îi alungau somnul şi îi transformau zilele în coşmar.

Nu suspina şi nici nu se ruga lui Dumnezeu. De ani de zile, nu ceruse ajutorul nimănui. Fără să mai stea la îndoială, scoase cheia din sertar, descuie lacătul şi intră. Două mîini moi şi lacome îi cuprinseră braţele prin întuneric.

Sîntem soţ şi soţie, ne-am jurat doar credinţă în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor, îşi spuse rîzînd mut, cu amărăciune, în timp ce simţea că îngheaţă în ea şi ultima rămăşiţă de căldură vie.

Încercase uneori să se amăgească, pe vremea cînd nu putea să mai îndure ruşinea. Îi storcea cu silă promisiunea şi de cîte ori gura asta tremurîndă şi flască îngăimase jurămîntul, oridecîte ori îi făgăduise solemn să înceapă o viaţă nouă, simţea că îi smulge cîte o părticică din propriul ei corp. De sute de ori, de cîte ori crezuse că totul se mai poate schimba şi că bolta de deasupra lor se mai poate însenina, îi paralizase voinţa istovită şi zadarnica speranţă. Astăzi însă nu mai exista nici o speranţă de îndreptare.

Cu timpul se convinsese că toate legămintele sînt doar minciună, că toate mîngîierile nu fac

decît să o ducă, tot mai adînc, pe drumul pierzaniei. Totul nu e decît amăgire și rușine înjositoare, fiindcă voința acestui om e tot atît de lipsită de vlagă și la fel de gelatinoasă ca și trupul lui. Se mai amăgea însă chiar și atunci cu credința că poate în aceste fierbințeli să fie un strop de adevăr, că poate, în suspinele lui gîfîitoare, să existe, totuși, un dram de iubire.

Credea din toată inima, pentru că vroia să mai spere, vroia să-i înnobileze îmbrățișările, să-l ierte și să se îndure de ființa pe care nu putea s-o înlăture din calea ei. Credea că îl va putea schimba prin blîndețe, că va putea împărtăși acestui biet suflet chinuit de blesteme și însetat de lumină o frîntură de paradis, prin care să-l ridice și să-l scape de patima sa, din murdărie. Dar și asta era doar o simplă amăgire, poate cea mai amară picătură din cupa cu otravă. Cuvintele aprinse și promisiunile nu urmăreau decît să-i adoarmă voința și împotrivirea trupului. Toate acestea erau inspirate de o răutăcioasă poftă de desfrîu, ca să-i dezmorțească înghețul trupului și să poată împărtăși patima bolnăvicioasă a bărbatului înflăcărat de băutură.

Acum însă era surdă și rece ca sloiul de gheață. Membrele îi înțepeniră la atingerea mîinilor moi și trupul i se răci treptat. Zăcea întinsă, cu ochii larg deschiși și trupul sleit, pe patul năclăit de murdărie. Nici un suspin și nici un geamăt nu-i trăda oribila umilință. Nu vroia să procure odiosului boț de carne, care îi stăpînea corpul, bucuria de a o vedea învinsă. Era sin-

gură în necuprinsul milostiv și binefăcător al întunericului.

În acest fel izbuti să asigure, prin jertfirea propriului ei trup, liniștea de cîteva zile a casei. Bărbatul îi făcu și de astă dată fel de fel de promisiuni, jurîndu-se în toate chipurile și înjosindu-se cu lașitate și prin minciuni sfruntate. N-are să mai bea niciodată! Nici un strop de rachiu nu va mai aluneca pe gîtlejul lui! Minciunile acestea nu le mai auzea însă nimeni.

În clipa cînd le rostea, i se părea că e convins și el de tot ceea ce spune, numai ceilalți refuză să-i dea crezare. Trebuie să te prefaci că-l crezi, explicau medicii unei științe false.

Cînd se întorcea în odaia ei, cădea de pe picioare. Nici nu mai încuia ușa în urma ei. Era acum o cerșetoare, o biată păcătoasă umilită. Dăduse totul ca să poată dărui bolnavului nenorocit cîteva ore de somn. Cu prețul groaznicei ei rușini așternuse peste iadul omului odihna cîtorva ceasuri de uitare. Știa însă că liniștea n-are să dureze mult. Numai pînă cînd razele lunii vor pătrunde în odaie și i se vor răsfira pe obraz. Atunci, răsuflarea liniștită se va preface în urlet chinuit și amarnic de fiară încolțită.

Dar bolnavii nu sînt răspunzători de faptele lor. Trebuie să fim buni cu ei și îngăduitori. Toți sînt datori să-i ocrotească și să-i ajute, chiar cu prețul propriului lor sacrificiu. Așa poruncește civilizația de oraș și sentimentele acelea nefirești pe care o anumită educație le-a sădit în noi.

Căci atît răutatea, cît și iresponsabilitatea sau minciuna sînt, de fapt, niște boli — explică doctorii acelei științe false. *Constitutio psycho-pa-*

thologica, alcoolism cronic, iată infailibilul termen tehnic în care şi ea crezuse pe vremuri. Pe rînd însă, toate au dezamăgit-o. Azi ştie bine că bunătatea e tot atît de zadarnică şi de lipsită de sens ca şi sinceritatea sau asprimea.

Trecu fără zgomot prin bucătărie, deşi picioarele îi mai tremurau puternic. Aaltonen se mişcă prin somn. Se opri şi îi ascultă respiraţia, dar abia o auzi, cu toată liniştea adîncă din jur.

Inima i se strînse. Poate că nici nu doarme, şi atunci... atunci mîrşăvia ei mai are un martor. Ei, dar nici asta nu mai are vreo importanţă, de cînd a stîrpit din fiinţa ei orice urmă de mîndrie şi a golit pînă la fund cupa amară a urii. Ieşi din casă, afară, în întunericul binefăcător al nopţii, acolo unde nu putea să vadă decît nemărginirea bolţii înstelate.

Noaptea mută şi răcoroasă de primăvară o împresură pe încetul. Sub picioarele-i desculţe, pămîntul era rece ca gheaţa. Undeva jos, în sat, un cîine hămăia a pustiu. Luna nouă se ridicase pe boltă, deasupra crestelor şi a lacului negru, ca o seceră a morţii.

Cînd o femeie pierde totul, nu mai poate să aştepte nimic şi nimic în lume nu-i mai aparţine. Se mai poate doar prăbuşi pe pămîntul rece şi îşi mai poate ascunde faţa în bezna milostivă a nopţii. După atîtea luni şi ani fără sfîrşit, izvorul lacrimilor se despică iar în adîncul amarnicei dezamăgiri şi, în noaptea de primăvară, hohoti tăcut un plîns înăbuşit. Ura se topi pe încetul, şi toate celelalte simţăminte omeneşti păreau acum mici şi neînsemnate pe lîngă plînsul acesta înfricoşător şi tăcut de femeie solitară,

înghiţit de noaptea rece de primăvară. Înghiţit de noapte şi de pămîntul milostiv. Se întindea nemărginit parcă, dincolo de curtea fermei, în depărtări neştiute — şi nemărginită era şi bolta de sus, cu ultimele ei stele pălind albăstrii şi cu înfricoşătoarea lună nouă.

Pămîntul e uriaş şi atotputernic. Se coc în sînul lui roadele lumii, iar din huma lui neagră răsar florile. El umple cu amare dureri cupa vieţii, împarte din belşug dezamăgiri şi deznădejde, fără ca vreodată să sărăcească.

Era ceva, cu toate acestea, care o consola în clipele cele mai amare şi, în adîncul sufletului ei, ştia că aici e, totuşi, semnul unei îndurări de sus.

N-avea copii. Nu era obligată să împlinească fructul acelui trup nenorocit şi prăpădit de băutură. Bucuria aceasta ar fi putut-o dobîndi de la bărbatul ei. Cu ce groaznică îngrijorare şi cu cîtă spaimă ar fi pîndit, zi după zi, în ochii copilului său, privirea aceea sinistră, pe care o urăşte ! Destinul a cruţat-o însă de o asemenea încercare. Nu e silită să vadă crescînd sub ochii ei copilul unui astfel de tată, moştenitorul neputinţei lui, al minciunilor şi pornirilor lui bolnăvicioase.

Ce taină ascunsă şi neînţeleasă îndeamnă pocitania monstruoasă să-şi perpetueze specia şi constrînge trupul putred pînă-n măduva oaselor să se zvîrcolească nebun, în spasme ?... Îngrozitor !

Se ridică în întuneric. Tălpile goale îi erau vinete de frig, iar trupul îi dîrdîia sub cămaşa grosolană şi umedă, lipită de piele. Nu mai

plîngea, de parcă i s-ar fi golit sufletul de toată durerea, iar voința se întoarse întreagă, tăioasă și scăpărătoare, ca vîrful unei săgeți de oțel. Știa acum precis ce are de făcut. Pămîntul reavăn de primăvară îi pătrunsese ființa și respirația lui îi spunea că tot ce s-a întîmplat a fost, de astă dată, pentru ultima oară. N-o va mai face niciodată. Nu se îndoia de fel că, dacă vreodată ar fi să nască un copil de la acest bărbat, l-ar sugruma cu propriile ei mîini. Destinul, îndurat pînă acum fără nici o imputare, se împlinise. Suferința ei se apropia de sfîrșit.

Credea asta cu putere, deși nimic n-o îndreptățea să creadă. Se mai întîmplase și alteori s-o fure și s-o mintă bărbatul acesta... Totuși, acum știa, cu nestrămutată încredere, că dezlegarea e aproape. Cele întîmplate nu se mai pot repeta niciodată ca pînă acum. Spargerea sertarului, asta e o nimica toată ! O neînsemnată verigă dintr-un lanț nesfîrșit de fapte. De cîte ori nu îndurase ea lovituri și mai grele ! Nici umilința din noaptea aceasta nu era prima de acest fel... Fusese mereu silită să-și ucidă în felul ăsta trupul. Nu e așadar nici o noutate în cele întîmplate și nici nu demonstrează ceva. Cu toate acestea, știa cu fermitate că se întîmplase acum pentru ultima oară. I-o spunea luna de sus, și pămîntul negru, și bolta nemărginită...

Va fi mai bine sau va fi și mai rău de azi înainte ? — auzi în interiorul ei un glas în clipa cînd, frîntă de oboseală, dibui treptele roase și putrede de vreme ale casei. Nu mai nădăjduia nici un bine ; cît despre rău, nu se temea de el... O suferință mai adîncă decît aceea de pînă acum

nu poate să vină. Se opri cu mîna pe clanță și se întoarse spre fîntînă. Acolo, în întuneric, pătratul de apă neagră îi păstra chipul neclintit, în oglinda fermecată în care se privise peste zi. De acolo nimeni nu-l mai poate șterge și va rămîne mereu în acel loc.

După ce străbătu casa cufundată în somn, înapoindu-se fără să facă vreun zgomot în dormitorul ei, Aaltonen se sculă tiptil și păși cu mare grijă, ca să nu scîrțîie podelele. Găleata cu apă se afla în ungherul opus. Se apropie de ea și duse la gură căușul ruginit. Bău lacom și îndelung, înghițind în tăcere apa rece. Îi trecuse demult somnul, capul îi ardea și gîtlejul i se uscase, căci ascultase încordat totul. Auzise, fără voia lui, fiecare sunet, fiecare mișcare, fiecare zvon venit prin ușile închise și prin zidurile groase. Peste zi își vlăguise trupul muncind și așteptase cu nerăbdare să-și dezmorțească mădularele în așternut. Abia ațipise însă, că se și trezise din somn. Nu mai putuse îndura setea chinuitoare, se sculase din pat și băuse, cu înghițituri mari, apa rece. Nu-i păsa că vasul e ruginit, de nimic nu-i mai păsa. Băuse cu atîta lăcomie, de parcă s-ar fi adăpat din izvorul uitării veșnice. După ce își potoli setea, ființa îi fu cuprinsă de o liniște răcoritoare și dătătoare de fericire.

Se întoarse pe laviță și se culcă, pășind cu mare luare aminte, atent la toate mișcările pe care le făcea. Scîndura nu trosni de fel sub pașii lui. În odaia de alături, femeia nu avea de unde să știe că, în casă, cineva îi urmărise și ascultase toate cîte nu va fi nicicînd în stare să le

împărtășească cuiva. Se prăbuși în așternut ca într-un mormînt fără fund, acolo, în brațele binefăcătoare ale pămîntului negru. Și adormi îndată, cufundîndu-se în marele și odihnitorul nimic.

Dincolo, în odaia mică, femeia rămase însă trează mult timp încă. Își încrucișase mîinile puternice și frumoase deasupra păturii. Fiindcă auzise, da, auzise deslușit pașii fără zgomot de alături. În noaptea asta era nespus de trează. Vedea tot și auzea tot ce se petrece în casă. Simțea, prin perete, toate mișcările trupului aceluia uscățiv și vînjos, de bărbat. Știa că băuse din apa izvorului ei fermecat. Și era bine așa...

Stătea întinsă și nemișcată, cu mîinile încrucișate peste piept, respirînd încet, cu buzele strînse.

Într-un tîrziu, după scurgerea unei veșnicii parcă, pătratul ferestrei începu să se desprindă din întuneric, apoi lumina rece a zorilor năvăli în încăperea pustie.

V

Sus, pe cer, scînteiau nori argintii. Pe coline și pe malurile pîrîului pîlpîiau pete galbene de păpădie. Umbrele răzlețe ale norilor dezmierdau domol pămîntul bătrîn, o dată cu vîntul și cu razele blînde ale soarelui. Sub fierul plugului, ogorul se despica în valuri brune și

lucioase. Trebuiau săditi cartofii, și iapa bătrînă trăgea vîrtos la plug, cu vinele încordate și umflate puternic sub pielea albă și netedă.

Omul pășea liniștit peste pămîntul gras și odihnit, strîngînd în mîini coarnele plugului. Minunată senzație să calci astfel, pe moale, și să-ți încînte privirea nuanța cafenie a brazdei proaspăt răsturnate, după priveliștea stearpă a pămîntului de pe coastă. Umbre fugare de nori îi alunecau în cale, iar vîntul îi mîngîia ușor fruntea înfierbîntată de muncă. Sus, în văzduh, tivul norilor scînteia argintiu și, în gardul de mărăcini din jurul curții, clipeau tainic tufe albăstrii de ienupăr. În sufletul lui Aaltonen se deșteptă un chiot de bucurie, care puse stăpînire pe întreaga lui ființă, pe măsură ce spinteca brazdele cu plugul. Femeia îl urma de aproape, potrivind cartofii despicați în pămîntul moale și bun. Mergea în urma plugului, aplecîndu-se și ridicîndu-se într-una, fără să obosească, cu mîinile pline de pămîntul negru și cu părul blond fluturînd în vînt.

Lucrau numai ei doi și cartofii trebuiau săditi încă azi. Bătrînul Hermann era bolnav, așa că nu se putea conta pe el. O dată cu primăvara, obrazul lui osos și uscat se gălbejise, și cu cît soarele încălzea mai tare, cu atît îi dădea în vileag mai fără milă slăbiciunea. Plămînii lui șuierau la fiecare respirație. Nu s-ar fi dat în lături de la muncă, dar pieptul bătrîn nu-l mai ținea. I-ar fi plăcut să lucreze ca înainte, fără întrerupere. Toată viața își văzuse conștiincios de treabă, știind să-și crute puterile adevărate pentru munca grea a aratului și a semănatului.

E drept că pămîntul nu era al lui ; oricum însă, trebuia să-i poarte de grijă, ca să răsară ceea ce însămînțase. Pentru el, priveliștea cea mai tristă era aceea a unui ogor neîngrijit și nearat la timp.

De astă dată, de cum se lăsă amurgul, bătrînul se așeză pe prispa casei, încovoiat și cenușiu la față, iar cînd Aaltonen se apropie, îi spuse gîfîind :

— După cîte îmi dau seama, eu am cam isprăvit cu munca la cîmp, o dată pentru totdeauna.

— De ce nu te duci la doctor ? — îl întrebă, într-una din seri, văzîndu-l că abia se mai tîrăște la masă. Bătrînul se mulțumi să zîmbească sleit, un zîmbet trist de moșneag fără puteri. Ce să caute el la doctorii de la oraș, ce-ar putea să-i mai folosească lui știința orășenilor ? Mîna lui bătrînă tremura puternic, ținînd cuțitul sau tăind felia de pîine, ca s-o ducă la gură.

În dimineața aceea se sculase însă devreme și intrase în bucătărie. Își îmbrăcase hainele de sărbătoare și ținea în mînă o geantă neagră, învechită, de voiaj, legată cu o sfoară în lipsa încuietorii, rupte înainte cu cine știe cîte decenii. Femeia îi pregăti cîteva felii de pîine cu untură, i le împachetă și bătrînul porni spre coasta care ducea în sat. Aaltonen vru să-l ducă cu trăsura, pînă jos, la stația de autobuz, dar bătrînul se indignase peste măsură.

— Și cu cartofii ce faceți, mă rog ? Nu, e nevoie de cal aici. Pe mine au să mă poarte pînă acolo picioarele astea slăbănoage. Cunosc ele bine drumul, cum să nu-l cunoască ?

Astfel se întîmplase că bătrînul plecă, iar ei rămaseră să isprăvească singuri munca pînă seara.

Omul din camera închisă cu lacăt nu se mai agita acum de fel. Zăcea nemișcat, din zori pînă noaptea tîrziu, posomorît și apatic. N-avea chef de lucru, dar nici nu-i dădea cineva ghes. Radia parcă din întreaga lui ființă blestemul stîrpiciunii, amenințînd apăsător ogoarele. Lui Aaltonen i se părea că tot ceea ce nemernicul atinge cu mîna lui e osîndit la moarte. Mîinile acelea respingătoare și lipsite de vlagă știau numai să pustiască, nu să rodească și să producă. Nu trebuia deci să atingă acest pămînt negru și bun, fiindcă l-ar fi ucis și l-ar fi făcut să nu mai rodească.

Uneori mai ieșea și el în curte și se oprea în loc, holbîndu-se în jur. Se ferea însă de ei, își rodea pe furiș unghiile, umbla fără nici o țintă cîtva timp, apoi se înapoia în odaia lui, fără să-i pese dacă e încuiat pe dinafară sau nu. Femeia îi punea bicarbonat de sodiu în mîncare și i-o ducea în cameră, pentru că refuza să mai mănînce cu ei la aceeași masă și nici să dea ochii cu ei nu mai vroia. Apatia lui aducea, cel puțin în aparență, o oarecare liniște în casă. Lucrînd acum împreună pe arătură, nici unul nu se mai gîndea la el. Sumbrul locatar al odăii încuiate se ștersese treptat din amintirea lor.

Mîncare caldă nu prea mîncau, fiindcă nu era cine să le-o gătească. Femeia aducea un fel de pastramă și ceva conserve, iar cînd soarele ajungea în creștetul bolții, se așezau în marginea pădurii ca să mănînce. Aaltonen deshăma calul în apropiere și îi așternea în față un pumn de

ovăz, scotocit cu mare greutate de pe fundul vreunei lăzi. Îl lăsa slobod, ca să zburde cîtva timp prin pădure. Femeia își spăla mîinile la izvor și le ștergea în mușchiul moale și cald. Pe urmă rupea un codru de pîine pentru Aaltonen, care îi privea lung mîinile frumos croite și puternice, înăsprite de muncă. Ochii lui aveau o expresie deschisă și gravă. Mîncă pîinea și bău cîteva înghițituri de bere amăruie. Laptele trebuia cruțat, spre a putea duce o cantitate cît mai mare fermierului. În timpul primăverii, acesta era singurul lor venit.

Munciră amîndoi pînă la ora prînzului, apoi se tolăniră în iarbă, spre a se odihni puțin, ca țăranii. O bucurie molcomă năpădi inima bărbatului, înviorîndu-l și încălzindu-i toată făptura. Nu încercase niciodată pînă atunci o astfel de stare sufletească. Nu făcu nici un efort s-o înțeleagă și nici să iscodească pricina acestei fericiri ciudate. Nu se gîndea la nimic: o primea simplu, ca pe un dar și ca pe o sărbătoare a inimii, după atîtea zile cenușii și amare... ca pe-o înseninare sau ca pe-o rază de soare, după atîta vreme mohorîtă. Ziua de azi i se părea binecuvîntată și sfîntă.

Mîncase și se tolănise pe pajiștea încălzită de soare și uscată de vînt. Femeia se culcase și ea, cu mîinile încrucișate sub cap. Privea cerul și norii tiviți cu argint. Obrazul i se rumenise în timpul lucrului, părul neîngrijit strălucea acum moale, iar privirea ei părea mai caldă ca de obicei. Privea îngîndurată cerul fără hotar.

În timpul muncii dinaintea prînzului își vorbiseră rar, iar cît mîncaseră nu avuseseră prilejul; acum însă, odihnindu-și trupul și mîinile trudite, bărbatul ar fi dorit să vorbească, să-i destăinuie într-un fel oarecare sentimentul acela bun care îl cuprinsese ca o minune, fericirea aceasta inexplicabilă și chiotitoare care îi copleșise inima. Căută stîngaci și nepriceput cuvintele potrivite și, în cele din urmă, întrebă fără să întoarcă ochii spre femeie:

— Oare ce-o fi făcînd la oraș, bătrînul Hermann?

De la sosirea lui Aaltonen la fermă, nu-și vorbiseră niciodată decît despre cele legate de muncă și gospodărie.

— N-am mai fost pe la oraș de vreo doi ani.

Fără să-și desprindă ochii de pe boltă, ca și cum ar fi vorbit în aer, rostindu-și cu glas tare gîndurile, adăugă:

— Cînd eram mai tînără, nu-mi puteam închipui că mă voi obișnui vreodată cu viața la țară.

Își trecu mîna, cu un aer obosit, peste față, de parcă ar fi șters de pe ea urmele trecutului, tot ceea ce n-avea să se mai întoarcă niciodată.

— Acum asfaltul mi-ar obosi picioarele, iar mulțimea felinarelor mi-ar arde ochii. Orașul e rău, orașul e viclean. Îți pustiește sufletul, te neliniștește și te face prefăcut, mincinos.

Tăcu și privi iar norii. Aaltonen ar fi dorit să-și exprime gîndurile, dar îi veni greu. Vorbi cu glasul scăzut:

— Fabrica e și ea tot atît de rea. După ce muncești opt ore în șir și, ieșind pe poartă, îți privești mîinile, te întrebi dacă, în definitiv, ai făcut ceva?

Tăcură amîndoi o clipă. Pămîntul de sub ei era cald şi uscat de vîntul care alunga vesel vălătucii norilor de pe cer. Mirosul greu şi dulceag al arăturii răspîndea în jurul lor pace şi bucurie.

Femeia începu să-şi depene amintirile:

— Tata m-a dat la şcoală ca să mă instruiască. Era un om fără carte, dar deştept şi stăruitor. Avea brutărie şi a făcut avere la oraş prin sîrguinţa lui. Îmi invitam deseori colegele de şcoală în casa noastră. Veneau şi mîncau cu poftă prăjiturile făcute de tata, îi zîmbeau amabil, dar de îndată ce el întorcea spatele, începeau să-l bîrfească, încît îmi era ruşine de el. Citeam o sumedenie de cărţi şi credeam în ele. Devenisem orgolioasă, fiindcă tata cumpărase şi un automobil. În prostia mea, ajunsesem vanitoasă. Îmi cumpăram rochii frumoase cu banii tatii şi dădeam recepţii. Doamne!...

Îşi trecu din nou mîna peste obraz. Aaltonen privi mîna aceasta, care alunga fără vreo amărăciune urmele unei vieţi vanitoase. Îi vedea braţul gol pînă la cot şi trupul robust destins pentru odihnă, în haine de lucru, picioarele goale, murdare de pămînt negru: dar sub pielea netedă şi aspră, vinele luceau albăstrii. Privi, în cele din urmă, şi ghetele scîlciate.

Femeia întrebă deodată:

— Ai lucrat timp îndelungat la fabrică, Aaltonen?

Omul tolănit în iarbă tresări şi obrazul pîrlit de soare i se îmbujoră. Răspunse cu greutate, întîlnind, fără să se mai tulbure, ochii albaştri şi îngînduraţi ai femeii:

— Opt ani.

Apoi, întorcîndu-şi privirile în altă parte, adăugă cu glasul tremurînd uşor:

— De altfel, nici nu mă cheamă Aaltonen, cum v-am spus.

Soarele se ivi de după un nor, femeia făcu o uşoară mişcare, ducînd mîna la ochi, ca şi cum ar fi voit să-i ferească de brusca strălucire a cerului. Aaltonen continuă cît se poate de calm şi pe acelaşi ton domol:

— Am minţit şi cînd spuneam că sînt necăsătorit. Acolo jos, în Finlanda de răsărit, am nevastă şi un copil, care va împlini curînd şapte ani.

Glasul îi era acum sigur şi grav, dar mîna mare şi osoasă se strînse, involuntar, iar privirea i se pierdu în depărtări, dincolo de arăturile negre. Femeia, acoperindu-şi pe mai departe ochii cu mîna, continuă de parcă n-ar fi auzit cele ce-i spusese omul de lîngă ea:

— Părea dintr-o familie bună, îmi vorbea despre afaceri importante, tutuia pe chelnerii din restaurantele mari şi îmi oferea de fiecare dată tot ce avea mai bun. Cu banii tatălui meu am mobilat o casă frumoasă; se pricepea cum nu se poate mai bine să arunce praf în ochii lumii, atunci cînd nu-l cunoşteai. Fireşte că părinţii lui, care îl ţinuseră pînă atunci la suprafaţă, s-au bucurat să scape de el. Nimeni nu mi-a destăinuit adevărul, cu toate că mai fusese odată într-o casă de sănătate. Era un lucru ruşinos, fireşte, astfel că nimeni nu se laudă cu aşa ceva. Iar eu, care nu eram decît o tînără

plină de vanitate, mă mîndream cu el și rîdeam de farsele lui, cînd se îmbăta. Beam și eu, pe vremea aceea...

Se ridică brusc și adună resturile de mîncare în coș. Aaltonen se ridică și el. Cu palma proptită de tulpina roșietică a unui pin, privea spinarea dreaptă a femeii, mijlocul ei de trestie și linia frumoasă a coapselor sub rochia simplă de lucru. O dureroasă desfătare îl năpădi, în timp ce încerca să-și imagineze cum ar arăta femeia aceasta dacă i s-ar topi din trup rigiditatea, dacă ar trece surîzătoare peste ogorul proaspăt arat, ducîndu-și de mînă copilul, propriul copil, pe cîmp. Era o femeie voinică, în stare să muncească cu mîinile ei puternice și ale cărei picioare calcă zdravăn printre brazde.

— Eu n-am avut niciodată alți bani decît cei pe care i-am cîștigat cu mîinile mele — zise Aaltonen. Cu toate astea, acolo departe, lîngă fabrică, am avut o casă proprie, construită cu bani împrumutați. Am avut chiar o grădiniță, pe care o îngrijeam singur și o stropeam în fiecare seară. Am avut pînă și un atelier, cu unelte și masă de rindea. Seara lucram acolo, ca să-mi treacă de urît.

Se întrerupse spre a fluiera calul, făcîndu-l să iasă din pădure. Iapa albă năvăli dintre tufe și se opri, scărmănînd pămîntul cu copita și ciulind urechile. Aaltonen o apucă de coamă și, peste grumazul calului, îi spuse femeii, care, întoarsă cu spatele către el, strîngea ultimele resturi în paneraș :

— Toamna trecută, într-o seară, mi-am luat pălăria din cui și am plecat pentru totdeauna de acasă. N-am mai putut răbda. Am lăsat totul acolo, casă, grădină, soție și copil, fără să cer sau să pretind ceva. Nici rămas-bun nu mi-am luat, am scos doar pălăria din cui și dus am fost.

Prinse calul de căpăstru și îl conduse pe cîmp, înhămîndu-l la plug. Femeia își umplu coșul dintr-un sac și se luă după el. Toată după-amiaza merseră unul după altul ; Aaltonen, în față, despica pămîntul odihnit și plin de buruieni, femeia venea pe urmele lui, lăsînd să cadă cartofii în brazda proaspăt tăiată. De fiecare dată cînd ajungea la capătul unei brazde, își îndrepta mijlocul ostenit, în timp ce Aaltonen întorcea plugul și acoperea brazdele însămînțate. Miriștea era întinsă, astfel că abia cînd asfințitul aprinse zarea și umbra calului tîrîndu-și sleit pașii începu să se alungească pe arături terminară cu lucrul.

Se întoarseră la fermă fără să scoată un cuvînt. Femeia ducea pe braț coșul gol și sacul în care fuseseră cartofii. Aaltonen, care mîna calul, o urma cu pași ca de plumb.

A doua zi, Hermann se întoarse de la oraș. Bătrînul înainta cu pași rari de-a lungul drumului, în mînă cu geanta veche de voiaj, legată cu sfoară. Obrazul îi era pămîntiu și supt de oboseală. Îngînă un salut intrînd în casă, transmise salutări de la oraș, apoi se retrase în cămăruța lui ca să se culce.

Cînd Aaltonen se întoarse seara de la cîmp, bătrînul ședea la locul lui obișnuit, pe lavița de

lîngă fereastră ; îi întinse de acolo o bucată de pîine de grîu.

— Un dar de la oraş — făcu el cu un uşor surîs, care îi însufleţi pe-o clipă faţa bolnavă.

Un val de căldură trecu prin inima lui Aaltonen. Era emoţionat, fiindcă de cel puţin douăzeci de ani nu mai primise daruri de la nimeni. Hermann strîngea fiecare ban cu dinţii, Aaltonen o ştia bine, dar tocmai de asta darul lui avea şi mai mare preţ. Ţinînd încurcat în mîini pîinea albă, întrebă :

— Ţi-a spus ceva doctorul ?

— Fireşte, mi-a poruncit mai întîi să mă dezbrac, m-a pipăit, m-a ciocănit, m-a ascultat, în timp ce-mi spunea cînd să răsuflu adînc, cînd să-mi opresc răsuflarea. Pe urmă mi-a spus că am anghină în piept, adică astmă. Păi, zic eu, asta o ştiam şi eu, pentru atîta lucru nu e nevoie de ştiinţa doctorilor. Inima îţi bate şi ea slab, a mai zis. Nici asta nu mă miră, i-am răspuns, fiindcă munceşte fără răgaz de şaptezeci şi şase de ani, încît acum se osteneşte de-o nimica toată. Scuipă în asta, mă pofti el, şi îmi dădu o farfurioară. N-am avut încotro şi, ca să-i fac plăcere, am scuipat cît am putut mai mare. Pe urmă a vrut să mă bage-n spital şi m-a întrebat cîţi bani am. Iac-aşa : clădesc, acolo la oraş, spitale mari şi scumpe ; dacă n-ar avea decît bolnavi gratuiţi, cu ce le-ar mai întreţine ? Le mai trebuie şi cîte unul care să plătească. N-am nevoie de spital, i-am răspuns. Las' să mor acolo unde mi-am trăit viaţa. Mi-a scris o reţetă cu nişte medicamente, al naibii de scumpe. Cînd am aflat

de la farmacist cîte parale fac, am avut de gînd să i le las lui. Dar mi-a fost milă de el, săracu ! Şi el trebuie să trăiască din ceva, nu ? N-am mai scos o vorbă, am plătit şi-am venit cu ele acasă.

Căzuse parcă o piatră grea de pe inima lui bătrînă, ştiindu-se din nou acasă, la ferma veche, pe care o cunoştea atît de bine. Părea uşurat şi limba i se dezlegase. De obicei era tăcut şi zgîrcit la vorbă, de astă dată însă devenise aproape limbut. Aaltonen şedea pe laviţă, cu darul primit de la oraş în mîini, privindu-l încîntat şi cu căldură.

— Ai dat greu de doctor ? — întrebă el.

— De la gară m-am dus întîi la nişte neamuri de-ale mele, ca să le cer adăpost peste noapte. De la ele am aflat adresa. Pe drum am mai întrebat pe cîte unul, astfel că am nimerit destul de uşor. Acolo însă am fost întîmpinat de o slujnică înfiptă, care mi-a spus că nu pot vorbi cu domnu doctor decît peste două ceasuri, şi că să viu mai tîrziu. Ei las', mi-am spus, că pînă atunci prînzesc şi eu. şi m-aşez pe trepte, în faţa uşii, şi dau a-mi desface traista. Aştept eu vreme de vreun ceas. Atunci au început să sosească bolnavii ; sunau pe rînd la uşă, iar slujnica le dădea drumul înăuntru. A ieşit apoi şi mi-a spus că acum pot să intru şi eu. Pe urmă am aşteptat acolo în odaie, pînă mi-a venit rîndul. Cînd simţeam că m-apucă foamea, mai îmbucam cîte ceva, ca să omor urîtul. Asta nici n-ar fi fost aşa de rău.

— Doctoria e bună la ceva ?

— De scumpă, a fost destul de scumpă, aşa că trebuie să fie o doctorie foarte tare, fireşte. Uite,

aşa îmi vîjîia capul, cînd am tras din ea o înghiţitură zdravănă. Parcă îmi tăiase cineva răsuflarea.

Bătrînul zîmbi, cu un aer viclean...

— Poate că trebuie să iei mai puţin — făcu Aaltonen.

— Că bine zici. El mi-a spus să iau cîte-o lingură, eu însă am voit să mă conving dacă-i destul de tare, dacă nu cumva mi-au dat doar apă chioară. Dar nu m-au păcălit... Cît p-aci să mă doboare, atît e de tare.

Bucătăria i se păru nouă lui Aaltonen ; ai fi spus că intrase în ea viaţa şi o stranie căldură. Amurgul se prelungi şi el pînă tîrziu ; la ceasul culcării, era încă o lumină limpede ca ziua, încît nici nu aprinseseră becul. În astfel de seri, în nemărginita şi binecuvîntata linişte din jur, cei trei se apropiau tot mai mult unul de altul. Al patrulea, cel care mocnea îndărătul uşii încuiate cu lacăt, nu-i mai tulbura de fel. Numai gîndul că îl ştiau acolo, că există în preajma lor. îi mai apăsa uneori. Aaltonen asculta tăcut peripeţiile bătrînului, iar femeia spăla vasele pe marginea vetrei. Doctoria înviorase puţin trupul istovit al lui Hermann şi strînse într-însul aducerile aminte. Cine ştie, poate tocmai fiindcă simţea că puterile îl lasă şi viaţa îi alunecă de sub picioare îşi depăna amintirile.

— Fie că mă crezi, fie că nu, am fost eu, pe vremea cînd eram flăcău, şi la baluri — spuse el, clipind vioi înspre vatră. De cîte ori era vreo petrecere în satele vecine, n-aş fi pierdut-o pentru nimic în lume. Îţi era mai mare dragul să vezi cum îmi săltam pe vremea aceea picioarele. Ţin minte că odată am vrut să mă fudulesc în faţa tinerilor, aşa că mi-am luat o pereche de galoşi. Peste mlaştină i-am dus în mînă, ca nu cumva să se murdărească, şi i-am încălţat abia în sala de joc. N-ai teamă, m-au pizmuit toţi cîţi erau acolo, fiindcă nimeni în sat nu avea aşa ceva.

Aaltonen zîmbi. Nu mai zîmbise demult astfel, nesilit, din toată inima. În clipa următoare însă, un gînd dureros îşi făcu loc în mintea lui, gîndul la toate cîte trec, la despărţirile definitive din această viaţă. Ceea ce a fost, nu se mai întoarce niciodată. Şi durerea lui se topi, treptat, în melancolia amurgului.

— Aşa, zău — urmă bătrînul, pe un ton potolit, făcînd pauze din ce în ce mai lungi. Mult am mai ţopăit cîndva, fiindcă eram tare zăpăcit. Un hăbăuc, nu alta. Ei, dar acum s-a sfîrşit de-a binelea. Gata cu toate ! Nu mi-ar plăcea s-o tărăgănez prea mult. De groapă nu mi-e teamă, cît despre iad, nu mai e la modă azi să crezi în el. Unii zic că nici raiul nu există, rai din acela de care îmi vorbea maică-mea, pe vremuri. Bisericile nu le-am cercetat prea des, recunosc. De ani de zile n-am mai călcat pragul Casei Domnului. Acum însă tare-aş vrea să mai merg o dată, la comuniunea de duminică. Vinul şi pîinea sînt tot cele de odinioară, însă i-am făgăduit bietei mele mame că, în clipa cînd voi simţi că mi se apropie sfîrşitul, am să mă împărtăşesc cu cele sfinte.

— Lasă deocamdată moartea în pace — îi reteză vorba Aaltonen. Simţi însă şi el că vorbele sună fals. De ce n-ar vorbi despre moarte,

dacă prin asta își ușurează sufletul? N-are nici un rost să se apuce tocmai ei de prefăcătorii și să ocolească adevărul. E altceva acolo unde oamenii trăiesc în grupuri mari și se vîră unii în alții, de frica propriilor lor gînduri. Acolo toți să amăgesc și se mint reciproc, ascunzînd realitatea morții după cuvinte înflorite, dar întotdeauna false, chiar cînd simt aproape suflul morții și sînt nevoiți s-o primească, fie că le place, fie că nu. Dar ei trei, aici, în casa asta sumbră, se pot lipsi de toate prefăcătoriile și își pot îngădui să fie sinceri și descătușați de niște conveniențe care nu înseamnă nimic.

În bucătăria care se întuneca, Aaltonen, cu pîinea albă în mînă, se gîndi la ziua propriei sale morți. Rupsese o dată pentru totdeauna cu trecutul, își luase într-o bună zi pălăria din cui și pornise în lume pe-un drum întomnat, părăsind totul, în timp ce coșurile fabricii mocneau întunecate, în văzduhul însîngerat al amurgului. Nu se gîndise niciodată de atunci că s-ar mai putea întoarce vreodată acolo de unde plecase. Tot ce a fost altădată a trecut, s-a dus, și nu mai cunoaște drumul care duce îndărăt. Știa acum că oriunde va fi să-l găsească moartea, în ceasul acela va fi cu desăvîrșire singur.

Fusese toată viața un om închis în gîndurile lui, încrezător doar în propriile-i puteri, lipsit de sprijinul altora. Cînd era copil, colegii de joacă îl luau în zeflemea pentru că era încăpățînat și nu prea lăsa din ale sale nici în ruptul capului. Cu cine s-ar fi putut împrieteni? Nu există legătură sufletească în stare să reziste pînă la capăt încercărilor grele ale vieții. Pînă azi cel puțin, nu

bănuia că se pot înfiripa între oameni și alt fel de legături decît cele superficiale și trecătoare.

Își simțea trupul vînjos și întreg, plămînii perfecți, inima sănătoasă și puternică. I se prezicea, după obișnuitele socoteli omenești, viață lungă de acum încolo și, poate, o agonie anevoioasă. Căci, fără voia lui, omul luptă și se apără împotriva nimicirii sale. Pînă acolo însă, mai era cale lungă...

Săptămînile treceau, lunile se transformau în ani. Zilele erau cînd bune, cînd rele, iar amintirile trecutului păleau, pînă aveau să se șteargă cu totul. Dar drumul lung, pe care îl mai are în față, e sortit să-l străbată singur, neîntovărășit de nimeni.

Ședea tăcut pe laviță, cu pîinea albă în mînă, și nu-și mai dorea nimic de la viață. Nici nu putea să-și închipuie că, vreodată, ar putea fi fericit ca acum. Apoi, pe neașteptate, îl cutremură gîndul că tot ce se întîmplă acum cu el e binele său cel mai mare cu putință, că niciodată în viața lui nu s-a simțit încă atît de fericit, de împăcat.

Femeia se ridică și se întoarse cu fața către el. În umbra încăperii, fața ei răsfrîngea o lumină palidă, iar ochii-i albaștri străluceau împăienjeniți. Bătrînul ședea ghemuit pe lavița de sub fereastră, cu coatele proptite în genunchi și vorbea cu glas sugrumat despre moarte și despre împărtășanie.

Cît e de săracă și de modestă viața omului, gîndi cu tristețe Aaltonen, și ce puțin cere spre a fi îndestulat și pe deplin fericit! În adîncul sufletului îl supăra însă și îl întărîta faptul că, în acest amurg molcom, îl încercase și pe el ferici-

rea trecătoare a celor smeriţi şi că ea zăbovea în preajma lui încă de dimineaţă.

Buzele lui căutară, descumpănite, prin întuneric, cuvintele, rugăciunea pe care s-o rostească pentru ca măcar puţinul acesta să nu i se risipească. Cunoştea de mult avariţia vieţii, care îşi împarte cu zgîrcenie bucuriile şi că fericirea e însoţită, ca o umbră, de teama de viitor. Plătise pînă acum din plin puţinele clipe de mulţumire. Era gata s-o plătească şi pe cea de acum, orice preţ i-ar pretinde pentru ea soarta. De pe buzele lui răsărea, bolborosind, o rugăciune, pentru ca să nu i se destrame în suflet bucuria clipei de acum şi să n-o piardă, aşa cum pierduse pînă atunci toate în cîte crezuse şi nădăjduise.

VI

Vara veni senină. Sămînţa încolţi pe toată întinderea arăturii şi, cît cuprindeai cu ochii, pămîntul sterp de odinioară înverzi generos. Pe cărarea care ducea la pădure răsunau în amurg tălăngile vesele ale vitelor, care se întorceau de la păşune. Ziua, în lipsa lor, spoiră grajdul cu var.

Peste noapte, încăperile casei deveniseră înăbuşitoare. Aaltonen îşi cărase boarfele sărăcăcioase în grajdul mai răcoros, în patul cu miros plăcut şi curat de rufă spălată. După ce isprăvea cu lucrul de peste zi, se aşeza pe trepte şi privea pierdut iarba tînără, răsărită în toată curtea, şi satul din depărtare, de sub cerul boltit. Apoi, sătul de atîta contemplare, se culca în aşternutul din grajd ; paiele trosneau plăcut sub cearceaful aspru.

Bătrînul era însă bolnav. Nu se tînguia şi nu prea vorbea cu nimeni despre starea lui, dar respiraţia grea îl împiedeca să muncească. Trupul îi devenise vrăjmaş şi străin, nu mai dorea decît odihna. Băgă de seamă îngrozit că membrele nu-l mai ascultă, membrele care îl slujiseră cu credinţă viaţa întreagă şi care duceau la bun sfîrşit orice muncă, fie oricît de grea. Braţul refuza să mai ridice găleata cu apă şi scăpa pînă şi cele cîteva bucăţi de lemne pe care trebuia să le aşeze sub vatră. Trupul îi atîrna greu şi picioarele se împotriveau celor mai uşoare mişcări. Se oprea mereu şi, cînd încerca să se mişte, apuca neputincios aerul cu mîinile.

La început îl supără nespus împotrivirea aceasta neaşteptată a propriului trup, simţindu-şi sîngele năvălind sub fruntea-i lividă. Orice răzvrătire şi orice turburare fură însă zadarnice : trebuia să se resemneze cu toate cîte nu mai puteau fi schimbate. Se odihnea de obicei pe marginea şanţului, dezmierdînd pe furiş firele de iarbă, atingînd cu nesfîrşite atenţii cîte un clopoţel sau vreo gînganie gălbuie care i se încurca printre degete. Uneori îl privea pe Aaltonen cum munceşte. Se aşeza pe undeva, prin apropierea lui, şi mai schimba din cînd în cînd cîteva cu-

vinte cu el, nu atît ca să stea de vorbă, cît să-i simtă prezența dătătoare de putere.

Se instala pe treptele din fața casei și se cufunda în vise. Privea cerul imens de vară și lumina schimbătoare, străduindu-se distrat să potrivească mînerul coasei în tăișul slăbit sau să îndrepte dinții strîmbați ai furcii. Ochii lui bătrîni și stinși nu se mai săturau să-l privească pe Aaltonen, care lucra pe aproape, gol pînă la brîu. Era un bărbat în floarea vîrstei, cu trupul proporționat și puternic, cu umeri lați și mijlocul îngust. În toiul lucrului, mușchii i se desenau armonios sub pielea netedă. În neputința lui, bietul bătrîn nu-și dădea seama că încearcă în acest fel să se împărtășească din puterea îmbelșugată a celuilalt. Pe măsură ce-l privea, apăsarea din piept scădea treptat, ochii i se limpezeau iar și își putea mișca picioarele cu mai mare ușurință. De parcă, în adevăr, o părticică din vigoarea semenului său ar fi trecut pe nesimțite în trupul său vlăguit.

Adeseori, la ceasul mulsului, zăbovea în grajd, pe lîngă vaci. Le mîngîia spinarea și privea lung cum mulge femeia. Un instinct orb, mai puternic decît orice judecată, îl mîna în preajma trupurilor calde și pline de viață fremătătoare ale vitelor. Dacă se năștea într-un alt veac, nu ca simplu muncitor, ci gospodar înstărit, își cumpăra poate o femeie tînără și puternică, culcîndu-se noaptea alături de ea, ca să-i pătrundă trupul uscat și rece sîngele ei proaspăt și fierbinte. Și, cine știe, poate că, spre uimirea tuturor, în felul acesta și-ar fi putut prelungi viața. El unul n-ar fi găsit nimic rău în asta,

mai cu seamă că ceea ce ar fi cîștigat în acest fel i se părea destul de prețios. Așa însă, în starea de acum, nu dorea de fel să-și mai prelungească zilele. Simțea lămurit că i se apropie sfîrșitul și un nepotolit dor de odihnă puse stăpînire pe toată ființa lui. Dorise cel mult să mai trăiască această vară, să ia și el parte la seceriș, ca să se poată bucura de marea, înălțătoarea clipă încă o dată, pentru ultima oară.

Se gîndea la moarte cu un calm bătrînesc și dureros. Nu-l îngrozea de fel, ci, dimpotrivă, o vedea blîndă și împăciuitoare ; iubea adînc, din toată inima, pămîntul care avea să-l primească în măruntaiele lui. Viața îi stîrnea în suflet mai degrabă amărăciune, această viață plină de gînduri, de dezamăgiri și de întîmplări cumplite. Așezat acolo, pe treptele din fața casei, valul amintirilor îi aducea și lua domol mai departe toate peripețiile trăite de-a lungul celor șaptezeci și șase de ani. Moartea nu se apropia ca un dușman de temut de bătrînul Hermann.

Aaltonen îl privea de multe ori pe furiș, cu o nesfîrșită milă. Rînd pe rînd, trecură zilele însorite ale verii și nopțile albe de lumină, iar peste semănăturile de un verde gras răsunau cîntecele păsărilor, numai trupul slab al bătrînului se sfrijea văzînd cu ochii. Hainele atîrnau de pe el, din zi în zi mai largi, obrazul galben deveni colțuros, mustața căruntă se pleoști neînsuflețită, iar gura ștearsă se transformă într-o dungă subțire și incoloră.

Moartea a început să-mi dea și mie tîrcoale, își spunea Aaltonen, împrietenindu-se cu gîndul acesta. Nu se temea nici el de moarte, dar tru-

pul său tînăr şi plin de vigoare se împotrivea din răsputeri acestei tovărăşii. De cîte ori se apleca să smulgă de pe marginea şanţului un pumn de iarbă ca să-şi şteargă cu ea cizmele mînjite de noroi, sau desprindea seara, din cui, piatra de tocilă, întorcîndu-se să întîlnească pe-o clipă privirea femeii de lîngă vatră, gestul lui nu era decît o bîjbîială după viaţa pe care o căuta, încercînd s-o apuce cu mîna lui mare şi vînjoasă. Femeia nu-i mai ocolea acum privirea, ci o înfrunta calm, cu seriozitate. În acest timp, moartea se plimba în preajma lor, sub înfăţişarea bătrînului Hermann — moartea, buna lor prietenă şi vechea lor cunoştinţă.

Da, femeia îl privea acum tot mai des, prelung şi liniştit, în adîncul ochilor, fără să-şi mai întoarcă faţa de la el. Apropierea lui Aaltonen o liniştea. Îi plăcea să-i privească mîinile cînd apuca cu ele vreun obiect, cu mişcări sigure şi liniştite. În palmele lui, securea se lăsa bucuros mînuită, iar iapa nărăvaşă, care mai ciulea şi acum urechile de cîte ori îl vedea, ridica supusă copita şi i-o aşeza pe genunchi, ca să i-o potcovească. De unde lua omul ăsta atîta calm şi o atît de minunată stăpînire de sine?

Căuta să şi-l imagineze în alte împrejurări, într-un alt mediu, printre orăşenii pestriţi, cu mişcări greoaie, care, cu maşini asurzitoare, sfredelesc pietrele pentru şantierele lor de construcţii sau se îmbulzesc în staţiile tramvaiului, după terminarea lucrului, călcîndu-se unii pe alţii pe picioare. În închipuirea ei, încercase să-l plaseze în huruitul ameţitor al atelierelor de prin fabrici, acolo unde razele soarelui nu pătrund niciodată prin geamurile înecate în praf. La sunetul sirenei, sute de oameni lasă din mîini uneltele de muncă şi se înghesuie în strada pustie, tivită de un şir nesfîrşit şi monoton de căsuţe uniforme, cu cîte-un petic de grădină pătrată şi brazi croiţi după acelaşi tipar. Poate că şi acolo s-ar simţi la largul său, mînuind cu o îndemînare calmă maşinăriile complicate, pentru ca dimineaţa, la chemarea sirenei, să iasă calm pe uşa căsuţei spoite cu var, pornind-o pe aleea nesfîrşită de brazi, la munca lui de toate zilele. Deosebirea era însă foarte mare. Acolo, el n-ar fi decît un ins fără vreo însemnătate — unul din cei mulţi — verigă minusculă în lanţul fără capăt al oamenilor uniformi, cu faţa, cu mîinile şi cu ochii asemănători cu ai celorlalţi. L-ar interesa şi pe el, ca pe alţii, doar sporul de salarii, adăpostul şi bucata zilnică de pîine. Şi n-ar însemna mai mult decît oricare altul dintre sutele de muncitori, nici pentru sine însuşi, nici pentru alţii. Făcuse doar încercarea, tărăgănîndu-şi viaţa ani în şir, fără să poată năzui la o viaţă liberă, descătuşată de a altora. Pe cînd aici e liber, un om deosebit şi necesar. Fără el, pămîntul s-ar părăgini şi laptele s-ar acri în doniţe. Aici nu este nici unul care să-i semene, nici unul care i-ar putea înlocui obrazul, mîinile, ochii. Dacă ar pleca dintr-o fabrică, a doua zi un altul i-ar lua locul, unul care şi-ar face datoria la fel de bine. Dacă însă ar pleca de aici, locul lui nu l-ar mai putea lua nimeni, niciodată.

Se cutremură pînă în străfundul sufletului ei și își împreună mîinile. Gîndul că vreodată străinul ar putea părăsi ferma o obseda ca teama de o mare primejdie. Descoperise în sinea ei, aproape fără să-și dea seama, un sentiment pe care refuza să-l recunoască, ocolindu-l inconștient. Un sentiment profund și dogorîtor, izvorît din adîncimea întunecată a sufletului, o copleși cu desăvîrșire. Știa acum că, dacă s-ar întîmpla ca într-o bună zi străinul să-și ia pălăria din cui și traista din cămară, ar rămîne în urma lui un gol atît de îngrozitor și o luptă atît de dureroasă, cum nu simțise niciodată pînă atunci.

Cu toate acestea, străinul nu era decît un muncitor de rînd, un biet argat cu cizmele ferfeniță. Mînca din briceag și nu se folosea nicicînd de batistă. Ea îi spăla rufele și îi freca, la fiecare început de săptămînă, cămașa la pîrîu, o cămașă îmbibată cu nădușeală de trup vînjos de bărbat. Trăise înainte la oraș, la mese frumos împodobite, sub candelabre imense, îmbrăcată în rochii decoltate, cu umerii goi. Citise o mulțime de cărți și se căznise cu școala și examenele, însușindu-și toate cîte îi păreau atunci, sub bolta măreață a bibliotecilor, nemaipomenit de importante. Admirase uriașele clădiri de piatră și silueta lor sumbră proiectată pe cerul în amurg, mașinile cu faruri orbitoare care lunecau pe asfaltul străzilor și i se păruse nespus de atrăgător și frumos jocul reclamelor luminoase, fiindcă așa auzise de la alții și tot așa citise în cărți. Apoi își dăruise trupul unui bărbat nevolnic, care o dorise. Pe vremea aceea credea că

atît ajunge, că așa trebuie să fie, dar își înțelesese greșit propria ființă. Trupul îi rămăsese de atunci asemenea unui potir gol, pe care viața nu izbutise niciodată să-l umple.

Acum însă știa că toate acestea sînt nimicuri sterpe și neroade, că adevărat nu e decît acest străin taciturn și grav. Dacă el ar pleca vreodată de aici, dacă nu l-ar mai vedea — cu spatele gol și vînjos, cu pielea arsă de soare — lucrînd liniștit în fața casei sau mai departe, pe arături, și dacă nu și-ar mai putea odihni privirea în ochii lui calmi, în amurgurile cînd întunericul coboară pe încetul, un gol de moarte i-ar pustii sufletul și toate în jurul ei. Ce-i pasă că acolo, în lumea aceea depărtată și stupidă, în care fiecare vorbă și fiecare atingere e mincinoasă, se mai gîndește cineva la el? Trupul de orășean e debil și neputincios. Oamenii aceia, cu glumele și ideile lor, nu valorează cît mîinile pricepute la muncă ale unui trup bine legat de bărbat sau de femeie.

Da, pe toate le învățase de atunci. Știa acum că lumea pe care o părăsise demult, e goală, mincinoasă și lipsită de sens. Lumea aceea nu-i mai poate spune nimic, nici nu-i poate lua ceva. Numai adevărul dintr-însa, cele trăite și simțite de propria ei ființă sînt cu adevărat ale sale. Iar acest adevăr nou, dobîndit cu atîta greutate, valorează infinit mai mult decît toți anii risipiți din trecut și decît toată rușinea, tot păcatul și deșertăciunea orașului. Iar dacă e așa, atunci a cîștigat totuși ceva, suferința ei n-a fost întru totul zadarnică.

Se aplecă să-şi spele mîinile în pîrîu, după ce mulsese vacile. Apa întunecată îi răcorea plăcut mîinile înfierbîntate şi crăpate de muncă. Sus, printre copacii de pe coasta muntelui, se auzea sprinten clinchetul tălăngilor răsunînd pînă departe, în aerul proaspăt al dimineţii. Un zîmbet înflori pe faţa femeii, primul zîmbet după atîta vreme îndurerată. Nu credea să mai poată zîmbi vreodată ; acum însă, în dimineaţa aceasta strălucitoare, zîmbetul răsări sprinten, fără nici un motiv, aşternîndu-i-se pe chip şi inundîndu-i toată făptura. Simţea că tot trupul zîmbeşte, că braţele îi sînt vii şi puternice, iar bustul i se leagănă molatic, gata să plesnească sub ţesătura aspră a rochiei. O bucurie clocotitoare fremăta în toată fiinţa ei şi, în revărsarea asta nepotolită, ochii femeii se împăienjeniră de lacrimi, iar din adîncul sufletului îi ieşiră la iveală toate simţămintele amorţite atîta amar de vreme, toate cîte se pitulaseră acolo, în şirul zilelor îngheţate ale vieţii ei amarnice. Acum se eliberase şi sorbea lacomă lumina şi căldura dimineţii de primăvară.

Şi, în timp ce pe braţele ei se rostogoleau mărgele răcoritoare din apa pîrîului, se deşteptă întrînsa simţirea pîngărită şi ucisă din trecut, topindu-i încetul pe încetul rigiditatea bolnăvicioasă, încăpăţînarea aspră şi mîndria aceea prefăcută a trupului ei umilit. Din ochii ei de gheţuri albastre nu mai curgea potopul de lacrimi al dezamăgirii, mai amară decît moartea, ci plînsul cald şi binefăcător al eliberării.

Îşi şterse încurcată, cu colţul şorţului, ochii înroşiţi de plîns şi îi acoperi cu mîneca murdară a cămăşii. Dar lacrimile îi curgeau într-una, arzîndu-i mîinile roşii şi crăpate de muncă. Îşi şterse din nou lacrimile şi, fără să vrea, privi în jur să vadă dacă nu era cineva în apropiere. I-ar fi venit mult mai uşor s-o vadă cineva desculţă, decît să-i fi urmărit priviri străine plînsul şi zîmbetul acesta tăinuit.

Nu îndrăzni multă vreme să se întoarcă în casă. Se opri în faţa băii fumegînde, fărîmiţînd între degete o crenguţă de brad mirosind a răşină, apoi se abătu fără grabă pe la coteţul de porci. Cele două animale, chinuite de foame, scurmau acum pămîntul şi, cînd o văzură, prinseră să geamă şi să grohăie, cu picioarele dinainte căţărate pe gardul de scînduri. Cu toate acestea, nu se grăbi să le dea de mîncare. Se răzimă de gard şi, înainte de a intra în bucătărie, privi o vreme zîmbind, cu o stranie satisfacţie, zbuciumul animalelor înfometate.

În cele din urmă, începu să pregătească lăturile ; zdrobi în pumni o grămadă de cartofi fierţi, rămaşi de la prînz în oală, şi îi amestecă cu nutreţ. Cartofi nu prea avuseseră din belşug în acest an, dar se îndură totuşi să le dea de astă dată porcilor o găleată plină. Să aibă şi ei azi o zi de sărbătoare !

Intră în coteţ, făcîndu-şi loc cu genunchii vînjoşi printre animalele flămînde, şi le turnă lăturile în jgheab.

Fără să-i mai pese de porcii care înfulecau cu lăcomie, azvîrli găleata lîngă peretele grajdului

şi se căţără sus, în pod, să vadă dacă nu se ouaseră acolo găinile. Umblau slobode prin curte şi îşi ascundeau ouăle pe unde se nimerea.

În podul grajdului găsi doar cîţiva pumni de pleavă de ovăz, pe care îi adună de pe jos. Soarele strecura raze orbitoare printre crăpături şi prin găuri, luminînd grinzile întunecate. De găini, nu era nici urmă. Unde să fie ? Se lăsă în genunchi în pleava de ovăz ; locul era atît de îngust, încît îşi turti sînul de-o grindă. Printr-o răsuflătoare a podului se zărea casa şi curtea. Mărul bătrîn fusese năpădit de muşchi, dar ultimele flori roşii tocmai plesneau, pe crengile lui, din închisoarea mugurilor.

Aaltonen ieşi chiar în clipa aceea din grajd, cu hamurile atîrnate pe umărul gol. Mijlocul lui era puternic şi mlădios ca trestia, iar mersul lui era liniştit, ritmat şi frumos ca al ţăranilor ; braţele şi pieptul îi străluceau pîrlite de soare.

Timp de opt ani fusese muncitor într-o fabrică, undeva, în capătul celălalt al ţării ; căsătorit, îşi părăsise soţia şi copilul ; poate că în faţa oamenilor şi a legilor era un nemernic.

Cum privea prin răsuflătoarea podului spre întinderea inundată de soare, îl vedea şi îl privea numai pe el. Simţea că sîngele îi năvăleşte în obraji, dar nu se sinchisi, fiindcă nu putea nimeni s-o vadă. Putea chiar să zîmbească în voie, acolo, în întunericul podului de grajd, pentru că zîmbetul ei era ascuns de priviri străine. O cuprinsese un fel de toropeală, membrele i se moleşiră. După atîţia ani de rigiditate îndîrjită, încerca acum o senzaţie ciudată.

Se întoarse totuşi, peste puţin, în casă şi mătură bucătăria cu o mătură înădită din crengi înverzite. În uşa încăperii vecine apăru deodată bărbatul ei, cu părul răvăşit şi ochii umflaţi de somn. Cu o mînă îşi ţinea izmana să nu-i cadă ; la cealaltă îşi rodea unghiile. Ceru smerit o ceaşcă de cafea. Femeia însă nu-l auzi şi continuă să măture liniştită. Omul şovăi cîteva clipe, apoi, hotărîndu-se deodată, îşi tîrî picioarele pînă la cuptor, unde îşi turnă cafea rece într-un urcior. După ce o bău, rămase pironit locului, privindu-şi nătîng soţia. Un tremur brusc îi agită guşa umflată şi, săltîndu-şi izmenele căzute, făcu o mişcare să apuce braţul femeii.

— Să nu m-atingi !

Glasul ei era sugrumat, dar aspru. Bărbatul nu auzise niciodată pînă atunci acest glas. Tresări speriat şi se retrase cîţiva paşi, descumpănit. Înainte însă de a se tîrî, bombănind şi afurisind, în încăperea lui, o privi bănuitor, cu ochii lui spălăciţi şi răi. La naiba cu afurisita asta de viaţă, s-o înghită iadul... iadul... Şi repetă ultimul cuvînt mult timp încă, pînă se sătură de el. Abia atunci se domoli şi îşi înghiţi amărăciunea.

Acum nu-l mai servea nimeni. Trebuia să se scoale şi să-şi vadă singur de nevoi, lucru care, bineînţeles, îl înfuria peste măsură. Ar fi preferat să i se poruncească sau să se poarte toată lumea sever cu dînsul, fiindcă în acest caz s-ar fi simţit cel puţin martirizat, un suflet neînţeles care se desfată torturîndu-se singur. Da, îi distruseseră viaţa, îi jefuiseră marile posibi-

lităţi, iar acum toţi îl părăsesc, nu-l mai bagă nimeni în seamă — pe el, un bolnav nenorocit — nici cît pe un cîine. Noaptea e încuiat în cuşca lui, întocmai ca un animal, nu se poate duce nici pînă-n sat cînd ar avea chef. Or, nimic nu e mai plictisitor decît să cutreiere cît e ziua de lungă pădurea şi să azvîrle cu pietricele după păsări şi veveriţe. Nu mai e lăsat nici cel puţin să împungă porcii cu ace de gămălie. Bătrînul Hermann, care l-a prins chinuindu-i, l-a bătut cu o vargă.

Nu suferea să vadă sînge, căci leşina de groază cînd i se făceau injecţii în coapsă, dar animalele le chinuia cu sete.

Fireşte că îşi greşise viaţa. De ani de zile nu mai era bun de nimic. Ţăran, scurmător de pămînt, n-are să se facă însă niciodată ; asta era sub demnitatea sa. Nici chiar dacă ar avea vreo cîteva sute de pogoane de pămînt şi capitalul necesar. Pe cînd aşa...

Uneori se pomenea că visează cu ochii deschişi, urzind planuri peste planuri în legătură cu marele capital şi cu moşia fără margini. Curînd se plictisi însă şi de visuri. Se tolănea istovit pe pat şi privea lung la fetele cu păr tuns din pozele fixate pe perete. Prin mintea lui se perindau imagini de odinioară, din vremurile bune, cînd avea bani mulţi, băutură şi femei. Cîte o dîră de salivă i se prelingea din colţul gurii, dar n-o băga în seamă.

Suferea din pricina femeii. Ea îi distrusese viaţa încă de la primele elanuri ale tinereţii, fiindcă era o făptură aspră, rece, lipsită de tact. Ea îi otrăveşte clipele cele mai frumoase cu cîte o vorbă dojenitoare, îi spionează fiecare pas şi îi întinde mereu fel de fel de capcane. I-ar fi trebuit alt fel de femeie, una care să-l stimuleze, să-l îmboldească la muncă, atentă la toate nevoile bărbatului, duioasă şi în stare să-l ajute. În visele lui cu ochi deschişi, îşi închipuia de multe ori cum şi-ar chinui nevasta, cum i-ar răsuci mîinile la spate şi ar tortura-o. Toate acestea nu erau, fireşte, decît compensaţii imaginare pentru umilinţa lui reală. Adevărul era că, fiind mai slab şi mai nevolnic decît femeia, nu izbutea niciodată să se poarte cum s-ar fi cuvenit, ba nu se încumeta nici măcar să-i provoace mînia, deoarece o păţea rău de tot. Şi se temea nespus de durerile fizice, pe care le socotea cele mai înspăimîntătoare cu putinţă. Dar de cîte ori se abandona astfel închipuirii, trupul lui buhav fremăta de o voluptate ascunsă, făcînd să se cutremure pînă şi patul. Era mult mai uşor şi mai puţin riscant să se lase în voia acestei înfiorări plăcute, decît să treacă la fapte.

Toate acestea erau însă trecătoare şi lipsite de vreo importanţă. Trecătoare e însăşi viaţa omenească, nu numai răutatea şi chinul. Pămîntul, care îşi leagănă verdele semănăturilor sub bolta bătrînă, nu se supără niciodată pentru nimic. Brazii strălucesc minunat în desişul pădurii, iar lîngă izvor sclipeşte zglobiu iarba verde şi muşchiul gras. Pe fundul unui şanţ, cioclii verii au îngropat demult cîrtiţa moartă şi trupul ei, îmbrăcat în blăniţă mătăsoasă, s-a topit pe încetul în pămînt, făcîndu-se una cu el. Zilele treceau una după alta, aducînd, după o iarnă amar-

nică şi o primăvară chinuitoare, vara mustind de belşug. La capătul fiecărei săptămîni de muncă istovitoare, odihna venea ca o binecuvîntare. E o senzaţie negrăit de plăcută să-ţi întinzi mădularele obosite şi amorţite de lucru şi să te cufunzi într-un somn adînc, fără vise, în grajdul plin de răcoare.

Duminică dimineaţa devreme, bătrînul ceru calul ca să se poată duce la biserică. Nu mîncase nimic în ziua aceea, fiindcă nu se cuvine să pîngăreşti sfînta împărtăşanie cu cele lumeşti. Îngăimă abia cîteva cuvinte, cele absolut necesare, şi Aaltonen nu încercă să-l descoasă. Îl ajută să înhame iapa la căruţă, înţelegînd că bătrînului îi vine greu să vorbească acum, cînd sufletul lui e pătruns de smerenie şi cucernicie. După mulţi ani, în duminica asta strălucitoare de vară, se pregătea să primească în trupul său bătrîn pîinea şi vinul vieţii veşnice. Nu-l mira aşadar că se izolase în sine şi că păzea cu atîta pioşenie înţelesul sacru al acestei sărbători.

Aaltonen se gîndi şi el la înţelesul tainic al împărtăşaniei şi un zîmbet ciudat îi înmărmuri pe faţă. Nu fusese niciodată pătruns de ea. Demult, pe cînd era băieţandru, după miruire, îi vîrîseră în gură o bucăţică de pîine uscată şi searbădă, apoi îi dăduseră o înghiţitură de vin. Asta fusese totul. În cele din urmă, aflase că, prin ritualul acela, a intrat în rîndul adulţilor, al acelora care răspund singuri de faptele lor, îşi cîştigă cu propriile lor mîini pîinea de toate zilele şi îşi cîrmuiesc viaţa cum socotesc de cuviinţă.

Mai tîrziu, în fabrică, se destrămaseră în sufletul lui şi ultimele rămăşiţe ale credinţei din copilărie. Nu-i iubea şi nici nu-i respecta pe preoţi, cu toate că firea sa şi întreaga lui alcătuire sufletească erau ostile celor ce batjocoresc religia. Toate cîte îl încercaseră mai apoi, de-a lungul vieţii, nu făcură decît să-i clatine credinţa în Dumnezeu şi s-o şteargă în cele din urmă cu desăvîrşire din gîndurile lui. La drept vorbind, nu se gîndea nici de astă dată la Dumnezeu. Judecata şi viaţa lui lăuntrică se schimbaseră de atunci atît de adînc, încît, în timp ce stătea cu spatele rezemat de peretele grajdului şi privea nemişcat în urma iepei nărăvaşe, o cunoaştere instinctivă îl apropia tot mai mult de sfînta taină. Pe capra căruţei şade moartea însăşi, ţinînd hăţurile cu mîinile ei slabe şi noduroase. Vinul şi pîinea, trupul şi sîngele Domnului, ca şi legătura tainică dintre om şi pămînt sînt adevăruri mult mai cuprinzătoare şi mai adînci decît toate gîndurile omului la un loc. Pe lîngă ele, ştiinţa omenească e trecătoare şi fără nici o însemnătate.

Se cutremură înfiorat, fiindcă simţi cu toată fiinţa sa acea tainică lume adevărată, care trăieşte dincolo de vălul mincinos al lucrurilor ce se văd şi se pot pipăi.

Se îndreptă încet de mijloc şi îşi mîngîie fruntea cu palma, ca unul care se trezeşte dintr-un somn adînc. Îşi simţea sufletul eliberat de tot ceea ce înainte fusese cunoaştere stearpă şi fără rost. Lepădase parcă un veşmînt greoi, ca sămînţa care, sub înrîurirea unor forţe de nepă-

truns, își dezbracă învelișul și îl înapoiază pămîntului.

În ziua aceea, pînă să se așeze la dejun, se făcu tîrziu. Podeaua sclipea de curățenie, iar pe masă un mănunchi de flori de cîmp surîdea înmiresmat în vasul mic de lut. Femeia împodobise pentru prima oară casa.

Ședeau la masă amîndoi. Femeia frînse o bucată de pîine și i-o întinse. Pîinea era sfîntă. Îi turnă berea rece și amăruie. Cînd se ridică de la masă, nu-și mai șterse gura cu dosul palmei, așa cum făcea de obicei, și nici nu mulțumi cu vorbe stîngace, ci își împreună, fără să vrea, palmele mari și puternice pe marginea mesei, după cum văzuse că face Hermann înainte și după mîncare. Femeia își pironi ochii asupra lui, alungîndu-i tot sîngele fierbinte în obraji. Nu zise nimic și nici nu mai întoarse privirea spre ea; ieși în fața casei, în curte, de unde privi multă vreme cerul, cu gîndurile răzlețe.

Mai tîrziu se așeză în fața grajdului, pe treptele inundate de soare. Vedea încă, în dosul pleoapelor sale, privirea albastră a femeii. Ochii ei de piatră îl învăluiau acum într-o privire moale și catifelată, urmărindu-l neîntrerupt.

Ceafa îi tremura puternic, iar fața îi ardea ca flacăra. O rîndunică despică aerul în apropierea lui, cît pe-aci să-l atingă cu aripile ei întinse.

Stătu astfel multă vreme, pe treptele însorite ale grajdului, cu mîinile-i mari odihnindu-se greoaie pe genunchi și urmărind zborul rîndunicii sau norii albaștri ce pluteau în văzduh. Un sentiment nedeslușit de fericire îi cutreiera mădularele.

Apoi simți, brusc, un fior rece de-a lungul șirei spinării. Dincolo, în pătratul ușii, apăru omul cu fața buhavă, care căuta parcă distrat, cu ochii, în toate direcțiile. Și-a încălțat pantofii, fiindcă se pregătește pesemne de plimbarea lui de duminică, își spuse Aaltonen. Deodată îl băgă de seamă pe Aaltonen și îl privi pe furiș, cu coada ochiului, apoi făcu un pas către el. Simți deodată cum îi înțepenește tot trupul și cum pune stăpînire pe el o îndîrjire și o nepăsare de gheață. Degetele țîșniră, apoi se încleștară în pumn, fără voia lui.

Omul se răzgîndi însă și nu se mai apropie. Porni agale pe cărarea vitelor, care ducea la pădure. În drum, ridică de jos o piatră și o izbi în ușa grajdului. Aaltonen îl urmărea cu simțurile încordate, deși ar fi vrut să nu-i pese de el. Văzu că apucă gardul cu mîinile și încearcă să sară peste el, dar se împiedică și se prăbuși de partea cealaltă, cu picioarele rășchirate, ca un sac. Apoi îl văzu cum se ridică cu greutate și auzi cum înjură, în timp ce își scutura de pe haine pămîntul. În cele din urmă, porni bombănind pe poteca nisipoasă de pe coastă. Aaltonen îl petrecu cu privirea pînă cînd forma lui pocită dispăru, înghițită de pădure.

Nu peste mult, apăru și femeia. Pîndi mai întîi prevăzătoare prin deschizătura ușii, apoi ieși în curte. Se aplecă repede, să rupă o floare de trifoi, și se apropie legănîndu-și coapsele. Aaltonen rămase cu gura căscată în fața arătării necunoscute. Era îmbrăcată într-o rochie înflorată, de vară, lungă pînă la glezne, lăsîn-

du-i însă goale gîtul şi braţele. Părul blond îi cădea în bucle moi spre tîmple, buzele i se rumeniseră, iar ochii îi străluceau.

Cînd văzu curtea goală, păşi liniştită, aplecîndu-se după o altă floare de trifoi.

Femeia nu-i zîmbise niciodată pînă atunci lui Aaltonen. Abia atunci văzu el că femeia asta cu ochii reci ca gheaţa ştie şi să zîmbească. Inima începu să i se zbată sub coaste. Îşi luă încurcat mîinile de pe genunchi şi începu să le privească, spre a nu fi nevoit să ridice ochii către femeie. Ea însă se apropiase, privindu-l lung, fără să se mişte, ceafa aplecată. Un zîmbet ciudat şi neînţeles juca pe buzele ei.

Sub rochia uşoară, trupul i se ghicea moale şi mlădios. Îşi ascunsese la spate mîinile crăpate şi înroşite de muncă, simţind că nu se potrivesc în nici un fel cu rochia purtată. Pe nepregătite, fără să stea prea mult pe gînduri, îi venise ideea asta poznaşă şi îmbrăcase rochia ce-i fusese dragă odinioară, deşi cînd o pusese în ladă era convinsă că n-o va mai purta niciodată. De dimineaţă i se zbătea în suflet zîmbetul acesta zburdalnic, pe care acum nu mai putea să şi-l stăpînească. Privea cu o senzaţie dureroasă, în acelaşi timp însă plăcută, capul înclinat al bărbatului şi ceafa rumenită de soare deasupra gulerului alb al cămăşii. Mîinile ascunse la spate îi tremurau puternic. Ardea de dorinţa de a atinge, măcar în treacăt, grumazul acela vînjos şi ars de soare, să-l mîngîie, să şi-l apropie. Dar se mulţumi să întrebe, cu seriozitate, încreţind fruntea :

— După cîte ştiu, n-ai fost încă jos, în sat... N-ai vrea să faci o plimbare pînă acolo ?

Aaltonen n-o auzise încă vorbind cu cuvinte atît de alese, ca orăşenii. Îşi ridică, surprins şi bănuitor, capul. Pe faţa femeii însă nu se clinti nici o geană. Înfruntă calm privirile bărbatului, ridicînd uşor sprîncenele, de parcă ar fi vrut astfel să-i smulgă răspunsul.

— N-am fost — răspunse Aaltonen şi se uită la ea, ca şi cînd nu-i venea să-şi creadă urechilor. Simţise uneori, pe vremea copilăriei, aceeaşi stîngăcie tulburată în clipele cînd fetele încercau să-l ia peste picior, încîntate de superioritatea lor şi de lipsa lui de dibăcie. Urmărea cu ochi supuşi şi fermecaţi linia frumoasă a trupului de femeie pîlpîind sub rochia uşoară de vară, neîndrăznind să şi-i oprească pe gîtul gol sau pe braţe.

Femeia se desfăta, fericită de privirile încîntate ale bărbatului, şi pieptul i se ridica, întinzîndu-i şi mai mult pe corp rochia strîmtă. Mîinile şi le ţinea şi pe mai departe ascunse la spate. Îşi dădea seama că acum e rîndul ei să rupă tăcerea. Siguranţa pe care o simţise pînă atunci dispăru deodată, întoarse ochii şi sîngele îi îmbujoră obrajii arşi de soare.

Încurcată cum era, nu găsi ceva mai bun de făcut decît să se aşeze şi ea repede pe trepte, ceva mai la o parte, de parcă n-ar fi îndrăznit să se apropie prea mult de el. Ar fi dorit însă să-l poată atinge, dacă va întinde cumva mîna. Era o femeie în floarea vîrstei, cam de vreo treizeci de ani, ca şi Aaltonen ; acum însă, în scînteierea minunată a acestei zile de vară, devenise

o codană neîndemînatică, o copilă care caută să se apropie de un bărbat şi se joacă, încercîndu-şi puterea.

— Nu e prea singuratic acest loc pentru dumneata, Aaltonen ? Nu ţi-e urît cîteodată ? — întrebă ea, dar glasul îi tremura, îmbătat de apropierea bărbatului.

Aaltonen ridică ochii. Pielea lui întunecată păli, dar privirea i se aţinti nemişcată în ochii femeii.

— Nu, niciodată — răspunse calm şi hotărît. Prin cuvintele acestea ar fi vrut să spună că niciodată nu va mai fi de acum singur, o dată ce ea, femeia, e aici, lîngă dînsul, că poate munci pentru ea, poate să trăiască în adăpostul pe care i-l oferă şi o poate sluji, fiindu-i chiar rob.

Sufletul femeii fu copleşit de duioşie şi de o tandreţe pe care nu putu să şi-o stăpînească :

— Zău ? Niciodată ?

Cuvintele ei erau neghioabe şi neînsemnate. Vorbise doar fiindcă trebuia să răspundă ceva. În acelaşi timp, întinse o mînă şi o aşeză pe braţul bărbatului. Cu această atingere uşoară, puse stăpînire pe el. Aaltonen continua să şadă nemişcat, fără să-şi trădeze tulburarea. Nu-i tremura mîna, doar inima îi zvîcnea nebuneşte în piept, de parcă ar fi vrut să-i frîngă coastele. Iar artera transmitea zvîcnirea trădătoare din braţul lui, prin mîneca albă a cămăşii, braţului gol şi alb al femeii — din trupul lui într-al ei. Fiecare bătaie de inimă se răspîndea, cu o înfrigurată desfătare, în pielea femeii. Sărmanul ei

trup ucis şi nesocotit învie deodată şi se umplu de o aşteptare feciorelnică. Ceva ce nu putea să înţeleagă, ceva ce nu cunoscuse niciodată încă îmboboci pe neaşteptate în trupul ei.

Stătură astfel multă vreme, apoi femeia îşi retrase încet mîna de pe braţul bărbatului, dar simţi în aceeaşi clipă că toată puterea o părăseşte, că fiinţa ei rămîne goală şi ofilită. Trupul ei deveni neputincios din clipa cînd nu mai simţi sub degete braţul bărbatului. Toată pofta de joacă şi de cochetărie dispăru deodată. Sînt femeie în toată firea, îşi spuse, am îndurat şi am trecut prin multe, de trăit însă n-am trăit nimic, abia acum îmi dau seama de asta.

Mîna ei tînjea după locul de mai înainte. Ce bine-ar fi să simtă iar atingerea scumpă a străinului drag. Dar mîna îi căzu resemnată în poală şi întrebă calm, cu un alt glas decît cel dinainte :

— De ce ţi-ai părăsit căminul, Aaltonen ?

Dorea demult să-i pună această întrebare — şi acum aştepta răspunsul. Trebuia să cunoască trecutul bărbatului şi să se convingă că nu există nimic care i-ar putea despărţi sau i l-ar putea smulge pe neaşteptate. Aştepta răspunsul neliniştită şi tremurînd din tot corpul. Era geloasă pe trecutul lui, pe care ar fi vrut să-l stîrpească, fiindcă simţea că e suspect şi plin de primejdii. Vroia să-şi elibereze omul de trecutul lui, ca el să fie de acum înainte numai al ei. Avea drepturi asupra lui, căci i-l dăruise pămîntul, pămîntul acesta binecuvîntat în rodnicie. Cărarea îl îndrumase către ea, într-o seară blajină de primăvară, cînd soarele scăpăta pe cer.

9 — Femeia şi străinul — c. 2808

— De ce ţi-ai părăsit căminul, Aaltonen? — repetă ea întrebarea, cînd văzu că răspunsul întîrzie. Şi mîna, trezită din nou la viaţă, atinse iar braţul vînjos al bărbatului, punînd stăpînire pe el.

VII

Aaltonen zăbovi cu răspunsul, nu fiindcă i-ar fi venit greu să vorbească, ci fiindcă tot ceea ce se petrecuse devenise în amintirile sale simplu şi limpede. Înţelesese, în sfîrşit, totul. Amărăciunea şi suferinţa, care îl hărţuiseră atîta vreme în străfundul sufletului, dispăruseră de mult, iar amintirea lor nu-l mai durea. Nu le mai simţea urma, chiar dacă ar fi voit s-o simtă. Aşa cum, după o lungă suferinţă, organismul rănit produce substanţa cu ajutorul căreia reuşeşte să izoleze şi să facă inofensivă otrava pătrunsă într-însul — şi nu se mai sinchiseşte de nimic.

Ridică ochii — şi privirile îmblînzite şi strălucitoare ale femeii îl îndemnau să vorbească, încît îi fu acum uşor să răspundă. Nu mai căută vorbele, deoarece ele îi răsăreau singure pe buze, deşi toată viaţa îi venise greu să-şi exprime gîndurile. Toate deveniseră însă nesfîrşit de simple şi de uşoare. Soarele încălzea treptele grajdului, semănăturile scînteiau verzi dincolo de gardul

de mărăcini, iar mîna dragă a femeii iubite se odihnea pe braţul lui, aşa cum niciodată înainte nu-şi închipuise că ar putea să se întîmple.

— La început au vrut să mă fac grădinar — prinse el să vorbească. Lucram în grădina fabricii şi trebuia să intru la şcoala horticolă; între timp însă am fost dus la armată şi, cînd m-am întors, tata murise, astfel că nu mai rămăseseră bani pentru şcoală. Am fost, timp de doi ani, contramaistru la secţia de eşantioane a fabricii, unde am agonisit ceva bani, ca să mă pot înscrie la şcoala horticolă. Trăiam retras şi nu puteam fi asemenea celorlalţi. Era, printre ei, o femeie, mai mare cu cîţiva ani decît mine, pe care o cunoscusem la o serată. Fiindcă într-o zi am fost împreună cu ea, am socotit că e de datoria mea s-o iau de nevastă. Ţinea cu orice preţ să intru muncitor la fabrică, fiindcă fusese tocmai mărită şi momentul era potrivit. Nu vroia să locuiască la ţară, unde n-avea nici societate, nici vreo distracţie. Apoi îmi spuse că va avea un copil. Cu toate astea, dorea mereu să se distreze, venea şi pleca într-una, făcea cunoştinţă cu străini, dădea mese una după alta, încît economiile mele se topiră curînd. Începuse să mă neliniştească şi încercai s-o opresc de la nebunii. Copilul trebuia să vină şi mie nici prin minte nu-mi trecea că ar putea să nu fie al meu. Astfel am intrat din nou la fabrică şi, la drept vorbind, nu mi-a mers rău. Inginerul şi contramaiştrii erau mulţumiţi de munca mea, încît leafa ajunsese destul de frumuşică, ba, mai tîrziu, am primit un teren şi un împrumut ca să-mi zidesc o casă proprie. N-o mai puteam duce în casa

unde eram chiriaş. Cînd priveam pe fereastră, nu vedeam decît coşuri de fabrică şi n-auzeam altceva decît urlete de gramofon, hîrîitul aparatelor de radio şi cearta femeilor din curte. Nicăieri un copac sau un fir de iarbă, nicăieri un colţ de cer albastru. În pridvor, se uscau mereu, pe o frînghie, cîteva scutece.

Aaltonen tăcu ; mîinile lui mari se agitară pe genunchi, iar ochii lui rămaseră duşi, fără expresie, în depărtări. Retrăise din nou viaţa lui de demult, cu şirul ei nesfîrşit de zile incolore şi fără rost, respirase iar aerul îmbîcsit de miros de pucioasă al oraşului. Femeia suspină uşor lîngă el, aducîndu-l la realitate.

— A fost greu să mă deprind — continuă el, căci am crescut la ţară, unde am cultivat din copilărie pămîntul. Zilele erau scurte şi munca în fabrică nu era prea grea, faţă de munca la cîmp. Cu toate astea, nu eram mulţumit. Aerul acela îmi apăsa pieptul, nu mai puteam nici să răsuflu în voie şi ajunsesem s-o urăsc pe femeia care dormea cu mine în acelaşi aşternut. În primul an, ea îşi văzu de treburi, dar de îndată ce copilul crescu, viaţa monotonă începu s-o plictisească. Zicea că-i sătulă pînă-n gît şi vroia să petreacă în fiecare seară. Ba se prefăcea că se duce la o adunare, ba trebuia neapărat să vadă un film, ba era invitată undeva la dans. Cînd n-avea de mers nicăieri, se ducea la vreo vecină, numai să nu stea acasă. Stăruia de fiecare dată să-i ţin tovărăşie, dar nu eram în stare să mă hotărăsc la aşa ceva. Nu mă potriveam de loc cu societatea ei. Nu mă pricepeam să vorbesc

limba altora şi nu eram în stare să rîd de lucruri pe care nu le găseam hazlii. Pe vremea aceea preferam să-mi stropesc straturile de flori sau să plivesc în grădină. Iarna îmi reparam bicicleta, lacătele şi aparatele electrice. Vroiam să fac economii, ca să-mi pot plăti datoria şi să avem casa noastră proprie. Asta era pentru noi o cauză de ceartă neîntreruptă. Se întîmpla să vie de multe ori noaptea acasă, în timp ce eu dormeam demult, iar sîmbăta ferestrele erau luminate cînd ea se întorcea, cu buzele roşite şi duhnind a băutură. Începuse să aducă în casă bărbaţi străini, care veneau cu rachiu şi cărţi de joc, jucînd şeptică pînă tîrziu, după miezul nopţii. Îmi era de multe ori atît de scîrbă de tot ce vedeam, încît ieşeam blestemînd în curte. De mine însă nimeni nu se sinchisea. Afară nu mă mai putea auzi nimeni şi îmi puteam rosti gîndurile în voie. Îmi băteam într-una capul cum aş putea să scap de ea şi de viaţa aceea mizerabilă. Îmi era milă de copil. Uneori, cînd i se năzărea, nevastă-mea făcea pe mama iubitoare, îmbrăca copila ca pe-o păpuşă de vitrină şi o arăta musafirilor ei. Alteori însă nu-i dădea nici cel puţin de mîncare, fiindcă n-avea chef de gătit. Copila rămînea flămîndă şi scîncea, pînă cînd se îndura de ea vreo vecină şi-i dădea un codru de pîine. De multe ori o culca nespălată sau o trimitea cine ştie unde, uitînd de ea zile întregi. Devenirä însă grozav de aliate împotriva mea, din clipa cînd fetiţa începu să umble şi să vorbească. Eu eram cel rău, care nu ştia nici să glumească, nici să se joace, cel care bombănea într-una şi le strica lor bucuriile. Uneori mă în-

tărîtau în așa măsură, încît îmi ieșeam din fire și nu mă mai uitam unde dau. După ce-mi vărsam zăduful, mă închideam în cămară, îmi așterneam singur patul și îmi cumpăram singur de mîncare, numai să nu mai dau ochii cu ele.

Aaltonen tăcu din nou și femeia întrebă, reținîndu-și suflarea și ferindu-și ochii :

— A fost frumoasă, nevasta pe care ai avut-o ?

Ai fi zis că bărbatul își cîntărește cu precizie fiecare cuvînt. Nu vroia nici să micșoreze meritele celei despre care vorbea, dar nici să le mărească. Și-apoi, toate erau acum atît de departe, atît de inofensive, încît putea să vorbească liniștit și să fie lesne nepărtinitor :

— Avea ochi căprui și rotunzi și pielea ca mătasea. Era mai scundă decît mine și foarte slabă de înger. Bărbații îi zîmbeau îndată, dar nici ea nu rămînea mai prejos. Trebuiră să treacă opt ani pînă să-mi dau seama de ceea ce în prima clipă nu băgasem de seamă. N-aveam nici o experiență, nu era mare lucru să mă amăgească cineva. Abia atunci am înțeles că nu era o soție, ci o tîrfă de rînd, chiar față de mine, fiindcă tot ce-și dorea cumpăra, pînă și de la mine, cu trupul ei, pînă cînd am simțit că mi-e scîrbă de mine însumi. În același fel cumpăra de la alții ceea ce nu putea să obțină de la mine. Cumpăra rochii, zorzoane ieftine, bilete de cinematograf, băutură, petreceri dansante, tot ce-i dorea inima. Fiecare lucru avea un preț, sărutarea ca și îmbrățișarea. Cred că niciodată nu i-a trecut prin minte că face un rău, pentru că fusese astfel făcută.

De mine însă se temea — și vreme de opt ani izbuti să-mi ascundă felul în care trăia. Nu i-a fost greu, pentru că, în aglomerația fabricii, nu mă împrietenisem cu nimeni și nu era nimeni care să-mi fi deschis ochii. Încetul cu încetul însă, otrăvi tot ceea ce mi-ar fi putut aduce oarecare bucurie. Cu toate astea, rămăsesem tot eu cel vinovat, cel care îi interziceam orice plăcere. Judeca la fel cu femeile de stradă. Găsea că e foarte firesc să-mi facă reproșuri, să-și bată joc de mine și să se culce cu alți bărbați, în propria mea casă. Mă înstrăinasem de ea încă din primul an de căsnicie, astfel că nu-mi mai era soție, ci ceea ce-ți spuneam. Cu toate astea, mă supăra felul ei de viață ; vegheam în patul meu pînă după miezul nopții, cu pumnii încleștați, în timp ce musafirii ei jucau cărți în bucătărie, și beau, și chicoteau, deși a doua zi trebuiau să fie la lucru. Ascultam hohotele lor și pocnetul cărților de joc pe masă și, uneori, pașii ce se furișau pe podeaua care trosnea.

Aaltonen vorbise parcă în gol. Privea încă înainte, cu mîinile odihnite pe genunchi. Se întoarse apoi spre femeia de alături și cercetă lung,, cu atenție capu-i înclinat, părul ondulat scăpărînd auriu și brațul gol, neatins încă de soare. Ședea acum foarte aproape de el, cu ochii pironiți în pămînt și nu s-ar fi uitat în ochii bărbatului pentru nimic în lume.

— Să mai spun ? — întrebă el și își aduse aminte deodată că tot ce povestise nu are nici o legătură cu ei doi. Toate sînt doar simple aparențe, nicidecum realități adevărate. Iar ei nu

au nimic comun cu lumea aceea veche şi pustie, de năluci. O lume care, pentru ei, a trecut, s-a stins, a pierit cu desăvîrşire. Ceea ce există acum e într-adevăr frumos, curat şi minunat de simplu.

— Spune tot, pînă la capăt — zise femeia, cu capul încă plecat.

Întinse mîna şi se jucă distrată cu o frunză de buruiană răsărită la picioarele ei.

— Cu timpul, a început să mă urască, ba chiar să se dezguste de-a binelea. Nu se mai ostenea să-şi ascundă de mine felul ei de viaţă. Ori mă socotea un idiot care nu vede şi n-aude, ori vroia să mă aţîţe cu tot dinadinsul, ca să-mi pierd capul şi să săvîrşesc cine ştie ce faptă necugetată, care ar fi îndreptăţit-o să-mi pretindă pensie alimentară în caz de divorţ. Într-o dimineaţă, cînd să pornesc la lucru, am găsit-o în bucătărie, beată, între doi bărbaţi străini. În sfîrşit, am aflat şi că fetiţa nu era a mea. Unul din contramaiştrii uzinei, de altfel om însurat, îi dăduse bani ca să se mărite cu mine şi, de opt ani, îi plătea regulat banii pentru întreţinerea copilului. Pe urmă nevasta îi murise şi, fiindcă nu mai avea de cine să se teamă, venise la mine în timpul prînzului ca să-mi spună că nu mai plăteşte nimic din ziua aceea. Era într-o zi de toamnă. Pomii pe care îi sădisem în grădină cu mîinile mele se încovoiau sub povara merelor coapte, atît de mult crescuseră. Nu mai simţeam nici ură, nici amărăciune. Mă cuprinsese mai curînd o senzaţie de uşurare, ca şi cînd mi-ar fi căzut de pe inimă o povară care o apăsase pînă atunci. Mă întorceam agale spre casă, pe drumul binecunoscut, căruia nu-i mai puteam

suferi nici o casă, nici o palmă de pămînt. Nu priveam în jurul meu, nu întrebam nimic şi nici nu scoteam vreun cuvînt. Mi-am îmbrăcat costumul de sărbătoare, am scos din sertar banii cîţi rămăseseră din ultimul salariu, mi-am luat pălăria din cui şi am plecat. Asta e tot.

O umbră coborîse între ei — şi soarele nu mai strălucea cu aceeaşi limpezime ca înainte. Rîndunica despică iar aerul, cu aripile ei negre şi sclipitoare, trecînd fulgerător pe deasupra treptelor. Sufletul lor rămăsese gol şi împăcat. Şedeau unul lîngă altul, deopotrivă de tăcuţi. Aaltonen se gîndea că, poate, ar fi fost mai bine să nu-i fi spus nimic din toate acestea, să nu răscolească trecutul, deşi nu vroia nimic să-i tăinuiască femeii. Ea se cufundase în tăcere — şi muţenia aceasta îl stingherea.

O privi pe furiş. Şedea însă nemişcată, cu capul aplecat, şi nu îndrăzni s-o atingă.

Într-un tîrziu, femeia zise :

— Vino, Aaltonen !

Îl prinse uşor de braţ, se ridică, îşi netezi rochia peste genunchi şi traversă, grăbită, curtea. Aaltonen o urma şovăind, fără să-şi dea seama ce are de gînd. Străbătură curtea şi trecură prin faţa coteţului de porci şi a băii. Femeia se aplecă uşor şi, spre a face ceva, culese o floare albastră de pe malul pîrîului. Apoi porni de-a lungul lui, înspre lac. Aaltonen o urma cu pasul îndesat, mai hotărît decît înainte, ea însă nu întorcea capul ca să-l privească. Holda se sfîrşi deodată, întîlnind livada năpădită de muşchi şi de ochiul-boului.

Femeia continuă să meargă, cu pasul lin şi legănat. Mlaştina răsări deodată în faţa lor, ca o imensă oglindă întunecată. Deşi soarele arunca săgeţi şi aerul era încins, mlaştina întîmpina pe cei ce se apropiau cu răsuflarea ei rece şi amenințătoare.

Cînd simţi muşchiul muindu-se sub paşii săi, Aaltonen se opri. Femeia continua însă să avanseze, cu acelaşi mers uşor şi legănat, oprindu-se abia pe marginea apei sumbre şi fără fund. Bărbatul asistă acum la un spectacol straniu, fiindcă femeia prinse să se legene capricioasă pe patul de muşchi mişcător. Cu toate că pămîntul mustuia şi plescăia sub ghetele ei, nu-şi mută picioarele în alt loc. Trupul ei renăscut, trupul ei viu se balansa deasupra covorului înşelător, sub care pîndea moartea. Peste creştetul ei, soarele arunca acum săgeţi înfiorate. Frunzele rotunde şi roşcate ale tufăriei de mocirlă mocneau întunecate pînă departe. În depărtare, brazii ţîşneau verzi în jurul clădirii afumate a băii. Iar corpul femeii, cu braţe goale, cu faţa goală, cu buclele ondulînd scînteietor peste obrajii ei arşi de soare, plutea fără oprire deasupra adîncimii fără fund.

Se opri deodată, trecîndu-şi palma peste frunte. Se înapoie spre Aaltonen, cu paşi prevăzători, căutînd cu piciorul, pe terenul legănat şi viclean, locul cel mai solid. Trecînd pe lîngă el, îl apucă cu amîndouă mîinile de braţ şi, cu capul dat uşor pe spate, rosti cu glas ciudat :

— Sînt şi eu acum întocmai ca tot ce vezi.

Aaltonen înţelese ce vroia să spună. Avea în faţă însăşi imaginea propriei lor vieţi. Ei doi se desprinseseră de toate cîte există ; deasupra lor, doar cerul nemărginit, iar dedesubt, o întunecime insondabilă. Cît timp se legănase la marginea mlaştinii, femeia nu mai datora socoteală nimănui sub soare. Pe terenul clătinat, peste covorul înşelător de muşchi şi alături de întunecimea nesfîrşită, era cu desăvîrşire liberă.

Mîinile femeii, frumoasele ei mîini atinseră deodată braţul lui Aaltonen, iar pe obrazul transfigurat, întors acum către el, miji un zîmbet tainic şi ciudat, pînă cînd îşi retrase deodată mîinile, ca şi cum contactul acesta i s-ar fi părut prea violent şi mult prea tandru spre a putea fi adevărat.

În timp ce se înapoiau pe malul pîrîului, auziră dinspre poteca dintre stînci zgomotul unor pietre aruncate de sus. Omul care locuia în încăperea cu lacăt la uşă cobora de sus pe poteca vitelor, ţinînd în mînă o nuia de arin de pe care rupsese toate frunzele. Trecînd pe lîngă copaci, îi lovea cu sete cu nuiaua şi desprindea cu vîrful piciorului pietrele, ca să le rostogolească pe coastă. Mergea cu paşi şovăitori şi, la poalele colinei, trupul lui fără vlagă şi bărbia lipsită de energie se zăreau de departe.

Într-o clipă, trupul femeii îngheţă. Faţa i se înăspri, pînă cînd se şterse de pe ea orice expresie, iar ochii îi deveniră două pietre albastre şi reci. Fără să se mai uite la Aaltonen, străbătu curtea în grabă şi dispăru în casă. Aaltonen se opri în dreptul băii, la umbra brazilor întunecaţi dindărătul peretelui afumat şi aşteptă, cu respiraţia oprită, să treacă omul. Îi urmări apoi, cu pumnii strînşi, făptura lăbărţată, mîinile atîr-

nînd fără vlagă de-a lungul corpului şi nuiaua de arin cu care croia crengile şi smulgea frunzele de pe ele.

Aşteptă pînă îl văzu că intră în casă, apoi se întoarse agale în curte şi se aşeză din nou pe treptele grajdului, chiar pe locul unde, cu puţin înainte, se instalase femeia lîngă el. Un vînticel uşor îi mîngîia fruntea, dar gîndurile lui erau în altă parte. Dincolo de îngrăditura de mărăcini, semănăturile pîlpîiau ca nişte flăcări verzi ; el însă nu le vedea. Ridică braţul şi îl pipăi. Braţ puternic şi vînjos de muncitor, care trudeşte neistovit din zori şi pînă seara tîrziu. Îşi pipăi pieptul lat şi muşchiulos, umflat sub pînza albă a cămăşii. De unde venea totuşi oboseala neaşteptată care îl copleşise dintr-o dată ? Să fi nimerit din nou viaţa lui într-o fundătură din care nu există ieşire ? Are să poarte iar cătuşe grele şi nemiloase, chiar dacă erau acum ale unei alte făpturi omeneşti ? Oricum, de astă dată era altfel de cum fusese înainte şi nu-şi mai chinui zadarnic capul cu întrebări fără răspuns. Totul i se părea cît se poate de simplu şi de limpede, chiar dacă, deocamdată, nu întrezărea nici o soluţie.

Deodată sări în picioare şi văzu negru înaintea ochilor. Un ţipăt sfîşietor, un geamăt de suferinţă răzbise prin uşa închisă a casei, străbătînd curtea pînă la el. Nu şovăi nici o clipă, ci se supuse orbeşte chemării de ajutor, ca şi cum ar fi ascultat de un ordin. Ochii i se întunecară şi o groază nespusă îi copleşi sufletul. Smulse cu violenţă uşa.

Femeia era îngenuncheată pe podea, iar omul, ticălosul locatar al camerei din fund, fără să-l vadă pe cel care intrase, încerca, aplecat asupra ei, să-i răsucească mîinile la spate. Faţa îi tremura şi întregu-i corp era străbătut de frisoanele unei plăceri sălbatice. Rochia neobişnuită a femeii şi braţele ei goale îi înfierbîntaseră sîngele, deşteptînd într-însul o dorinţă furibundă. În pornirea sa, care era de astă dată mai puternică decît laşitatea, nu se mai gîndea la nimic şi nu se mai temea nici de bătăi, nici de vreo suferinţă fizică.

Aaltonen îl înşfăcă de grumaz cu dreapta, îl ridică în sus cu braţele întinse şi izbi cu el de pămînt. Apoi îl apucă din nou de gît, îl ridică în picioare şi prinse să-l lovească din răsputeri, cu amîndouă mîinile, peste obraji. Omul se clătină pe picioare, pe jumătate leşinat, fără să se împotrivească, încercînd doar să-şi ferească faţa cu mîinile ridicate înaintea ochilor. Ţinîndu-l încleştat de gît, Aaltonen îl îmbrînci spre uşa încăperii din fund, îl împinse înăuntru, încuie uşa cu cheia, apoi aşeză încet cheia pe masa încăperii vecine. Aşteptă pînă cînd tremurul supărător îi dispăru din mîini şi din genunchi. Stătu o clipă locului, privind patul îngust şi aspru al femeii, încăperea aceea austeră, după care se întoarse în bucătărie.

Femeia era încă îngenuncheată pe podea şi îşi freca, automat, braţele chinuite. Rochia îi fusese sfîşiată pînă la mijloc, încît un sîn i se dezgolise. Nu încerca măcar să-l acopere, cînd

Aaltonen, cu mîinile și genunchii tremurînd încă, o cuprinse de mijloc ca s-o ridice de jos. Trupul ei era țeapăn, gîfîia obosită, ochii i se goliseră de orice viață, iar obrazul îi încremenise. Brațele bărbatului se desprinseră din jurul mijlocului ei ; femeia ridică abia atunci privirile, își trecu mîinile prin păr, cu un gest de desperare, apoi, dezmeticindu-se, își aruncă ostenită rochia sfîșiată pe umărul gol și spuse :

— Du-te acum !

Aaltonen o mai privi o dată, în timp ce în ochi i se stingea orice bucurie, dar și orice urmă de mînie. Apucă piatra de tocilă de pe marginea vetrei și ieși cu pași domoli.

Peste puțin, femeia ieși și ea în curte, în rochia ei pătată, de toate zilele. Îl zări pe Aaltonen așezat pe treptele hambarului, cu o găleată de apă alături și cu tocila ascuțind toporul de tăiat lemne.

Femeia se apropie încet și se așeză alături. Cînd îl văzu că nu-și ridică ochii, îi atinse ușor genunchii cu o mînă lipsită de viață.

— De ce ascuți tu toporul duminica ? — întrebă.

Aaltonen își întrerupse îndeletnicirea, apoi ridică ochii, a căror expresie devenise de nepătruns datorită unui văl întunecat lăsat peste ei.

— Am să-l ucid — răspunse, făcînd cu capul un semn înspre casă.

Femeia privi multă vreme țintă înainte, cu ochii duri, cu fața mohorîtă și pustiită de rigiditate. Aaltonen lăsă uneltele din mînă, pironindu-și asupra ei privirea ochilor îndurerați și întrebători, așteptînd parcă un răspuns.

— Nu, asta nu se poate — făcu ea deznădăjduită și, așezîndu-și degetele inerte pe mîna puternică a bărbatului, adăugă : N-ai face altceva decît să te pierd și pe tine !

În jurul lor, natura era aceeași, iar bolta tot atît de nemărginită. Peste gardul de mărăcini, secara se legăna în valuri bogate. Numai bucuria lor, bucuria lor chinuitoare se destrămase, fiindcă pămîntul nu simte nici jale, nici bucurie. Ar fi fost gata să înghită și să mistuiască în măruntaiele lui cu aceeași nepăsare stîrvul dezgustător al bețivului nenorocit, dacă securea ascuțită i-ar fi despărțit într-adevăr sufletul de trup. Ar fi primit în sînul lui, fără vreo repulsie, oasele grele și ficatul negru, ars de spirt, ca și inima nesimțitoare. Pămîntul nu l-ar fi respins din îmbrățișarea sa. Tăcut, calm, etern, l-ar fi mistuit de-a lungul lunilor și anilor, pe vecie. Lucrul acesta nu trebuia însă să se întîmple. Nu este cu putință, chiar dacă astfel s-ar face dreptate. E în zadar să te revolți împotriva ursitei.

Femeia oftă adînc și își retrase degetele abandonate pe mîinile imobile ale lui Aaltonen. Obrazul îi era pustiu, la fel ca și trupul — și ochii uscați, fără viață. O cuprinsese o sfîrșeală cumplită, pricinuită de dezgust și de o descurajare fără sfîrșit.

— Lasă-mă să dorm în așternutul tău, în șopron.

Şi fără să aştepte vreun răspuns, se ridică în picioare şi porni fără grabă în sus, pe trepte. Scîndura putredă pîrîi sub paşii ei. Deschise şi intră, cu capul aplecat, în cămăruţa întunecată, mirosind curat a rufe proaspăt spălate. Aaltonen aşeză tocila şi toporul, aruncă apa din găleată, apoi porni în urma femeii. Înăuntru, se lungi în pat lîngă femeie, pe paiele care trosneau sub trupurile lor.

Femeia îşi cufundă obrazul în cearceaful aspru şi cuprinse cu o mînă gîtul bărbatului. Era o mînă crăpată de muncă, cu palma înăsprită, dar atingerea ei i se păru lui Aaltonen mai dulce decît orice. Acum, nici unul nu mai era singur.

Rămaseră astfel multă vreme, unul lîngă altul, fără să vorbească, în penumbra răcoroasă a încăperii, pînă în clipa cînd asfinţitul prinse să înroşească deschizătura lucarnei şi un uruit depărtat se auzi dinspre drumul care venea din sat.

Aaltonen se ridică spre a arunca o privire prin lucarnă. Pe drum se apropia iapa lor albă, tîrînd după ea, cu botul în pămînt, şareta scîrţîitoare. Sus, pe capră, bătrînul Hermann, descărnat şi semănînd cu un spectru în scăpărările asfinţitului, ţinea obosit în mîini hăţurile. Umbrele calului şi ale şaretei se alungeau uriaşe peste holde, care, de o parte şi de alta a drumului, scînteiau şi scoteau parcă flăcări. Intra moartea în curte, purtată de bătrîna iapă albă, gîndi Aaltonen.

VIII

Zilele trecură iar, una după alta, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat. Ploaia înmuiase pămîntul şi, în jurul fîntînii, iarba înaltă şi udă se lipea îndrăzneaţă de picioarele desculţe, încreţind firele de păr strălucind de umezeală. Pe cer se îngrămădeau nori întunecaţi, fulgere mînioase brăzdau golul sumbru şi ameninţător, trăsnetele izbeau bubuind din stîncă în stîncă. Lîngă tulpinile copacilor înalţi, vitele se înghesuiau speriate de vijelie, căutînd adăpost de urgia cerească. Ploua cu găleata şi şuvoaiele de apă săpau şanţuri adînci în drumul pietros de pe costişă.

Urmară apoi zile mai senine. Lujerii cartofilor îşi desfăcură mănunchiurile de frunze, de un verde întunecat, spicele galbene şi coapte scînteiau mîndre în holdele arse de soare, pe toată întinderea văii.

Fînul fusese cosit şi îngrămădit în jurul prăjinilor, la uscat. Pămîntul nu prea dă răgaz de odihnă celor care vor să-i strîngă roadele. Aaltonen dormea noaptea ca un bolovan, fără vise, iar femeia reuşea să uite mai uşor lucrurile la care nu voia să se gîndească. Îşi simţea degetele de la mîini înţepenite, căci strîngea cît e ziua de lungă coada aspră a furcii. De multe ori, seara nu mai era în stare să gătească cina, nici să mulgă sau să hrănească vitele. Adunatul fînului îl înviase şi pe bătrînul cu un picior în

groapă, stîrnindu-l la muncă. Nu mai trîndăvea acum nici omul cu fața buhavă, o dată ce vroia să mănînce. Se sătură însă curînd și începu să se tînguiască, ba că e bolnav, ba că-l doare capul sau stomacul, ba că vrea să se culce fiindcă-și simte spinarea frîntă de oboseală. Îl dureau toate încheieturile și se văita amarnic, numai să nu muncească.

Cîteva zile la rînd, femeia se trezi dimineața zîmbind și își limpezea surîzînd mîinile în apa întunecată a pîrîului. Se oprea în toiul muncii, pentru cîte o clipă, se rezema în furcă, ștergîndu-și cu palma stropii de nădușeală fierbinte ce i se prelingeau de pe frunte pe pleoape. Privea îndelung căruța, încovoiată sub povara încărcăturii, și iapa albă care se opintea zdravăn, cu vinele umflate, să tragă povara peste luncile cosite. Își suflecase mînecile rochiei pînă la cot și își descheiase nasturii de sus, lăsîndu-și pieptul liber. Razele dogoritoare ale soarelui îi rumeniseră pielea gîtului și a brațelor, topindu-i rigiditatea din trup. Nu se mai simți în curînd obosită, nici fără vlagă, ci își vedea bucuroasă de treabă, din zori și pînă noaptea. Pe sînii umflați, pînza subțire a bluzei era întinsă, gata să crape ; cînd soarele ardea mai tare, sudoarea curgea șiroaie prin șanțul viu dintre sîni. Era o bucurie negrăită să lucreze astfel, zi după zi, înfierbîntată de arșiță și să privească umerii goi ai bărbatului iubit, ceafa lui brună și vînjoasă, spatele care se apleca în ritmul muncii.

Luncile mărginașe fură cosite de Aaltonen singur. Se scula cu noaptea-n cap ca să poată

căra sub acoperiș, pînă la prînz, și ultima încărcătură din acea zi. Lăsase înadins la urmă malurile lacului, unde iarba era mai grasă.

Ziua următoare, dis-de-dimineață, femeia îl întrebă pe Hermann :

— N-ai vrea să mulgi azi dumneata vacile ? Am putea isprăvi într-o singură zi luncile îndepărtate.

Bătrînul își ridică ochii șterși și îi aținti asupra ei. Apoi îl privi pe Aaltonen, care stătea întors cu spatele. Un val întunecat de sînge îi năpădise obrajii și gîtul, pînă la rădăcina urechilor.

— De ce nu ? — răspunse bătrînul molcom. Mai vru să adauge ceva, dar se răzgîndi, socotind că e mai bine să tacă. Ieși apoi, nu peste mult, în curte și, cînd Aaltonen îl ajunse din urmă, făcu :

— Aș putea isprăvi cu mulsul de dimineață și duce singur laptele la lăptărie, dacă n-aveți nevoie cumva de cal. Din această pricină să nu-ți faci nici o grijă.

Aaltonen nu știu ce să răspundă. După toate socotelile, credea că vor putea isprăvi pe-ndelete, într-o singură zi, lunca cea mai depărtată, dacă muncesc ei doi, iar spre seară vor putea să întindă fînul pe prăjini, la uscat. Acum însă, în timp ce bătrînul îl iscodea cu ochii lui spălăciți, simțea cum îi năvălește sîngele în obraji, parcă l-ar fi prins furînd sau săvîrșind cine știe ce nelegiuire rușinoasă. De asta, inima îi zvîcnea cu mari bătăi surde.

— Să ai grijă de hățuri, să nu se rupă — se mulțumi el să spună. De mult mă tot pregătesc

să le repar, însă n-am avut vreme în timpul cositului.

N-apucase încă să apună soarele cînd isprăvi să de cosit fînul şi îl aşternură la uscat, în lunca cea mare din marginea pădurii. În acel loc începea întinsa păşune comună, pe care se mai găseau uneori reni şi o mulţime de iepuri. Terenul fusese arendat în întregime unei societăţi de vînătoare de la oraş şi toamna, spre sfîrşitul săptămînii, veneau uneori domni, cu cîini dresaţi, nu numai din tîrgurile vecine, ci şi din regiuni mai depărtate şi chiar de la oraş. Li se zidise aici pînă şi o sauna, la capătul păşunilor, lîngă micul lac din pădure.

— Vom petrece acolo noaptea — spuse femeia, după ce îi povesti toate acestea.

Lacul cel mic nu era departe ; ajunseră repede la el. Frunzare bogate de copaci se oglindeau în apa lui întunecată şi, pe suprafaţa lui, alunecau lin boboci albi de raţă. Uşa căsuţei nu era niciodată încuiată. Găsiră înăuntru şi chibrituri pe-o poliţă, iar afară, lîngă perete, o stivă de lemne de foc, frumos clădită. Se întîmpla să se abată pe aici, uneori, vreun vînător şi să-şi petreacă noaptea în căsuţa băii. Acum însă se vedea cît de colo că, de săptămîni, nu mai călcase pe-aici picior de om.

Pămîntul bătătorit din tindă era cald încă; păstrase razele dogorîtoare ale soarelui de peste zi. Isprăviseră munca pe cîmp, dar îi simţeau încă oboseala în toate mădularele. Pielea le ardea, înţepată şi zgîriată peste tot de pleava fînului. Aaltonen se aplecă pe marginea apei şi îşi stropi, cu palmele făcute căuş, capul şi umerii.

Se miră că apa lacului e atît de rece. Cine ştie de unde vine ? Poate de undeva, din inima stîncilor, prin tainicele crăpături subterane, acolo unde susură şi colcăie izvorul care o alimentează.

— Ştii să înoţi ? — îl întrebă femeia, oprindu-se, cu faţa acoperită de zîmbet, în faţa lui. Îi flutura iar pe buze zîmbetul acela ciudat, de o gingăşie aproape înspăimîntătoare. Aaltonen simţi că toată puterea i se scurge din trup. Clătină doar stîngaci din cap, în loc de răspuns. Nu ştia să înoate şi îi era ruşine de neîndemînarea lui.

Apoi femeia deveni brusc serioasă. Fruntea i se întunecă, îşi ascunse mîinile la spate şi îşi odihni gînditoare privirile în ochii bărbatului :

— Vreau să mă scald în lac !

Se dezbrăcă în spatele lui şi intră goală în apă. Aaltonen îi vedea albeaţa trupului, strălucind printre tufele de răchită, dar se întoarse repede şi, deşi adînc tulburat, se prefăcu a nu-i trece prin gînd să se uite într-acolo. Cîteva vreascuri trosniră sub paşii uşori ai femeii, pe urmă apa plescăi puternic.

Cînd, după cîteva minute, se apropie de el, era iar îmbrăcată. Numai părul îi atîrna umed pe spate, în timp ce ochii îi scînteiau.

— De-ai şti ce bună a fost apa ! — spuse şi îngenunche lîngă Aaltonen.

Îşi clătină fermecată capul, cu şuviţele umede fluturînd în jur. Atinse cu mîna spatele gol al bărbatului, plimbînd-o încetişor de la ceafă la mijloc şi înapoi. Valuri de foc scăpărau din vîrfurile degetelor ei. Aaltonen se simţi cutre-

murat de un fior lăuntric; rămase însă liniştit, fără să mişte măcar o mînă, doar ochii rămaseră aţintiţi pe fîşia purpurie de pe creasta pădurii. Îl învăluise o senzaţie necunoscută şi sfîşietor de dulce.

Femeia se ridică deodată, cu mişcări uşoare, înşfăcă paneraşul cu merinde şi începu să despacheteze bucatele pentru cină.

Trunchiurile copacilor prinseră să se întunece şi pe oglinda apei se stinse şi ultima scînteie a soarelui ce scăpăta cînd isprăviră cina lor simplă şi scurtă. Amurgul era neînchipuit de domol şi de cald. După ce mîncară, se rezemară unul lîngă altul de peretele căsuţei, gustînd în tăcere fericirea de a se afla împreună. Nu simţeau nevoie de nimic altceva. Stătură timp îndelungat astfel, fără să-şi spună un cuvînt. Tăcerea femeii era acum mai adîncă decît fusese vreodată. Nu mai zîmbea şi, în întunericul ce se înteţea treptat, faţa ei părea din ce în ce mai palidă şi la fel de pustie ca odinioară; de astă dată însă minunat de vie. Buzele, pe care le strîngea de obicei cu asprime, se întredeschiseră, negrăit de moi şi blînde.

Aaltonen se ridică anevoie şi tăie cu briceagul un mănunchi de ramuri înfrunzite, pe care le aşternu pe laviţa din căsuţa întunecată, ca să-i facă astfel un culcuş moale.

Dar femeia era departe; stătea acolo, în pragul uşii, sprijinită cu mîinile de grinda joasă, şi privea pierdută în depărtări, cu ochii ei de o blîndeţe catifelată. Sufletu-i părea că zburase departe, scăpat de grijile mărunte ale zilei şi de sumbra amintire a trecutului.

Mai tîrziu însă, cînd se întinse, prin întuneric, pe aşternutul de frunziş proaspăt, acoperit cu haina peticită şi jilavă, mirosind a pămînt, şi simţi apropierea lui Aaltonen, o cuprinse din nou amorţeala de moarte a groazei. Membrele îi îngheţară şi orice urmă de bucurie se stinse în sufletul ei. Din gîtlej îi izbucni un plîns amarnic, bocetul desperat al ruşinii.

Bărbatul n-o tulbură de fel, ci se trase aproape de perete; abia după un lung răstimp de tăcere şi nemişcare, întinse mîna ca să-i mîngîie uşor fruntea încinsă şi şuviţele despletite. O mînă bună o mîngîia încetişor prin întuneric, o mînă simplă şi bătătorită îi aluneca domol peste obraz, peste umeri, pe braţe, nespus de gingaşă şi de duioasă. Mîna asta îi pricinuia o bucurie neînchipuită. Cînd îi atinse sînul, — sărmanul ei sîn de atîtea ori torturat, de atîtea ori umilit — plînsul izvorî iar, blînd şi tăcut, dar cu o senzaţie de fermecată uşurare, şi lacrimile aduseră acum o dulce toropeală. Pieptul ei învie şi înflori sub urzeala uşoară a cămăşii, iar mîna înviorată apucă stîngace degetele vrăjite, ca să le oprească acolo, să nu mai părăsească niciodată jgheabul îngust şi viu dintre sîni.

Se apropie de ea cu luare aminte şi cu o nemărginită gingăşie. Trupul femeii se trezea parcă din letargie şi simţea fericită atingerea fierbinte a gurii puternice care i se lipea de gît. Pămîntul de sub ea se cutremură, despicîndu-se în abisuri înfricoşătoare — şi zguduirea o ameţi.

Acum nu mai trebuia să se teamă de nimic. Prin corpul ei renăscut după suferința îndelungată, după atîta umilință și nepăsare, se răspîndi marele zîmbet. Pe neașteptate, ochii i se deschiseră larg prin întuneric, gura i se destinse și un rîs moale, rîsul limpede al fericirii, izvorît din tainițele ascunse ale trupului ei, răzbătu victorios, cu o forță nestăpînită. Mîinile înlănțuiră cu putere umerii bărbatului și nu le mai dădură drumul. Acum, cînd bucuria rîsului îi răscolise întreaga ființă, niciodată nu se va mai teme de nimic, cu atît mai puțin de moarte.

A doua zi se trezi tîrziu. Soarele pătrundea prin ferestrele încăperii răcite de-a binelea. Știa că ceea ce trăise peste noapte fusese o minune, pe care prea puțini o cunosc. Omul e sărac, îl copleșesc gîndurile și necazurile. Ea însăși n-a ajuns încă la capătul drumului spinos ; va mai trebui să îndure și de acum înainte umilința, o umilință care, poate, abia acum începe cu adevărat, fiindcă va fi îndoită. Mai știa însă — și se gîndea în sinea ei cu o plăcută îndîrjire — că oricît de mare ar fi prețul pe care destinul i l-ar cere, nu va fi destul de mare față de bucuria ce i-a fost hărăzită. Oricîte ziduri ar ridica legea și societatea, există cineva care să le dărîme, pentru această mare și cea mai neprețuită dintre bucuriile cîte i-au fost date oamenilor.

Aaltonen mai dormea alături de ea, cu capul culcat pe un braț al femeii. Sub pleoapele lăsate nu-i putea vedea ochii adînci și gravi, cu privirea lor cumpătată, dar razele puternice ale soarelui descoperiseră urzeala deasă de cute din

jurul lor. Pe bărbia viguroasă, barba îi crescuse peste noapte și pieptul lui gol strălucea arămiu prin deschizătura cămășii albe.

Omul ei, bărbatul ei drag, străin și, cu toate acestea, atît de cunoscut ! A venit la ea ca argat și muncește din răsputeri, ca să-i poată da calului ovăz, să dea nutreț la vaci și să nu guițe purceii de foame. Bietul de el, cărarea l-a îndrumat spre fermă, într-un amurg de primăvară timpurie, cînd soarele scăpăta pe zare ! De-acum, el trebuie să rămînă aici. Cărarea care l-a adus nu-l va mai purta niciodată pe cale-ntoarsă. Pămîntul ăsta este și al lui. Și-a dobîndit cu brațe vînjoase dreptul de proprietate asupra lui. După legile omenești, poate că nu are nici un drept, dar legea pămîntului aceasta este. Cărare, binecuvîntată cărare care l-ai adus pînă aici, să nu mi-l mai iei niciodată !

Nu se temuse nici înainte de muncă ; muncise însă cu încăpățînare, ca să uite cu ajutorul ei amărăciunea și deznădejdea de fiecare zi. De azi înainte însă, munca va fi o bucurie. A început chiar de pe acum să fie. Niciodată nu i se va părea că lucrează prea mult și nicicînd n-are să se mai simtă obosită. Dacă va fi nevoie, va suporta cu resemnare chiar o recoltă slabă și miile de necazuri, zi de zi repetate, ale vieții, căci ceea ce a îndurat pînă acum doar din mîndrie îndărătnică, printr-un efort de voință, a fost mai rău decît orice pe lume.

Știa că pămîntul e un tiran nemilos, care stoarce pînă la ultimul strop puterile robilor lui, sleind trupul femeilor și ofilindu-l înainte

de vreme, dar nu se temea. Nu-i păsa nici de bătrînețea pretimpurie, nici de ofilire. Numai să rămînă lîngă ea străinul drag, alături de dînsa. Iar dacă soarta i-ar cere-o, e gata chiar să-i nască și copilul. Nu se temea nici de asta.

Astfel visa femeia în dimineața acelei zile, întinsă alături de bărbatul iubit, pe patul de frunze de răchită din căsuța băii. Își dădea seama, cu toate acestea, că nu are nici o putere asupra viitorului. Străinul fusese mînat la fermă de soartă, într-un amurg de primăvară timpurie ; nu ei vor hotărî toate cîte le-au fost sorocite să li se mai întîmple. Puterea care i-a unit poate să-i și despartă.

Avu senzația că pămîntul s-ar mișca și că undeva, foarte aproape, se cască o prăpastie întunecată. Plătim scump fiecare bucurie, dar ni-e tot una. Pentru bucuria de acum, nici un preț nu e prea mare. De altfel, chiar dacă ar vrea, tot n-ar putea face altfel. I se oferise făpturii ei însetate un strop de băutură răcoritoare tocmai în clipa cînd simțea că se sfîrșește de sete. Și n-a înlăturat-o, fiindcă era peste puterile ei s-o înlăture. A dus paharul la buze.

O presimțire rea și o teamă nelămurită o cuprinse : dar dacă mîini haine și nemiloase îi vor izbi paharul din mînă, înainte chiar de a sorbi prima picătură ?

S-a rupt din comunitatea oamenilor și s-a desprins de mulțime. Soarta ei nu fusese o soartă oarecare. De asta se răzvrătea acum cu atîta înverșunare în sinea ei, fiindcă simțea că destinul ei este deosebit de al altora. Nu li-e dat

decît la foarte puțini oameni să îndure o asemenea caznă, o astfel de dezamăgire, în această vale a plîngerii. De azi înainte însă are să-i fie mai ușor, pentru că bucuria pe care a trăit-o a fost și ea excepțională și rară. Această fericire pură nu poate fi trăită de un om de rînd. Și nu trebuia să-și intensifice bucuria cu iluzii și năluci, nu trebuia să închidă un ochi spre a nu vedea prăpastia căscată între vis și realitate. Prea puțini muritori trăiesc astfel mîntuirea, singuri, fără mijlocirea altora și descătușați de orice amăgire mincinoasă. Tocmai de asta nu avea de ce să se teamă.

Alungă presimțirea sumbră și groaza ce se apropia tiptil de ea. N-are să se mai sinchisească de ele ! Va căuta să se bucure de fiecare clipă de fericire, de fiecare mulțumire cît de neînsemnată, fiindcă — cine știe ? — s-ar putea să fie ultima !

Privi multă vreme zîmbind, cu buzele întredeschise, la bărbatul de lîngă ea, la dragul cunoscut de pe așternutul din nuiele de răchită. Apoi ridică încet, cu multă băgare de seamă, o mînă, o așeză pe pieptul lui și o strecură sub cămașă, pe pielea netedă și fierbinte, pînă cînd simți zvîcnirea liniștită și uniformă a inimii. Puse astfel, încet și cu blîndețe, stăpînire pe omul ei.

Dar ritmul inimii lui Aaltonen se schimbă brusc, de parcă și-ar fi oprit dintr-o dată bătăile. Inima începu să tremure, apoi să se zbată sălbatic, înfricoșată. Ce s-a întîmplat, draga mea ? — păreau că întreabă ochii bărbatului cînd întîlniră privirile femeii, trează și liniștită

alăturea de el. Sînt aici, nu-ţi fie teamă, sînt aici, lîngă tine, o domoli el, cu privirea surîzătoare şi cu buzele întredeschise, pentru că auzise limpede întrebarea mută şi plină de spaimă. Privirile lor se cufundară unele în altele, bărbatul se trezi la realitate, din somnul adînc în care fusese cufundat, iar femeia cuprinse fermecată, cu amîndouă mîinile, inima vie a omului ei.

IX

Bătrînul rătăcea fără ţintă prin luncile cunoscute, în arşiţa zilei de vară. Îşi lua rămas bun de la pămîntul sleit şi de la şanţurile năpădite de bălării, pe care nu mai avea puterea să le îngrijească de acum înainte. Observa ici şi colo cîte o schimbare îmbucurătoare. Nu erau schimbări prea mari, dar însemnau cu toate acestea cîte un pas înainte, fiindcă era tot ce putuse să înfăptuiască un singur om cu două braţe harnice, muncind din răsputeri de-a lungul unei primăveri scurte şi a unei veri grăbite. Şanţurile de scurgere fuseseră curăţite de gunoaie, acoperişurile de şindrilă nu mai erau atît de ciuruite de spărturi ca înainte şi uşile nu se mai prăvăleau într-o rînă, abia ţinîndu-se în ţîţîni. Spre mirarea lui, pămîntul produsese însă mult mai mult ca pînă acum, lucru care se vedea dintr-o singură aruncătură de ochi. Pe malul lacului ovăzul crescuse bogat, iar frunzele lucioase ale napilor de nutreţ făgăduiau un neaşteptat belşug de lapte peste iarnă. Coteţul de porci devenise şi el mai larg, mai încăpător, încît vor putea să mai cumpere, la toamnă, cîţiva purcei.

Privirea spălăcită a lui Hermann se plimba peste cotloanele pe care le cunoştea atît de bine, peste povîrnişurile apropiate şi peste holde, rătăcind adesea către cerul înalt, unde se pironea pentru clipe lungi. Din cînd în cînd trebuia să se odihnească, oprindu-se locului, ca să-şi recapete răsuflarea. Se rezema atunci de cîte un mesteacăn şi îi dezmierda, pe furiş, scoarţa. Pe urmă pipăia lespedea mare din luncă, cercetînd-o de aproape şi întrebîndu-se cît are să mai rămînă piatra aceea acolo, frămîntată de tălpile oamenilor. Ar fi timpul să se dea la sfărîmat şi pietrişul să fie cărat undeva.

Îşi lua rămas bun de la pămîntul lui drag, şi inima-i obosită îngînă neauzit un cîntec de adio. Simţea că se desparte de un bun al său. Îi dăruise, ani în şir, acestui pămînt toată vlaga, toată inima. Era al lui pămîntul, chiar dacă de cîtăva vreme nu-l mai muncea şi nu-i mai putea purta de grijă. De altfel, puţin îi păsa cui îi aparţine prin legile omeneşti. Important este doar să-l îngrijeşti, să-l cultivi şi să-l faci să rodească, să nu-l laşi în părăginire. Nimic pe lume nu e mai trist şi mai dezolant decît priveliştea unui pămînt nelucrat.

Bătrînul plugar văzu în ziua aceea multe şi de toate ; nici un amănunt, oricît ar fi fost el de neînsemnat, nu scăpă privirilor sale iscoditoare.

Voia să vadă tot, din clipa în care zărise, prin pîcla înserării, strălucirea orbitoare a propriului său sfîrşit. Puilor de pasăre le crescuseră aripi şi îşi părăsiseră cuiburile, cîrtiţa îşi clădea sîrguincioasă drumul subteran, presărînd pe marginile drumului muşuroaiele ei ascuţite. Bătrînul Hermann mai vedea însă şi altceva. Vedea razele tainice ale lunii şi soarelui, care pătrund în pămînt, roadele ce se pîrguiesc în potirul florilor şi jivinele care se adulmecau cu nările tremurînde în desişul pădurii.

Izvoare văzute şi nevăzute scăldau pămîntul, norodul de furnici căra neobosit firele de paie spre muşuroiul în construcţie. Străinul muncea pe holda cu cartofi şi umerii îi străluceau ca un soare bun. În urma lui, ca o lună tainică, păşea femeia, cu mînecile rochiei suflecate pînă la coate.

Faţa bătrînului pălea pe zi ce trece, semănînd tot mai mult cu ceara, dar sufletul îi rămăsese treaz, ca înainte. Vedea şi înţelegea că bucuria şi-a făcut sălaş la fermă. El n-o cunoscuse niciodată, nu se întîlnise nicăieri cu ea, dar în neîndestularea sa nu îi invidia pe cei cărora li se dăduse mai mult. Pacea lui sufletească nu era tulburată de nici o dezamăgire, de nici o renunţare ; mai ales acum, în preajma morţii, nici o nelinişte n-o mai putea răscoli. Nu mai dorea şi nu mai cerea nimic de la viaţă. De altfel, fusese mulţumit întotdeauna cu cît putuse obţine. Era ca seminţele acelea tari şi aspre, care nu vor să se spargă şi să încolţească în pămînt. Din clipa cînd ochii săi lăuntrici se despicaseră şi întrevăzuseră lumina morţii, bucurii noi, necunoscute pînă atunci îi răscoleau sufletul. I se părea că, după ce gustase pîinea şi vinul vieţii veşnice, soarele şi luna s-au apropiat de el. Şi nu-şi dorea nimic mai mult.

Îşi aducea adeseori aminte de unchiul său Joose, care îşi aflase moartea pe cîmp, la umbra unui mesteacăn, întorcîndu-se de la păşune, unde se dusese în căutarea calului. Ce minunat trebuie să fie să te stingi pe o pajişte lîngă calul voinic şi cald, mirat de nemişcarea trupului care se răceşte. Niciodată înainte nu fusese în stare să pătrundă atît de adînc frumuseţea morţii lui Joose. Mai la vale, dincolo de gardul de mărăcini, huruia maşina de treierat a satului. Se întîmpla uneori să se abată lucrători străini pe la fermă. Cărau paiele aurii în grajd şi hambarele se umpleau de grîne.

Pe urmă, casa se cufundă iar în linişte. Dar uruitul maşinii de treierat îl trezise pe omul care trăia închis în camera lui. Îl cuprinsese iar neastîmpărul ; ieşea ziua în curte sau hoinărea prin pădure, iar noaptea scotea uneori cîte un ţipăt înfricoşător de coşmar, care îi trezea pe ceilalţi trei în aşternuturi, iar trupul femeii era cuprins din nou de rigiditatea aceea de moarte.

Omul cu faţa buhavă zăbovea tot mai des prin curte, de unde privea pe furiş, cu ochi răi, satul din vale, de parcă ar fi pîndit ceva în depărtare. Se îmbrăca iar, îşi lega cravata şi se bărbierea, după ce barba îi năpădise faţa, semănînd cu o mirişte, de cînd nu mai văzuse briciul. Încerca să intre în vorbă uneori cu bătrînul sau cu nevastă-sa, să-şi înşire iar planurile aiurite, împărtăşindu-le toate cîte avea de gînd

să facă şi să dreagă, ce reparaţii trebuiau aduse gospodăriei, dacă recolta are să fie bună şi le va rămîne un ban de cheltuit. Număra copacii care urmau să fie tăiaţi şi le propuse ca, la toamnă, să vîndă o parte din pădure.

Nimeni nu se sinchisea însă de el şi lucrul acesta îl amărî în cele din urmă. Bombănea şi înjura în sinea lui, urmărindu-i pe toţi cu o privire haină şi piezişă.

Pe Aaltonen îl ocolea cu grijă. Nu mai vroia să dea ochii cu flăcăul incult şi puternic ca un animal de pradă, care îşi vîrîse nasul în treburile altora. Nu era destul că se amestecase în toate, dar îndrăznise să ridice chiar mîna asupra lui, asupra stăpînului său, să-l lovească şi să-l pălmuiască.

O furie oarbă şi neputincioasă îi mistuia sufletul. Era de ajuns să-l zărească de departe pe argat, pentru ca sîngele să i se urce îndată la cap. Ticluia planuri cumplite de răzbunare, care de care mai înspăimîntător, şi nu mai putea scăpa de ele nici ziua, nici noaptea. De data asta, parcă i-ar fi plăcut să vadă pînă şi sînge, deşi nu putea să-l suporte şi vederea lui îi provoca greaţă şi ameţeli.

Femeia nu-i dădea nici o atenţie. Privea pe lîngă el sau peste capul lui, cu ochii ei neînduratori, reci ca gheaţa, ca şi cînd n-ar fi fost acolo. Nici cuvintele nu i le mai auzea. Îi era deopotrivă de indiferent dacă se umflă de vanitate, făcînd planuri de viitor, sau dacă se văicăreşte. Nici nu-l mai socotea un om viu, ci doar o biată umbră. O umbră apăsătoare şi neplăcută,

dar nevătămătoare şi lipsită de însemnătate. Avea însă grijă să-i dea regulat de mîncare, aşa cum se îngrijea şi de nutreţul zilnic al vitelor, dar în camera lui nu mai intra. Omul trebuia să-şi cureţe singur încăperea şi, cînd nu mai putea suporta murdăria, se hotăra în cele din urmă s-o deretice. Îşi deplîngea amarnic soarta, aplecîndu-se neîndemînatic ca să se vîre sub pat, să şteargă podeaua sau să schimbe rufele soioase ale aşternutului cu altele, curate. Ce-ar putea să facă un astfel de bolnav nenorocit, cînd nimeni nu se mai interesează de el şi nici unul din cei ai casei nu mişcă un deget ca să-l ajute ?

O îndoială înspăimîntătoare îi fulgeră prin minte : dar dacă nu mai e viu ? Voi să se convingă că trăieşte într-adevăr şi îşi apucă, cu toată puterea cîtă o mai avea în mîinile moleşite, buzele tremurînde şi guşa umflată. Între timp însă, nu încetă să se văicărească din pricina ursitei sale blestemate. Cîtă umilinţă trebuia să îndure, în ce crîncenă robie îl ţinea femeia asta aspră şi lipsită de suflet ! E tratat ca un animal şi e păzit cu străşnicie de doi temnicieri posaci.

Îl rodea neliniştea, dormea puţin şi gemea prin somn sau se zbătea ore întregi în pat, spre zorii zilei. Îşi sfărîma mintea să ghicească felul cum s-ar putea salva, cum să fure ceva de preţ ca să facă nişte bani. Tînjea de dorul oraşului, al restaurantelor strălucind de lumini, al chelnerilor care se înclină pe la mese şi al portarilor de hotel. S-ar fi mulţumit însă şi cu mai puţin, cu vreun mic bufet ordinar, cu mesele de scîn-

dură neacoperite, unde omul poate să bea nestingherit. O, dacă ar mai putea să trăiască o dată, o singură dată această bucurie! Să ducă la gură cana cu bere spumoasă, să asculte muzica din pîlnia gramofonului în aerul acela plăcut, cu nori deşi de tutun, în timp ce femei cu unghiile şi cu părul vopsit ar flecări în preajma lui. Doamne, ce mare fericire ar fi!

Nu era însă nicicum în stare să descopere locul unde femeia ascunsese banii. Sertarele erau toate încuiate cu cheia, încît nu putea să cotrobăiască prin ele. Şi doar trebuia să fie ceva bani la fermă, o dată ce vînduseră unul din porci şi chiar o parte din secară. Cu toate acestea s-ar fi împăcat, dacă ar fi putut să-şi procure cumva măcar o jumătate de sticlă cu rachiu şi dacă femeia lui nemiloasă ar lăsa cel puţin pe-o noapte uşa camerei descuiată. Dar uşa e încuiată în fiecare noapte!

Ce sărăcie, cîtă mizerie! Nu are nici măcar atîta cît să-şi poată cumpăra o jumătate sticlă de rachiu! Şi, cu toate astea, fusese o vreme cînd nici nu i-ar fi dat în minte să ajungă în acest hal! Toţi complotează azi împotriva lui. De ce? Ce vină are? Cîţi nu sînt în lumea asta, care risipesc banii cu amîndouă mîinile, care fac datorii peste datorii, falsifică chiar poliţe şi, cu toate astea, continuă să trăiască şi să se bucure de viaţă. De ce tocmai el e sortit să îndure atîta mizerie şi să fie lipsit de tot ceea ce-i place?

Într-o noapte, sări speriat din pat. De undeva, de departe, străbătea pînă la el, prin pereţi, ecoul unui rîs prelung şi fericit. Simţurile îi erau mai ascuţite în întuneric. Ciuli bine urechea, ca nu cumva să piardă pînă şi cel mai mic zgomot. Niciodată încă nu auzise ceva asemănător. Ceea ce auzea acum depăşea experienţa şi puterea lui de înţelegere. Crezu un timp că totul nu fusese decît o nălucire de vis. I se mai întîmplase şi altă dată să audă sunete sau murmure, rîsete şi blesteme, mai ales dimineaţa, cînd se trezea şi trîndăvea fără nici un chef în pat, năuc încă de somn. Poate că halucina şi de astă dată.

Pe neaşteptate, o îndoială vagă şi obscură i se înfiripă în minte, un gînd la început nelămurit, care prinse treptat forme precise. Rîsul se stinse în depărtare, dar continuă să mai răsune mult timp în urechea lui. Probabil că femeia rîsese prin somn. Îşi simţi spinarea acoperită de năduşeală la gîndul că ea îşi pierduse minţile.

Bîjbîi pînă la uşă şi apăsă cu luare-aminte clanţa. Era încuiată, ca de obicei, pe din afară. Ciocăni, dar nimeni nu-i răspunse. N-auzi nici cel puţin o suflare. Femeia nu era în patul ei. Se întoarse împleticindu-se la patul său şi visurile ce urmară îi şterseră din minte amintirea rîsului. Cînd se trezi însă, a doua zi, îşi aminti. O întrebă pe femeia care se întorcea de la mulsul vacilor, spionînd-o din ochi:

— Tu ai rîs astă-noapte?

Femeia se prefăcu că nu-l aude şi nu răspunse. Dar el constată, cu o bucurie diabolică, tremurînd de satisfacţie din tot trupul, că, în sfîrşit, izbutise de data asta s-o tulbure. Întrebarea lui nu mai nimerise, ca de atîtea ori în tre-

cut, ca nuca în perete. Ochii lui nu mai puteau fi înșelați. Fără nici o îndoială că obrazul rumenit de soare al femeii devenise mai palid cu o nuanță.

I-ar fi plăcut grozav să continue s-o tortureze și, de satisfacție, o spumă de salivă începu să i se prelingă din colțul buzelor, dar îi întîlni fără să vrea privirea și picioarele i se tăiară de frică. Încremeni o clipă în fața ei, cu obrazul livid și cu gușa tremurîndă, apoi ieși grăbit în curte.

Nu văzuse niciodată pînă atunci expresia aceea ucigător de dură în ochii ei. Avu impresia că, adineauri, înfruntase însăși privirea morții.

Trecu o bună bucată de timp pînă cînd îndrăzni să se întoarcă în casă. Între acestea, Aaltonen se înapoiase de la ferma vecină, deshămase calul și îl adăpa. Îi pîndea pe furiș fiecare mișcare, rotindu-și neastîmpărat ochii în toate părțile. Pune ceva la cale, își spuse, de-aș afla ce anume.

În sîmbăta următoare, cînd să se culce, femeia băgă de seamă că bărbatul ei dispăruse iar. Nu era nici în camera lui, nici în jurul casei, nicăieri. Aaltonen și bătrînul nu-l văzuseră toată ziua, dar nici lipsa nu i-o simțiseră, ce-i drept. Banii erau la locul lor, neatinși. Constatară abia mai tîrziu că Hermann își lăsase gherocul în care își ținea punga cu bani pe speteaza scaunului din căsuța de baie. Într-adevăr, punga dispăruse. Aaltonen îl privi pe bătrîn cu ochii îngîndurați, în care stăruia și o vagă speranță.

— N-am avut în pungă nici optzeci de mărci — făcu Hermann încetișor. Cu atîta n-ajunge el prea departe.

Era pe vremea secerișului și, sîmbătă seara, rachiul curgea gîrlă prin cîrciumile satului. Fugarul, care se tupila pe potecile întortocheate pînă să iasă din pădure, nu îndrăznea să intre pe la fermele din apropiere, știind că nimeni nu i-ar da de băut, deși se bea și acolo vîrtos. Nu putea să nădăjduiască rachiu decît de la muncitori, care aveau obiceiul, în serile de sîmbătă ale lunii august, să se întîlnească lîngă vreun pod sau la încrucișarea de drumuri, în afara satului.

Pe șoseaua cea nouă, la răscruce, doi flăcăi cu biciclete vroiau să afle dacă e vreo petrecere prin împrejurimi și, din vorbă în vorbă, se încinse o conversație mai lungă. În groapa de nisip ședeau doi muncitori mai în vîrstă, un soldat aflat în permisie și doi argați de la cea mai mare fermă din apropiere. Sticla de rachiu circula din mînă în mînă. Alfred se apropie de ei, se așeză alături pe nisipul cald încă și holbă ochii la sticla de rachiu.

— Dați-mi și mie o înghițitură — se rugă el și întinse palma moale, în care se aflau banii furați din punga bătrînului Hermann.

— La naiba, să nu cumva să-i dați o picătură — îi avertiză pe ceilalți unul dintre muncitori, privind pe omul care fixa cu ochi chinuiți rachiul din sticlă. Argații șovăiră, dar soldatul întinse mîna după bani. Rachiul era al lui și avea dreptul să dea dintr-însul cui vroia. Alfred înghițea acum pe nerăsuflate otrava

ahitată, care îi frigea gîtlejul. Nu mai avea răgaz nici să răsufle, se îneca și se învinețise, dar nu și-ar fi luat sticla de la gură pentru nimic în lume. Soldatul îl privi la început nedumerit ; apoi, cînd văzu că omul nu are de gînd să-i înapoieze sticla, i-o smulse de la gură.

— Păi, ăsta-i nesătul ca un porc — făcu el, cu oarecare stimă, dar Alfred nu se sinchisi de remarca lui. Se retrăsese pe marginea groapei, ceva mai la o parte, și se lupta din greu cu stomacul, ca nu cumva acesta să dea afară prețiosul lichid. Simțea că un val de viață nouă îi circula prin mădulare și că, pe încetul, capătă puteri proaspete. Între timp, îi apucă noaptea, dar ceilalți stăteau liniștiți în groapa de nisip, de parcă Alfred n-ar fi fost lîngă ei. Vorbeau despre militărie, despre întîmplări de cazarmă și despre cele petrecute în sat de astă toamnă, care dintre slujnice mai născuse vreun copil... Alfred trăgea cu urechea la ceea ce spuneau, ațîțat de curiozitate. După un timp, tuturor, rachiul li se urcă la cap, limba începu să li se împleticească, ba unii prinseră să moțăie toropiți de somn.

— Mai dați-mi și mie o înghițitură — îndrăzni într-un tîrziu să se roage, cînd pofta îl răzbi din nou fără să i se poată împotrivi. Degetele i se deschideau și se crispau iar, chircindu-i-se convulsiv în pumni, în timp ce stomacul îl ardea cumplit.

— Ar trebui să-l ducem acasă — propuse unul dintre muncitori. Cum o fi evadat ? Ce-i cu el, în definitiv ?

Fără să ia seama la omul care îi asculta, își povestiră tot ce știau despre el, ba erau chiar mîndri că există în satul lor o astfel de ciudățenie. Alfred se îneca aproape de furie, scrîșnea din dinți și strîngea din pumni, dar pofta lui de băutură era mai mare decît mîndria.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, oameni buni, mai dați-mi o picătură de rachiu. Luați-mi ghetele, luați-mi haina, puțin îmi pasă. Ghetele sînt bune de tot, aproape nepurtate. Începu să se descalțe, spre a le arăta celor din jur.

Oamenii păreau să nu-l audă. Soldatul întorcea cu vîrful bocancului prin nisip un băligar uscat de cal. Apoi ridică deodată capul și întrebă :

— Dacă-ți dau rachiu... mănînci... lămîia asta de cal ?

Ceilalți auziseră întrebarea, dar se prefăceau că nu-i dau importanță, așteptînd să vadă ce are să iasă. Ochii lui Alfred se holbară îngroziți și îi cercetară pe toți la rînd. Bătăile inimii parcă i se opriră o clipă, apoi îl cuprinse o nesfîrșită greață de el însuși și, cu lacrimile șiroindu-i pe obraji, ridică balega de jos și și-o îndesă în gură, fără să vomite...

De data aceasta nu lipsi mult de acasă. Duminică dimineața se întoarse la fermă, fără să fie căutat de ai săi. Îmbrăcămintea îi era murdară, cu pete mari pe o parte. Avea ochii aprinși și umflați, pe corp purta urme de vînătăi, de la loviturile și izbiturile primite peste noapte.

Nimeni nu se sinchisi de el. Femeia nu-l învrednici nici măcar cu o privire, se luă doar după el ca să-l încuie în cameră, cînd prinse

să geamă și să se vaite amarnic în pat, sperînd să stîrnească în acest fel mila celorlalți.

În zilele ce urmară, își recăpătă aspectul obișnuit. Era mereu neliniștit și în ochi îi stăruia o ură sălbatică și neputincioasă. Băutura nu-l satisfăcuse pe deplin, astfel că o sete crîncenă continua să-i mistuie trupul, alergîndu-i prin vine ca un foc. Pe urmă, gîndurile i se îndreptară în altă direcție.

Într-o noapte, după ce beția i se risipise cu desăvîrșire din cap, avu un vis din cale-afară de ciudat. Multă vreme se întrebă ce putea să însemne. Nu departe de casa lor, în pădure, sub o tufă deasă de măceș, se afla o tainiță veche de cartofi, surpată de vreme, pe care nimeni n-o mai folosea de ani de zile. Se făcea că venea înspre el un lungan cu barba căruntă, îmbrăcat într-o șubă din piele de oaie, încinsă peste mijloc cu un brîu lat. Îl cuprinse de umeri și îl conduse pe Alfred sus, pe măgura cea mică de sub un pom, de unde îi arătă mult acoperișul de paie al tainiței de sub ei. Se trezi strigînd speriat, dar visul ciudat nu-l mai lăsă în pace.

Cînd avu iar prilejul să se strecoare afară din casă, primul lui gînd fu să caute tainița din vis. Îl mîna înspre ea o putere căreia nu i se putea împotrivi. Măceșul se prăbușea aproape sub povara boabelor coapte, acoperișul tainiței se surpase de tot, iar în fund, printre paiele putrede, mișunau șerpii. Împrăștie cu piciorul paiele și pămîntul năruit, dar se retrase înfiorat, izbit de mirosul greu și înecăcios de putreziciune. Totul se dărăpănase, lemnăria și acoperișul de paie deopotrivă.

Se întoarse agale spre casă, dezamăgit de cele ce văzuse, dar visul îl urmări și după aceea. A doua zi, șterpeli hîrlețul și pîrghia de fier din hambar, hotărît să dărîme tainița fără știrea cuiva. Nu-l tulbură nimeni, fiindcă nimănui nu-i păsa de ceea ce face. Erau ocupați cu secerișul ovăzului, pe care trebuiau să-l care sub acoperiș ; nimeni, la fermă, nu-și mai vedea capul de treburi.

Alfred smulse întîi cu mîna paiele de pe acoperiș. Șerpii goniți din ascunzișul lor se refugiau înspăimîntați. Pe urmă scoase pociumgii din pămînt, fără să-l mai stînjenească miasma grea a pivniței și fără să-i pese că e lac de sudoare pe tot trupul. O agitație bolnăvicioasă îi făcea să-i tremure mîinile. Apoi, deodată, se plictisi de îndeletnicirea sa, aruncă hîrlețul cît colo și lăsă totul baltă. Se întinse istovit pe pămînt, ca să se odihnească, pe urmă porni către casă. De lene, nici uneltele nu le ridică de unde le azvîrlise.

Degeaba însă : visul nu-i dădea pace. În tîrziul unei după-amieze, cînd casa era goală, se furișă iar în pădure, spre măgura cu tufe de măceș. De data asta se apucă să sape pe fundul tainiței. Încercă în mai multe locuri. Deodată, hîrlețul se poticni de un fel de cîrpă gălbuie. Nu-și dete seama numaidecît că e cîrpă, deoarece se lipise de ea un strat gros de pămînt. Ea înfășura un obiect greu, care se lăsa anevoie urnit din pămînt. Scormoni cu mîinile tremurînde și desfășură cîrpa galbenă, pe alocuri intrată în descompunere.

Era o armă veche de infanterie, înfăşurată cu grijă într-o cîrpă uleioasă, iar alături, într-o cartuşieră de piele, se afla muniţia. Cocoşul şi ţeava nu apucaseră încă să ruginească prea tare, căci fuseseră unse din belşug cu grăsime. Alfred îşi şterse unsoarea lipită pe degete şi ascunse repede prada între paiele putrede, iar hîrleţul şi pîrghia de fier le duse acasă, în hambarul de unde le luase. Tremura din toate încheieturile, peste măsură de încîntat de norocul său. Acum el va fi stăpînul casei, fiindcă e mai tare de azi înainte decît toţi ceilalţi. Are armă, o puşcă în toată legea! Obrazul, gura şi tot trupul lui plin de osînză tremurau înfiorate de bucurie.

Întîi se gîndi să vîndă comoara găsită, dar alungă repede ispita acestui gînd. Era cu desăvîrşire interzis să vinzi sau să cumperi arme de foc. Cine ştie ce soldat, rătăcit pe aici, o fi îngropat-o în fundul tainiţei de cartofi, cu vreo douăzeci de ani înainte, în speranţa că are să se poată întoarce cîndva după ea. Pesemne, n-a mai avut parte de întoarcere. L-au împuşcat pe undeva şi l-au aruncat în vreo groapă. Cine ştie, poate şi-o fi trimis aici ultimul blestem, această dorinţă a lui colindă de atunci pe aici şi îi tulbură somnul cu vise stranii. Îşi uită însă toate necazurile gîndind la ce putea să însemne pentru el această pradă. Numai de-ar găsi un loc bun unde s-o poată ascunde şi de unde s-o scoată, la nevoie, cu uşurinţă. Odinioară, pe cînd era flăcău, umblase des la vînătoare. Arma nu era aşadar o noutate pentru el. Împuşcase iepuri şi păsări destule. Acum toamna, ar putea

să împuşte chiar reni, care se rătăcesc uneori prin pădurea vecină. Gîndul acesta îl ademenea, nu pentru carnea animalului, care putea din partea lui să putrezească acolo unde l-ar fi doborît, ci ca să vadă zvîrcolirea aceea de moarte, blana catifelată străpunsă de glonte, picioarele subţiri zbătîndu-se în spasme. Gura i se năclăi de plăcere şi ochii i se tulburară la acest gînd.

Hotărî, după o îndelungată frămîntare, să-şi ascundă prada sus, în şura cea veche. Poţi ajunge acolo fără să atragi luarea-aminte cuiva, ocolind doar stînca prin dos, pe lîngă pădure. Curăţă puşca de rugină şi îi lustrui ţeava, pînă cînd străluci iar de parcă ar fi fost nouă. Apoi o înfăşură la loc, cu infinită grijă, în cîrpa unsuroasă, pe jumătate putredă, şi o ascunse printre urzici, presărînd peste ea, pentru mai multă siguranţă, paiele împuţite şi zbruşite de pămînt. Cînd isprăvi, îşi simţi mijlocul drept şi tare, ochii lui priveau ţintă înainte, fără să i se mai zbată pleoapele ca altădată. Toată ţinuta lui deveni parcă mai sigură şi mai bărbătească.

Femeia însă nu remarcă la el nici o schimbare. Peste creştetul ei, cerul se înseninase. Vroia acum să se bucure şi să guste cît mai mult cu putinţă darul pe care i-l oferise destinul pînă la cea din urmă picătură. Se petrecuse şi întrînsa, în săptămînile care trecuseră, o mare schimbare. Formele i se împliniseră, rotunde şi mature. Înflorise în chip minunat, cum nu mai credea că ar fi vreodată cu putinţă. Recolta fusese bună, nutreţ se adunase peste aşteptări, astfel încît şi-ar fi putut spori numărul vitelor. Pîinea pentru iarnă le era asigurată. La anul vor

trebui să mai angajeze un om, deoarece ei doi nu vor putea isprăvi singuri muncile cîmpului şi ale gospodăriei. Pînă atunci însă, cel puţin pînă atunci, să n-o tulbure ochi străini. Casa şi pămîntul să rămînă numai ale ei.

Serile se scurtau simţitor, încît era aproape întuneric cînd se aşezau la masă. Bobiţele coapte ale măceşului străluceau roşii pe coasta muntelui şi noaptea se auzea, din sat, lătratul prelung al cîinilor. Se dezlănţui apoi, curînd, şi vîntul rece de toamnă, pămîntul se întindea brun şi pustiu, cît vedeai cu ochii, iar frunzele galbene şi ofilite se legănau în aer, deasupra curţii fermei.

Uneori, zilele înnorate erau urmate de altele senine. Vîntul se ostoia atunci, soarele scînteia auriu şi cerul părea din nou mai înalt. Miriştile se lungeau galbene sau cenuşii pe costişe şi fumul se înălţa drept ca un stîlp din hornurile satului. Pe cîmpiile pustii se adunau stoluri gălăgioase de vrăbii iar văzduhul răsuna de cîntecul trist al păsărilor călătoare. Pe înserat, se adunau toţi trei în faţa casei. Femeia se rezema acum liniştită de umărul vînjos al iubitului ei, fără să se mai ferească de privirile bătrînului Hermann. Stăteau aşa deseori, vreme îndelungată, unul lîngă altul, privind pămîntul şi aerul, satul din depărtare şi apa întunecată din capătul miriştilor, sclipind molcom dincolo de perdeaua copacilor. Bucuria recoltei bune le umpluse inima. N-aveau de ce să se teamă de viitor, gîndul apăsător al grijilor dispăruse fără urmă. O odihnă şi un sentiment înşelător de siguranţă le adormi simţurile. Se stîrneau singuri să creadă că aşa are să fie de acum înainte totdeauna.

Femeia ştia că poartă în pîntece un făt de două luni. În acea neuitată noapte de vară, trupul ei primise sămînţa şi o trezise la viaţă în hohote de rîs fericit. Trupul ei reînviase sub atingerea unei mîini dragi şi puternice de bărbat după ce lepădase toată murdăria şi ruşinea anilor trecuţi. Era o mînă scorţoasă şi aspră de ţăran simplu, lipsit de cultură, dar cît de bine era să-şi rezeme capul de ea, să se odihnească astfel, în pîclele serii, uitînd tot ce fusese în trecut : scăpărările mincinoase ale oraşului, goana veşnică după ceva, înţelepciunea făţarnică din cărţi şi toate cîte sînt uşoare ca pleava, spulberîndu-se în vînt o dată desprinse de pe grăunte. Trupul ei copt rodea acum germenul unei noi vieţi ; trupul ei, pămînt în care bărbatul îşi aruncase sămînţa ca ea s-o adăpostească şi s-o prefacă în fruct.

Pe cer, bogăţia de culori a asfinţitului se spălăci, apoi se stinse cu totul. Seara de toamnă se lăsă rece şi întunecată. Femeia îşi aminti că mai are de lucru. Îşi retrase, zîmbind, mîna de pe umărul lui Aaltonen. Se duse în grajd şi în drum privirea ei întîlni lacul ce strălucea sumbru, înfăşurat într-o maramă de negură albă şi rece. Imaginea aceasta deşteptă în ea o amintire veche : ziua cînd străinul sosise la fermă.

Era, tot ca acum, un asfinţit rece dar mai cenuşiu şi mai trist decît cel de azi. Bătrînul Hermann dusese la fîntînă iapa albă ca o arătare, iar lacul negru, cu malurile mlăştinoase de la poala stîncilor pleşuve, scînteia ca o sumbră

amenințare. Pe atunci, ea nu era decît ruina celei ce fusese cîndva, o ființă care pierduse orice credință, toată nădejdea și dragostea de viață, dobîndind în schimbul lor doar o mîndrie rece și îndîrjită. Venind la fermă, un fatalism profund pusese stăpînire pe sufletul ei. Avea impresia stranie că nu se află aici pentru întîia oară. Toate i se păreau simple repetări ale unor întîmplări deja trăite. Cîndva, demult, ea mai umblase parcă pe-aici și cerul era la fel de trist, atunci ca și acum, tot atît de dezolant și de apăsător. Iar iapa albă fusese și înainte tot aici, împreună cu lacul negru, plin de ape amenințătoare. Simțise și apropierea nemijlocită a pămîntului, dar pe atunci cu oarecare apăsare, ca pe-o povară și nu ca pe-o alinare. Crezuse că toate s-au aliat împotriva ei, că nu se poate încrede decît în asprimea ei, în mîndria aceea neînduplecată și dîrză care o apăra ca o pavăză. Astfel venise ea la fermă, și impresia de la început o stăpînise tot timpul. Știa că se îndreaptă în întîmpinarea destinului ei, dar n-ar fi crezut niciodată că locul acesta va deveni într-o bună zi căminul ei, cel mai drag din toate cîte avusese înainte, că aici va cunoaște împlinirea sfîntă a bucuriei fecundității.

Zîmbetul fericit i se topi deodată din priviri, izgonit de vedeniile trecutului. Își revăzu viața de odinioară, făptura ei de altădată, cu toate cîte n-ar fi trebuit să se întîmple și cu toate cîte trebuiau ucise în sufletul ei, dacă vroia să mai trăiască și de acum înainte. Alături de acest pămînt, de apa asta neagră a lacului și de nesfîrșita boltă cerească își simțea propria ei mi-

cime, propria ei neînsemnătate. Iată, sînt aici, sînt aproape și o îmbrobodesc marile puteri adverse care ascund viitorul.

Ai fi zis că pîclele ridicate de pe mlaștini au ajuns pînă în curtea fermei. Femeia își simți trupul ca de gheață, sleit parcă de o atingere haină, și dinții i se încleștară. Scuturată de un fior, apucă donița de lapte și trînti în lături ușa grajdului. Mirosul jilav și cald al gunoiului de vite îi făcu bine. Cînd isprăvi de muls și se întoarse în casă, ca să aprindă lumina și să pregătească de cină, un zîmbet fericit și tandru îi înflori în colțul buzelor.

X

Într-o seară întunecată, în timp ce afară domnea în cer și pe pămînt nesfîrșita melancolie a toamnei, cînd picurii de ploaie dibuiau în tăcere, înăbușit și monoton, geamul, iar în casă, lîngă vatră, abureau veșmintele pătrunse de umezeala din timpul zilei, ședeau amîndoi lîngă masa mare din bucătărie, vorbindu-și cu glas scăzut, cu capetele apropiate.

Femeia adusese hîrtie și creion, ca să facă socotelile pentru anul următor. Cînd îi arătă un carnet cu ipotecarea fermei, Aaltonen clătină ușor din cap în semn de dezaprobare. Femeia nu se prea pricepea la cheltuielile necesare mun-

cii cîmpului, iar el se putea încrede cel mult în mintea lui simplă şi limpede de ţăran, pentru care orice datorie e un lucru rău ; în ce priveşte însă banii economisiţi, care se pot folosi pentru fermă, ei sînt întotdeauna buni.

Evaluară recolta şi, avînd în faţă calendarul agricol şi lista de preţuri decupată dintr-un ziar, socotiră cît pot să vîndă din produsele lor şi cît le trebuie pentru sămînţă, pentru nutreţul vitelor şi nevoile casei. Cumpăraseră pînă acum patru porci şi Aaltonen coborîse deunăzi în sat, să caute o vacă bună pentru gospodărie. Găsise într-adevăr una, care urma să fete în noiembrie, o vită frumoasă şi sănătoasă, dar nu căzuse la învoială asupra preţului. Plănuiau să mai cumpere un cal la primăvară, căci iapa era bătrînă şi munca de peste vară îi mistuise şi ultimele rămăşiţe de putere. Mai trebuiau socotite şi impozitele comunale, de stat şi cele pentru biserică, consumul de lumină electrică, hainele ce trebuiau cumpărate şi cîteva unelte de muncă necesare. Cifrele acoperiră curînd hîrtia din faţa femeii şi Aaltonen clătină iar, îngîndurat, din cap.

Femeia îi atinse mîna şi i-o mîngîie cu blîndeţe şi duioşie, privindu-l cu ochii ei adînci, în care strălucea un zîmbet luminos. Din sufletul lui dispăru deodată orice gînd şi îngrijorare. Nu-i mai păsa acum nici de lipsuri, nici de greutăţile care îi mai aşteptau. Se vor descurca într-un fel. La o adică, ar mai putea vinde cîţiva stînjeni de lemne, pădurea e destul de mare şi nici nu s-ar observa tăierea cîtorva copaci.

— Trebuie să ne rămînă şi nouă din copacii tăiaţi, pentru nevoile fermei — spuse Aaltonen. La anul, în toamnă cel mai tîrziu, vor trebui reparate clădirile, dacă vrem să nu se surpe acoperişul.

Femeia îl privi încîntată, fiindcă vorbele lui erau o caldă promisiune de viitor. Nu se putea să-l mai întoarcă vreodată poteca, binecuvîntata potecă pe care venise la fermă. Era al ei omul acesta, care se gîndea de pe acum la viitorul lor comun.

Îşi aduse aminte de o seară de toamnă de demult, cînd ploaia bătea ca şi acum în geam şi pe ea o copleşise deznădejdea. Simţise atunci că, dacă şi-ar pune capăt zilelor, nici moartea nu i s-ar părea o eliberare, că şi dincolo de existenţa ei ar continua chinul şi ruşinea îndurate, care sînt mai tari decît orice.

Ochii i se dilatară în orbite şi inima îi fu învăluită de o dureroasă fericire. Acolo, afară, lumea mai e şi acum tot atît de sumbră şi ploaia de toamnă răpăie la fel de domol pe geamul întunecat, dar ea nu se mai teme de nimic şi nu se mai înfioară. Ba, i se pare chiar că îi e dragă ploaia asta şi frigul umed de afară, ca şi chipul ei răsfrînt în oglinda neagră a geamului murat. Dar, mai presus de toate, îi e drag mirosul ăsta de rufărie năduşită de muncă, întinsă la uscat lîngă cuptor, hainele astea atît de cunoscute şi cizmele grele pline de noroi, din colţ.

— Va trebui să-ţi iei la primăvară o fată tînără, care să vadă de vite şi să te scutească de munca grea cînd are să ţi se apropie vremea — spuse Aaltonen, cu un tremur uşor în glas.

Nici o grijă, nimic n-o s-o tulbure atîta timp cît el e aici, alături de ea, cît îi simte trupul puternic și privirea serioasă. Mîngîierea mîinii lui alungă orice rău, domolește în ea toate neliniștile. Și e bine așa !

Ușa interioară se deschise fără zgomot și omul cu fața buhavă apăru în bucătărie, pe jumătate dezbrăcat, furișîndu-se cu pași tiptili, cum îi era obiceiul. Bău apă și luă de pe marginea vetrei cutia cu chibrituri. Aruncă, în fugă, o privire rea și dușmănoasă către cei doi, apoi întoarse capul. Dar privirea lui fugară spusese destul. Nu era semn bun că omul acesta guraliv și curios nu scoate de astă dată nici un cuvînt și nu pune nici o întrebare. Fiindcă de văzut, văzuse cum nu se poate mai bine că ședeau strîns lipiți unul de altul, cercetînd împreună o hîrtie plină de cifre. Femeia se făcu că nu-l vede, numai ochii i se împietriră deodată. Aaltonen își plecă fruntea spre a nu fi silit să-l privească pe omul pe care îl ura de moarte, dar sîngele i se scurse din obraji și mușchii brațului i se înțepeniră. Bolnavul se strecură iar în odaia lui, cu ochii tulburi, scuturînd în mîna lui grasă și lipsită de vlagă cutia cu chibrituri. Își mai plîngea și acum soarta, dar în trupul lui ardea o bucurie răutăcioasă și o stranie voluptate. Firește că bănuielile lui erau întemeiate ! Șed aici, lipiți unul de altul, cu socoteala ceea, care în realitate e un simplu pretext. Pe el însă nu vor putea să-l tragă pe sfoară ! Se poartă scandalos cu dînsul, îl lasă de capul lui, îl încuie într-o hrubă rece și întunecoasă, deși e bolnav și nenorocit ! Știa și

simțea că ei doi îi doresc moartea, că își bat capul cum l-ar putea înlătura din calea lor.

De cîtva timp, văzuse și pricepuse totul. La început, refuză să înțeleagă — o dată cu capul, căci i se părea de necrezut ca femeia asta, nevasta lui, să se simtă atrasă de un alt bărbat. Îi venea doar rău la cea mai mică atingere. El se pricepe doar la dragoste, dar femeia aceasta, cu trupul rece și țeapăn, n-o dorește niciodată. În nici un fel n-a putut să ajungă cu ea la vreun rezultat. Abia tîrziu a descoperit cauza : îi lipsește acestei femei orice senzualitate, e nesimțitoare ca piatra, o făptură de gheață, frigidă, cu suflet aspru și insensibil. Parcă nici n-ar fi femeie. Nici el n-o mai dorește demult, dar supunerea și rușinea ei îi provoacă o plăcere care îl face să tremure din tot corpul.

Acum însă, asista de o bucată de vreme la trezirea soției sale, care, în același timp, îl alungase cu desăvîrșire din viața ei tocmai pe el, soțul legitim. De săptămîni de zile îi pîndea. În nopțile lungi și pustii, ciulea deznădăjduit urechea ca să poată prinde cel mai mic zgomot, orice mișcare în casa copleșită de somn. Argatul se mutase iar în bucătărie fiindcă afară se lăsase frigul. De altfel, la ce bun ar mai căuta dovezi, cînd îi ajung cele ce aude în timpul nopții ?

De data asta avea cu ce să-și alimenteze din plin imaginația bolnavă și aprinsă, iar gelozia ucisese într-însul și restul de puțină omenie cîtă îi mai rămăsese. În trupul lui moleșit și pătimaș stăruia, pe lîngă suferință, un fior de voluptate. Își uita toate necazurile și mizeriile, trezindu-se din somn în fiecare noapte.

În nopţile întunecoase de toamnă şi în zilele chinuitor de lungi, făcea planuri peste planuri. Nici unul nu i se părea însă destul de bun. Un singur lucru era cert, că răzbunarea se afla acum în mîinile lui. Şi se socotea pe deplin îndreptăţit la ea. Bărbat înşelat, nenorocit, bolnav, care dispreţuieşte pe toată lumea şi, de multe ori, se dispreţuieşte pînă şi pe sine însuşi. Nu-i poate nimeni contesta dreptul de a-şi face singur dreptate şi de a plăti cu vîrf şi îndesat, pentru toate nedreptăţile căzute asupra lui ! Rău e doar că e silit să-şi pună singur în aplicare hotărîrea : de data asta nu pe jumătate, ci pe de-a întregul ! Fiindcă dacă acest om neînchipuit de puternic continuă să trăiască şi pe mai departe, viaţa lui e într-o necontenită primejdie. Se convinsese de ce e în stare, atunci cînd îl înşfăcase de grumaz. Îl bătuse şi îl ghiontise, nemernicul, puţin mai lipsise ca să-l ucidă.

Trebuia să fie teribil de prevăzător ca să nu-l descopere înainte de vreme, fiindcă ar fi îngrozitor. Tremura din tot trupul său laş la gîndul că l-ar putea prinde asupra faptei şi că l-ar putea doborî înainte de a-l fi doborît el. Citise undeva că dacă amesteci sticlă mărunt pisată în mîncarea cuiva, asta produce o moarte lentă dar sigură, pentru că praful de sticlă perforează cu timpul pereţii stomacului. Şi avantajul e că nu lasă nici o urmă în exterior. Ar fi avut mare poftă să încerce, numai că mîncarea o gătea femeia, care le-o şi împărţea, astfel că nu avea cum să ajungă la ea. S-ar putea să nimerească tocmai în grişul său, în propria lui prăjitură pulberea ucigaşă. Brrr ! Asta i-ar mai lipsi !

Dar planul său nu era satisfăcător nici din alte puncte de vedere. Nu era destul de senzaţional şi de dramatic. Dacă e vorba să se răfuiască cu femeia cea afurisită, care l-a batjocorit şi i-a distrus viaţa, apoi să fie cel puţin o răzbunare vrednică de ea. Fiindcă, înainte de toate, pe femeie vroia s-o pedepsească. O merita cu prisosinţă, odată ce îşi încuia în cuşcă bărbatul legitim, îl chinuia şi îl umilea cu asprimea şi cu răceala ei. Trebuia deci să procedeze în aşa fel, încît păcătoasa să afle cui îi datorează pacostea care o va lovi. Întotdeauna se mîndrise cu puterea ei, dar de astă dată are să-i arate el cine este mai tare, cine e cel ce are dreptul să lovească şi să se răzbune ! Cu binele n-a izbutit s-o facă să înţeleagă cine e el, cît preţuieşte, care e cel mai tare dintre ei trei. Acum însă are s-o zdrobească, o va nimici pe creatura asta haină şi trufaşă !

Încercă apoi să-şi imagineze procesul la curtea cu juri. Vedea în închipuire titlurile din ziare, scrise cu litere mari, şi savura în tăcere rolul pe care avea să-l joace, situaţia sa dramatică. Bărbatul înşelat şi chinuit ucide, într-un acces de furie legitimă, pe amantul nevestei sale. Să îndrăznească atunci să se mai mîndrească, atunci cînd ruşinea ei va fi dată publicităţii. O femeie cultă, dintr-o familie bună nu s-a sfiit să se desfrîneze cu propriul său argat, iar pe bărbatul ei legitim l-a ţinut sub lacăt, izolat de lume, de orice posibilitate de tămăduire, de orice ajutor medical. I-a refuzat pînă şi dreptul de a putea trăi o viaţă demnă de un om.

Își ticlui în amănunt apărarea și își potoli astfel, în cele din urmă, dorința bolnăvicioasă de putere și de publicitate. Era dispus să recunoască faptul că nu era sănătos; doar din cauza bolii sale săvîrșise unele lucruri care n-ar fi fost permise. Dar nu era un om de rînd, ci, dimpotrivă, un suflet sensibil și complicat, în care orice jignire lua proporții exagerate. În nenorocirea lui, îl bîntuise în mai multe rînduri gîndul sinuciderii, mai ales în clipele cînd soarta vrăjmașă îl apăsa cu atîta putere, încît se dezgusta pînă și de propria sa ființă. Da, vroise de multe ori să se omoare, dar puterea de voință și bărbăția lui îl opriseră pe marginea prăpastiei. Un bărbat adevărat nu fuge de suferință, ci o înfruntă și îndură loviturile destinului dacă nu se poate altfel — pînă și boala sau tragediile. Fiindcă sinuciderea e o fugă lașă și iresponsabilă.

Se stabilise la țară cu intenția de a începe o nouă viață, deoarece medicii îi recomandaseră un trai simplu și cumpătat. Încercase să se acomodeze la noile împrejurări, proiectase lucruri folositoare, de mari proporții, pentru înflorirea gospodăriei, dar soția lui a distrus totul prin neîncrederea și împotrivirea ei plină de încăpățînare. N-a realizat astfel nimic din tot ceea ce socotise el că e bun. Ar fi îndurat însă și această situație, fiindcă îi era dragă femeia și își juraseră unul altuia credință pînă la moarte. Cînd s-a dovedit însă că îl trădase în chip rușinos, că îl înșală cu un argat incult, cu un om de rînd, ba că mai și uneltește împotriva soțului ei legitim, n-a mai putut răbda. Paharul se umpluse și, într-o oarbă pornire de mînie, într-un moment cînd n-a mai fost stăpîn pe sine și nu și-a mai dat seama ce face, l-a ucis pe cel care îi murdărise căsnicia și viața.

Toate acestea vor face, fără doar și poate, impresie. Și dacă, pe deasupra, se va uita drept în ochii judecătorului și va declara calm că e dispus să suporte consecințele faptei sale, că nu are de gînd să se sustragă în nici un fel pedepsei, nu mai încape îndoială că i se va da dreptate de către toți și că, în sfîrșit, vor înțelege cu cine au a face. Căci de cînd trăiește n-a avut parte decît de umilințe și de neînțelegere. Tremura de mulțumire cînd se gîndea la minunata satisfacție ce-l aștepta.

Iată, în cele din urmă, că se ivise și prilejul de a dobîndi tot ceea ce viața îi refuzase pînă acum. Ar fi un prost fără pereche și un laș nemaipomenit dacă n-ar profita de ocazie și nu și-ar împlini planul. Nu degeaba îl vizitase prin somn omul cu barbă căruntă, vedenia aceea înfricoșătoare, nu în zadar îi arătase tainița veche unde se afla ascunsă arma. Îi găsise o ascunzătoare bună acolo, sub podeaua de scînduri a șopronului, o înfășurase bine în zdreanța uleioasă, ca să nu ruginească, și așternuse peste ea tot felul de rămășițe. Cei ai casei umblaseră pe acolo de nenumărate ori de atunci, fiindcă așternuseră chiar acolo fînul la uscat, dar nimănui nu-i trecuse prin minte să dea la o parte scîndura podelei. Toate sînt pregătite, numai de nu i-ar veni atît de greu să-și încordeze voința și puterea. De cîte ori nu voise să recurgă la fapte, însă pînă acum nu izbutise niciodată. Se temea

că, dacă va mai sta mult în cumpănă, va nimeri prost prilejul și atunci totul are să se năruiască. Gemea, suspina și se zbătea în pat și, în chinul lui, căuta alinare în imaginile dezmățate de pe perete, fără să-l supere că sînt decolorate și murdărite de muște.

Bătrînul Hermann zăcea și el cu ochii deschiși în patul său din cămara ce dădea în pridvor. Frunza mestecenilor prinsese rugină tot mai aprinsă și el simțea că nu mai are mult de trăit. Aerul umed îi apăsa greu plămînii sleiți de putere și dimineața izbutea doar cu mari sforțări să se tîrască pînă afară, în curte. Femeia îl îngrijea și, în cursul zilei, cînd avea o clipă de răgaz, se așeza pe marginea patului lui. Dar el zăcea nemișcat, cu respirația gîfîitoare. Obrajii i se scofîlciseră, iar pielea și nasul i se lungiseră parcă. Femeia îl mîngîia uneori pe frunte și îi înfășura bine pătura în jurul trupului, ca să nu dîrdîie de frig. Asta îi făcea plăcere, de parcă prin atingerea duioasă a femeii s-ar fi strecurat în corpul lui uscat și rece un val de căldură vie.

— Sînt o povară pentru voi — murmura el și mustața căruntă îi tremura deasupra gurii decolorate.

Într-o zi, întorcîndu-se de la cîmp, cu cizmele pline de noroi și cu mîinile murdare de pămînt, Aaltonen își vîrîse capul prin deschizătura ușii. Bătrînul Hermann îi făcu semn cu mîna tremurînd să se apropie.

— Aș dori un sicriu bun și tare — spuse el cu glasul stins. Un sicriu solid și să mă îmbrăcați în hainele mele de sărbătoare. E drept că-i

păcat de ele să putrezească în pămînt, dar treacă ! Și să-i ospătați pe țărani cu mîncare și băutură, după obicei. Bani pentru pomană și înmormîntare am. Am agonisit cît trebuie pentru ele. Ai să-i găsești pe fundul lăzii. Și sub boarfele mele ai să mai găsești cinci livrete de economie, întocmite pe numele rudelor mele. N-am vrut să se ia la harță pentru moștenire. Al șaselea e însă al ei, nu trebuie să afle nimeni...

Și, zîmbind sleit, făcu un semn cu capul spre bucătărie, unde trebăluia femeia. Apoi urmă încet :

— Am scris pe numele ei jumătate din banii mei. Sîntem rude numai dinspre partea bărbatului ei, dar e totuna.

Văzînd uimirea lui Aaltonen, explică modest, nu însă fără o oarecare mîndrie :

— Nu sînt chiar atît de sărăntoc pe cît te așteptai, așa este ? Tare mi-ar fi plăcut să-mi dezmoștenesc rudele, fiindcă nu sînt vrednice... Dar nu se cade. Le-a fost rușine de mine cînd am apărut în casa lor în veșminte roase. Mi-au așternut patul în bucătărie. Treaba lor... Știi vorba : sîngele nu se face apă. Nici eu nu pot să rup legăturile de sînge pe care le am cu dînșii. Jumătate din bani este a lor. Cealaltă jumătate însă să fie a ei. Fiindcă a îngrijit de ferma asta ca de un cămin al ei. Și fiindcă pe mine m-a omenit întotdeauna, cum se cuvine.

Fața bătrînului se lungise de oboseala discursului. Întinse domol mîna uscată și vînoasă, pe care Aaltonen o strînse cu căldură. Simțea că strînge în palma lui mare și vînjoasă mîna unui

muribund, că zilele bătrînului sînt numărate. Dar liniştea ciudată şi apăsătoare care îi împresură deodată îi purtă gîndurile în altă parte. Privi pierdut în gol şi spuse şovăind ceea ce îi şoptea o voce lăuntrică :

— N-ai să mori încă. Nu ştiu de ce, dar am presimţirea că nu eu te voi petrece la groapă, ci dumneata pe mine.

Bătrînul Hermann zîmbi ostenit şi se întoarse cu faţa la perete. Dar vorbele acelea îi rămaseră în minte şi îl urmăriră mereu în zilele care treceau una după alta, ca un vis, în timp ce carii măcinau grinda deasupra capului său.

După ploaia tînguitoare, soarele se arătă iar şi cerul se bolti din nou înalt şi curat peste capetele lor. Un vînt proaspăt de toamnă le biciui sîngele, încordîndu-le muşchii pe trup. Sublimă senzaţie pentru bietul om să cutreiere pămîntul în lung şi în lat, pierzîndu-se în nemărginirea senină a cerului. Femeia se opri în mijlocul curţii şi privea cum Aaltonen urcă pe cărarea ce duce la pădure, cum poartă toporul pe umăr şi cum se pierde, în sfîrşit, printre copaci. În dimineaţa aceea gîndurile ei erau atît de senine şi de încrezătoare, încît în mintea ei n-avea cum să-şi facă loc nici o presimţire sumbră. Nimic în jurul ei n-o prevenea asupra nenorocirii apropiate.

Aerul uşor şi transparent al toamnei era plin de miresme. Priveliştea se lărgise şi ea, colorată de anotimp, şi soarele binecuvîntat poleise stîncile cenuşii cu aur. În fund, oglinda întunecată a lacului scînteia palidă, ca arama. Verdele bogat al brădetului strălucea acum albăstrui şi, pe toată întinderea, toamna îşi risipise cu dărnicie podoabele roşii, verzi, albastre şi aurii. Privea încîntată zarea fără margini şi îşi simţi inima plină de recunoştinţă, privind în urma făpturii dragi, care urca cu paşi liniştiţi şi siguri, cu toporul pe umăr, pînă se pierdu în pădure.

În acest timp, locatarul încăperii din fund se furişase pînă la uşă şi pîndea cu băgare de seamă prin crăpătura ei. Femeia umbla prin bucătărie, fără să bănuiască nimic, cu ochii calzi de fericire, dar în clipa următoare un fior rece îi străbătu spinarea, pentru că simţi pe umăr atingerea respingătoare a unei mîini grase. Îndrăznea să-i atingă trupul, trupul ei care se trezise la viaţă într-un rîs vrăjit de fericire, în acea minunată şi neuitată noapte de vară !

Nu scoase un cuvînt, ci, fără să stea pe gînduri, ridică de jos o bucată de lemn aflată la picioarele ei şi izbi, ca să se apere de atingerea murdară. Nu se uită nici unde loveşte şi nici puterea loviturii n-o calculă. Trupul moale se chirci şi se prăbuşi la pămînt, ca un sac fără viaţă. Nu, n-are să-i mai îngăduie să-i murdărească trupul — trupul ei, care acum e sfînt. Trupul acesta, care adăposteşte sămînţa bărbatului iubit !

Se apucă iar de lucrul întrerupt, trebăluind prin bucătărie, fără să-şi învrednicească soţul nici măcar cu o privire. Cînd văzu că nu se ridică, apucă lingura din găleată şi îi deşertă conţinutul pe capul lui. Nenorocitul se urni cu greu, pipăindu-şi tîmpla învineţită şi umflată de lovitură. Se

îndreptă anevoie de mijloc, încercînd să se țină pe picioare. Înainte de a se retrage în odaia lui, își aținti o clipă ochii asupra femeii, privind-o cu răutate și ură. Obrazul îi era livid, dar animat de o tainică răutate. Femeia nu întoarse capul spre el, așa că nu văzu în ochii lui spălăciți expresia prevestitoare de primejdie. Continuă să se îndeletnicească cu treburile gospodăriei, împietrită ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Omul cu fața buhavă știa bine că Aaltonen se dusese la pădure să taie lemne. Genunchii îi tremurau puternic și membrele erau încă amorțite, dar se furișă peste puțin în șopron.

Își simțea capul amețit de lovitura nemiloasă, tîmpla îl ustura cumplit și în gură îi stăruia un gust neplăcut de sînge. Acum însă, totul îi era indiferent. Afară era lumină, se vedea bine pînă la mare depărtare. Își adună toate puterile ca să-și învingă tremurul mîinilor pînă desfăcu zdreanța uleioasă și șterse țeava armei cu un smoc de iarbă. Pe urmă își încărcă pușca cu cinci cartușe, puse piedica și se strecură afară neobservat.

Nu trebui să urce prea mult pe cărarea vitelor, căci auzi curînd loviturile de topor. Își încetini pașii și pîndi cu luare-aminte. În minte îi stăruia amintirea bucuriilor sale de altădată. Ce plăcere grozavă e să te apropii astfel, pe furiș, de prada neștiutoare, s-o ochești dintr-o ascunzătoare ferită de orice primejdie. Și, pe urmă, vînatul e de astă dată mai de soi decît un iepure sau o pasăre oarecare. Un asemenea vînat nu doborîse încă niciodată în viața lui. Asta da, e cu adevărat o pradă ! Ba mai și îl momește pe vînător cu lovituri prostești de secure, care răsună limpede și departe în aerul ușor al toamnei.

Aaltonen se afla în marginea unui luminiș din capătul povîrnișului stîncos și despica bucățile tăiate cu fierăstrăul, ca să aibă femeia lemne de foc. În adînc, la picioarele lui, se zărea printre copaci apa întunecată a lacului, sauna din umbra brazilor și acoperișurile peticite de șindrilă ale fermei. Acolo jos, în casa aceea măruntă, încep acum munca de fiecare zi mîinile acelea dragi. Privi multă vreme peisajul familiar și un sentiment bizar îi copleși sufletul. Își scoase haina, ca să poată lucra nestingherit. Simțea o plăcere nespusă să apuce coada toporului, parcă ar fi strîns mîna caldă și puternică a unui prieten bun. Și ce bine era să asculte ecoul ascuțit al loviturilor de topor și să soarbă în plămînii larg deschiși aerul de toamnă, îmbibat cu mireasma de rășină a brazilor de curînd doborîți.

Omul, care se apropia pe cărarea vitelor, îngenunche în dosul unei tufe de ienupăr, la adăpostul unui morman de pietre. Strîngea în mîini arma veche și își controla cu mare grijă fiecare mișcare, ca nu cumva să scuture vreo creangă a tufișului. Se cățără astfel în genunchi, atent la cel mai mic zgomot, pînă ajunse într-un loc potrivit : găsi unul care nu era nici prea departe, nici prea aproape de prada sa. Nici să-și închipuie n-ar fi putut ascunziș mai bun !

Înălţă încetişor arma şi îi aşeză ţeava în furca unei crengi, ca să nu fie silit s-o ţină cu mîna. Pe urmă ridică piedica şi ochi. Treabă de copil : distanţa era de cel mult vreo treizeci de metri şi, pe deasupra, în teren deschis. Deodată însă un tremur sălbatic începu să-i scuture braţul şi trupul întreg. Smuci arma şi o aruncă repede în tufiş. Abia acum îşi aminti că gloanţele zăcuseră aproape douăzeci de ani în umezeală. Ce se întîmplă dacă puşca nu ia foc ? Nici o grijă însă, fiindcă toporul face o hărmălaie asurzitoare, încît prada nu are cum să audă un ţăcănit neînsemnat ca acesta.

Ridică puşca, dar nu mai ştiu ce să facă. Obrazul i se smucea, mîna i se scutura cuprinsă de tremur ; se strădui să ochească cu toate acestea cît mai bine, grăbit să nu-l părăsească puterile. Sîngele îi năvăli în cap, întunecîndu-i privirea, gata să-l orbească cu desăvîrşire. Îngrozit, trase aproape întîmplător de piedică ; bubuitura răsună asurzitoare. Arma îl izbi cu putere, aproape să-i rupă umărul.

Aaltonen sări într-o parte, cu toporul în mîna ridicată. Glontele trecuse şuierînd chiar pe lîngă urechea lui şi ecoul detunăturii se rostogoli prelung, din stîncă în stîncă. Turburarea lui nu ţinu decît o frîntură de secundă. Observă numaidecît ţeava armei îndreptată asupra lui din tufiş şi, în dosul ei, obrazul vînăt şi schimonosit. Nici prin gînd nu-i trecu să se adăpostească. Nu se întoarse şi nici nu căută să se ferească, ci porni calm, cu toporul în mînă, spre agresor. Răsufla încet şi profund, cu capul dat pe spate.

Mizerabilul văzu doar că nu nimerise şi că prada vine ţintă către el. O sudoare rece îi broboni spatele. Aaltonen era vînjos şi ars de soare, iar albul cămăşii îi strălucea orbitor în lumina puternică. Priveliştea înfricoşătoare îi înteţi parcă îndrăzneala şi, în cele din urmă, se aplecă, mai bine zis trase o înjurătură cumplită şi, strîngînd arma la umăr fără să mai tremure, ochi şi trase.

Detunătura asurzitoare se rostogoli iar din stîncă în stîncă. Bărbatul care se apropia calm, cu capul ridicat, se clătină în mers şi se prăvăli, întins pe spate, cu o expresie stranie, întrebătoare, pe obraz. Pe pieptul alb al cămăşii apăru o pată roşie, care crescu repede, şi un strigăt sugrumat îi izbucni din gîtlej.

Celălalt se apropie de el grăbit, cu arma în mînă, înfierbîntat şi sufocîndu-se de agitaţie. Îşi apăsă cu toată puterea călcîiul ghetei pe gura lui Aaltonen. Capul se bălăbăni în muşchiul verde şi se frînse pieziş, braţele se ridicară ca să înlăture călcîiul ce-l strivea, dar nu mai aveau nici o putere. Ochii mai priviră o clipă ţepeni, fără sclipire, copacii şi cerul strălucitor, apoi lumina din ei se stinse şi trupul se lungi fără viaţă.

Femeia se speriase de moarte încă de la prima detunătură. Ascultă încordată, pînă cînd ecoul pieri departe, peste apele lacului, cu inima zbătîndu-i-se înfricoşată. Încercă să se liniştească spunîndu-şi că, în ultimul timp, s-au auzit des împuşcături dinspre rezervaţia de vînătoare. Asta fusese însă mai aproape, aproape de tot. Vroia tocmai să intre în casă cînd auzi şi a doua

detunătură ; încremeni în capul scării, cu mîinile apăsate pe piept şi obrazul ca de mort. Ieşise şi bătrînul. Se aşeză mai întîi pe trepte şi îşi roti atent privirea prin curte. Ochii lui obosiţi cercetau pe rînd şoproanele şi grajdurile, în lumina blîndă a soarelui. Apoi se urni cu mare greutate şi o porni, cu paşi tîrşîiţi, spre pădure. Auziseră amîndoi strigătul sugrumat.

— Vino repede — îi strigă femeia, care urca acum înaintea lui pe cărare, apăsîndu-şi spasmodic mîinile pe piept. Bătrînul o urmă cît putea de repede şi cît îl ajutau plămînii, dar nu-i putu ţine pasul. Omul cu faţa buhavă cobora acum pe coasta muntelui, dar cînd o zări pe femeie alergînd, încremeni speriat, plecîndu-şi capul ca unul care vrea să se ascundă.

Femeia însă nu se mai sinchisea de el, ci îl întrebă doar gîfîind, palidă ca moartea :

— Unde-i ?

Fără să vrea, omul făcu un semn cu capul către luminiş, iar cînd femeia se îndepărtă ca o vijelie, se întoarse şi o urmă. Ar fi fost un prost fără seamăn să piardă acest prilej fericit de a o vedea suferind. Obrazul schimonosit al mortului fusese doar un început. Dar ce are să mai urmeze de acum înainte !

În marginea luminişului, lîngă grămada neterminată de lemne, femeia se prăbuşi în genunchi, luă în braţe obrazul chinuit şi fără viaţă şi apucă braţele ce atîrnau moi în iarbă. Văzuse toporul care căzuse din mîna puternică a bărbatului şi, lîngă el, arma.

— Tu l-ai împuşcat ? — întrebă, cu glasul înfricoşător de calm şi buzele livide.

Omul se apropie cu băgare de seamă, ştergîndu-şi cu dosul palmei saliva ce i se prelingea din colţul gurii. Glasul acesta calm îl făcu să uite orice precauţie. În loc să se ferească, se apropie şi mai mult, întinzînd gîtul ca să vadă mai bine expresia de pe faţa femeii.

Răspunse cu o bucurie drăcească :

— Eu. De-acum, n-ai decît să-ţi îmbrăţişezi iubitul.

Femeia aşeză cu băgare de seamă capul lui Aaltonen pe pămînt şi ridică toporul. Îl apucă mai întîi, ca şi cînd i-ar fi cîntărit greutatea în palmă, apoi se sculă încet. Calmul femeii îl fermecă pe ucigaş. Îşi vîrî şi mai aproape obrazul, pe care ardeau mari pete roşii şi tremura grăsimea din pomeţi.

În clipa aceea, femeia îşi adună toată puterea şi ridică toporul cu mîini sigure. Lovi cu muchea, nu cu tăişul. Auzi pîrîitul dezgustător al oaselor şi, cînd omul se clătină, îi mai trase o lovitură în tîmplă, acolo unde se vedea urma vînătă a loviturii de dimineaţă. Prin mintea ei trecu doar un singur gînd, amar şi rece : dacă ar fi lovit mai tare atunci ? Simţi că niciodată nu va regreta mai amarnic ceva, chiar dacă ar mai trăi o mie de ani.

Nu-şi mai învrednici soţul, care zăcea cu faţa la pămînt, nici cu o privire. Căzu iar în genunchi şi îmbrăţişă capul neînsufleţit al iubitului, îi sărută gura chinuită şi îi dezmierdă obrazul bărbos.

XI

Cînd bătrînul ajunse gîfîind sus, femeia îi spuse doar :

— S-a sfîrşit.

Bătrînul văzu capul neînsufleţit al lui Aaltonen în braţele femeii şi jos, pe pămînt, toporul şi arma. Abia după aceea se întoarse să-l privească pe locatarul încăperii din fund, prăbuşit cu obrazul în muşchiul gras. Sîngele i se prelingea prin creştet şi prin tîmplă. Îl întoarse pe spate, cu vîrful ghetei ; capul şi braţele îi atîrnau lipsite de viaţă, ca nişte cîrpe.

— Rămîi aici, să nu treacă vreun nechemat — spuse femeia. Eu mă duc să prind iapa la căruţă.

Coborî în fugă spre casă, pe aceeaşi cărare pe care venise. Bătrînul rămase singur lîngă grămada de lemne. Luă încet haina de pe creanga unde o atîrnase Aaltonen, ca să nu-l stingherească în timp ce muncea. O împături şi o vîrî sub căpătîiul mortului, în chip de perină. Umbla cu grijă, ca şi cînd s-ar fi temut că atingerea lui l-ar putea trezi din somn. Îi încrucişă mîinile pe piept şi îi apropie picioarele unul de altul.

Apoi se aşeză pe o buturugă şi aşteptă, privind încremenit în gol. Gînduri grele, dureroase îi apăsau sufletul.

Nu aşteptă mult. Femeia urca pe cărare, trăgînd de căpăstru iapa cea albă, printre copacii de pe coasta muntelui. Foşnetul crengilor uscate sub roţile căruţei trezeau parcă la viaţă pădurea pustie. Bătrînul nu întrebă nimic, ci ajută să suie în căruţă mortul cu capul spart, apoi apucă hăţurile. Făcu semn femeii să o ia înainte şi să-i arate drumul, în timp ce el rămase cu calul. În trupul lui vlăguit, care trăgea a moarte de atîta timp, răsăreau deodată, ca nişte izvoare tainice, puteri noi. Ţinea hăţurile cu putere şi frîna iapa, care se zbătea întărîtată de mirosul sîngelui.

În căruţa goală, cadavrul se rostogolea încoace şi încolo, capul i se izbea cu putere de loitre. Pe faţa femeii nu se clătina nici o geană. Mergea tăcută înainte, dreaptă, cu ochii de piatră şi obrazul ţeapăn. Trecură pe lîngă casă şi pe lîngă gardul de mărăcini, apoi se opriră lîngă şopron. Femeia aduse din casă un sac şi tăie cu foarfeca de sîrmă o bucată din mosorul de sîrmă ghimpată. Umplu apoi sacul cu bolovani, scoase hîrleţul din cămară şi porni de-a lungul pîrîului, fără să se oprească, pînă cînd muşchiul prinse să se legene şi să se scufunde sub copitele iepei.

Ridicară amîndoi cadavrul din căruţă şi îl tîrîră pe muşchiul mişcător de pe marginea apei negre. Femeia îi făcu semn bătrînului să se dea puţin la o parte. Apucă sîrma ghimpată şi o înfăşură de mai multe ori de gîtul mortului, peste trup, peste braţe, şi îl legă strîns de sacul plin cu pietre. Muşchiul se clătina şi se scufunda sub ea, iar apa îi ţîşnea de sub tălpi, dar nici nu se sinchisea. Cînd isprăvi, săpă din cîteva lovituri de hîrleţ o groapă în muşchi şi îmbrînci sacul în ea. Apa colcăi puternic şi cadavrul

dispăru în hăul negru, tras la fund de sacul greu. În acel loc, mocirla era fără fund ; covorul de muşchi, eliberat brusc de povară, se clătină şi reveni la loc, aşa cum fusese înainte, fără să se mai vadă vreo urmă de hîrleţ. Bătrînul încuviinţă din cap, fără să spună un cuvînt. Doar mustaţa albă îi tremura. E bine aşa, părea să spună.

Întoarse calul şi îl duse la loc, în grajd. Pe obrazul lui slab ardea o roşeaţă fierbinte, dar mîna nu-i tremura. Ochii lui spălăciţi de vîrstă priveau lumea acum mai trezi, mai limpezi. După ce deshămă iapa şi o legă de staul, femeia se apropie de el.

— Am spart lada de bani cu securea... ştii, lada din odaia mea — spuse ea. Banii i-am ascuns. În felul ăsta, vor crede că a avut destui bani ca să poată fugi. Dumneata du-te acum în sat şi caută vreo doi martori, ca să putem aduce mortul acasă. Telefonează numaidecît la jandarmerie, pentru ca să ia căpitanul măsurile necesare. Să cheme garda şi să păzească staţiile de autobuze, fiindcă bărbatul meu ar putea să oprească vreo cursă, ca s-o şteargă. Să spui că erau duşmani, că nu se puteau suferi, de cînd s-au bătut. Toată lumea ştie că bărbatu-meu e bolnav. Ar fi mai bine să înarmeze oamenii, pentru că are momente de furie, ca acum cînd a săvîrşit fapta. Starea în care se află îl face periculos pentru oricine...

Bătrînul tăcea şi o privea, clătinînd din cap. Femeia îi înfrunta dîrză privirea iscoditoare, fără să se vadă vreo urmă de emoţie pe faţa ei. Oricum, bătrînul aflase ceea ce dorea să

afle, fiindcă se întoarse şi porni încet pe cărarea ce ducea spre sat. Plămînii îi şuierau şi picioarele îi erau grele ca de plumb.

Femeia se întoarse singură în pădure. Ajunsă în marginea luminişului, şterse cu grijă tăişul toporului, curăţă urmele de sînge şi aşchiile de os. Cercetă cu atenţie în jur, acoperi urmele de paşi şi celelalte semne trădătoare, bătătorind multă vreme muşchiul pe locul unde se prăbuşise bărbatul ei.

Aaltonen zăcea pe pămînt, cu ochii stinşi aţintiţi pe cerul scînteietor de albastru. După ce şterse urmele şi orîndui tot ce se putea, femeia se uită iar cu de-amănuntul împrejur. Abia pe urmă se aşeză jos, lîngă mort, luă în braţe capul drag, îi închise ochii şi îi mîngîie părul răvăşit. Obrazul ei era încă ţeapăn şi aspru.

Şezu astfel mult timp, cu capul iubitului în poală. Nici un sunet nu-i ieşea din gîtlej, ci privea doar ţintă în faţă, ca o stană de piatră. Privea casa, jos, între copaci, clădirile vechi şi peretele sur de stîncă, lacul negru, petele galbene şi cenuşii de arătură. Ştia acum că nu se va mai putea bucura niciodată de nimic. Pămîntul e totuşi al ei şi va trebui să-l muncească. Mîinile acestea mari şi vînjoase, umerii aceştia care se răcesc, spatele acesta brun şi mlădios l-a muncit şi l-a scăpat de paragină. Mortul acesta drag îi dăruise, de fapt, pămîntul. De dragul lui trebuie să-l păstreze şi să-l îngrijească de acum înainte, fără nici o bucurie, fără nici o nădejde.

Va da viaţă unui copil, asta o ştia. Dar gîndul nu-i aduse nici o bucurie. În sufletul ei era

un îngheț de moarte. Ochii stinși ai bărbatului iubit nu vor putea să vadă niciodată copilul, n-au să se poată bucura de el. Va crește copilul din datorie, fiindcă va fi singura moștenire a mortului drag. În amintirea lui îl va naște și îl va crește, chiar dacă nu-i va aduce nici o bucurie.

Privi miriștile ce i se întindeau la picioare, sub bolta nemărginită de toamnă. Pămîntul nu simte nici bucurie, nici durere. Acum era și ea aproape la fel : ședea țeapănă și mută în lumina rece a zilei de toamnă, cu capul bărbatului iubit în brațe — și nu simțea nimic.

Partea a doua

I

— La Siltakylä a fost omorît un om — raportă comisarului bătrînul polițist Karhula, ducîndu-și cu o mișcare stîngace mîna la chipiu. Îl căuta demult pe comisar. Văzîndu-i acum automobilul în fața casei, sări de pe bicicletă și porni către poartă. Comisarul îl întîmpină în capul scărilor.

Cerul era străveziu și decolorat de toamnă. Mestecenii scînteiau aurii în lumina limpede — și violetul ultimelor raze era atît de intens, încît aproape îți lua vederea.

— A fost omorît cineva ? — se miră Valkjärvi, în a cărui circumscripție se afla satul Siltakylä. Și încă dis-de-dimineață ? Nu e încă ora prînzului ? Oamenii de prin partea locului sînt pașnici, nu se prea înjunghie.

Comisarul era tînăr, nu împlinise nici treizeci și șase de ani și primise de nevoie circumscripția liniștită, în lipsa alteia mai bune, convins că îndată ce va dobîndi oarecare experiență va fi transferat în altă parte. Nici prin gînd

nu-i trecea să se lase înmormîntat într-un fund de provincie. Cariera trebuia însă începută undeva. Căuta să-și ascundă lipsa de experiență și neștiința printr-o morgă solemnă și un calm exagerat. Polițaiul Karhula era destul de agitat, în timp ce comisarul tărăgăna lucrurile, numai spre a-l scoate din sărite pe bătrînul plin de zel.

— Crima a fost săvîrșită în afara satului, la ferma Metsäkulma — continuă polițistul cu glas domol. Cică inginerul l-ar fi răpus pe argat. Eu zic că e bine să pornim chiar acum...

— Aha — făcu printre dinți tînărul comisar, fluierînd ușor. O astfel de întîmplare senzațională nu se prea ivea în fiecare zi. Multe se mai șopteau pe socoteala casei Metsäkulma, auzise firește și el diferite zvonuri, doar cele șase luni de cînd era comisar nu trecuseră numai în petreceri. Făcuse vizitele de rigoare, luase ceaiul pe rînd în casa tuturor familiilor cu oarecare vază și șederile lui se prelungiseră pînă tîrziu în noapte, transformîndu-se în adevărate chefuri. Pe femeia despre care se vorbeau multe niciodată n-o văzuse, dar astă-vară cineva îi atrăsese atenția asupra bătrînului Hermann Metsäkulma, care tocmai ieșea din biserică. Auzise destule și despre bețiile inginerului. Un chefliu, nu glumă ! Cînd începea să bea, nu isprăvea înainte de a se încheia și săptămîna. De mult se tot pregătea să-l citeze și pe argat, deoarece trecuse o jumătate de an de cînd se rătăcise în această regiune, fără să se fi prezentat încă la oficiul parohial pentru a-și anunța datele personale. În sfîrșit, acum e prea tîrziu pentru a mai putea îndrepta lucrurile.

— Cum vă spuneam, cred că ar fi nimerit să... dacă domnul comisar nu are cumva altceva mai urgent de făcut.

Bătrînul polițist era încurcat, vorbea cu ochii pironiți în pămînt.

— Întîi ați fost anunțat dumneavoastră, prin telefon, dar cum nu v-au găsit acasă, mi-au trecut mie răspunderea cazului. Ar trebui s-o pornim, pentru că Alfred, inginerul acela, încearcă s-o șteargă. Oamenii spun că s-ar fi făcut nevăzut în pădure. N-ar fi rău să alarmăm garda civilă, ca să supravegheze drumurile și șoselele. Altfel ne scapă printre degete.

— Ia-o încet, amice — făcu într-un tîrziu comisarul. Graba strică treaba. Înainte de toate, să vedem cum stau lucrurile. După ce ne vom convinge singuri de starea de fapt, vom alarma, la nevoie, și garda civilă. De altfel, fii sincer, și dumitale ți-e mai ușor să faci cei douăzeci de kilometri în mașină decît pe bicicletă, nu-i așa ? Trase glumeț cu ochiul către polițist.

— Sau preferi cumva bicicleta ?

Fruntea onestă a polițaiului Karhula se întunecă. Înfruntă, cu o privire nemulțumită, veselia comisarului. În privința datoriei, nu știa de glumă. Acesta era de altfel motivul pentru care ușuraticul Valkjärvi nu izbutise să se împrietenească cu lumea sobră, măsurată din regiune. Era orășean, nu știa să vorbească cu oamenii pe limba lor, astfel că nu se bucurase niciodată de prea mare încredere din partea subalternilor.

— Cei douăzeci de kilometri pot fi făcuți foarte bine și cu bicicleta — răspunse întunecat

Karhula. I-am mai făcut şi altă dată, îi fac şi de astă dată, dacă trebuie. De vreme ce alţii pot, de ce n-aş putea şi eu ? Un lucru aş vrea doar să vă spun : nu cumva să aveţi, mai tîrziu, motiv să vă pară rău de cele întîmplate. Moartea unui om nu e lucru de nimic. Dacă doriţi, mă pot duce şi singur. Cred însă că...

— Ei, ei — îl linişti comisarul şi faţa i se înăspri deodată, fiindcă înţelesese dojana din cuvintele poliţaiului, pe care fu silit s-o înghită fără să riposteze. De fapt, bătrînul avea dreptate : o crimă este întotdeauna un lucru serios ! E obişnuit însă din fire să nu dea prea mare importanţă lucrurilor. Lumea în care a crescut preţuieşte cum se cuvine pe oamenii de spirit şi o glumă bine ticluită sau o observaţie ascuţită nu-şi greşeşte niciodată ţinta. Acolo zîmbetul şi zeflemeaua sînt esenţiale ; fără ele, un om pierde din valoare.

Deschise portiera maşinii.

— Bagă bicicleta pe canapeaua din spate, Karhula, poate să avem nevoie de ea mai tîrziu — spuse. Înainte însă, dăm o raită pe acasă, ca să-mi iau aparatul de fotografiat şi alte cîteva unelte folositoare în astfel de împrejurări.

Cumpărase maşina nu prea demult, adevărat că uzată şi pe-un preţ de nimic — dar nici chiar aşa nu trebuia s-o facă, fiindcă avea de plătit datorii mari, sub povara cărora avea să mai geamă mulţi ani. Deocamdată s-ar fi putut lipsi de maşină. N-avea însă nici un rost să-şi bată capul cu astfel de nimicuri, doar va scăpa odată şi-odată de toate necazurile. E din cale-

afară de plăcut să-ţi petreci serile la volan. Ba, mai mult, o dată ce eşti obligat să străbaţi zilnic distanţe apreciabile şi să-ţi vezi conştiincios de datorie. E adevărat că azi ar fi avut de rezolvat cîteva lucrări de birou, mai ales că termenul sesiunii de toamnă a tribunalului se apropie cu repeziciune. Deocamdată însă, crima cere să fie anchetată, toate celelalte pot să mai aştepte. La urma urmei, o crimă este întotdeauna o senzaţie pentru care merită să-ţi sacrifici programul obişnuit al zilei.

Karhula şedea lîngă el, în faţă, drept ca un brad, în acelaşi timp solemn şi stingherit. Niciodată nu se simţise prea bine în tovărăşia „domnilor de la oraş", dar era totuşi mîndru că poate sta alături de comisar şi că trece prin sat în maşina lui. Purta chipiul cu cozoroc de lac al poliţiştilor, ceea ce îi sporea şi mai mult aerul solemn.

Valkjärvi opri în faţa casei sale, sări uşor din maşină şi intră. Cel dintîi lucru pe care îl făcu fu să-şi strecoare în buzunar cutia de ţigări, apoi examină kodakul — dacă totul este în ordine — şi, după o scurtă clipă de ezitare, scoase dintr-un sertar al biroului un revolver. N-avea, în fond, nici un chef să se încaiere cu un beţivan notoriu. Niciodată nu poţi să ştii ce este în stare să săvîrşească un om ameţit de alcool. Îşi aduse însă aminte că lumea îl socotea pe inginer un fel de iepure fricos, care se sperie pînă şi de propria lui umbră. Ciudat că avusese totuşi curajul de a-l ucide pe argat. Probabil că băutura i-a întunecat minţile, dîndu-i curajul necesar.

După ce își încărcă buzunarele cu toate cele trebuincioase unei anchete, întregi colecția cu puțin praf pentru luarea amprentelor digitale și cu un petic de hîrtie în care urmau să fie împachetate eventualele corpuri delicte. Îi veni să zîmbească de propriul său zel. Copilării! Cercetările propriu-zise nu-l privesc pe el. Le vor face detectivii oficiali, dacă va fi necesar. Ce-i rămîne lui de făcut? Depinde foarte mult de felul cum va proceda din primul moment.

Clătină nedumerit din cap, în timp ce se întorcea la mașina lăsată în poartă. Nu era mulțumit de sine. Ce rost au toate aceste speculații? Îl fac doar să ezite, în loc să fie hotărît. Era o zi de toamnă limpede, cerul strălucea de o lumină blîndă. Aproape că nu-i venea să creadă că scopul acestei excursii în mașină e cadavrul de la Siltakylä și arestarea ucigașului, dacă se face văzut.

Graba e rău sfătuitoare, își spuse comisarul. Excesul de zel te poate face caraghios.

Șoseaua părea și ea îmbibată cu vîlvătaia de aur a mestecenilor. Lumina albă și soarele o zvîntaseră, astfel că roțile mașinii sfîrîiau vesel. Bătrînul Karhula se prinse cu amîndouă mîinile de speteaza de piele în clipa cînd comisarul apăsă pe pedala de gaz. Cei douăzeci de kilometri fură străbătuți într-un sfert de oră, amăgindu-se în ciuda aparențelor, că viața e bună și frumoasă.

Nu micșoră viteza nici cînd ajunseră la podul vechi și șubred. Satul fusese botezat după acest podeț, care îmbătrînise între timp; lemnul lui

putrezise pe alocuri, scîndurile se răriseră și ele, prăbușindu-se în apă. La o distanță de doi kilometri se construise un pod nou și șoseaua ocolea satul de departe. Podul vechi, care ducea la Siltakylä, devenise mai demult impracticabil. Apa îi smulsese cîteva bîrne, strîmbîndu-i traversele, fiindcă nimeni nu-i mai purta grija.

— Să sperăm că nu se va nărui sub noi — zise Valkjärvi, privindu-l întrebător pe bătrînul polițist, în timp ce cu un ochi cîntărea podul de care se apropiau. Karhula examină și el, din depărtare, podețul șubred, văzu că marginea lui atinge suprafața întunecată a apei și, fiindcă îi era teamă, se rușină de lipsa lui de curaj.

— Uneori trec chiar și automobile pe el — răspunse prudent.

Comisarul se simți deodată cuprins de un neastîmpăr ștrengăresc și traversă podul cu o viteză nebună, în timp ce bîrnele tremurau și duduiau. Noroc că traversele erau încă destul de sănătoase pentru a putea rezista atacului, și bătrînul Karhula răsuflă ușurat cînd ajunseră pe malul opus, fără să li se fi întîmplat nimic.

— Uf — oftă el, fără să vrea, cînd mașina săltă puternic din pricina unei hîrtoape. Se uită însă îndată la comisar, cu coada ochiului, și îi fu nespus de rușine din pricina slăbiciunii sale de neiertat.

Nu departe de pod se afla o casă cenușie, chiar acolo unde drumul cotea înspre ferma Metsäkulma. „Bunicuța“, cum îi spuneau cei ai casei, stătea tocmai în poartă. Comisarul opri mașina în dreptul ei.

— Au pornit într-acolo mai mulţi — făcu ea, şi glasul trăda o emoţie abia stăpînită. Hermann Metsäkulma se afla tocmai la noi. Venise să vă telefoneze. Era însă sleit, aşa că i-am pregătit un culcuş în cameră. De cîteva luni abia se mai ţine pe picioare. Curată minune că l-au ajutat puterile să ajungă pînă la noi.

Comisarul îl privi întrebător pe Karhula.

— Da, bătrînul Hermann stă foarte prost cu sănătatea în ultima vreme. Cînd l-am întîlnit ultima dată, abia se mai ţinea duhul de el. E un om cumsecade, cinstit şi cu frica lui Dumnezeu.

— Vai, vai, ce vremuri ne-a fost dat să trăim — se lamentă bătrîna. De mult le tot spun că se pregăteşte acolo o mare nenorocire. Chiar azi e săptămîna că-i spuneam bărbatului meu...

— Se poate ajunge la fermă cu maşina ? — o întrerupse comisarul. Nu e prea rău drumul ?

Încruntă din sprîncene şi se întunecă la faţă. Gura lumii se vîntura năclăită peste sat, aerul fierbea aproape de năpîrcile bîrfelor. El însă nu vroia să le audă. Porni motorul, fără să mai aştepte vreun răspuns. Maşina înainta anevoie pe drumul plin de gropi. Ajunse curînd pe malul lacului cu ape negre, la răscrucea de drumuri tivită cu bolovani albi.

— Pe Hermann îl vom interoga mai tîrziu — spuse comisarul către însoţitorul său. Lasă-l să se odihnească, biet bătrîn neputincios. Dacă e în adevăr atît de bolnav pe cît se spune, cele întîmplate trebuie să-l fi scos cu totul din fire.

II

Maşina se căţără cu băgare de seamă pe drumul blestemat. Valkjärvi trebui să-şi concentreze întreaga atenţie asupra volanului. Dacă n-o făcea, risca să-şi frîngă gîtul. Drumul era străjuit de brazi înalţi şi întunecaţi, care îşi proiectau umbrele dese asupra maşinii. O cărăruie şerpuia plumburie pe stîncile abrupte. Dincolo, cîteva mirişti alunecau domol spre rîu. Pămîntul scînteia roşietic în soare.

— Ehei, vor avea acum bătrînele ce să bîrfească ! — făcu încet Karhula, aruncînd o privire pe furiş către comisar. Oare bănuieşte el ce se ascunde în dosul acestei întîmplări ?

Comisarul se aplecase crispat asupra volanului, cu privirile aţintite înainte. Întrebă stînjenit, aproape împotriva voinţei sale :

— Să fi fost ceva între argat şi femeie ?

Karhula deveni deodată atent. Se vedea că ar fi avut poftă să povestească multe, dacă domnul comisar ar fi renunţat cît de cît la atitudinea lui distantă. Poliţistul era un om paşnic şi tăcut, căruia nu-i prea plăcea să încurce lumea, făcîndu-şi datoria cu multă conştiinciozitate, întotdeauna atent ca nu cumva să supere pe cineva. La urma urmei, nu e chiar plăcut să fii înjunghiat în toiul nopţii, nici să ţi se crape ţeasta cu un bolovan aruncat de nu se ştie cine. Intra însă bucuros în vorbă cu ţăranii, de cîte ori avea prilejul, şi auzea tot, ştia tot din ceea ce se şoptea prin ţinut. Auzise, fireşte, şi zvo-

nul în legătură cu cele ce se petrec la Metsäkulma şi pentru el zicala „de unde nu-i foc, nu iese fum“ era sfîntă.

La rîndul său, Valkjärvi detesta din principiu orice zvon sau şoaptă. Era mulţumit cu ceea ce ştia, deşi auzise şi el, fără să vrea, cîteva lucruri de care vuia tot satul. Nu-i e ruşine, deşi e femeie umblată la şcoli de la oraş, să se încurce cu argatul ei, auzise de nenumărate ori acest refren, cîntat în toate casele. Probabil că n-o prea simpatizau pe femeie. Nu era dispus să discute cazul cu subalternul său şi părea convins că nu are nevoie nici de lămuriri suplimentare. Blestemată poveste, nimic de zis. Adevărul are să iasă însă la lumină şi fără ajutorul lui Karhula.

Bătrînul amuţi, jignit şi abătut.

Într-un tîrziu apăru în faţa lor ferma : cîteva clădiri scunde şi cufundate într-o tăcere stranie, pe povîrnişul bătut în plin de soarele tomnatic. Ceva mai sus, pe un mic platou singuratic, hambarul dărăpănat şi, dincolo de curtea prăvălită la vale pe o pantă, casa de pe ale cărei ziduri vîntul şi ploaia şterseseră de mult vopseaua roşie. Acoperişurile cenuşii fuseseră probabil de curînd drese. Acareturile părăsite şi neîngrijite, grajdul şi oglinda de smoală a lacului din vale, toate făceau o impresie dezolantă.

Comisarul opri maşina lîngă gardul de mărăciniş, coborî şi trînti cu putere portiera în urma sa.

În clipa aceea îl copleşi o senzaţie stranie, necunoscută. Parcă ar fi pătruns într-o lume străină, unde nu mai stăpîneşte obişnuita uşurătate

de societate, civilizaţie, convenienţe, lume bună şi înţelepciune culeasă de prin cărţi. Aici, în această tăcere transparentă, se văzu pe sine însuşi cu ochii unui străin, un punct neînsemnat sub nemărginirea vînătă a cerului întomnat. Maşina părea o jucărie caraghioasă în vecinătatea clădirii scunde şi sumbre, iar cei doi oameni — dintre care unul era cărunt şi purta chipiu de poliţist, iar celălalt un raglan de la oraş şi pantofi lustruiţi — păreau şi ei aproape grotesc de mărunţi.

După zgomotul motorului şi goana nebună a maşinii, tăcerea neînsufleţită din jurul fermei era ameninţătoare şi plină de întunecate prevestiri. Fără să vrea, comisarul ridică din umeri şi se cutremură, de parcă ar fi vrut să se scuture de senzaţia apăsătoare ce-l copleşise. Mai cunoscuse senzaţia asta, în amurguri de toamnă, cînd i se întîmplase să fie singur acasă şi să privească prin geam la întunericul care îşi îngroşa apele în jur. Nu se prea deprinsese cu liniştea de la sate, cînd om şi dobitoc amuţesc deopotrivă, cele mai mici zgomote estompîndu-se în noapte. Să fie adevărat oare ceea ce se spune că omul modern nu mai e în stare să suporte singurătatea şi liniştea ? Cît despre dînsul, în astfel de situaţii căuta să-şi facă de lucru, ceva care să-l preocupe, dădea un telefon unui prieten din Helsinki, doar spre a putea auzi la capătul firului un glas cunoscut. Cînd nu găsea nimic mai bun, se aşeza să scrie o misivă sau ieşea pînă în drum, să vadă dacă fereastra doctorului mai e luminată. Dacă toate acestea nu puteau să ajute, recurgea la ul-

timul refugiu la îndemînă. Noroc că rachiul se afla oricînd pe masă, pentru a-i alunga într-o clipită gîndurile tenebroase.

Făcu un efort spre a-şi recăpăta glasul şi atitudinea obişnuită.

— După cîte văd, nu se află nimeni în preajma casei — zise el. Să intrăm.

Porni către uşa cea mai apropiată şi, după ce traversă curtea, intră în bucătărie.

Pe masă, într-o ulcică de pămînt, era aşezată o creangă de mesteacăn. Ochiul fu surprins de verdele proaspăt el frunzelor, în decorul cenuşiu al încăperii. Fusese lăsat totul baltă, în toiul spălatului vaselor, pentru că o farfurie era răsturnată pe plită, iar jos, pe duşumea, o cîrpă de şters vesela fusese aruncată în dezordine. Pe peretele din faţă, deasupra unui pat de scînduri, atîrna o raniţă peticită, lîngă un rînd de haine bune. Nici urmă însă de vreo fiinţă în toată casa. De nicăieri nu se strecura nici un sunet, nici o mişcare. Casa veche era înfăşurată într-o linişte desăvîrşită.

Liniştea aceasta îl indispuse pe comisar. Privi enervat în jur. Cel puţin o cioară să fi croncănit undeva sau prigoriile să fi ţipat, sus, în văzduh. Orice, numai glas să fie, pentru că tăcerea asta devenea insuportabilă. Omul nu se mai poate dezbăra de senzaţia că e un purice pitic şi lipsit de însemnătate, o fiinţă inutilă şi nefolositoare. Aici nici binele, nici răul nu mai au înţelesul obişnuit. Ce caută el aici? Morţii cu morţii, spune înţelepciunea populară. Niciodată nu s-a gîndit încă la înţelesul maiadînc al acestei zi-

cale ; de astă dată însă ar fi dat orice să-i poată pătrunde sensul.

— Domnule comisar... sertarul de colo a fost spart !

Glasul bătrînului Karhula tremura de emoţie. Se ascundea în el şi o umbră de triumf. Prin uşa pe jumătate deschisă se putea vedea încăperea vecină. Valkjärvi intră şi se uită în jur. Pat îngust, alb, o masă cu un singur scaun. Lîngă soba de teracotă albă atîrnau într-un cui două rochii. Pupitrul scrinului era, în adevăr, spart. Fusese forţat probabil cu vreo unealtă de fier. Duşumeaua era plină de aşchii de lemn. Pupitrul nu fusese împins la loc, se vede că cineva răscolise prin el în grabă.

— Lasă Karhula, nu te atinge deocamdată de nimic — ordonă comisarul poliţistului zelos.

Din prima încăpere, ajunseră în următoarea. Uşa era deschisă. Examinară uimiţi tapetele noi şi frumoase de pe pereţi, împreună cu biroul masiv de lîngă fereastră. În încăpere se afla chiar şi un raft cu cărţi acoperite de praf. Deasupra patului cu aşternutul desfăcut, peretele era acoperit cu tăieturi din ziare, pătate de muşte, prinse cu acul de gămălie în tencuială. Oricum, pînă şi astea erau semnul unei culturi remarcabile !

— Îi ardea pămîntul sub tălpi, de nici pălăria n-a mai apucat să şi-o pună în cap — murmură bătrînul, ca să întrerupă tăcerea apăsătoare. În adevăr, pălăria zăcea pe masă, iar pe speteaza scaunului atîrnau haine aruncate în dezordine una peste alta, de parcă fugarul n-ar fi avut timp nici cît să se îmbrace ca lumea.

— Ai dreptate. Vom sigila încăperea — zise comisarul, după ce se înapoiară în bucătărie. Închise uşa cu cheia, strecurînd cu un gest distrat cheia în buzunar. Din cerdac se mai deschidea o cămăruţă. Uşa ei era însă încuiată, iar cheia nu era nicăieri.

— Asta e odaia bătrînului Hermann — se grăbi Karhula să-şi lămurească superiorul. Încuie întotdeauna uşa, pentru că Alfred, vreau să spun inginerul, are degetele cam lungi. E în stare să strînga tot din casă, pînă şi ultimul gologan, ca să-şi cumpere rachiu. Chiar astă-primavară au fost nevoiţi să vîndă vaca de lapte măcelarului, fiindcă nenorocitul băuse banii pentru cumpărarea seminţelor. Nu bea decît rachiu tare, altceva nu-i prieşte. Cînd începe, nu-l mai opreşte nimeni. E în stare să bea şi zece butoaie.

Stăteau afară, pe scară, şi comisarul nu asculta decît cu o jumătate de ureche lămuririle date de Karhula, care îşi recăpătase curajul de cînd descoperise sertarul spart. Nu prea ştia ce-i mai rămîne de făcut. Se uită în jur, iscoditor, şi îşi frămîntă mintea, pînă cînd privirile i se opriră la grajdul dărăpănat din fundul curţii. De fapt, clădirea nu era urîtă, cu pridvorul luminos şi poarta veche, petecită. Iar fundalul, alcătuit dintr-un perete cenuşiu de stîncă, împodobit cu un mesteacăn tînăr, îi accentua farmecul.

Priveliştea din capul scărilor era înviorătoare : cerul uriaş, boltit străveziu peste satul pitulat pe fundul văii. Maşina părăsită lîngă gardul de mărăcini părea măruntă şi neînsemnată, iar pîrîul străbătea cîmpia asemenea unui şarpe argintiu.

— Aaltonen stătea chiar aici, pe scară, şi toată duminica şi-a ascuţit toporul. Tussari, băiatul, i-a povestit lui Alfred — continuă neîntrebat şi pe jumătate în glumă Karhula, examinînd însă atent faţa comisarului, pentru a-şi putea da seama cu ce impresie primeşte informaţia. Deocamdată nu-l putem interoga, fiindcă e soldat. A fost însă acasă, în permisie, şi sîmbăta trecută l-a întîlnit pe inginer lîngă şoseaua cea nouă, aproape de groapa cu nisip. I-a dat să bea. Fireşte, numai în glumă. Între timp, inginerul se plîngea că nevastă-sa şi argatul vor să-l omoare. Omul beat e nebun, cine să dea crezare spuselor lui ? Cînd s-a cam întrecut cu gluma, i-au dat şi cîteva peste gură.

— Hei ! Hei !

Un străin stătea în spatele grajdului, pe stînca cenuşie, gesticulînd. Strigătul lui sfredeli violent tăcerea, trezind ecouri stranii în adîncul pădurii.

Comisarul întoarse fără grabă capul. Se străduia să-şi păstreze în orice împrejurare gravitatea. Cuvintele, spuse pe jumătate în glumă de Karhula, îl impresionaseră, întipărindu-i-se în minte. De fapt, totul părea să fie o întîmplare din cale-afară de meschină. Cîte nu se petrec pe lumea asta ! O femeie cultă şi inteligentă să se încurce cu propriul ei argat ? Omul nu găseşte aproape altă calificare unei astfel de fapte decît pe aceea de „respingătoare". Numai că viaţa nu se sinchiseşte nici de buna-cuviinţă, nici de este-

tică. Adevărat că omul, prin civilizaţia sa şi prin legile societăţii, izbuteşte să depăşească firea cu instinctele ei primitive. Iată de ce sînt necesare diferitele instituţii şi disciplina. Legile, maşinile, sistemele de salarizare a muncitorilor, ba chiar şi cinematografele sînt mai importante decît natura. În spitale, copiii sînt născuţi în aşternuturi antiseptice. În cazurile mai complicate, mamele sînt ajutate de medici pricepuţi, care aplică procedeele cele mai evoluate, aşa că acolo nu mai poate să fie vorba de necuviinţă sau de murdărie.

Nu. Dacă un om în toată firea meditează asupra lucrurilor serioase, trebuie neapărat să-şi stăpînească gîndurile, pentru ca ele să n-o ia cumva razna. Valkjärvi se căţără pe stînca acoperită cu tufe pipernicite. Îşi ridica sîrguincios picioarele, fără a-şi trăda însă graba. Soarele de toamnă aprinsese pete de lumină printre copacii pădurii. Niciodată nu şi-ar fi închipuit că urcuşul acesta poate să fie atît de anevoios. Privit din curtea fermei, părea mult mai domol.

Aruncă o privire în urmă, spre acoperişul turtit al fermei, care se zărea printre frunzele copacilor, şi spre orizontul larg, mut, spre oglinda sclipitoare a lacului neclintit sub cerul nemărginit.

Bătrînul Karhula îl urma, împiedicîndu-se de fiecare bolovan şi respirînd greu. Omul care le făcuse semne de pe stîncă, oferindu-se să-i călăuzească la locul crimei, rămase mult în urma lor. Nu aveau nevoie de nici o călăuză. Abia ajunseră pe liziera pădurii, că se şi ivi luminişul

cu grămada proaspătă de lemne în mijloc, iar în jur un grup de oameni încremeniţi. Stăteau cu toţii muţi, în semicerc, în jurul femeii, privind-o fără să scoată un cuvînt. Femeia şedea în iarbă, nemişcată, ţinînd în braţe capul unui cadavru.

Doi dintre oameni aveau puşti pe umeri, atîrnate de curele, şi amîndoi îşi strecuraseră degetul gros sub curea, ca pe un fel de suport.

— Daţi-vă la o parte, oameni buni, altfel veţi şterge toate urmele.

Valkjärvi căuta să-şi potrivească glasul în aşa fel, încît să fie adecvat demnităţii pe care o ocupa, pentru ca nu cumva cineva să se poată îndoi de autoritatea lui. Aşteptă pînă cînd oamenii, întunecaţi şi tăcuţi, se retraseră, apoi se apropie de femeie şi de cadavru.

O veche armă militară zăcea în iarbă, lîngă ei. Acesta fusese deci Aaltonen, argatul pomenit atît de mult. Zăcea pe spate şi, în jurul inimii, pe cămaşa albă, se vedeau mari pete înnegrite de sînge. Faţa aspră se transformase aproape într-o mască ; prin pleoapele întredeschise soarele dezvelea o urmă din albul globurilor.

Femeia ţinea pe genunchii săi capul neînsufleţit, sprijinindu-i bărbia cu palma. Valkjärvi observă îndată rănile ciudate de pe gura mortului şi făcu un pas spre cadavru. Femeia nici nu se clinti, nici nu-şi ridică privirile, de parcă n-ar fi auzit şi n-ar fi văzut nimic.

Născoci într-o clipită cuvintele corespunzătoare. Între timp, îi trecu însă prin minte gîndul că spectacolul trebuie să fie impunător pentru

oricine. Nu putu să-şi explice în grabă de unde dobîndea femeia — care sta ghemuită în iarbă — dimensiuni atît de statuare. Dintr-o dată, ea i se păru uriaşă, de parcă ar fi fost plămădită din pămînt cenuşiu şi din lemn aspru. Chiar aşa, cum şedea cu umerii ghemuiţi, părea mai mare decît bărbaţii din jur, care de altfel se retrăseseră cuviincios. Era mai mare chiar decît cadavrul.

Ar fi vrut să-şi scoată pălăria. Probabil însă că aşa ceva nu se obişnuia prin împrejurimi, o dată ce şi ceilalţi rămăseseră acoperiţi. Poate că ar produce un efect contrar celui scontat şi ar părea prea teatral. Purtarea lui ar lăsa o impresie stridentă în tăcerea de gheaţă din jur. Din nou avu impresia aceea chinuitoare de inutilitate. Nu putea să înţeleagă ce căuta aici, în mijlocul acestor oameni sumbri şi muţi.

Cum să i se adreseze femeii ? Oare poţi agrăi o stană de piatră ? Sau pămîntul grunţuros ?

Oricum, primul pas trebuia făcut. La urma urmei, va face uz de formele legale, de pisălogeala birocratică, care va spulbera în cîteva clipe atmosfera de tragedie ce planează asupra întîmplării, transformînd viaţa şi moartea într-un prozaic proces-verbal. Se uită fără să vrea la bătrînul Karhula şi, cînd vorbi, parcă ar fi imitat accentul sever şi tonul incolor al poliţistului experimentat.

— După cîte văd, s-au petrecut aici lucruri regretabile...

Nimeni nu răspunse, ceea ce nu-l încurcă însă cîtuşi de puţin.

— Nu trebuia să mişcaţi cadavrul. Ar fi fost mult mai bine să aşteptaţi sosirea noastră.

Îşi muşca înciudat buzele şi adăugă, mai sever decît ar fi fost necesar :

— Ridicaţi-vă, spre a ne putea începe investigaţiile.

Stana de piatră se mişcă. Îşi ridică încet faţa. Valkjärvi se cutremură. Faţa aceea era înspăimîntător de incoloră şi de inexpresivă. Femeia aşeză delicat capul mortului pe pajişte. În clipa cînd se urni din loc, păru mult mai măruntă decît fusese înainte. Îşi recîştigase parcă dimensiunile omeneşti.

— Aşadar, bărbatul e vinovatul — făcu Valkjärvi, cu jumătate de glas.

Femeia nu răspunse. Îşi mişcă doar puţin capul, privind cu ochii aceia stinşi, de un albastru spălăcit, în gol, de parcă s-ar fi gîndit la altceva, mirîndu-se că pămîntul, cerul şi pădurea sînt încă tot la locul lor.

— Şi puşca asta ?

Comisarul arătă arma, care zăcea în iarbă, apoi se aplecă asupra cadavrului, fără să mai aştepte vreun răspuns.

Nu descoperi nimic neobişnuit pe faţa albă a mortului. Un ţăran puternic, bine clădit, cu faţa umbrită de ţepii deşi ai bărbii. Faţa era serioasă, ciudată. Mîinile mari, bătătorite, oarecum copilăreşti şi neajutorate, încremeniseră pe jumătate deschise, de parcă tocmai ar fi vrut să strîngă o altă mînă, întinsă prieteneşte către el. Corpul se răcise şi începea să se cufunde în îngheţul morţii. Probabil că plumbul pătrunsese în inimă. Nu mai era nevoie de doctor.

Lumina era cum nu se putea mai potrivită pentru fotografiat. Luă din diferite poziţii cadavrul, potrivind cu degete nervoase obiectivul. Avea senzaţia că oamenii din jur îi urmăresc mişcările cu priviri întunecate. Se temea să nu pară caraghios în această ambianţă neobişnuită, sumbră şi tăcută. Se încruntă, cu intenţia de a părea mai grav. Poate ar fi fost bine să se răstească la ei, ca să-şi dea toţi seama cu cine au a face.

— Aşa... Veţi duce mortul la fermă — ordonă el cu severitate. De acolo îl vom transporta în sat, la capelă, unde poate să-l vadă doctorul.

Oamenii nu se clintiră. Femeia stătea şi ea nemişcată, cu privirile pierdute în gol. Nimic nu trăda ceea ce i se petrecea în suflet.

— Puneţi mîna, oameni buni. În curînd are să fie mult mai greu.

Se aplecă şi întoarse cadavrul pe o rînă, golindu-i buzunarele. Negăsind în ele nici cel puţin un capăt de ţigară, îl lăsă în plata Domnului.

Karhula se grăbi să-i dea o mînă de ajutor.

— Sillankorva — se întoarse el către cel mai bătrîn dintre bărbaţi. Dumneata vei lua conducerea, vrei ? Cred că ar fi bine să scoateţi uşa grajdului din ţîţîni. Pe ea puteţi coborî corpul fără greutate. Noroc că drumul nu e prea lung.

Doi din grup se urniră cu greu. Sillankorva întrebă :

— N-ar fi mai bine să pornim în căutarea ucigaşului ?

III

— Din cînd în cînd, răbufneşte cîte o istorie îngrozitoare ca asta şi mulţimea aruncă toată vina asupra celui care îi cade în mînă. Dacă uneori, în orele de singurătate, laşi frîu slobod gîndurilor, te cutremuri. Sînt înclinat să cred că tot ceea ce se descoperă în sălile tribunalelor nu este niciodată adevărul pur, oricît de lucid şi de conştiincios ar fi judecătorul. Esenţa lucrurilor e undeva, în miezul sufletului solitar, acolo unde e greu să cobori. Există apoi deosebiri uriaşe între un om şi altul. Unul trece cu uşurinţă peste un fapt oarecare ; pentru acelaşi fapt, altul asudă sînge... Sînt unii în faţa cărora deschidem larg uşile, iar alţii în faţa cărora rostogolim mormane de stîncă...

— Dumneata eşti ceea ce se cheamă un suflet credincios, nu-i aşa ? — întrebă plictisit şi oarecum înciudat căpitanul.

Omul blond, cu privirea severă, întoarse fără să vrea capul. Trecu o bună bucată de vreme pînă îşi reluă discursul, dar glasul i se schimbase parcă între timp.

— Acum ai apucat-o de-a binelea alături — făcu în glumă. Încearcă să le împărtăşeşti colegilor mei opiniile dumitale, şi îţi vor răspunde cu hohote de rîs. Kangas suflet credincios ? Cea mai bună glumă din cîte-am auzit în acest an. Numai că şi cuvîntul ăsta poate să fie interpretat în mai multe feluri, iar dacă un om călătoreşte atîta cît am călătorit eu şi vede făpturi atît de

felurite cum mi-a fost dat mie să văd, unele în situaţiile cele mai grele cu putinţă, devine fără să vrea un gînditor. Din cînd în cînd, simte chiar nevoia de a-şi exprima gîndurile. Şi, desigur, ai putut să observi că, în esenţă, e mai uşor să vorbeşti deschis cu străinii, decît cu cunoştinţele cele mai apropiate. Văd că îţi place să dai o întorsătură glumeaţă lucrurilor. Sau mă înşel ?

Căpitanul nu vroia să arate că flecăreala asta lungă îl plictiseşte şi îl oboseşte. Se strădui să răspundă cît mai uşor cu putinţă :

— Am vrut doar să spun că mă voi sili să transport femeia la închisoare în cursul zilei de mîine, deoarece aici poporul e din cale-afară de curios. Astfel, în cazul că ai putea să-ţi amîni şi dumneata plecarea pînă mîine, ai avea prilejul să călătoreşti într-o foarte interesantă companie.

Mîrţoaga albă porni încet, trăgîndu-şi povara pe malul lacului în sus. Oamenii păşeau în urma căruţei, într-o cadenţă liniştită, de ţărani cumpătaţi. Unul ducea găleata, altul purta pe umăr hîrleţul. Privit de aici, din uşa grajdului, cortegiul părea neînsemnat ca număr. Cîinele nu mai lătra de loc şi îşi pîndea de pe scări stăpînul, tremurînd de nerăbdare. Ceafa îi era atît de încordată, încît aproape îi sugruma răsuflarea.

Fusese descoperit, în mocirlă, trupul celeilalte victime, al omului cu faţa buhavă, şi căpitanul de jandarmi care condusese cercetările se abătu pe la casa lui Sillankorva, să stabilească cele ce erau de făcut la ferma Metsäkulma, cine să îngrijească de vite şi de celelalte. Nădăjduia în

taină ceva pentru el însuşi. Poate că între timp bătrînul Hermann îşi revenise sau că divulgase ceva în timpul delirului. Dar, în privinţa asta, îl aştepta o tristă deziluzie. Medicul de plasă adusese nişte calmante de la farmacie, pe care, după ce le dăduse bolnavului, acesta se mai domolise într-adevăr. Se afla acum într-o stare de buimăceală binefăcătoare, netulburat de nici un gînd pămîntesc.

Intră la el, ca să se convingă de starea lui. Hermann zăcea cu ochii închişi, strîngînd cu mîinile lui slabe şi noduroase marginea păturii — ca şi cînd asta ar fi fost ultima zdreanţă a vieţii, de care se agăţa cu desperare. Se vedea însă că şi acest gest al lui era făcut în inconştienţa delirului. Nu-l lăsă deci inima să-l trezească şi să-l smulgă de pe drumul pe care se îndepărta tot mai mult de lumea asta.

— Va să zică, tot nu-mi dai pace ? Ţii cu orice preţ să-ţi fac rost de lupa aceea ? — bombăni medicul. Mărturisesc că nu sînt în stare să-mi explic de ce. Nimic mai uşor decît ca, în cădere, capul să se fi izbit de un corp tare ; doar l-au transportat prin pădure, s-o fi lovit de ramuri şi de crengi. Iar dacă nu acolo, s-o fi lovit mai pe urmă, în fundul mlaştinii. Ce mai vrei, nesătulule ?

— Bine, bine. Vezi însă de-l cercetează, fiindcă nu-i mare lucru. Poate că vei găsi totuşi în el vreo aşchie de lemn. Mi-ai uşura nespus lucrul. Dracu s-o ia... mi-a intrat în cap o idee şi n-am odihnă pînă cînd nu-mi verific ipoteza : ori e adevărată, ori e falsă. Nu mă împac cu

ceea ce pretinde femeia, că bărbatul ei s-a lovit cu capul într-un pietroi și, de teamă, l-a ascuns în mocirlă, fiindcă murise în cădere. Nu știu de ce, dar nu pot să cred că astfel s-au întîmplat lucrurile.

Medicul examină în capelă și al doilea cadavru — superficial, ce-i drept — și ajunse la concluzia că umflătura și leziunea de pe capul cadavrului scos din mocirlă provin, după toate probabilitățile, de pe urma unei puternice lovituri de topor. După părerea lui, prima lovitură provocase o moarte fulgerătoare, iar a doua fusese, de fapt, mult mai slabă. Nu reușise să descopere în plămîni nici urmă de apă, ceea ce demonstra că omul era mort în clipa cînd fusese cufundat în mocirlă. Loviturile fuseseră date în parte din profil, în parte de sus și e foarte probabil că, după prima lovitură, omul s-a prăbușit cu fața la pămînt. Declară după toate acestea că este aproape sigur că lucrurile s-au petrecut întocmai, fiind gata să-și întărească cu jurămînt depoziția.

— Crezi că întîi a fost izbit în cap cu o bucată de lemn și că pe urmă, ca să se asigure, au dat și cu toporul ? — întrebă plictisit și cinic doctorul. Ai o imaginație înfricoșătoare, prietene. Ce-i al tău, e-al tău. Vrei să atîrni cu orice preț de gîtul bietei femei pedeapsa cu închisoare pe viață ?!

Valkjärvi se simți oarecum jignit.

— Dacă-ți închipui că sînt un călău sîngeros, înseamnă că nu mă cunoști de fel. Trebuie însă să-mi fac datoria pînă la capăt, restul e

treaba judecătorului. Întîi neagă cu îndîrjire, apoi începe să mintă cu atîta șiretenie, încît ne induce aproape în eroare. Cînd vede că nu mai e nici o scăpare, acceptă să mărturisească, dar și atunci numai pe jumătate și numai ca să nu-l sîcîim pe bătrînul Hermann. Spune că nu știe dacă și-a lovit bărbatul în cap cu intenția de a-l ucide. S-a speriat doar cînd a văzut că ținea în mîini o pușcă și că un cadavru zăcea lîngă el, pe pajiște.

— Văd că nu mă lași în pace pînă nu-ți scotocesc de undeva lupa cu pricina. O fi mîncat-o praful, de cînd n-am mai văzut-o.

— Mai există apoi încă o circumstanță, care complică situația : faptul că și în țeava puștii era un glonte. Cele două împușcături au pornit din același loc. Am găsit doar cilindrele cartușelor. Unul din cele două gloanțe nimerise la țintă. Și ucigașul a mai încărcat o dată arma.

— Împușcîndu-și adversarul în față, adaugă și asta. Glontele a perforat sternul și s-a împiedicat de coloana vertebrală. Pentru atîta treabă mai era încă bărbat bețivul de inginer, e drept. N-a atacat pe la spate, ci și-a înfruntat adversarul pieptiș. Dacă era o făptură lașă și mizerabilă, așa cum se spune, n-ar fi îndrăznit să se măsoare fățiș cu inamicul. Ceea ce e însă mai interesant e că nimeni nu-și bate capul cu acest prim asasinat. Că inginerul l-a împușcat pe argat, asta e o nimica toată. Lumea e îngrozită doar de cruzimea bestială a femeii. Dacă ai auzi-o pe nevastă-mea ! Gîfîie de setea sîn-

gelui și ar vrea să se introducă și la noi pedeapsa capitală. Buclucașă istorie va mai fi și asta. Tot ținutul e în fierbere...

— Ciudată gînganie trebuie să fi fost Aaltonen — observă căpitanul. N-am găsit printre lucrurile lui nici un act de naștere sau vreo altă hîrtie de identitate, în afara a două certificate vechi și boțite, eliberate de o fabrică din răsăritul țării. Ele fuseseră împăturite și se roseseră chiar acolo unde era scris numele lui. Pun rămășag că parte din literele numelui său au fost rase și că a scris altele în locul lor. Se spune de altfel că nu prea căuta tovărășia altora. Nu se arăta niciodată în sat și, cînd avea totuși treabă acolo, nu intra în vorbă cu nimeni. Un plugar cu numele de Ylitalo s-a întîlnit cu el odată și pretinde că era un om violent și grosolan. Cu cîteva luni înainte, prin mai, dacă-mi aduc bine aminte, se spune că ar fi bătut crunt pe un tăietor de lemne, cît pe-aci să-l omoare, și încă în fața propriului său grajd, fără vreo pricină deosebită. Îmi fac mustrări de conștiință că nu l-am pus sub observație, fiindcă de suspectat l-am suspectat o dată ce avea motivele lui să nu-și completeze buletinul de înscriere. Am cercetat din nou registrul de urmăriți al jandarmeriei, dar n-am găsit printre fotografii nici una care să-i semene. Ei, dar ce se aude cu lupa aceea, amice? N-ai de gînd să-i dai de urmă?

Medicul se urni în silă, turtindu-și țigara în scrumieră.

— Văd că tot n-am odihnă pînă n-o găsesc. O să-mi frec însă palmele de bucurie dacă se va dovedi că te-ai ars, cu teoria ta cu tot. Căci chiar dacă afli ceva, tot n-ajungi nicăieri. Cel mult se vor multiplica bănuielile, dar dovadă n-ai să găsești. Ce-ți trece prin gînd? Doar nu vrei să pleci? Pe nevastă-mea o apucă un acces de furie dacă află că te-am lăsat să pleci înainte de masă.

Soția doctorului Oras era o femeie surîzătoare și agreabilă, în același timp însă foarte energică. Ca fată, îngrijise bolnavi și continua și acum să mai poarte de grijă semenilor ei. Toți cei care aveau de rezolvat un lucru mai anevoios sau își puseseră în gînd să întreprindă ceva nou și util recurgeau la ajutorul ei, fiindcă știau că nu are astîmpăr pînă nu-și impune voința. Obținuse nu demult, în ciuda împotrivirii sfatului comunal, ca școlarii să primească un dejun obișnuit în timpul orelor de program. Apoi izbuti să aducă în sat o infirmieră. Activitatea aceasta, dusă cu un zel neîntrerupt, devenise elementul ei vital, de care nu se mai putea dispensa. Era bolnavă de-a binelea în zilele cînd nu putea să alerge dintr-o parte în alta pentru interesele cuiva sau atunci cînd își epuiza ideile, care s-ar fi putut concretiza în fapte. Primise cu bucurie și însuflețire pe tînărul locțiitor de căpitan, din clipa sosirii lui în sat, poate și pentru că adusese cu el ceva din aerul marelui oraș.

— Azi ai să iei masa cu noi — declară ea. Trebuie să ne povestești totul. Mă preocupă ne-

maipomenit cazul ăsta. Am invitat și pe o prietenă a mea, din Helsinki, nu pentru cele întîmplate la fermă, ci pentru că am de vorbit cu ea unele lucruri. Dumneata n-o cunoști pe infirmiera-șefă Rönni? Am descoperit că-și aduce aminte de această doamnă Jönson. Tatăl ei a fost cîndva meșter brutar, care a dat faliment. Fata a urmat studii universitare, la filologie, dar n-a terminat, fiindcă și-a întrerupt studiile cînd s-a măritat. Prietena mea îmi spunea că au avut o casă splendidă și că au trăit mult timp pe picior mare. Evident, s-au întins mai departe decît le-ar fi îngăduit punga ; asta se întîmplă întotdeauna din pricina femeii, nu-i așa ? E îngrozitor să te gîndești... și, pe deasupra, cu un argat de rînd ! E teribilă și mai e și lipsită de gust toată povestea asta, nu ți se pare ? Am stat de vorbă cu Mina Pekari ; știi cine e ? E țesătoarea cea mai harnică din sat. Spune că, în urmă cu cîteva luni, umblînd prin rezervația de vînătoare la cules de boabe, i-a văzut cu propriii ei ochi pe cei doi. Dormeau împreună în sauna de pe țărmul lacului. E aproape de necrezut, zău așa... Ai aflat că își ținea bărbatul închis după gratii, ca pe-o fiară ? Ferestrele erau bătute în cuie, ca să nu mai poată fi deschise. Cine știe, poate că nu-i dădea nici de mîncare. Ți se face părul măciucă auzind asemenea grozăvii. Un bolnav nenorocit, incapabil de muncă, incapabil să se îngrijească...

— Lasă, lasă — căută doctorul să-i reteze potopul de vorbe, încercînd să schițeze un zîmbet

pe fața-i gălbejită. Bolnavul nenorocit, cum îi spui, se ținea destul de bine, ba chiar uite-așa atîrna osînza de pe el, cînd...

— Tii ! Cum poți să vorbești la masă despre astfel de lucruri.

Își certă soțul, continuînd să zîmbească musafirului și arătînd prin asta că imputările ei nu trebuie luate prea în serios. Căpitanul se folosi de prilej ca să intervină :

— Cum spuneați că o cheamă ? Mina Pekari ? Poate că am s-o citez ca martoră, dacă afacerea are să ajungă în fața justiției. Vor trebui dovedite raporturile pe care femeia le-a avut cu argatul. Ar putea să fie și acesta un motiv.

— Mina Pekari este centrala biroului regional de informații — interveni doctorul, cu un surîs blajin. Dacă ești dispus s-o asculți, e în stare să-ți povestească de dimineața pînă noaptea.

Soția lui nu se sinchisi însă de această observație ironică. Întrebă cu un zîmbet de amfitrioană :

— Domnii doresc puțin rachiu ? Căpitanului i se cuvine. E aproape de necrezut că afacerea asta încîlcită a lămurit-o într-o singură zi. Fără îndoială că un comisar oarecare, trăind la țară, n-ar fi cercetat atît de amănunțit locul crimei, astfel că prima ploaie ar fi șters curînd toate urmele.

La drept vorbind, era un mare noroc că primiseră un astfel de om în sat. Nu, ea nu bea rachiu, fiindcă nu e o băutură pentru femei. Dar, de dragul societății, este gata să guste un pahar de vermut.

Doctorul ridică paharul. Obrazul lui, de o paloare bolnăvicioasă, tremura nervos.

— *Fiat justitia*[1]... și celelalte ! În sănătatea voastră — și ciocni afectuos paharul cu amîndoi. Închipuiește-ți că tînărul nostru prieten ar vrea să dovedesc că inginerul a fost izbit mai întîi cu o bucată de lemn, pînă cînd a căzut în nesimțire, și că abia după aceea a fost omorît.

Femeia deveni mai palidă cu o nuanță.

— Asta nu poate să fie adevărat. Așa-i că nu ? — făcu ea șovăitoare, dar în ochii ei apăru o expresie de lăcomie înspăimîntată. O astfel de monstruozitate este de neînchipuit. O femeie însărcinată !... Ar trebui să se scrie despre asta în ziare, nu sînteți de părere ? Cazul se cuvine să fie dat publicității. Ar fi o rușine pentru întregul nostru popor dacă fiara aceasta cu chip de om ar scăpa doar cu închisoare pe viață. Nu este exclus apoi ca, după cîțiva ani, să fie chiar grațiată. Și ce fel de copil va fi cel pe care îl va naște o astfel de mamă ? Oribil !

Doctorul se rezemă comod de spătarul scaunului.

— În Franța s-a întîmplat de curînd ca domnul Deibel, călăul, să nu fie dispus să decapiteze o femeie condamnată la moarte, deoarece credea, din anumite motive personale, că asta ar putea să-i aducă nenorocire... Plăcută senzație cînd te încălzește pe dinăuntru alcoolul ; numai de nu i-ar dăuna colitei ! Și, așa cum vă spuneam : sentință încoace, sentință încolo, femeia n-a mai fost decapitată. În Franța, execuțiile depind de altfel de domnul Deibel... E și asta, de bine, de rău, un fel de întreprindere particulară. În zadar, poporul acela mi se pare din cale-afară de delicat și de subtil.

— Și, mă rog, ce vrei să spui cu asta ? — întrebă femeia, cu o nuanță de bănuială. Știi că nu-mi plac lucrurile de prost gust.

Erau încă la masă cînd sună telefonul. Îl căutau pe căpitan. Cînd se întoarse la masă, păru indispus și pofta de mîncare pe care o avusese înainte îi dispăruse cu desăvîrșire.

— M-a căutat Karhula. Mi-a raportat că niște derbedei din sat s-au apucat să arunce cu pietre în închisoare și că nu-i poate împiedica nici în ruptul capului. Va trebui să iau măsuri ca acuzata să fie transportată încă mîine la penitenciarul din oraș. La urma urmei, nu se poate ca...

— Dacă nu mă înșală memoria, scrie și în Biblie ceva asemănător... era și pe vremea aceea obiceiul de a se arunca cu pietre. — Gura doctorului se strîmbă într-un zîmbet sarcastic. — Dar, ce ți-am făgăduit eu ? Că îți voi prezenta chiar în seara asta așchia pe care o cauți ? Ei, în acest caz, trebuie să dau de urma lupei...

În cursul după-amiezii, căpitanul lucră la biroul lui. Scrise cîteva rapoarte, destinate Finlandei de răsărit, în scopul de a descoperi identitatea lui Aaltonen. Dar n-apucase bine să termine de scris, cînd sună telefonul. Doctorul îi comunică pe un ton incolor, silit :

[1] Facă-se dreptate (în l. latină).

— Ai avut dreptate. Umflătura de la tîmplă provine într-adevăr de la un corp lemnos. Cîteva aşchii mărunte au pătruns sub piele. Asta-i tot ce am putut constata.

— Aşadar, tot va fi condamnată pe viaţă — răspunse cu o intonaţie aproape triumfătoare Valkjärvi. În nici un caz nu e rău cînd anchetatorul e mai şiret şi mai circumspect decît criminalul.

— Oricum, eu te-aş sfătui să te adresezi înainte de toate celei în cauză. Poate să-ţi dea vreo explicaţie plauzibilă. Pînă atunci, te sfătuiesc să nu vorbeşti cu ziariştii despre acest caz.

— Bine, te ascult. Dar pot să-ţi spun de pe acum explicaţia femeii. Au transportat lemne din pădure... Au dus viţelul tăiat la cooperativă... Ba, nu e exclus nici ca bărbatul ei să-şi fi lovit capul în rama oglinzii, chiar în dimineaţa acelei zile, în timp ce se bărbierea — răspunse el spiritual. Complimente protejatei tale !

Peste noapte se stîrni o ploaie torenţială, acoperind întreg ţinutul cu nori grei şi întunecaţi. Picurii se loveau cu un zgomot uniform de pereţii măruntei celule în care fusese închisă femeia. Era întinsă pe patul de campanie, de sub fereastra cu gratii, cu ochii larg deschişi şi cu mîinile împreunate sub cap, ascultînd răpăitul monoton al ploii. Lampa săracă rămăsese aprinsă peste noapte, conform ordinului dat de căpitan ; şi cînd Karhula aruncă o privire prin vizieră, văzu că arestata zăcea tot nemişcată, cu ochii pierduţi în gol.

IV

— Ar fi timpul să trecem la fapte — spuse Karhula şi deschise uşa cu un aer înfumurat. Temnicerul îi aştepta demult, sorbindu-şi liniştit cafeaua în bucătăria măruntă şi curată a arestului. Ţinea toarta ceştii între degetul mare şi arătător, înghiţind tacticos băutura caldă şi aromitoare. Avea un deget-mare agil, cu vîrful răsucit înapoi, de parcă ar fi fost de cauciuc.

Femeia stătea lîngă el şi îl privea. O copleşise din nou senzaţia stranie că, de ieri şi pînă azi, înfăţişarea lumii s-a schimbat cu desăvîrşire. Niciodată încă simţurile şi creierul nu îi funcţionaseră cu atîta precizie şi agerime ca acum, în agitaţia ultimelor ceasuri. Observa şi înţelegea tot ce se întîmpla în jurul ei, răpăitul ploii şi întrebările căpitanului, repetate cu insistenţă. Se speriase aproape de propria ei luciditate, exagerată. Totul i se părea gol şi despuiat împrejur. Îşi dădea seama cu acuitate că mărturisirile ei nu sînt crezute de căpitan, care nu vrea să le creadă. Îi era astfel cu desăvîrşire indiferent ce răspunde la întrebări şi nu-şi mai dădea nici o osteneală. Repeta în neştire acelaşi lucru, cu o voce ştearsă şi plictisită.

Gîndul că va fi luată şi dusă de aici îi provoca totuşi o oarecare uşurare. Situaţia prezentă nu-i pricinuia decît suferinţă, fără să rezolve nimic. Ştia că va fi transportată la penitenciar şi că are să rămînă acolo pînă cînd cazul va ajunge

în fața tribunalului. Căpitanul îi promisese că-i va găsi un apărător, care o va vizita la închisoare și cu care va putea să stea de vorbă pe îndelete. Propunerea nu-i produsese nici o bucurie ; la început, nici nu voi să audă de avocat. De ce să se mai amestece încă un străin în treburile ei ? Să-i mai scormonească încă unul sufletul, s-o descoasă și s-o sîcîie cu întrebări neroade ? Cele întîmplate nu privesc pe alții. Să fie lăsată în pace ! Cu cît vor încerca s-o descoasă mai mult, cu atît mai puțin va fi în stare ea însăși să-și dea seama de ceea ce e adevărat și de ceea ce nu e adevărat. Nu fac altceva decît să-i sporească nesiguranța — și toate cuvintele lor sînt jignitoare și chinuitoare. Dar pentru procuror protestul acesta al ei va fi încă o probă de vinovăție. Mare păcat apasă pe sufletul celui ce nu îndrăznește să-și ușureze situația nici cu ajutorul mijloacelor îngăduite de lege...

— Ei, ai și sosit ? — spuse curios și aproape prietenește temnicerul, dar ea simți îndată că interesul pe care i-l arăta se datora renumelui său înfricoșător, nicidecum însușirilor sale omenești.

Se bucură că va avea ce să povestească acasă, alor săi, căci, în definitiv, în ziua de azi nu prea ți-e dat să ai a face la tot pasul cu cîte un ucigaș, darămite cu o femeie, care se deosebește prin cultură și origine de răufăcătorii de rînd. În sinea sa, gardianul se bucura de norocul care căzuse pe capul lui. Și pe urmă, nici crima de care era învinuită femeia asta, nu era una obișnuită.

Femeia era neliniștită de un gînd. Se întoarse către Karhula, socotind că nu face nici un rău dacă are să-l întrebe, fiindcă bătrînul polițist se purtase pînă acum prietenește cu ea, ba îi trimisese chiar cafea și ziare vechi, ca să nu-i fie urît. Primise cu recunoștință aceste manifestări de bunătate, cu toate că nu avea răbdare să citească un rînd. Socoti deci că nu face rău dacă îl întreabă.

— Ce e pe la noi... sus, la fermă ? N-ai auzit nimic ? — îngăimă ea cu sfială. Acum mă vor duce și mai departe. Tare-aș vrea să știu dacă se ocupă cineva de vite ? Cine dă nutreț iepei ?

Era îngrijorată numai de casa și de pămîntul ei. Acesta era gîndul ei cel mai mare. Căpitanul nu putu pricepe în ruptul capului. O preocupă gospodăria tocmai acum, cînd se află în pragul detențiunii ? E cu putință una ca asta ? Odată îl rugase să vorbească cu Sillankorva în privința doniței de lapte : fundul i se găurise și trebuia peticit fără întîrziere. Altădată voise să vadă calendarul, ca să știe cînd va făta vaca bătrînă... L-am lăsat pe policioara de lîngă vatră, vai, numai de l-ați găsi !... Apoi, în decembrie e scadența împrumutului luat de la bancă, și care nu trebuie neglijată pentru nimic în lume. Vor vinde cîteva chintale de secară, să nu se pripească însă, ci să aștepte pînă cînd prețurile au să se stabilească. Ar putea să vîndă și din cartofi, sînt destui în ăst an. Nu mai prididea să noteze însărcinările fără număr. Răspundea anevoie la cele mai importante întrebări, dar, în momente ca acestea, îl implora aproape și îi

lega de suflet să nu uite să comunice toate cîte vorbiseră și să ia măsurile de cuviință.

La început, comisarul se miră nespus, fără să înțeleagă nimic din toate acestea. Treptat însă ajunse la convingerea că totul nu e decît prefăcătorie. Femeia asta vicleană și inteligentă vrea cu tot dinadinsul să-l impresioneze, făcîndu-l să creadă că treburile gospodăriei o interesează mai mult decît orice altceva, fiindcă, dacă ar fi vinovată, nu s-ar mai ocupa acum cu astfel de nimicuri. Îi urmări deci comportamentul din acest punct de vedere și băgă de seamă că, într-adevăr, la întrebările cele mai delicate, ea își aducea aminte de cîte ceva care trebuia aranjat la fermă. De pildă, cînd, în dimineața zilei fatale, încercase s-o descoasă.

— Totuși... cum s-a întîmplat? L-ai lovit așa, simplu, cu un lemn în cap? Dar pușca, de unde crezi că a ajuns la fermă? dacă e adevărat că soțul dumitale a putut să și-o procure în taină și că a ascuns-o atît de bine, înseamnă că se temea, probabil, de ceva, nu?

În loc să răspundă, femeia se lăsase furată de gîndurile mărunte ale gospodăriei. Era și asta, fără îndoială, o scăpare vicleană. Karhula însă o înțelegea mult mai bine. Crescuse și el la țară și știa cît de importante pot fi cele mai mărunte detalii pentru un gospodar, mai ales cînd e neliniștit și are destule motive să se aștepte la rău. Se străduia deci să ușureze, pe cît putea, grijile deținutei.

— Nu-ți mai face griji, totul e în ordine la fermă — îi spunea. Poți să lași liniștită grija

casei în seama lui Sillankorva. Cel mai bun lucru ar fi să-i dai o împuternicire scrisă, dacă se va întîmpla cumva să nu te poți întoarce acasă o bucată de vreme. El e dispus să ia asupră-și răspunderea fermei.

De fapt, Sillankorva promisese bătrînului — pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios — o sticlă de rachiu dacă va aranja în așa fel încît să i se încredințeze lui administrarea fermei Metsäkulma, însă nu numai pentru cîteva luni, ci o dată pentru totdeauna. Pusese ochii mai demult pe luncile grase ale vecinului și își bătea capul cum ar putea intra în stăpînirea ambelor moșii. Acum i se oferise un prilej neașteptat. N-avea de gînd nici să prade și nici să despoaie un mort, dar băiatul său cel mai mare dorește să muncească de capul lui și se plînge mereu că nu au destul fînaț. Și, pe urmă, nu dorește să primească totul de pomană, ci e gata să plătească un preț cinstit, în măsura în care beneficiile vor spori de la un an la altul.

— Ai auzit, doamnă Jönson, că bătrînul Hermann s-a prăpădit? — urmă polițistul, pe de o parte ca să întîrzie momentul plecării, pe de alta ca să ușureze, în felul său stîngaci, despărțirea femeii de sat. Credea că atîta poate să-i spună și că pentru treaba asta n-are să-l taie nimeni în bucăți.

Femeia se cutremură. Obrazul îi deveni cenușiu ca plumbul și buzele i se goliră de sînge.

— Cum a murit? — întrebă ea încordată. A suferit mult?

Ochii celor doi oameni scăpărară. Firește, are remușcări. Tremură la gîndul că bătrînul a di-

vulgat totul. Bănuiala lor era alimentată şi de zvonul care circula prin sat că bătrînul Hermann n-ar fi fost chiar un biet pîrlit şi că şi-ar fi lăsat partea cea mai mare a banilor agonisiţi femeii, fără ca ea să-i fi fost măcar rudă apropiată. Cineva îl întîlnise odată la banca din oraş şi văzuse cu ochii cînd i se eliberase livretul de economii. Această donaţie ciudată le dăduse de gîndit paşnicilor ţărani, stîrnind felurite presupuneri.

— Trebuie să-ţi pun cătuşele astea la mîini, doamnă Jönson, altfel dau de bucluc — mormăi gardianul, răsucind încurcat între degete brăţările de oţel. Aşa scrie la regulament. Priveşte cîţi se zgîiesc în jur ca să vadă minunea. Mai tîrziu, cînd vom fi în tren, le vom putea scoate, fireşte... nu e vorba de...

Metalul se încălzise şi se jilăvise în mîinile năduşite ale gardianului. Nu-i fu greu de fel să suporte clipa în care i se ferecară încheieturile : cel puţin nu mai trebuia să-şi bată capul cum să-şi ţină propriile mîini. Abia cînd auzi, la prima mişcare, zornăitul înfiorător al cătuşelor, se dezmetici. Uluită, era cît pe-aci să scoată un ţipăt de groază.

— Dumnezeu să mai înţeleagă — făcu în aceeaşi zi Karhula către o cunoştinţă a lui din satul vecin. Poate că nu e în toate minţile. Are uneori un fel tare ciudat de a privi. Iar trupul şi-l ţine ţeapăn, fie că şade, fie că stă în picioare, de parcă ar fi înghiţit o scîndură.

— Mă prind că o vor interna într-o casă de sănătate, ca s-o ţină sub observaţie. Domnii de

la oraş ştiu ce fac. Dacă vinovata ar fi vreo femeie nevoiaşă, n-ar mai face atîtea fasoane... Dar cine are asemenea casă şi asemenea pămînt ! Am auzit că ar fi femeie cu şcoală. Cum nu s-a sfiit să se încurce cu propriul ei argat ? Eu zic că pentru alea de-alde ea e bun biciul şi securea. Nici o pagubă. Ai să vezi însă că au să se poarte cu dînsa cu mănuşi. De pe acum o răsfaţă, îi dau tîrcoale, ca nu cumva să se supere, mititica ! De fata vecinului meu nu s-au sinchisit atîta... ştii, de aceea care, anul trecut, şi-a înecat copiii pe furtună.

— Nu aici vroiam să ajung — bombăni Karhula indispus şi ar fi dat orice să-şi poată retrage cuvintele rostite. Ei, dar acum e totuna !

— Dar pe asta o ştiai, că şi Aaltonen era un răufăcător, urmărit de lege ? Hoţ sau spărgător, încă nu se ştie precis, în orice caz însă se ascundea de poliţie.

În timp ce cei doi discutau pe îndelete amănuntele cunoscute şi mai puţin cunoscute ale senzaţiei ţinutului, eroina păşea pe sub bolta porţii masive şi imense a penitenciarului. Pe uniforma portarului străluceau nişte nasturi de alamă şi în mîinile lui zornăia o uriaşă verigă, plină de chei. Penitenciarul era în afară de oraş, într-o veche fortăreaţă, pe ţărmul unui lac fermecător. Ploaia spălase mai demult vopseaua roşie de pe turnuri ; ele se înălţau acum coclite de rugină şi pătate de mucegai, în văzduhul plin cu nori cenuşii. În jurul clădirii creştea o iarbă tomnatică şi foşneau trist ultimele frunze ce cădeau de pe ramuri. Partea unde se aflau era

fortăreaţa interioară, căreia îi aparţineau şanţurile şi zidurile groase de cetate, peste care se zidiseră în ultimul timp o mulţime de chilii de piatră, cu ferestre mărunte, acoperite cu gratii. În vecinătatea penitenciarului se afla cazarma. Tocmai sosea de la instrucţie trupa, mărşăluind, murată de ploaie, în cadenţa unui cîntec, cu raniţele grele în spinare, astfel că melodia pe care o cîntau soldaţii n-avea nici avînt, nici voioşie.

De îndată ce pătrunse în coridorul pietruit, femeia fu izbită de mirosul greu al închisorii. Nu i se păru însă nici nou, nici străin. Avu impresia că trăieşte de mult acolo şi ştia clar ce o aşteaptă. Poate că văzuse cîndva, prin somn, dalele de piatră, zidurile cu pete de igrasie şi coridorul slab luminat, pustiu şi apăsător. Auzise prin vis ecoul prelung al paşilor ei, întocmai ca acum, şi tot din vis îi părea cunoscută gardiana asta, care o măsură din ochi, în timp ce o lua în primire, cu priviri grave şi pline de milă.

I se dădu o bluză şi o fustă sură, ciorapi groşi de lînă şi o pereche de ghete grosolane. Nu i se îngădui însă să le îmbrace înainte de a fi condusă la baia în care pluteau aburi deşi şi unde trebui să se spele sub duşul călduţ. Pardoseala era şi aici din lespezi. Paznica rămăsese în încăperea de alături, privind-o prin vizieră cum se spală. Lucrul acesta îi displăcu profund ; de cînd fusese copilă, nu-i plăcea să se dezbrace în faţa altora. Ruşinea o năpădi ca un val fierbinte, încît pînă şi apa i se păru aspră şi duşmănoasă.

— Eşti însărcinată ? — întrebă gardiana, mai curînd curioasă decît compătimitoare. În ce lună eşti ?

Gardiana era o femeie destul de tînără încă, dar pretimpuriu ofilită. Schimbară cîteva cuvinte, fără să-şi spună în fond nimic. Mîine o va examina doctorul şi atunci se va stabili dacă urmează să i se aplice un regim special, avînd în vedere starea în care se află.

Ieşiră iar în coridor. I se păru că nu mai e atît de greu să se deprindă cu mirosul închisorii. De simţit îl mai simţea, dar nu atît de pătrunzător ca la început. Ciudat miros, se gîndi ea, din ce constă oare ? O rochie umedă, din pînză ieftină, şi săpunul cafeniu cu care s-a spălat adineauri. Nu se foloseşte nicăieri, decît în penitenciare. Apoi mirosul dalelor de piatră de pe coridoare... Îşi aminti că mai simţise cîndva acest miros, odinioară, pe vremea cînd se rătăcea pe la fermă vreun vagabond care dormise îmbrăcat pe margini de şanţuri săptămîni la rînd şi ale cărui veşminte se muraseră şi se uscaseră cine ştie de cîte ori. Cînd intrau în bucătăria caldă, după frigul de afară, vagabonzii aceia miroseau la fel.

— Înainte de a intra în celulă, citeşte regulamentul închisorii — îi spuse cealaltă gardiană, care avea obraji dolofani, clipind spre ea cu oarecare înduioşare. Dacă vei avea vreo neplăcere din pricina celeilalte, să-mi spui mie. Nu cred însă să te tulbure în vreun fel, fiindcă e o fată liniştită şi blîndă.

Se uită uimită la gardiană şi vru să spună ceva, dar nu putu scoate nici un cuvînt. Nu-i venea să creadă că o străină, care nu ştie altceva despre ea decît că a omorît un om, îi vorbeşte cu atîta prietenie şi se interesează de soarta ei cu atîta seriozitate.

— Sînt şi cîteva pensionare afurisite la gură — continuă ea, ca să distragă atenţia deţinutei, în timp ce înaintau pe coridorul care răsuna a pustiu. Sîntem silite să le luăm, uneori, de scurt. Dar cine ştie să se poarte cuviincios, n-are de ce să se teamă. Rostul nostru nu este acela de a spori suferinţa altora. Dacă ai să vorbeşti cu doctorul, ţi se va da, sînt sigură, o hrană mai bună. Vom avea grijă să ai de lucru, pentru ca timpul să treacă mai uşor. Cînd ai să te simţi obosită, sau nu vei avea chef de muncit, n-ai decît să te odihneşti, fiindcă munca nu e obligatorie. Deocamdată eşti doar în prevenţie la noi.

Zarul scîrţîi ascuţit şi uşa celulei se deschise brusc. Fereastra se afla sus de tot, aproape de tavan. Prin ea cădea pe podea o lumină tristă şi sleită.

La intrarea lor, o fată cu faţa lată şi părul tăiat scurt se ridică de pe patul de campanie şi salută cu stîngăcie pe gardiană. În afară de patul ei, se mai afla în celulă un altul, acoperit cu o pătură cenuşie. Într-unul din unghere, o poliţă era prinsă de zid, cu o cană de apă şi un exemplar din Noul Testament pe ea. În celălalt ungher se afla o găleată acoperită cu capac. Uşa se trînti la loc şi undeva, sus, lîngă

tavan, se zări o palmă de cer înnorat prin ferestruica zăbrelită.

Fata stătea încă lîngă patul de campanie, cu braţele atîrnate şi gura întredeschisă. Avea trăsături aspre şi energice, ochii negri şi adînci. Bluza sură îi dilata aproape nefiresc silueta. Continua să stea pironită locului, fixînd-o îndelung, fără nici o expresie în priviri.

Dar nici ea nu se mişcă. Nu avea de ce să se grăbească. Cînd îşi aţinti însă ochii albaştri şi reci asupra fetei, aceasta începu să se simtă stingherită şi se apropie, jenată, de raftul fixat în zid. Se mişca stîngaci, legănîndu-se din şolduri şi stăpînită de o vădită tulburare. Se auzi mai întîi un foşnet de hîrtie, apoi se apropie de noua venită şi îi întinse, în palmă, o bucăţică de zahăr.

— Poftim — îi spuse ea şi în ochi i se aprinse o expresie umilă, aproape rugătoare. Femeia luă bucăţica de zahăr şi strînse mîna grasă şi roşie, care i-o oferise. În ochii fetei pîlpîi o scăpărare de viaţă. Se fie măritată sau e fată? se întrebă curioasă femeia. Pare dintr-o familie mai bună. Dar, în acest caz, cum a ajuns aici?

Fiindcă nu era uşor să găsească un răspuns la întrebare, se lăsă greoaie pe marginea patului, cu capul plecat, şi prinse să-şi frece gleznele. Simţea iar în mădulare amorţeala de demult, de parcă trupul acesta nici n-ar fi fost al ei.

— Sînt o hoaţă netrebnică — spuse fata, făcînd un efort ca să vorbească pe un ton impertinent, dar ochii ei erau îndureraţi şi plini de umilinţă.

— Eu mi-am ucis soțul — îi tăie vorba, scurt și aspru, femeia. Se îndreptă de mijloc, cu mîinile însă se încleștă de marginea patului, căutînd parcă un sprijin.

— Ce spui ? L-ai ucis... cu adevărat ? Și căscă niște ochi mari, în care stăruia o mirare sinceră. Se poate întîmpla și așa ceva ? *Avusese* un soț și îl ucisese ? — Eu, drept să spun, n-am avut parte de un soț... — Șovăi o clipă, dacă trebuie să spună tot ce simte, trădîndu-și nevoia de a se destăinui. — Am cunoscut o femeie, care i-a pus bărbatului ei otravă în mîncare. Dar n-a murit, a făcut doar spume la gură. A băut un pahar de rachiu și pe urmă s-a simțit iar bine. Mai tîrziu s-au despărțit...

— Cum te cheamă ? — o întrebă femeia. I se părea că vorbește cu o slujnicuță care vrea să intre la stăpîn. Fata nu mai putea de bucurie. Negăsind nimic mai bun de făcut, începu să-și frece, tulburată, spinarea de zid, rămînînd în picioare.

— Șezi, fetițo, sîntem doar în celula ta !

Fata se așeză pe marginea patului. Proptită cu coatele de genunchi, o privea țintă pe femeie, atentă și curioasă.

— Mă cheamă Stina. Am furat niște rufe întinse la uscat. Erau minunat de frumoase și atîrnau lîngă nasul meu, pe frînghie și... am poftit la ele. Erau din mătase curată și aveau broderie pe piept. Dar cea mai frumoasă era cămașa de noapte.

— Pentru atîta lucru n-ajungi la pușcărie — se minună femeia. Îți dau cel mult cîteva luni, sau nu ?

— Hm, da, numai că eu am fost închisă pînă acum de patru ori — făcu fata pe tonul cel mai firesc din lume. Am furat de mai multe ori, atîta doar că nu m-au prins. Ce pot face ? Cînd dau cu ochii de un lucru frumos, în zadar vreau să mă împotrivesc ispitei, nu-l pot lăsa. Am furat și de la colegele de școală. E adevărat că-mi părea rău de fiecare dată și le înapoiam lucrurile. Odată am furat din buzunarul unui bărbat un portofel. Era beat și dormea buștean pe-o bancă. Tii, ce rochie frumoasă mi-am cumpărat pe banii aceia ! Ba mi-au ajuns și pentru o pălărie roșie... Să fi văzut ce minunată era ! Dar, ia spune, ce fel de om era ? Vorbesc de bărbatul dumitale, pe care l-ai ucis...

Celula prinse să se întunece treptat. Pe peretele negru, cerul deveni o pată mică și albicioasă. Undeva, în oraș, sunau clopotele — și dincolo, după zidul gros, se auzi scîrțîitul unei uși grele de fier. Comutatorul electric pocni scurt și, în lumina ștearsă a becului, celula păru deodată rece și pustie.

Văzînd că femeia nu răspunde, Stina renunță să-i mai pună întrebări. Continuă doar s-o privească îndelung cum își lasă mîinile în poală și cum se uită, țeapănă și mută, la o vedenie îndepărtată. Șezu tăcută în fața ei, pe urmă întinse palma roșie și grasă, mîngîind cu ea genunchii femeii.

— Bine că ai venit aici, la mine. Sînt singură de două zile... și nu-i bine să fii singură. Am și plîns.

V

În timp ce cele două femei stăteau de vorbă în celula pustie. Valkjärvi studia pentru a treia oară relatările amănunțite asupra cazului, apărute într-un cotidian. Era menționat și el. Pînă acum nu-și văzuse numele tipărit decît în anunțurile de cereri de serviciu sau în coloana știrilor universitare, dar cazul acesta, după cum era de așteptat, fusese umflat de-a binelea. Singur titlul ocupa cele două coloane ale primei pagini, după care urmau amănuntele celor întîmplate. Ziarul făcuse rost de undeva și de fotografia ucigașei. Era o poză veche, de mai mulți ani. Căpitanul o cercetă timp îndelungat, izbutind doar cu mare greutate s-o recunoască pe aceea pe care o arestase de curînd, într-o zi de toamnă, în casa cea posomorîtă. Ce moi îi erau altădată trăsăturile și ochii cît sînt de tineri, de mirați ! Oricum, nu spune mare lucru o fotografie tipărită pe hîrtie aspră de ziar. Nici nu face să-ți pierzi vremea studiind-o amănunțit.

Soția inginerului Jönson, Astrid Jönson, argatul Ionni Aaltonen și stăpînul de odinioară al fermei, Hermann Metsäkulma... Numele păreau smulse de faptele cu care se legau, scoase din cadrul lor firesc. În acest fel, toate sînt și mai ireale, aproape că nu-ți vine să crezi că s-au întîmplat aievea.

Un reporter vizitase ferma părăsită. Era și o fotografie cu mlaștina cea neagră și cu groapa

săpată în pătura de mușchi, cu scînduri împrejur. Fotografiase și casa ; ba, abilul reporter nu se mulțumise cu atîta, ci stătuse de vorbă și cu vecinii, spre a-și completa astfel informația.

„Senzațional asasinat la o fermă !" „Drama sentimentală de la Siltakylä" anunțau titlurile, cu litere groase, chiar pe prima pagină, iar dedesubt urma scurta relatare a faptelor : soțul gelos își împușcă argatul, soția își ucide soțul cu lovituri de topor, apoi îi scufundă cadavrul în mlaștină. Acuzata e gata să recunoască... În cadrul reportajului din ziar își văzu propriul chip : „Bruno Valkjärvi, căpitan, și anchetatorul Arne Kangas ne relatează împrejurările în care a fost descoperit asasinatul".

Tonul articolului i se păru deosebit de calm și de obiectiv : „În cursul interogatoriului, soția lui Jönson a negat cu încăpățînare că ar fi premeditat uciderea inginerului în complicitate cu argatul. Mărturisește că, în dimineața zilei fatale, în timp ce Aaltonen plecase la lucru, bărbatul a încercat s-o brutalizeze ; ea a ridicat de jos o bucată de lemn și l-a alungat din casă. Inginerul a înjurat-o cumplit, amenințînd că va plăti scump fapta ei. Cît despre armă, femeia n-a văzut-o niciodată și nici nu bănuiește cum a putut să încapă pe mîinile soțului ei. Această împrejurare — în cazul că se va dovedi adevărată — ar explica rana de pe tîmpla victimei și ar atenua, întrucîtva, situația acuzatei. Asupra acestui punct, căpitanul de poliție refuză să se pronunțe deocamdată. Evident, este cît se poate de regretabil că, atît în ce privește prima crimă, cît și a doua, lipsesc deocamdată

dovezile decisive, deoarece momentul acesta este, fără îndoială, de o importanţă capitală. Astfel stînd lucrurile, trebuie să ne mulţumim pentru moment cu declaraţiile acuzatei. În ceea ce ne priveşte, am dori să adăugăm doar că, prin fapta sa nelegiuită, prin încercarea sa de a ascunde cadavrul şi prin negarea îndărătnică a crimei săvîrşite, pînă în clipa cînd s-a văzut încolţită de căpitan, soţia lui Jönson a pierdut orice simpatie a oamenilor de bună-credinţă. Era cunoscută, în general, ca o fiinţă aspră şi rece, care n-a avut niciodată prieteni. Un mic incident, petrecut înainte cu cîteva luni, a stîrnit o deosebită senzaţie : provocat de stăpîna lui, argatul Aaltonen l-a maltratat violent pe inginerul Jönson, care se afla în vizită la un cunoscut al său din sat. Însuşi cunoscutul, la care inginerul fusese în vizită, a binevoit să ne relateze scena. Între altele, am aflat de la el că inginerul era un agreabil om de lume, care vorbea cu plăcere despre proiectele sale. Intenţiona să creeze la ferma Metsäkulma o grădină de zarzavat în stil mare ; din păcate însă, nu dispunea de capitalul necesar. Luînd în considerare toate acestea, se naşte întrebarea dacă femeia n-a exagerat cu bună ştiinţă boala soţului ei, pentru a găsi astfel o justificare faptului că îl izola cu forţa de munca pămîntului şi de beneficiile recoltelor ? În schimb, argatul a luat, chiar din clipa sosirii sale la fermă, locul stăpînului, în calitate de om de încredere şi de tovarăş de muncă al femeii. Prin purtările lui aspre şi violente, îl teroriza pe inginerul cu sistemul nervos zdruncinat, aşa încît acesta nici nu mai îndrăznea să treacă peste pragul încăperii ce-i fusese destinată. În ultima vreme, el nu lua masa cu ceilalţi, fiind ţinut, în sensul strict al cuvîntului, într-o celulă, închis după gratii.

Soţia lui Jönson a fost transportată la penitenciarul regional, iar intenţia căpitanului Valkjärvi este de a strînge, în timpul cel mai scurt cu putinţă, probele necesare începerii procesului, pregătind cazul în vederea apropiatei deschideri a sesiunii judiciare de toamnă."

Nici nu lăsase încă ziarul din mînă, cînd, fără să mai bată la uşă, doctorul Oras îşi făcu apariţia, aducînd raportul medical asupra autopsiei. În colţul buzelor lui atîrna nelipsita ţigară de foi şi gura i se schimonosi într-un zîmbet nervos, plin de o uşoară autoironie.

— În cîteva zile ai izbutit să devii o adevărată celebritate — încercă el să-l ia peste picior pe comisar. În fiecare dimineaţă, ţara îţi citeşte declaraţiile, cu respiraţia oprită. În curînd, ai să fii luat cu asalt de către ziarişti şi, sînt gata să pariez, au să te întrebe ce obişnuieşti să mănînci la micul dejun, care ţi-e felul preferat de carne şi în ce fel ai rezolvat problema sexuală. Adevărat, amice, *noblesse oblige* ! [1] Dacă însă prizoniera n-are să-ţi fie condamnată la închisoare pe viaţă, te poţi ascunde sub pămînt de ruşine.

— Ia lasă gluma, te rog — se înfurie căpitanul, mă plictisesc veşnicele tale caraghioslîcuri.

---

[1] Echivalent cu : „obrazul subţire cu cheltuială se ţine".

În definitiv, nu eu am scufundat cadavrul acela în mlaştină, iar dacă mi se telefonează de la redacţia ziarului, trebuie să spun şi eu ceva. Publicul are dreptul să fie informat. Mîrîi, fireşte, pentru că nu-ţi vezi nicăieri pomenit numele !

— Hm, da... eşti tînăr încă — şi medicul privi cîtva timp, mîhnit, înaintea lui. Nici nu prea ştii bine despre ce este vorba. Astfel se explică de ce vezi totul atît de simplu şi de evident. Povestea asta... să nu devină mai tîrziu o povară chiar pe grumazul tău, să nu fii silit să regreţi atunci, cu capul îmbătrînit, ceea ce acum, cît eşti tînăr, consideri un rezultat strălucit sau chiar un triumf. Fiindcă am văzut şi minuni deastea. Viaţa e atît de stranie...

— Bine, bine. Pesemne, nu te-ai certat de ajuns cu soţia ta şi ai venit să-ţi verşi prisosul de fiere asupra mea... Te cunosc, dragul meu.

Îi venea uşor să vorbească astfel, fiindcă părea într-adevăr stăpîn pe situaţie. Toată lumea ştie că nu e un călău însetat de sînge, aşa că se află în afara oricărei bănuieli că ar face altceva decît să slujească din răsputeri adevărul — şi cu succes !

Femeia nu primea la penitenciar nici un ziar. Era privită cu multă curiozitate, nu numai pe furiş, ci şi deschis, în faţă, vorbindu-i-se cu amabilitate şi străduindu-se toţi s-o menajeze. În închisori domneşte obiceiul ciudat ca, în măsura în care este cu putinţă, toţi să-şi dea silinţa să uşureze soarta celor greu încercaţi. Doctorul îi prescrise mîncări cu legume şi mult suc de lămîie ; era gata s-o transporte la spitalul penitenciarului, dar ea refuză. Prefera să rămînă în celula ei, împreună cu Stina. Fata n-o supăra de loc, ba izbutise chiar să facă întrucîtva mai prietenoasă celula. Era o mică făptură liniştită, lipsită de judecată. Îi aducea aminte de multe ori de mirosul bun şi cald al vitelor, care o izbea în faţă de cîte ori intra în grajd, după frigul de afară.

Rămăsese însă tot taciturnă şi rigidă. Nu răspundea cuvintelor prieteneşti, nici privirilor binevoitoare. Uneori avea senzaţia că ceva se mişcă în propriul ei trup, că membrele i se moleşesc şi că e cuprinsă de ameţeală. Atunci pălea şi palmele i se încleştau spasmodic, încercînd să-şi învingă valul de slăbiciune care o copleşea.

În pîntecul ei, copilul începea să mişte... copilul, care urma să se nască la primăvară. I se spuse că îl va putea păstra lîngă ea, dacă va fi condamnată. Legea îngăduie oricărei mame acest lucru.

VI

Spre sfîrşitul toamnei, un necunoscut sosi cu autobuzul la Siltakylä. Era îmbrăcat în haine orăşeneşti, cu galoşi lucitori în picioare şi cu revere de catifea la palton. Spuse că doreşte să stea de vorbă cu căpitanul de poliţie. Obrazul

onest şi pîrlit de soare avea o expresie posomorîtă.

— Domnule căpitan, lucrurile stau în aşa fel încît vom fi siliţi, probabil, să depunem o plîngere împotriva doamnei Jönson. N-am putut veni cu toţii la înmormîntarea unchiului Hermann, astfel că ne-am adunat ulterior cei cinci fraţi, spre a prelua moştenirea. Tatăl nostru, fie-i ţărîna uşoară, a fost fratele mai mic al unchiului Hermann. Îl iubeam mult pe bătrîn ; de cîte ori venea la oraş, dormea la noi, în bucătărie. Ne spunea adeseori că n-are să ne uite cînd va veni timpul.

În capul lui Valkjärvi începu să se lămurească un lucru. Fusese vorba, într-adevăr, de o ladă ; muribundul îi legase de suflet, acolo, în cămăruţa fermei lui Sillankorva, să nu uite de moştenire. Atunci însă avea de rezolvat lucruri mai importante, astfel că nu-şi prea bătuse capul cu bîlbîiala bătrînului. Îşi închipuise că e vorba de cine ştie ce sumuliţă neînsemnată : un nevoiaş ca dînsul, întreţinut în virtutea bătrîneţii sale, nu putuse încropi, desigur, avere.

— Ce s-a întîmplat ? Nu cumva s-a pierdut moştenirea şi nu-i mai daţi de urmă ? — întrebă el, oferind o ţigară omului cu priviri plîngătoare, ca să-l încurajeze.

Vizitatorul nu-şi scosese galoşii în anticameră, ceea ce nu-l împiedică să se instaleze confortabil în fotoliu. Ce fel de om era ? Se zărea, de sub paltonul pe jumătate descheiat, lanţul ceasornicului de buzunar, de care atîrna o medalie, un fel de insignă şcolară sau, poate, numai o amintire de la vreun curs de specializare. Mîna mare şi puternică poate să fie aceea a unui tehnician sau mecanic, îşi spuse Valkjärvi. Pare un om de treabă, însă cu desăvîrşire analfabet în chestiunile juridice. Oricum ar fi, se va strădui să-l lămurească, în măsura în care va fi cu putinţă.

— Nu — ridică vizitatorul mîna, în semn de protest ; şi fruntea i se acoperi de sudoare, mai ales că în birou era destul de cald. Nu vreau să spun că s-ar fi pierdut ceva, domnule căpitan. Cînd am deschis lada, fiindcă n-am găsit nicăieri cheia, astfel că a trebuit s-o spargem — ceea ce nu-i o pagubă prea mare, fiindcă era o ladă veche — aşadar, cînd am deschis lada, am găsit acolo livretele de economie, cinci la număr, fiecare de cîte zece mii de mărci. Făcîndu-ne însă socoteala, ne-am dumerit curînd că lucrurile nu prea sînt în regulă şi că trebuie să fi rămas mai mulţi bani. Căpătase doar o sută cincizeci de mii în contul fermei, iar condiţiile de vînzare prevedeau obligaţia din partea noilor proprietari de a-l întreţine pînă la sfîrşitul vieţii. Atîţia bani nu putuse să cheltuiască.

Valkjärvi îl întrebă cu oarecare şovăială :

— Crezi cumva că soţia lui Jönson şi-a însuşit restul ?

Străinul îl privi cu o expresie dojenitoare, înciudat oarecum că e mereu întrerupt şi că nu e ascultat pînă la capăt.

— Nici vorbă, sînt cu totul de altă părere. Bănuiesc un lucru mult mai urît, vă rog.

Vorbea aproape în şoaptă, vîrîndu-şi mai aproape capul :

— E vorba, domnule căpitan, că pe fundul lăzii, sub căptușeala de hîrtie, am dat de urma unui livret de economii pe numele doamnei Jönson. Ce credeți, despre ce sumă e vorba ? Sînt sigur că n-o să ghiciți.

Căpitanul nu era prea curios. Se mulțumi doar să-și aprindă o țigară. Îl amuzau teribil aerele importante și misterul străinului. Ce-o să mai petreacă prietenii lui cînd se va întoarce la oraș. Știe să imite de minune vocea, gesturile oamenilor.

— De cincizeci de mii de mărci, adică exact cît moștenirea noastră laolaltă, a fraților. Acum, fie că veți crede, fie că nu, banca refuză să ne plătească nouă, moștenitorilor legali. Cică ea ar aparține acestei... nemernice... E așa cum vă spun.

— Haide, haide, alege-ți cuvintele, amice — îl mustră căpitanul, posomorîndu-se. Întreci măsura.

— Nu înțeleg — se bîlbîi omul blajin, căscînd ochii mari. Ziarele vuiesc de mîrșăviile ei.

Nu putea să înțeleagă de ce nu i-ar putea spune, în consecință, nemernică.

— Am venit să vă cer sfatul, domnule căpitan, în această chestiune penibilă. Poate ne-ați elibera dumneavoastră o dovadă, pe baza căreia să putem ridica banii de la bancă.

Învîrtea între degete lanțul ceasornicului, fixîndu-l cu o expresie desperată, dar fața lui Valkjärvi nu trăda nici o intenție de a-l încuraja. Parcurse în grabă, în gînd, cunoștințele juridice care puteau avea legătură cu acest caz și i le expuse pe scurt reclamantului :

— Nu înțeleg. Dacă livretul de economii a fost întocmit pe numele soției lui Jönson, banii sînt ai ei. După cîte știu, era înrudită oarecum cu răposatul, nu ?

— Nici vorbă — se grăbi să rectifice moștenitorul. Alfred, el a fost înrudit cu unchiul Hermann, dar mult mai îndepărtat decît am fost noi. Vă închipuiți, cumva, domnule căpitan, că femeia asta va putea să ridice într-adevăr cele cincizeci de mii de mărci ? Una care, după ce și-a înșelat soțul legitim, l-a ucis cu lovituri de topor ? Cine știe ce vrăji i-o fi făcut unchiului Hermann, fiindcă altfel n-ar fi fost în stare să-i lase jumătate din avere, atîta bănet, unei femei cu desăvîrșire străine... Se poate chiar ca, bietul bătrîn, să nu fi fost întreg la minte.

— Cînd a fost întocmit livretul ? — întrebă Valkjärvi cu interes crescînd. Firește, nu era dispus să ia în serios povestea vizitatorului, cine știe însă dacă ea nu conținea și un oarecare sîmbure de adevăr ?

— Vara trecută, cînd a fost cîteva zile la oraș, pentru a consulta un medic — urmă străinul, de astă dată mai liniștit și mai obiectiv. Își cumpănise cuvintele și se simțea că nu se îndoiește nici o clipă de adevărul spuselor sale, chiar dacă legea ar spune altceva. Cele șase livrete au fost întocmite în aceeași zi, iar pe acela al doamnei Jönson a fost adăugată și clauza specială că numai ea, în persoană, va putea să ridice banii.

— Evident, evident. În acest fel, bătrînul a vrut să evite eventualele complicații. În defini-

tiv, trebuia să țină cont și de faptul că livretul... hm... ar putea să încapă pe mîinile inginerului. Adevărat ? În această privință, lucrul mi se pare lămurit. Ceea ce însă mi-ai relatat adineauri — și anume că ați încercat, în secret, să ridicați în numele dumneavoastră banii altuia, nu e un amănunt atît de neînsemnat pe cît pare. Sper însă că ați procedat în necunoștință de cauză și nu împotriva bunului simț. Mai sper, de asemenea, că împărțirea moștenirii s-a făcut în prezența unor martori imparțiali. Altminteri veți putea avea neplăceri și în această privință.

Vizitatorul se supără acum de-a binelea. Transpira în paltonul greu, deoarece căpitanul îl speriase cu adevărat. Părea destul de tînăr pentru slujba pe care o îndeplinea, dar știa să-și apere prestigiul și, de cîte ori ridica tonul, reușea să producă efectul dorit.

— Dacă-mi dați voie, domnule căpitan, am să vă povestesc cum s-au petrecut lucrurile. N-aș vrea, de fapt, să complic situația... Eu m-am împotrivit, spunîndu-i fratelui meu mai mic că, poate, ceea ce facem noi nu e corect, că n-ar trebui să mergem la bancă, dar vedeți, oamenii simpli de felul nostru își închipuie că e mai bine să aranjezi lucrurile în tăcere, decît să dai fuga la autorități, să plătești avocați și să faci procese. În felul acesta nu-i mai dai de capăt, ba te împotmolești și în cheltuieli și alergături. Cînd m-au trimis la bancă, mi-a venit o idee. M-am dus la doctorul care îl consultase pe unchiul Hermann în acea zi. Îi recomandase

niște medicamente pentru respirația lui greoaie. Fără prea multe introduceri, l-am întrebat : Ia spune, domnule doctor, bietul unchi-meu Hermann era în toate mințile astă-vară, cînd a fost pe la dumneata ? A înțeles îndată despre cine e vorba, dar, ca să fie și mai sigur, a deschis la întîmplare un registru. A zîmbit și mi-a răspuns că, încă de pe atunci, bătrînul i s-a părut ciudat, dar cînd i-am cerut să declare lucrul ăsta în scris, m-a refuzat. Deoarece nu i-a examinat starea mintală, nu poate să elibereze un astfel de certificat. Bolnavul i se plînsese de slăbiciuni de inimă și de greutăți de respirație ; îi examinase așadar plămînii, inima și toracele, prescriindu-i medicamentele corespunzătoare. M-a întrebat dacă există cumva în familie această boală ereditară și eu i-am spus că nici Alfred n-a fost tocmai zdravăn. Apoi că și pe fratele mai mic al unchiului Hermann au fost nevoiți să-l interneze în sanatoriu, îndată după război, fiindcă vedea numai inamici peste tot. Începeam să cred că are să-mi elibereze în cele din urmă certificatul. Evita însă rugămintea mea, spunînd ba că n-ar fi posibil, ba că nu e sigur, ba că, în orice caz, numai o examinare temeinică ar putea decide, și mai știu eu ce. Într-un cuvînt, că el nu l-a văzut pe bătrîn decît o singură dată și că, deci, n-are de unde să știe adevărul.

— Are, fără îndoială, dreptate — aprobă Valkjärvi din cap. După cît pot eu să judec oamenii din felul lor de a vorbi și de a se purta,

17 — Femeia și străinul — c. 2808

a fost un țăran vrednic și demn de stimă, care știa ce face. Chestiunea pentru care ai venit nu se poate rezolva, din păcate, în nici un fel, vreau să spun că nu în sensul pe care l-ar dori frații. Cît privește integritatea mintală a bătrînului Hermann, nu mai încape nici o îndoială că a fost întreg la minte.

Străinul se indignă. Strînse pumnii și îi apăsă pe genunchi, de parcă ar fi încercat să dea astfel o mai mare greutate cuvintelor sale. Privi îmbufnat și cu îndărătnicie la tînărul ofițer de poliție, cu o expresie de bănuială pe față.

— E ciudat, totuși, că un asemenea bătrîn vrednic și demn de stima tuturor dă ajutor unei femei care își omoară bărbatul, se scoală de pe patul unde zace bolnav ca să fugă în sat și să răspîndească vești mincinoase. Nu, domnule căpitan, dacă unchiul Hermann ar fi fost întreg la minte, n-ar fi săvîrșit astfel de fapte. Femeia aceea i-a sucit capul cu cine știe ce farmece, asta e sfînt !

Cuvintele străinului făcură o impresie neplăcută asupra lui Valkjärvi. Nu cunoștea încă prea bine oamenii și nu putea să-și închipuie că lăcomia de bani poate să zăpăcească pînă și pe cel vrednic, mai ales cînd e convins că dreptatea e de partea lui.

— Nu cumva îți închipui că, bazat pe acest motiv, vei putea să dai pe cineva în judecată ?

Îl cuprinse o umbră de dezgust față de sine însuși. Își dădu seama că, dacă s-ar ridica o astfel de bănuială, chiar dezmințită mai tîrziu,

n-ar face decît să agraveze situația femeii. Lumea ar fi gata să spună că, firește, n-au fost în stare să dovedească nimic și au pierdut procesul, dar că nu iese fum de unde nu e foc, și altele asemănătoare. La drept vorbind, judeca și el aproape la fel, deși mintea lui de jurist căuta să cerceteze și să observe permanent punctele nevralgice și lacunele acuzării.

— Dacă nu există altă cale, vom fi siliți să ne adresăm justiției — amenință moștenitorul. Ceea ce ni se cuvine este al nostru și, cum vă spuneam, noi sîntem niște oameni simpli, pentru care suma asta e foarte mare și nu găsim că banii agonisiți de bietul nostru unchi, prin muncă cinstită, trebuie să încapă pe mîinile unei ucigașe !

Valkjärvi înțelese că ar fi în zadar să înceapă o nouă discuție. Omul acesta încăpățînat va aduce la îndeplinire, fără îndoială, ceea ce și-a vîrît în cap. Oricît ar fi de neîntemeiat punctul lui de vedere, se va isca un proces complicat, în ciuda oricărei împotriviri. Izbuti să născocească doar o ultimă idee salvatoare :

— Bine. Dacă asta e convingerea dumitale, eu nu pot să-ți schimb hotărîrea. Te sfătuiesc însă să te adresezi unui avocat. Dacă, din punct de vedere juridic, motivarea acțiunii pe care o veți începe n-are să fie ireproșabilă, nu veți ajunge la nici un rezultat. Acuzația pe care i-o aduceți doamnei Jönson trebuie redactată cît se poate de obiectiv. Exagerările nu pot să vă dăuneze decît dumneavoastră. Lucrul cel mai inte-

ligent ar fi, cred, să luaţi legătură cu apărătorul ei. Dacă vrei, îţi pot da adresa lui. El vă poate lămuri dacă doamna Jönson are sau nu cunoştinţă de moştenirea care i-a fost lăsată... S-ar putea să cădeţi la o învoială fără a mai fi nevoie de proces.

Pe măsură ce vorbea, incidentul începea să-l intereseze din ce în ce mai mult. Poate că există, totuşi, un sîmbure de adevăr în toate acestea. Pare stupid, dar totul e cu putinţă. Va trebui să examineze lucrurile cu minuţiozitate. Păcat că e atît de greu să procure dovezile necesare, o dată ce toţi locuiesc la distanţe mari.

Pe şosea, se întîlni cu doctorul Oras.

— Te pomeneşti, dragă, că se va dovedi despre clienta ta că a fost o adevărată Mesalină. Se vorbeşte că ar fi avut de a face şi cu bătrînul Metsäkulma. Pesemne că în acest fel a reuşit să-i stoarcă banii şi să-l constrîngă la complicitate. Nu pretind că tot ceea ce se bîrfeşte pe socoteala ei ar fi adevărat, dar pînă nu fac cercetările cuvenite, nu pot afirma hotărît că n-ar fi cu putinţă. În orice caz, pare să fi avut asupra bătrînului o influenţă nemaipomenită.

Doctorul Oras înlemni.

— Şi toate astea le spune un om treaz şi cu mintea întreagă ! — Nu putu nici să încheie fraza, clătină doar din cap. — Vreţi să goliţi toate lăturile ţinutului pe capul acestei femei ? Ia seama, Valkjärvi, e greu să ţii piept isteriei colective ! Fiindcă tu reprezinţi justiţia omenească, nu ţi-e îngăduit să te laşi tîrît de val.

VII

Mai tîrziu, în cursul zilei, lucrurile continuară să se desfăşoare. În biroul lui, Valkjärvi îşi rodea ţigările, al căror număr se ridicase, pe neobservate, la cincizeci pe zi. Scrisese o sumedenie de scrisori oficiale şi telefonase în dreapta şi în stînga. Rîvna lui intensă îi încordase nervii peste măsură. Îşi spunea că nu oricărui căpitan de poliţie de la ţară i-a fost dat să se ocupe de un caz atît de interesant şi că, o dată ce a fost însărcinat cu dezlegarea lui, nu se va lăsa pînă nu va descoperi şi cele mai mici amănunte.

Peste noapte, îl chinui un coşmar care se repetase de cîteva ori în ultima vreme. Se făcea că şade într-o bancă de şcoală şi că trebuie să scrie o teză la matematică, dar nu izbuteşte să rezolve nici una din probleme. Fusese întotdeauna un elev conştiincios şi ordonat, aşa că visul îi pricinuia un chin nespus. Dimineaţa, cînd se trezi, pijamaua de flanelă de pe el era udă de năduşeală pe spinare şi la gît. Cu toate acestea, cazul asasinatului de la ferma din Siltakylä progresa uimitor.

Ospiciul în care fusese internat inginerul Jönson, cu cîţiva ani în urmă, răspunse la întrebările lui printr-un certificat medical, încărcat de termeni tehnici lungi. Jönson fusese tratat ca un pacient privat şi eliberat după un an. Avusese o comportare plăcută şi făcuse o impresie bună atît asupra medicilor, cît şi asupra personalului

îngrijitor, cu toate că îl surprinseseră în două rînduri bînd alcool pe ascuns. Drept pedepsă, i se luase pe un interval de două săptămîni cheia camerei, ca să nu se mai poată încuia pe dinăuntru. Nu găsiseră însă motive suficiente spre a prelungi tratamentul. Urma apoi un lung şir de expresii latineşti, care indicau deficienţele psihice ale pacientului. Printre rînduri, se putea citi însă că nici una nu era prea gravă. Inginerul Jönson ar fi putut redeveni un element util societăţii dacă i s-ar fi aplicat un tratament corespunzător, pentru care e nevoie, fireşte, de anumite mijloace băneşti. Alcoolismul în sine nu este o boală ; în fond, orice om bea din cînd în cînd, fără ca pentru atîta lucru să fie internat îndată într-o casă de sănătate. Cu toate că n-o spuneau răspicat, medicii înclinau să creadă că numai nepriceperea şi zgîrcenia femeii pricinuiseră decăderea soţului ei.

Cu privire la trecutul inginerului, din perioada cît trăise la Helsinki, i se răspunse că prietenii săi de odinioară se săturaseră demult de el şi îl părăsiseră. Fusese un tînăr vioi şi priceput, dar nedemn de încredere. Nu-şi plătea niciodată datoriile şi nici nu-şi respecta cuvîntul. Mulţi dintre prietenii lui de altădată refuzau să-l mai recunoască. În cele din urmă, tatăl soţiei sale fusese nevoit să aranjeze internarea lui într-o casă de sănătate ; bineînţeles, după ce îi achitase cîteva poliţe false şi îi satisfăcuse încă o dată pe creditori, de altfel pentru ultima oară. După moartea bătrînului, soţii Jönson au cumpărat ferma Metsäkulma, probabil cu banii femeii, fiindcă a fost trecută pe numele ei. Proprietatea soţilor fusese astfel separată şi juridic.

Din toate acestea reieşea că femeia sacrificase totul şi că se străduise din toate puterile să-şi ajute soţul, care frecventa şi casele de toleranţă din cele mai rău-famate cartiere.

Valkjärvi medită îndelung asupra celor ce aflase. De ce oare nu divorţaseră ? Doctorul Oras îi dădu cîteva explicaţii, în felul lui, dar ele nu i se părură suficiente. Era totuşi ceva de neînţeles la mijloc. Cum poţi trăi sub acelaşi acoperiş cu un astfel de om ?

Femeia era o fiinţă taciturnă şi retrasă. Poate că nu avusese niciodată un confident căruia să-i fi destăinuit toate intimităţile. În primii ani de căsnicie, nu pare să fi suferit prea mult, deoarece accepta cu destulă plăcere cîte o distracţie la vreun restaurant. Mai tîrziu şi-a purtat singură povara, fără să caute s-o împartă cu cineva. Inginerul fusese întotdeauna gelos în aşa măsură încît, neputîndu-şi stăpîni pornirile, îi făcea deseori scene penibile în văzul lumii. Toate acestea sînt însă indicii prea îndepărtate spre a merita să te ocupi de ele ! Probabil că, încă de pe atunci, nici purtarea femeii nu era ireproşabilă. La Helsinki lucrul acesta nu e de mirare, fiindcă acolo nu poate nimeni să te descopere. Tonul folosit acolo între bărbaţi şi femei e peste măsură de intim, încît limitele se şterg. În schimb, la ţară, punctele de vedere sînt cu totul altele, mai cu seamă acum, în legătură cu sîngerosul asasinat, amănuntele cele mai infime dobîndesc un înţeles nou.

Cum îi trecuse însă prin minte să se mute aici, departe de orice civilizaţie? Cum s-a putut decide o femeie care nu văzuse poate niciodată pînă atunci o sapă să preia o moşie părăginită şi să încerce, prin propriile sale puteri, izolată de vechea ei ambianţă şi de orice ajutor din afară să înfăptuiască aici ceva?

Se petrecuseră, fără îndoială, lucruri mari între timp. Numai o fatalitate nenorocită a putut s-o determine la acest pas. E aspră şi nemiloasă, desigur. Tocmai de asta e atît de ciudat faptul că n-a divorţat de soţul ei.

Mai poate să existe explicaţia că a rămas alături de el din mîndrie, dintr-un fel de solidaritate umană, întemeiată pe concepţia tradiţională despre căsnicie. Asta însă nu pare o explicaţie verosimilă. E mai uşor de crezut că are o structură psihică patologică şi caută chinul, umilirile, suferinţa. În acest fel se explică şi legătura ei pătimaşă cu argatul necioplit.

Adevărul este că nu numai că şi-a ţinut soţul sub tutelă — ceea ce în situaţia dată ar fi explicabil şi scuzabil — dar că l-a tratat ca pe un cîine. L-a condamnat să trăiască într-o încăpere, sub lacăt, cu ferestrele bătute în piroane. De altfel, nici n-a negat că l-a lovit în cap cu o bucată de lemn, mărturisind fapta ei ca pe ceva cît se poate de firesc.

Valkjärvi se mai gîndea la femei cu un idealism tineresc. Îi plăceau fetele delicate, care vorbesc puţin şi îl privesc pe bărbat ca pe-un apărător şi un ocrotitor al lor. Poate că tocmai de asta se dăduse îndărăt speriat, din prima clipă, în faţa acestei femei hotărîte, dîrze şi trufaşe.

Fără îndoială, o găsise antipatică de la început. Oricum însă, era datoria lui să descopere adevărul asupra celor întîmplate.

Răspunsul primit din Finlanda de răsărit îl surprinse de-a binelea. Reieşea că, după toate probabilităţile, Aaltonen era, în conformitate cu hîrtiile trimise, aceeaşi persoană cu mecanicul Kartonen, care lucrase pe vremuri într-una din coloniile fabricii şi care, după ce se însurase, fusese angajat în fabrică. Cam la un an după căsătorie, dispărînd fără urmă din oraş, soţia lui reclamase cazul la poliţie, dar nu ceruse să fie pus sub urmărire. Căsnicia lor nu pare să fi fost prea armonioasă, fiindcă, după spusele femeii, Aaltonen se făcuse nevăzut ca să scape de plata pensiei alimentare. Aşadar, trăise într-adevăr în ultimul timp sub un nume fals, după ce el însuşi înlocuise primele litere ale numelui său în certificate. Fabrica dorea să aibă o fotografie a cadavrului, ca să-i poată stabili cu precizie identitatea. Valkjärvi trimise una din fotografii şi scrise fostei soţii a lui Kartonen, citînd-o ca martoră la dezbateri. Zi de zi, afacerea se complica mai interesant.

Răspunsul primit îi stîrni în aşa măsură curiozitatea, încît chemă la telefon poliţia acelui oraş industrial din răsăritul Finlandei şi ceru noi lămuriri despre persoana lui Kartonen, alias Aaltonen. Primi informaţia că fusese cunoscut ca un om taciturn şi retras, iar ca muncitor dovedise pricepere şi rîvnă. Nu avusese nici un prieten. Rămăsese de pe urma căsătoriei sale o fetiţă de vreo şapte ani, iar casa pe care o zidise

a devenit proprietatea femeii părăsite. De cînd a rămas singură, are chiriaşi şi trăieşte de pe urma lor.

Valkjärvi citase o mulţime de martori localnici, pentru a putea pune la dispoziţia justiţiei cît mai multe informaţii privitoare la ferma Metsäkulma şi locuitorii ei. Urma să se dovedească doar că existaseră într-adevăr raporturi nelegitime între femeie şi argat şi că inginerul Jönson fusese îndreptăţit să se teamă de un atentat la viaţa lui. Împotriva bătrînului Hermann Metsäkulma nu se prea ivise nici un motiv serios de suspiciune, aşa încît punerea lui sub acuzaţie *post mortem* ar fi fost dificilă. În schimb, rudele avură grijă să-l stigmatizeze într-un fel, prezentîndu-l cel puţin ca pe un debil mintal.

În penitenciarul unde se afla închisă, soţia lui Jönson răspundea şi apărătorului ei mereu aceleaşi lucruri pe care le spusese şi căpitanului de poliţie în cursul cercetărilor preliminare : că n-a premeditat omorul, că a săvîrşit totul într-un moment de groază, pe jumătate inconştientă. Cînd avocatul încerca să o descoasă în continuare, se cufunda în tăcere şi abia răspundea la cîte o întrebare.

Avocatul Ruskeala, pe care căpitanul de poliţie îl vizitase ocazional la oraş, vorbea fără multă tragere de inimă. Regreta într-o oarecare măsură că acceptase apărarea femeii ucigaşe, deoarece nu avea nici o încredere în succesul procesului.

— Cum s-o salvez, o dată ce refuză să mărturisească ? Puţinul pe care l-am aflat l-am

scos dintr-însa cu cleştele — se plînse el. Am implorat-o şi ieri : Pentru numele lui Dumnezeu, doamnă Jönson, spune-mi sincer totul ; trebuie să văd lucrurile clar, fiindcă pînă nu văd totul limpede nu-mi pot da cel puţin seama dacă voi fi în stare să fac ceva pentru dumneata. Îmi spune de fiecare dată că a povestit tot ce avea de povestit şi că nu mai are nimic de adăugat. Dar cu banii bătrînului Hermann ce este ? — am întrebat-o. Despre ei nu ştie nimic. De ce ţi-a lăsat moştenire cele cincizeci de mii de mărci ? A pălit deodată, a înţepenit şi m-a privit — crede-mă — de parcă ar fi vrut să mă lovească. Şi-a muşcat buzele şi a clătinat mut din cap. Poţi să aperi o astfel de fiinţă ? În loc să-mi uşureze sarcina, se încăpăţînează să mi-o îngreuieze. Ce puteam să fac ? Vrînd, nevrînd, am fost silit s-o întreb dacă a avut într-adevăr legături cu Aaltonen ? Ce crezi că mi-a răspuns ? „Nimeni nu mă poate sili să răspund la această întrebare". Dar dacă oamenii bîrfesc şi scornesc felurite poveşti ? „Din partea mea, pot să spună şi să gîndească ce le place." A ştiut că s-a prezentat sub un nume fals şi că are acasă o soţie şi un copil, pe care i-a părăsit ? Da, ştia asta, însă lucrul acesta n-o privea pe ea ; fiecare cu grijile lui... — Dar spune, acolo, în pădure, soţul te-a ameninţat şi pe dumneata cu arma ? Nu-şi aminteşte. În general, nu-şi aminteşte de nimic. În clipa aceea nu s-a gîndit la nimic. Drept să-ţi spun, nu mai ştiu ce să mă fac cu ea. În orice caz, cert e că-i omucidere şi nu asasinat cu premeditare, de asta sînt convins. Cît despre rest...

— Eşti obligat, oricum, să vezi în acest fel lucrurile, o dată ce ţi-ai asumat apărarea ei — remarcă Valkjärvi cu oarecare ironie. Nu există nici un martor care ţi-ar putea infirma convingerea. Ce se aude însă cu bătrînul ? N-a spus nimic despre el ? A fost ceva între ei doi ?

— Sincer să fiu... nici n-am îndrăznit să aduc vorba despre asta. Pur şi simplu, n-am avut curajul. Şi sînt convins că nici dumneata nu l-ai fi avut. Crede-mă, cînd stai faţă în faţă cu ea, cu încăpăţînarea aceea obscură, te cuprinde parcă nu ştiu ce sentiment bizar... Rochia aceea lungă şi cenuşie, de deţinută, şi ochii pe care îi pironeşte, aspru şi rece, asupra ta... Nu, nu e o fiinţă comună, asta-i sigur.

— Şi, cu toate acestea, ar fi bine s-o pregăteşti în vederea întrebării penibile. Îi va veni rîndul, probabil, în faţa judecătorilor. Eu nu mă amestec, însă rudele bătrînului Metsäkulma sînt în stare să răstoarne lumea pentru cele cincizeci de mii de mărci. Aspectul acesta va fi judecat separat, fireşte, dar m-ar mira să nu se aducă în discuţie şi aspectul sexual al afacerii... Ăştia nu se înspăimîntă de o neînsemnată lipsă de tact, fii pe pace. Crezînd că ar putea să cîştige în acest fel...

— Să ştii că asta e o ruşine ! O ticăloşie ! Toate au o limită — izbucni Ruskeala. Nu au absolut nici o probă. Vor, pur şi simplu, să profite de faptul că femeia e lipsită de orice sprijin şi că nu-i poate înfrunta. După părerea mea, adevărul trebuie căutat în direcţia opusă. Femeia asta este cu desăvîrşire... rece. Vreau să spun, în măsura în care mă pricep în astfel de treburi, că e mai degrabă frigidă, decît senzuală.

Avocatul Ruskeala era un om simpatic, cu părul care începea să încărunţească şi cu un pîntece rotund. Îşi însoţea cuvintele cu o clipire de superioritate, dar şi cu oarecare jenă, fiindcă ştia că, în materie de femei, opinia lui nu se întemeiază pe nici o autoritate. Figura tînără a căpitanului de poliţie îl enerva fără îndoială. Prea e tînăr pentru funcţia lui, gîndea el cu mînie, de asta e atît de zelos. Pentru cariera de ofiţer de poliţie e nevoie de oameni cu mult sînge rece şi lucizi. De ce să scormoneşti totul ? În definitiv, are şi acuzatul drept la o viaţă a sa proprie, acest lucru nu i se poate contesta nimănui.

Avocatul se agită nervos în scaun şi se întoarse. Lui Valkjärvi îi venea greu să-şi păstreze expresia serioasă şi vocea obiectivă, în aşa măsură îl amuza pudoarea avocatului. Fu cuprins deodată de pofta de a glumi, ca odinioară, pe vremea cînd era băieţandru.

— Aşadar, dumitale ţi-a făcut impresia asta ? — întrebă el, clipind cu înţeles. Crezi chiar că e frigidă ? Eu, în calitate de burlac, nu mă pot pronunţa în această privinţă, poate fiindcă sînt şi prea tînăr... Am auzit însă că aparenţele înşală adesea.

Ruskeala se grăbi să schimbe subiectul.

— În orice caz e păcat că ziarele au şi început să comenteze cazul. S-ar fi cuvenit să aştepte dezbaterile — adăugă el înciudat. E lim-

pede ca lumina zilei că articolele din presă influenţează opinia publică în dauna clientei mele. E supărător felul în care se exagerează fiecare amănunt. Mai mult chiar, caută să se dea cazului proporţii vaste, să fie transformat într-o problemă socială. Ziariştii mîzgălesc o sumedenie de năzbîtii despre decăderea moravurilor, despre iresponsabilitatea sufletească a unora şi mai ştiu şi eu ce bazaconii. E păcat să judeci fără drept de apel, înainte de limpezirea celor întîmplate. Dacă n-ar exista această campanie, aş fi încercat, poate, să invoc motivul legitimei apărări şi întrucît judecătorul ar fi fost destul de uman...

— Iar procurorul mai sensibil decît cel de faţă, nu-i aşa ? — continuă batjocoritor Valkjärvi. Atunci istoria asta urîtă s-ar putea prezenta în culori atît de favorabile, încît să se modifice total impresia... Ar fi un efort inutil, Ruskeala, crede-mă ! Nici dumneata nu crezi în ceea ce spui. Pe mine nu mă înşală cele ce văd cu ochii. Sau crezi cumva că eu am fost cel care am prezentat eronat cazul şi l-am exagerat fără motiv ?

După ce îşi luă rămas bun de la avocat şi porni către casă, se opri pentru cîteva clipe în parcul îngălbenit de sub cetate. Zidurile uriaşe se înălţau sumbre pe marginea lacului întunecat, acoperit cu un covor de frunze veştede. De sus, turnurile roşii şi cenuşii, tocite de vreme, îl priveau neclintite în severitatea lor.

O imagine îi răsări în minte, o pictură veche şi roasă, care mai atîrnă pesemne şi azi undeva,

într-una din încăperile cetăţii, dincolo de zidurile groase. Originar, pictura înfăţişase chipul lui Isus, dar un strat nou de culoare aşternut peste el, reprezenta acum pe stăpînul castelului, contele cu mîna aprigă şi chip posac, îmbrăcat în armură şi echipament de mare ţinută. Ţinea într-o mînă un bici, iar în cealaltă o mătură, aşa cum se cuvenea unui sever reformator al veacurilor păgîne din trecut. Amintirea portretului de senior stîrni într-însul gînduri ciudate şi supărătoare. Da, e nevoie de bici şi mătură, fără doar şi poate... Biciul şi mătura sînt însăşi legea... dar mai e nevoie de o mînă şi de o voinţă puternică, altfel decît ale lui... Să fie oare adevărat că femeia asta îşi iubeşte într-atît pămîntul şi casa şi s-a obişnuit în aşa măsură cu viaţa la ţară, încît nici nu pare să se fi născut la oraş ? Fiindcă, în acest caz, trebuie să-i fie nespus de greu aici, după zidurile acestea groase şi vechi, în celula ei îngustă. Acolo sus, pe coasta muntelui, cînd ieşea în curte, vedea imensitatea bolţii albastre şi învăluia cu privirea întinderea nemărginită a cîmpiilor şi văilor din jur. Acum vede cel mult o fîşie îngustă de cer, prin ferestruica cu gratii... Pînă şi numai gîndul la ea devine apăsător.

Toamna e întotdeauna dureros de tristă, dar îndeosebi aici, pe aleea dintre platanii ruginiţi, lîngă lacul care scînteie întunecat, stîrneşte în om cele mai sumbre gînduri. Toate sînt zadarnice şi lipsite de sens, bunătatea ca şi răutatea, însăşi viaţa omenească !

Fără voia lui, Valkjärvi se înfioră. De altfel îi era totuna. Cei ce zac în închisoare, n-au ajuns acolo de plăcere... Şi nu-i este îngăduit ca sentimentele să pună stăpînire pe raţiunea omului. În felul acesta nu vom reuşi să izbăvim lumea de rele.

...Şi sesiunea de toamnă a tribunalelor se apropie. Ar fi tocmai timpul să pregătească şi să înainteze judecătorului dosarul !

VIII

Judecătorul Miemonen era un bărbat bătrîior, cu un caracter dîrz, căruia îi plăcea să le spună lucrurilor pe nume. Crescuse şase copii şi, pare-se, destul de bine, fiindcă toţi şase izbutiseră în viaţă. Ce-i drept, se apropiase mult de vîrsta pensionării şi — de cîte ori călătorea undeva şi apuca să mănînce în locuri străine, unde soţia nu-i mai purta de grijă — se întîmpla să-şi mai stropească hainele cu sos. Tinerii magistraţi, care îl însoţeau în drumurile lui oficiale, zîmbeau pe ascuns de ciudăţeniile bătrînului judecător şi colportau pe socoteala lui o mulţime de anecdote.

Multe îl supărau pe lumea asta, dar mai mult decît orice îl necăjea amestecul laicilor în chestiunile juridice şi în treburile justiţiei. De cîte

ori întîlnea în ziare titlurile în caractere groase — „Drama sentimentală de la Siltakylă" — de atîtea ori prindea să mormăie înfuriat. Iată, aşadar, că zelul reporterilor şi goana ziarelor după senzaţii nu făceau decît să deservească interesele acuzatei.

— Papà, pentru Dumnezeu — se indigna mărunta judecătorească, al cărei trup, în ciuda părului cărunt, era mătăsos ca al unei copile — doar nu ai cumva de gînd să salvezi fiara aceea însetată de sînge ?! Vorbeşti de parcă ţi-ar fi milă de ea.

Ştia şi el că afacerea va ajunge în faţa instanţei în cea mai apropiată sesiune şi tremura din tot corpul de cîte ori se gîndea la ea. Fusese vorba ca Miemonen să ceară un concediu şi să fie substituit de cineva, cînd află însă de omorul de la Siltakylă refuză să mai audă de odihnă, ca şi cum ar fi asurzit de cîte ori venea vorba de fostul proiect al odihnei. Nu, acesta era un caz excepţional de grav, un caz pe care nu putea să-l încredinţeze altuia. Atît ar mai lipsi, ca instanţa superioară de apel să aducă vreo obiecţiune sentinţei, ba să ceară eventual chiar o revizuire a întregului proces ! Nu, judecătorul Miemonen nu se putea expune unei astfel de ruşini.

— Vreau s-o salvez... mi-e milă de ea... ce vorbe necugetate ! — bombăni bătrînul judecător. Legea nu se înduioşează, dar nici nu urăşte pe nimeni. Trebuie să examinezi cazul şi abia pe urmă să loveşti, nicidecum invers — adăugă el ironic şi, în acelaşi timp, furios.

18 — Femeia şi străinul — c. 2808

Era fraza lui preferată și se socotea drept o mare reușită dacă vreun tînăr stagiar izbutea să-i imite tonul și gesturile cu care își însoțea spusele.

— Să nu uitați niciodată, tinerii mei prieteni, că judecătorul examinează întîi cazul și abia după aceea judecă. El nu se lasă influențat niciodată de opinia altora, ci numai de ceea ce vede și aude el însuși.

Privea și cazul de la Siltakylä liber, obiectiv, descătușat de orice prejudecată sau părtinire. Cel puțin așa credea, și el își propusese, cu toată încăpățînarea sa bătrînească, să nu se uite nici în dreapta, nici în stînga, ci să cerceteze cazul amănunțit și să-l judece abia pe urmă, cu toată severitatea legii, interpretînd litera ei cu întreaga asprime de care era în stare. Dacă nu, are să se găsească oricînd un mijloc de atenuare... Litera legii nu acoperă întotdeauna spiritul și sensul ei autentic, ba, mai mult, nici legea nu e întotdeauna dreaptă. Există și cazuri cînd judecătorul trebuie să apeleze la toate cunoștințele și la întreaga sa dibăcie spre a putea să pună în valoare spiritul legii.

Spre sfîrșitul toamnei, cînd pămîntul înghețat trosnea sub tălpi, bătrînul judecător Miemonen se plimba ceasuri întregi prin parcul cetății, zăbovind în drum spre casa lui, situată la marginea orașului. Frigul despuiase copacii de ultimele frunze și stinsese pe încetul strălucirea colorată a grădinii. Printre pietrele de pe alei, iarba năpădise în voie, neplivită de nimeni, copiii erau ocupați cu școala, iar cei mari nu se mai angajau la diferite munci pentru cîteva mărci.

De obicei nu se ocupa înainte de termen de cazurile ce urmau să ajungă în fața instanței. De altfel, dosarul crimei de la Siltakylä nefiind încă întocmit, nici nu putuse să-l cerceteze. Cu toate acestea, chiar fără voia lui, era silit să se ocupe de acest caz, deoarece faima lui umpluse tot orașul. Dacă uneori izbutea să-și alunge din gînd imaginea femeii criminale, soția sa avea grijă să i-o amintească iar. Scotea neîncetat exclamații de groază sau clătina desperată din cap și, în astfel de momente, îi dădea de știre că se gîndește la fapta aceea teribilă.

Fără doar și poate că, în forma în care cunoscuse pînă acum cazul acela, era pe drept cuvînt o poveste respingătoare și monstruoasă. Pe de altă parte însă, nu-și putea da seama, deocamdată, în ce măsură articolele de ziar și zvonurile denaturează adevărul.

Mărunta judecătoreasă cu părul cărunt era o femeie cu concepții demodate. de o sensibilitate exagerată. Îi împuia capul cu o sumedenie de bazaconii naive, dar nu-l lăsa niciodată inima s-o facă să tacă. De altfel, la drept vorbind, după o conviețuire atît de îndelungată, se obișnuise într-atîta cu absurditățile amuzante ale soției sale, încît i-ar fi venit greu să se mai lipsească de ele. Oricît de obișnuit să fi fost însă și oricît i-ar fi plăcut neîntrerupta ei flecăreală, nu se lăsa totuși în voia ei. Voința și luciditatea nu-l părăseau nici o clipă. O asculta fără s-o audă. Ridica, din cînd în cînd, ochii de

pe ziarul sau cartea pe care se întîmpla s-o citească şi clătina din cap, cînd cu interes, cînd în semn de protest, după cum accentul din glasul ei era coborît sau ridicat. Nici nu-şi dădea seama ce anume neagă sau aprobă, amuzîndu-l doar vioiciunea şi susceptibilitatea femeii, sufletul ei neschimbat de copilă, pe care şi-l păstrase neatins pînă la o vîrstă destul de înaintată.

Femeia îl admira, la rîndul ei, ca odinioară, pe vremea cînd era fată, minunîndu-se şi apreciind cu ochii larg deschişi admirabilele capacităţi ale soţului ei. Îl asculta, orice ar fi spus, cu atîta atenţie, încît părea că sufletul ei a încremenit în faţa lui, înălţat în vîrful picioarelor. Nici nu încercase măcar să-l facă să creadă că îl înţelege. Ştia că bărbatul său trăieşte într-o lume diferită de a ei, între cărţi şi maldăre de hîrtii, între rafturi ticsite cu dosare, o lume în care ea nu avea nici un drept să pătrundă. Doar uneori, cînd intra în bucătărie cîte o ţărancă bătrînă, care îşi scotocea în traistă caşul rotund sau pulpa de berbec — adusă spre a convinge pe judecător de nedreptatea acuzării soţului sau a vreunui fiu — abia atunci izbutea să se apropie de lumea bărbatului ei. În astfel de împrejurări, i se părea că înţelege totul şi încremenea atentă în faţa uşii, trăgînd cu urechea la cele ce se petrec înăuntru. O roşeaţă fierbinte năvălea în obrajii ei rotunzi şi fanaţi, ochii îi sclipeau şi sufletul ei sensibil era străbătut de un val de compătimire sau de dezgust, după felul celor ce auzea. Mai tîrziu, judecătorul avusese încă straşnic de furcă, neputînd scăpa de argumentele şi explicaţiile femeii. Era în stare să ia îndîrjit apărarea cuiva, fără să-i pese că asta l-ar putea supăra pe soţul ei, iar cînd bătrînul se sătura şi îi răspundea scos din fire, ea se simţea profund jignită, ochii ei mici şi strălucitori ca de pasăre se umpleau de jale, iar mîinile prindeau să frămînte spasmodic o batistă minusculă de păpuşă. Uneori se întîmpla chiar să tropăie din picioare, cum fac de obicei copiii încăpăţînaţi.

Nimic nu era mai străin de firea judecătorului decît femeia independentă, dîrză şi aspră. Pe aceste femei nu le înţelegea şi nici nu vroia să le înţeleagă. Îşi folosise din răsputeri întreaga putere de împotrivire de care era capabil sufletul său blînd şi duios, atunci cînd soţul fiicei lui mai mari îi dăduse acesteia voie să-şi continue studiile, după bacalaureat, şi cînd cea mai mică dintre fete se angajase funcţionară în birourile unui depozit de lemne. Avuseseră loc atunci scene isterice, judecătoreasa plînsese, dăduse din picioare, se agitase şi se lamentase deznădăjduită. Să ajungă ea una ca asta ! Fetele ei... să-şi nege în felul acesta absurd şi de neiertat feminitatea ! Studenţia, slujba nu sînt pentru fete, nu se cuvine aşa ceva !

Judecătoreasa avea un suflet din cale-afară de sensibil. Se îmbolnăvea nu numai la vederea unei grosolănii sau violenţe, dar chiar şi cînd auzea sau citea doar despre ele. Tocmai din această pricină o preocupa pînă la obsesie îngrozitoarea dramă sentimentală şi dorea pătimaş sancţionarea aspră a femeii vinovate.

De asta colinda bătrînul judecător Miemonen, ore în şir, pe aleile îngheţate şi năpădite de bălării ale parcului din preajma cetăţii, îmbrăcat

în pardesiul său lucios și cu bastonul din lemn de brad în mînă. Dimineața era atît de frig, încît respirația îi flutura ca o fîșie albă în jurul buzelor și întreaga fire neînsuflețită aștepta căderea primei zăpezi. Flecăreala femeii, pe care o ascultase cu îngăduință și cu o superioară înțelepciune ani de-a rîndul, i se părea acum mult mai puțin inocentă. De cînd își dăduse seama că mai avea doar cîțiva ani de trăit, începuse să judece, fără să vrea, mai limpede și mai pătrunzător.

Se gîndea la fratele său mai mic, pentru care făcuse, timp îndelungat, sacrificii grele, fără să-l poată salva. Cînd, după un faliment fraudulos, se deschisese acțiune penală împotriva lui, își tăiase vinele cu briciul. Avusese atunci ocazia să vadă cum alcoolul distruge trupul și spiritul unui om, cum îl tîrăște spre decădere și ruină, treaptă cu treaptă, pînă cînd îl transformă dintr-un vrednic om de afaceri într-o căzătură netrebnică. Îndurase toate accesele lui de furie nemotivată și fusese martorul atîtor promisiuni vane, al lipsei de onestitate și de voință ! Acum, toate aceste amintiri nu-i mai pricinuiau nici o amărăciune ; trecuseră doar de atunci atîtea zeci de ani, timp în care se schimbase pînă și înfățișarea lumii. Dar toate cîte le trăise odinioară erau atît de îngrozitoare, încît nu puteau fi date uitării într-o scurtă viață de om. E bine că măcar străinii uitaseră. Pe vremea acea, viața fratelui său aruncase o umbră pe propria sa viață și se găsiseră unii care nu-l priveau nici pe el cu ochi buni. Avusese însă și un cîștig din toate cele întmplate ;

își dăduse seama ce este alcoolul și unde poate să ducă. Mulți propovăduiesc și împart învățături, dar adevărul nu-l cunoaște decît cel ce trăiește în apropierea acestui blestem. Ceea ce e mai trist este că întotdeauna cei care duc povara cea mai grea sînt nevinovații și oamenii de conștiință. Ei sînt, de obicei, victimele.

Din păcate, nici legea nu e infailibilă. În ce grea dilemă se află de multe ori judecătorul care împarte sentințele după litera legii ! Dimineața, cînd somnul îi zbura de pe pleoape, se trezeau adeseori în sufletul lui supărătoare aduceri-aminte. De pildă, pruncuciderea aceea, de acum zece ani... Soția tînără a unui muncitor aflase că soțul intenționează s-o părăsească, că își procurase chiar un pașaport. În desperarea ei, femeia se aruncase în apă, împreună cu copilul în vîrstă de șase luni. Copilul pierise, dar pe femeie o salvaseră cu forța. Mărturisise, pocăită, că premeditase fapta cu mult înainte de a o săvîrși. Conform legii, fapta trebuia socotită omor. Ce poate să facă judecătorul în astfel de cazuri ? O pune, să zicem, sub observație, pe urmă o ține cîtva timp într-o casă de sănătate, sentința însă nu poate fi atenuată de îndată ce s-a dovedit că e în toate mințile. Pînă nici cel mai sever simț de justiție, chiar după lungi decenii de experiență, nu poate să pretindă cu fermitate altceva decît că legea nu este întotdeauna dreaptă. În anumite cazuri, condamnatul poate fi grațiat, fără îndoială, dar numai după ce luni de zile a zăcut în temniță, îndurînd cele mai groaznice chinuri sufletești, ceea ce este în sine o penitență destul de amară...

Umbla pe malul pietruit al lacului, rezemat în baston. Păsările dispăruseră, copacii verzi se făcuseră negri, iar cerul era rece și posomorît. În această toamnă însă, energia lui sufletească sporise și se împrospătase într-un chip ciudat. Simțea că respiră mai ușor decît în timpul verii. Era un om în vîrstă, dar încă voinic. Ajungea să ridice glasul, ca să tremure de el cel mai înrăit dintre bătăuși. Și ridica glasul de multe ori, răstindu-se la cîte un martor sau la acuzatul care se încăpățîna să nege, încît răsunau pereții sălii de ședințe. Pe măsură însă ce îmbătrînea, inima i se înmuia. Își dădea seama că dacă mai strigă o face doar în virtutea unei vechi deprinderi și că niciodată nu se mai înfuria cu adevărat. Dar, o dată cu vîrsta, își descoperise și alte slăbiciuni : începuseră să-i placă peste măsură dulciurile. Ascundea pe rafturi, printre mormanele de dosare, fel de fel de zaharicale, ciocolată și bomboane. La început, toate acestea erau destinate nepoțeilor, cu timpul însă prinsese și el gust, cu toate că se străduia să-și ascundă noua slăbiciune. Se rușina, dar nu se putea stăpîni, ba, mai tîrziu, observase că devine ursuz de cîte ori nu are ceva dulce de ronțăit între dinți. Mai cu seamă în tren îi venea greu să alunge pofta ce-l chinuia.

Mare rușine ! Ar fi timpul să-i pună o dată capăt. Bine, va începe chiar azi și nu se va atinge de nici un fel de zaharicale, hotărî el după ce își isprăvi plimbarea. Întorcîndu-se acasă, izbuti într-adevăr să se abțină. Spre seară însă, o dată cu coborîrea întunericului, voința începu

să-l părăsească și mîncă, în ascuns, o jumătate de borcan de marmeladă, pe urmă o tabletă de ciocolată. Înfulecă pe nerăsuflate, ca un puști lacom, și cînd dădu de fundul borcanului, își frecă satisfăcut palmele bătrîne, plescăind cu poftă.

— Mai domol, draga mea, mai domol.

Cuprinse cu mîinile umerii fragili ai soției sale și încercă s-o liniștească, spunîndu-i fel de fel de fleacuri.

— Liniștea mai presus de toate ! Cu cît privim lucrurile mai calm, cu atît ajungem mai departe — turuia el într-una, în timp ce femeia căsca spre el niște ochi rotunzi și uluiți, țuguindu-și buzele fără să vrea și obrajii ei ofiliți se îmbujorară.

Judecătorul nu mai avu liniște pînă sosi ziua plecării. Trebuia să se scoale dis-de-dimineață — ceea ce era neajunsul cel mai neînsemnat — dar era silit să îmbrace lenjerie de lînă. Și nu putea să sufere veșmintele prea călduroase. Sălile de ședințe erau, de obicei, supraîncălzite ; cum poți să mai fii atent și să gîndești normal cînd ești leoarcă de sudoare ? La început bombăni, apoi prinse să strige, aruncînd departe ciorapii groși, dar femeia nu se lăsă înduplecată. Nu obișnuia să discute în astfel de cazuri, ci, dimpotrivă, tăcea, urmărindu-i gesturile cu un fel de mirare mută în ochi. Privea încremenită înaintea ei, ca o stană, apoi ochii i se împăienjeneau de lacrimi și lacrimile îi curgeau șiroaie de-a lungul obrajilor. Abia atunci se dădea bătut soțul ei !

În autobuzul neîncălzit, care gonea acum pe şoseaua îngheţată, spre judecată, bătrînul era bine ferit de frig. În valiza veche de voiaj, coniacul, pe care fusese nevoit să-l ia cu sine ca medicament împotriva răcelii, gîlgîia vesel, dar, după ce femeia împachetase totul, el găsise prilejul de a mai strecura pe ascuns şi o pungă de bomboane. În felul acesta, avea tot ce-i poftea inima. Nu e de mirare, aşadar, că se simţea pe cît se poate de bine.

IX

Sala primăriei nefiind prea încăpătoare, reşedinţa gărzii civile se transformă, la repezeală, în sală de şedinţe. În sesiunea de toamnă se înghesuiau la judecăţi o mulţime de oameni, deoarece dezbaterile constituiau unul din cele mai mari evenimente ale ţinutului ; mai ales acum, cînd nu se mai judeca vreo infracţiune obişnuită sau vreun proces de întreţinere de copii, încăierări la cîrciumă şi altele la fel, ci cea mai senzaţională afacere penală a ultimelor decenii. Aveau să se strîngă, de data aceasta, de peste şapte hotare, fiecare căutînd ceva urgent de rezolvat, numai spre a-şi putea face drum pînă aici. Telefonul judecătorului suna fără întrerupere. Redacţiile ziarelor se interesau de data procesului, vrînd să trimită neapărat reporteri şi fotografi la faţa locului.

Judecătorul Miemonen îşi îngroşa glasul şi fruntea i se umbrea, ceea ce însemna că nu e dispus să facă nimănui destăinuiri. În sinea sa zîmbea însă cu înţeles şi mormăia şiret :

— Vom vedea !

Fixă intenţionat data dezbaterii cazului femeii Jönson pentru ultima zi a săptămînii, pentru ca toţi cei ce veniseră la oraş încă din primele zile ale ei să se plictisească de lunga aşteptare şi să se întoarcă pe la casele lor. Femeia fusese însă adusă de la penitenciar şi trebui să stea cîteva zile într-o celulă a jandarmeriei, aşteptînd să-i vină rîndul la judecată.

Căpitanul Valkjärvi o întîlni întîmplător chiar în clipa cînd gardianul o conducea spre curtea lui Karhula. Era îmbrăcată în uniforma largă şi cenuşie a penitenciarului şi obrazul îi era de o paloare nefirească. Împrumutase parcă de pe acum lividitatea aceea specifică, ce trădează numaidecît ochiului exersat locul unde şi-a petrecut ultimele luni vreun vagabond sau cerşetor. Pielea feţei era întinsă în pometi ca o mască şi expresia rigidă devenise mai pronunţată. I se schimbase şi silueta, îngreunîndu-se între timp. Cînd coborî din trăsură, urmată de gardian, păşi atît de stîngaci şi neajutorat, încît părea că fiecare mişcare îi cere un efort chinuitor.

Privi mai întîi nepăsătoare curtea, apoi ridică ochii spre cer şi îi pironi multă vreme în gol. Karhula îi spuse, în cele din urmă, că nu trebuie să zăbovească prea mult afară. Pe trepte mai stătu cîtva timp în cumpănă, neputîndu-şi desprinde privirea ochilor ei albaştri şi stinşi de la întinderea posomorîtă a cerului.

Reşedinţa gărzii civile, unde aveau loc dezbaterile, se afla în celălalt capăt al oraşului ; dar cînd se răspîndi zvonul că femeia a fost adusă la judecată, gloata de curioşi părăsi sala de şedinţe şi năvăli grămadă pe şoseaua din faţa jandarmeriei. Pe lîngă garduri se plimbau ţărănci legate cu basmale la cap, iscodind, în grupuri agitate, la dreapta şi la stînga. Bărbaţii se opreau ca să discute, scuipau şi bufneau înfierbîntaţi, în timp ce flăcăii se sprijineau de gard şi nu se clinteau de acolo pînă cînd Karhula nu ieşea, răstindu-se furios la ei că dărîmă gardul. Abia atunci se urneau, cu mare greutate, trecînd de cealaltă parte a şoselei şi aşezîndu-se pe sub brazii din marginea drumului.

Venise şi Sillankorva. Vroia să-i vorbească domnului căpitan, cu toate că era destul de tulburat şi de indispus. Trebuia să-i ceară permisiunea de a schimba cîteva cuvinte cu acuzata, deoarece era timpul să fie cineva însărcinat cu administrarea moşiei Metsäkulma. Oricum, gospodăria trebuia îngrijită, altminteri totul avea să se ducă de rîpă.

De ce nu ? Căpitanul nu avea nimic împotrivă. Îşi aminti îndată că Sillankorva este cel mai apropiat vecin al acuzatei şi e, în acelaşi timp, unul din gospodarii de frunte ai ţinutului. Îi aprobă aşadar o convorbire cu femeia Jönson, cu condiţia să asiste şi Karhula la convorbire şi să nu se pomenească nimic despre crimă, mărginindu-se la chestiunile privind gospodărirea fermei.

Cînd fu introdus în celulă, o găsi pe femeie şezînd pe dunga patului, cu mîinile lăsate în

poală. Avusese, fără îndoială, anumite gînduri ascunse şi urmărea scopuri nemărturisite prin venirea sa aici, dar, în clipa cînd zări obrazul femeii, le uită pe toate. Deveni serios şi prinse să-şi frămînte tulburat pălăria în mîini, neştiind cum să înceapă.

— Păi... hm... ca să zic aşa... la fermă toate sînt în ordine... Ai aflat că ţi-am dus vitele alături, la noi ? Am vîndut cei doi porci, că nu mai era loc pentru ei, şi am plătit rata la impozit. Vacile sînt grase, dar cea bătrînă e stearpă, iar iapa-i nărăvaşă rău. Zilele trecute l-a muşcat pe argat, nădăjduiesc însă să se potolească cu vremea. Găinile n-au vrut să se ouă, la-nceput...

Îşi aduse aminte brusc de un amănunt pe care nu avusese de gînd să-l povestească ; acum însă, fără să ştie de ce, i se păru din cale-afară de important, încît socoti că trebuie să aducă vorba de el, chiar dacă n-are să le mai rămînă timp pentru chestiunile importante.

— Da... fiindcă veni vorba de găini... am vrut să le aşezăm la un loc cu ale noastre, în acelaşi coteţ, însă era între ele una slabă, negricioasă şi stropită... nu ştiu dac-o mai ţii minte... Pe asta n-o prea puteau suferi găinile noastre.

— Ştiu, e Pestriţa — făcu repede femeia şi trupul păru că i se dezmorţeşte pentru o clipă. Îl privi atentă, cu ochii îngînduraţi, pe vizitator.

— Ia te uită, aţi dat nume pînă şi găinilor ! — se minună gospodarul. E drept că unde sînt puţine la număr, se mai poate. Dar altceva vroiam să-ţi spun... că ale noastre s-au purtat tare ciudat. De cum au văzut-o, au prins s-o ciupească

şi s-o scarmene, făcînd o hărmălaie în coteţ de-ţi împuiau capul dacă te nimereai prin apropiere. Mă crezi că au ciupit-o pînă la sînge? I-au smuls toate penele, pe urmă s-au năpustit asupra ei şi găinile dumitale. În cele din urmă, nevastă-mea a dăruit-o Matildei. Dar nici acolo n-a stat mai mult de-o zi. Cică ar fi răscolit toată curtea de păsări şi că ar fi tăbărît asupra ei toate găinile, ciupind-o şi zgîriind-o ca turbate pe Pestriţa, încît de furioase ce erau nici a oua nu mai vroiau. Ai mai auzit una ca asta? Ce era de făcut? Am tăiat găina şi, de atunci, avem iar pace. Ciudată întîmplare, nu găseşti?

— Păcat de ea, fiindcă era bună de ouă — rosti femeia, fără urmă de mustrare în glas. Părea doar îngîndurată şi furată de amintirile de acasă.

— Ce-mi pasă de ouă — i-o reteză scurt Sillankorva, care se întreba, fără să vrea, de ce naiba a adus vorba tocmai acum despre amănuntul acesta, o dată ce curtea de păsări cade în sarcina slujnicelor şi nu se sinchisea niciodată de găini.

Femeia îşi încleştă cu putere degetele în pumni şi îl privi ţintă în ochi pe vizitator. Tii, ce stranie privire are! Parcă te-ar străpunge, nu alta... Auzise de multe ori că nu e în toate minţile şi gîndul acesta încolţi acum din nou în mintea lui. Şi, pe deasupra, îşi mai boteza găinile ca pe nişte fiinţe...

— Mulţumesc, Sillankorva, eşti un om de treabă — îi spuse încet. Ai făcut foarte bine că ai dus vitele la dumneata. M-am gîndit mereu la ele şi-mi băteam capul ce s-o alege de vite cît voi sta eu închisă.

Sillankorva fu izbit de cuvîntul „închisă" şi se cutremură, ca străbătut de o descărcătură electrică. Urît cuvînt! Stîrneşte în mintea omului toate grozăviile la care n-ar vrea să se gîndească.

Femeia se obişnuise însă cu vorba asta şi nu-i mai răsuna atît de neplăcut la ureche.

— Casa, fireşte, e pustie — adăugă repede fermierul. Aici, din păcate, nu pot face mare lucru. Am pus însă un lacăt mare pe uşă şi-am bătut ferestrele în scînduri. Mă gîndeam că, poate, la primăvară s-ar putea muta acolo băiatul meu şi atunci voi avea grijă să facă toate cîte sînt de făcut. Întrebarea este numai dacă ne vom putea înţelege, noi doi, asupra amănuntelor.

Femeia se înfioră. În lumina slabă, obrajii ei păreau acum şi mai scofîlciţi.

— Ai bătut scînduri la ferestre — repetă ea distrată, cu privirea dusă departe. I se părea că vede un tablou sfîşietor de trist şi dezolant. O casă veche, părăsită, pe coasta copleşită de toamnă, odăi goale şi reci, cu ferestrele bătute în scînduri! Şi, brusc, imaginea se prefăcu într-o realitate aproape palpabilă. Nu se mai putea amăgi că totul nu e decît un coşmar.

E adevărat, aşadar, că n-are să revadă niciodată pe bărbatul zvelt, puţin aplecat, ducînd pe umeri hamurile sau străbătînd curtea însorită, în mînă cu toporul scînteind? Niciodată? Ce bine era să stea la fereastra bucătăriei, cu braţele încrucişate, şi să privească de acolo în tă-

cere, cu inima plină de recunoştinţă şi de sentimentul unei bucurii sărbătoreşti, pămîntul binecuvîntat şi milostiv.

— Cum ţi se pare planul meu, doamnă Jönson? Crezi că fiul meu ar putea să se mute, la primăvară... — sparse Sillankorva tăcerea, care devenise apăsătoare. Fruntea i se umezise de năduşeală şi degetele frămîntau fără întrerupere borurile pălăriei. Să fie oare adevărat că vrăjitoarea asta citeşte gîndurile tuturor? La naiba! Averea ei încape, oricum, pe mîini bune, ar putea să ajungă mult mai rău...

— Sigur, sigur, are să fie bine aşa — încuviinţă femeia, pe un ton de parcă i s-ar fi răsucit un cuţit în inimă. Ţi-am spus, Sillankorva, că eşti un om de treabă. Într-o bună zi, ai să fii răsplătit cum se cuvine, pentru tot ce faci.

Omul începu să tremure din toate încheieturile. Sufletul lui de ţăran hrăpăreţ şi viclean se înduioşă deodată şi se înmuie, ca prin farmec.

— Să nu spui asta... eu nu sînt de treabă — se bîlbîi el, cu privirile pironite în pămînt şi neîndrăznind, pentru nimic în lume, s-o privească în faţă. Vezi că... în fînaţele dumitale iarba e mai grasă... fac şi eu un lucru folositor, dacă-şi află băiatul meu un loc mai larg... Îţi voi da însă socoteală, cu sfinţenie, de fiecare ban, îţi spun pe cinstea mea... dacă... hm... te întorci acasă. Dinspre partea asta, să fii liniştită!

Femeia nu răspunse. Ochii i se făcuseră înspăimîntător de mari, încît parcă luminau celula întunecoasă. Şedea nemişcată, privind grumazul vînjos al bărbatului. Părul lui începuse să încărunţească şi se îndesa cenuşiu la ceafă, deasupra gulerului hainei de postav gros.

Deodată Sillankorva înălţă capul, o privi în faţă pe femeie şi îi mîngîie uşor braţul. Era rece braţul acela, ca de mort.

— Eşti încă tînără — zise el, cu un uşor tremur în glas. După ce se va împlini timpul, ai să te întorci acasă şi poţi să începi o viaţă nouă. Cine ştie, poate ai s-aduci un nou stăpîn la fermă... Femeile spuneau că vei avea un copil.

Cînd ieşi, nu prea ştia dacă trebuie să se bucure sau să-i pară rău că se purtase atît de ciudat şi îndrugase atîtea nimicuri. Dar, Dumnezeu ştie, fereastra era atît de sus şi în mîinile lui Karhula atîrna o legătură grea de chei. Pe urmă, rochia aceea cenuşie şi largă de puşcăriaşă fusese tare stranie şi îi înmuiase inima. De fapt, nu regreta nimic din ceea ce făcuse, ba se simţea acum cu sufletul oarecum mai uşurat. Oricît de păcătoasă ar fi femeia asta, e semena lui, vecina lui de moşie. Omul e dator să-l consoleze pe cel ce se află în nenorocire. De altfel, nici n-a fost încă osîndită. Cine ştie, s-ar putea să nu fie chiar aşa cum se zvoneşte. Judecătorul Miemonen e vestit prin severitatea lui, poate că el are să-i dea o pedeapsă cumplită, dar tribunalul suprem are să i-o uşureze, poate...

Cînd ieşi pe poarta grădinii, tăcut, cu capul plecat, şi porni cu paşi grei spre casa cumătrului său, unde fusese găzduit peste noapte, adunătura de gură-cască de pe şosea îl petrecu îndelung cu privirea. Prinsese să şoptească toţi

în spatele lui, vîrîndu-şi capetele unul într-altul, dar Sillankorva nu se mai mîndrea acum cu această curiozitate a oamenilor, cu toate că, în sinea sa, nu regreta cîtuşi de puţin că toţi se minunează şi se ocupă de persoana lui.

Cerul era cenuşiu ca plumbul şi drumul îngheţat. O căldură plăcută îi cotropi inima la gîndul că, abia la doi kilometri de aici, colea, dincolo de pod, e căsuţa lui frumoasă, pămîntul lui, moşioara lui. Şi un flăcău vrednic, care nici nu bea, nici nu joacă cărţi, nici nu caută tovărăşia tinerilor netrebnici.

Îi ieşi în cale un cunoscut, pe care nu-l putu evita. Vrînd-nevrînd, răspunse la salutul lui şi, după primele cuvinte, urmă în chip firesc întrebarea :

— Ce-ai mai auzit ? Ce e cu femeia aceea ? — şi omul făcu un semn din cap spre casa lui Karhula, deşi Sillankorva ar fi ghicit şi fără asta despre care femeie e vorba.

— Eu cred că a avut parte de prea multe — răspunse el cu gravitate. N-aş vrea să spun despre ea nici bine, nici rău, doar că a avut multe de îndurat, asta e sigur. Ajunge să-i vezi ochii...

Omul vru să-l contrazică, dar atenţia lui se îndreptă în altă direcţie. O femeie destul de tînără, purtînd îmbrăcăminte orăşănească, venea pe drum, însoţită de o negustoreasă. Arunca priviri curioase în jurul ei şi punea neîncetat întrebări însoţitoarei sale, care părea încîntată de faptul că apariţia lor stîrneşte atîta vîlvă, privind cu un aer de superioritate peste capetele mulţimii de curioşi. Străina era mică de statură şi durdulie. Toţi întorceau capul după ea.

De pe buzele lui Sillankorva scăpă întrebarea :

— Dar asta cine naiba o mai fi ?

Se uită, fără să vrea, după dînsa, fiindcă era, ce-i drept, o femeie bine făcută. Avea mişcările vioaie şi plăcute, iar ochii îi surîdeau fără încetare.

Omul cu care stătea tocmai de vorbă ştia, din întîmplare, cine e necunoscuta, deoarece o văzuse dimineaţa în faţa sălii de şedinţe, unde examina tabelul, afişat pe uşă, cu procesele ce urmau a fi judecate în ziua aceea.

— Fac prinsoare că n-ai să ghiceşti. E nevasta argatului Aaltonen. Se zvoneşte că ar fi fost mecanic într-o fabrică, aşadar nu era chiar lipsit de căpătîi, cum credeam noi. Dar a şters-o de-acasă, părăsindu-şi nevasta fără a-şi lua măcar rămas-bun. Are să iasă la iveală acum, la proces, ce isprăvi a mai săvîrşit dumnealui...

Cerul era plumburiu şi drumul îngheţat.

X

Sala spaţioasă era arhiplină şi, cu toate că afară sufla un vînt rece, o mulţime de oameni stăteau în anticameră şi la intrare. Judecătorul Miemonen făcu ordine în cîteva minute. Interzise fotografierea şi evacuă din sală mare parte din curioşi, ameninţîndu-i violent pe cei rămaşi că, dacă vor murmura sau nu vor păstra liniş-

tea cea mai desăvîrşită va evacua complet sala. Se făcu deodată o tăcere înfricoşată, deoarece toţi ştiau că judecătorul are obiceiul de a se ţine de cuvînt. În timp ce se citea actul de acuzare, publicul şedea înţepenit în scaune, într-o muţenie desăvîrşită, încît puteai să auzi pînă şi zumzetul unei muşte. Se luă jurămîntul martorilor, apoi acuzata fu introdusă în sală.

În ajun, judecătorul Miemonen mai parcursese o dată rapoartele poliţiei. Căpitanul redactase destul de obiectiv şi concis acuzarea, dar se citea printre rînduri că judecă aspru încăpăţînarea acuzatei de a nega premeditarea faptei, muţenia ei, ca şi mărturisirile ce urmaseră, răstălmăcindu-le defavorabil. În calitatea sa de procuror, ceru condamnarea femeii pentru delictul de adulter şi crimă, considerînd o circumstanţă agravantă încercarea ei de a-şi ascunde fapta şi de a induce astfel în eroare autorităţile. Îşi rezervă însă dreptul de a-şi completa rechizitoriul după audierea martorilor.

Judecătorul Miemonen nu părea de loc surprins. În cursul carierii sale de mai multe decenii, se obişnuise cu exagerările actelor de acuzare.

În fond, toate acestea sînt atributele fireşti şi inerente ale oricărui proces, pentru a căror combatere şi rectificare intervine avocatul apărării. Din raportul poliţiei însă, cele întîmplate apăreau într-o lumină atît de gravă, încît puteau să provoace migrenă oricărui judecător. Ceea ce sporea şi mai mult gravitatea situaţiei era acţiunea în scris a unui avocat din Helsinki, sosită între timp, conform căreia, în cursul verii trecute, profitînd de boala şi de senilitatea lui Hermann Metsäkulma, soţia lui Jönson l-ar fi înduplecat pe bătrîn să transcrie pe numele ei jumătate din averea lui, aflată în depozit la o bancă. Moştenitorii protestează împotriva acestui lucru şi, deoarece este evident că soţia lui Jönson, acuzată de crimă, a dobîndit aceşti bani prin mijloace ilegale — cu alte cuvinte prin şantaj — îi contestă dreptul de a intra în posesiunea aşa-zisei moşteniri. După moartea bătrînului Metsäkulma, cu prilejul preluării lucrurilor rămase de pe urma lui, livretul de economii pe numele femeii fusese găsit pe fundul lăzii, sub căptuşeala de hîrtie, învelit separat de celelalte.

Judecătorul se obişnuise şi cu ţăranul capabil să alerge chiar pînă la Pilat din Pont atunci cînd e vorba de bani, şi cu ţăranul care nu se supune sentinţei, dacă aceasta este de condamnare. Judecase pînă acum destule cazuri de succesiune, ştia ce comoară nepreţuită e banul pentru oamenii de la ţară şi îşi dădea seama că reclamaţia în sine nu spune prea mult, că s-ar putea să fie lipsită de orice temei. În cazul de faţă însă, ea nu mai putea fi considerată lipsită de importanţă, deoarece arunca o umbră grea asupra caracterului acuzatei.

O privi cu atenţie cînd apăru prin uşa laterală, urmată de gardian, şi se apropie încet de masa judecăţii. Nu învrednici nici măcar cu o privire feţele curioase îndreptate toate către ea. Păşea calmă, înfruntînd căutătura scrutătoare a judecătorului şi examinînd cu atenţie obrazul

bătrîn, brăzdat de riduri mărunte, ochii inteligenţi, cu lucirea lor rece sub arcadele stufoase ale sprîncenelor. Nu tremura de loc, cu toate că mulţimea strînsă în sala de şedinţe o tulbura şi îi era lehamite la vederea unei atît de goale manifestări a setei cumplite de senzaţional.

Dezbaterea începu conform uzului juridic. Judecătorul Miemonen nu-şi mai putu însă dezlipi ochii de pe faţa acuzatei şi, pe încetul, un sentiment straniu puse stăpînire pe toată fiinţa lui. I se păru că nu trăieşte clipele acestea pentru prima oară şi că mai văzuse undeva chipul acestei femei.

— Ţi se aduce o acuzaţie gravă — începu el rar, apăsînd pe fiecare cuvînt. Te rog să ne spui tot ce ştii despre cele întîmplate.

Femeia — înaltă, îmbrăcată în uniforma de deţinută — îşi încrucişă mîinile pe piept şi întoarse capul. Avocatul Ruskeala era acolo, gras, blînd şi binevoitor, oarecum jenat. Făcu un semn de încurajare clientei sale, dar ea păru că nu-l bagă în seamă. Timp de cîteva minute, judecătorul aşteptă liniştit, apoi se adresă gardianului, cerîndu-i să aducă un scaun pentru acuzată. Mulţi dintre cei aflaţi în sală tresăriră la auzul acestei dispoziţii şi ar fi vrut să şoptească între ei, dar privirea aspră a judecătorului le înecă şoapta în gîtlej.

Femeia se aşeză, cu bustul uşor aplecat înainte, şi se uită la judecător cu ochi întrebători.

— Povesteşte-ne cum s-a întîmplat — se auzi iar somaţia judecătorului. Pe noi nu ne interesează decît adevărul. Vrem să-l aflăm întreg.

Pe faţa torturată şi lividă se ivi un zîmbet tremurător şi stingher. Acuzata îşi încleştă mîinile şi începu să vorbească întretăiat :

— În ziua aceea, după gustarea de dimineaţă, bătrînul Hermann s-a dus să se culce, fiindcă era mai demult bolnav, iar Aaltonen a pornit la pădure, ca să taie lemne. Luase cu el toporul. Am rămas singură în casă. Bărbatu-meu a ieşit din camera lui şi a încercat să se atingă de mine. În iritarea mea, l-am izbit cu o bucată de lemn, ca să mă lase în pace. A ieşit din casă, iar eu mi-am văzut mai departe de spălatul vaselor. Deodată am auzit o împuşcătură, care venea dinspre pădure, dar atît de aproape, încît am alergat speriată în curte. În clipa aceea, a răsunat şi a doua împuşcătură şi mi s-a părut că aud un geamăt sugrumat, care venea din acelaşi loc. L-a auzit şi bătrînul Hermann, fiindcă m-am pomenit cu el lîngă mine. Nu ştiu cînd a ieşit din cămăruţa lui. Am rupt-o la fugă, urmată de bătrîn... Pe cărare, l-am întîlnit pe bărbatul meu, dar nu m-am sinchisit prea mult de el, deoarece văzusem că Aaltonen zace pe pămînt, lîngă grămada de lemne, şi că e plin de sînge pe cămaşă. Pe obraz avea o rană îngrozitoare... Din pricina ei nu putuse să strige... Credeam că mai trăieşte ; m-am apropiat repede şi am început să-l pipăi, dar bărbatu-meu s-a întors între timp şi s-a apropiat de el, ba s-a şi aplecat ca să-l vadă de aproape. Toporul zăcea lîngă mine, l-am apucat şi am izbit, fără să mă uit unde dau... Cînd bătrînul Hermann a ajuns sus, bărbatu-meu zăcea şi el pe jos. L-am rugat să rămînă acolo pînă înham calul la căruţă. N-a

scos nici un cuvînt, ci m-a urmărit doar cu ochii în timp ce urcam mortul în căruţă, apoi m-a urmat pînă la mlaştină. Am tăiat o gaură în muşchi şi am scufundat cadavrul acolo, în timp ce el stătea alături şi mă privea fără să clipească. El a deshămat apoi calul, iar eu am intrat în casă, am spart un sertar ca să pară că, după omor, bărbatu-meu a fugit cu banii... L-am rugat pe Hermann să spună şi el acelaşi lucru jos, în sat, şi el a pornit îndată... Eu m-am întors în pădure, la Aaltonen, care murise... Am rămas lîngă el, fără să mă mai mişc... Aşa m-a găsit domnul căpitan.

Tăcu şi privi rugătoare spre judecător. Palmele i se jilăviseră în încleştare şi îşi simţea plămînii obosiţi. Judecătorul o lăsă să se odihnească o clipă.

— Crezi că bărbatul dumitale a vrut să se răzbune astfel pentru violenţa pe care o suferise ? Să-l fi împuşcat pentru acest motiv pe Aaltonen ?

Femeia dădu afirmativ din cap, fără să scoată un singur cuvînt. Judecătorul continuă însă, pe un ton obiectiv :

— Eşti acuzată de adulter. Ce ai de spus în această privinţă ?

Avocatul Ruskeala sări în picioare şi declară că, în această chestiune, clienta lui nu e dispusă să facă nici o mărturisire, astfel că sarcina probei este misiunea acuzării. Judecătorul nu păru prea încîntat de intervenţia avocatului, astfel că mormăi ceva printre dinţi. Întrebarea următoare căzu mult mai aspru şi mai sec :

— Ai avut o influenţă atît de mare asupra numitului Hermann Metsäkulma, încît acesta a fost dispus să ajute la tăinuirea faptei comise, devenind astfel părtaş al ei ?

De data aceasta, femeia ridică glasul :

— Cred că i-a fost doar milă de mine. El ştia mai bine decît oricine cît am suferit din pricina bărbatului meu, astfel că mi-a înţeles fapta, chiar dacă n-a putut s-o încuviinţeze.

Judecătorul înălţă privirea cu interes :

— Regreţi fapta pe care ai săvîrşit-o, inculpată Jönson ?

Acuzata îşi plecă fruntea şi îşi privi mîinile lăsate în poală.

— Nu ştiu sigur — răspunse ea, cu glasul stins.

Judecătorul înălţă din umeri şi făcu un semn către căpitanul Valkjärvi :

— Să auzim întrebările pe care le are de pus acuzarea.

Începu de astă dată plictisitoarea procedură penală, şirul fără sfîrşit al întrebărilor. Judecătorul urmărea atent ca tonul procurorului să nu fie exagerat de agresiv şi, în măsura posibilităţilor, dicta el însuşi răspunsurile acuzatei.

— Aşadar, în timp ce soţul dumitale se apleca asupra cadavrului, fără să bănuiască nimic, dumneata l-ai lovit în cap.

— Credeam că Aaltonen mai trăieşte. Bărbatul meu îi zdrobise obrazul, izbindu-l cu călcîiul ghetei, ca să nu poată să strige... Mă temeam să nu-i mai facă vreun rău.

— Arma era încă la el ?

Acuzata nu-şi amintea de acest amănunt, dar, după toate probabilităţile, o mai avea în mînă, fiindcă, mai tîrziu, puşca a fost găsită chiar lîngă cadavrul lui.

— În clipa cînd ai auzit împuşcătura, ai bănuit îndată că s-a petrecut un lucru grav ? La ce anume te-ai gîndit în prima clipă ?

Se speriase doar, astfel că nici n-a fost în stare să se gîndească la un lucru anumit.

— N-aţi vorbit niciodată înainte... împreună cu Aaltonen, să-l suprimaţi pe inginer ?

Nu, n-au vorbit niciodată de aşa ceva. Totuşi, astă-vară, cînd bărbatul i-a sfîşiat de pe ea unica rochie bună pe care o mai avea, s-a întîmplat ca Aaltonen să se înfurie şi să ameninţe că îl va nimici, dar ea i-a interzis cu asprime să aibă astfel de gînduri. De atunci n-a mai pomenit niciodată nimic în legătură cu bărbatul ei.

— Continui să negi că ai întreţinut legături nepermise cu Aaltonen ?

Judecătorul nu mai repetă întrebarea, mulţumindu-se să noteze doar că acuzata n-a negat nimic pînă acum, ci a refuzat să facă orice declaraţie în această privinţă. Căpitanul anunţă însă că, întemeiat pe depoziţia martorilor citaţi în proces, va putea să dovedească adulterul.

— De ce ai înşfăcat securea, cînd aveai la îndemînă o bucată de lemn ? Procedeul acesta îţi era, oricum, mai familiar... din cîte am putut constata pînă acum.

Judecătorul îl apostrofă domol pe căpitan :

— Aş dori ca acuzarea să-şi formuleze întrebările într-un mod mai potrivit.

Femeia nu se prea sinchisea de forme. Răspunse deci calmă că toporul se afla chiar lîngă ea şi că îl ridicase fără să se gîndească la ceea ce face.

— Erai hotărîtă să-ţi ucizi bărbatul cînd ai văzut că îl împuşcase pe Aaltonen ?

Nu era hotărîtă la nimic, dar cînd bărbatul ei s-a aplecat asupra rănitului, şi-a închipuit că vrea să-l mai lovească o dată. L-a izbit atunci orbeşte, fără să se gîndească în clipele acelea la nimic.

— Îţi era teamă, aşadar, şi pentru propria dumitale viaţă, nu ? — făcu ironic Valkjärvi, dar nu izbuti s-o scoată pe femeie din sărite. Ea răspunse iar, cu un calm neobişnuit. Nu se gîndise la posibilitatea că ar putea fi şi ea ameninţată. Nici prin minte nu i-a trecut să-i fie teamă pentru propria sa viaţă.

— La ce anume te gîndeai ? — îi trînti căpitanul întrebarea următoare, dar acuzata păru că nu-l aude. Ridică privirea către judecător, care, vădit indispus, se juca distrat cu un creion. Acuzatorul se văzu nevoit să repete întrebarea, de astă dată oarecum modificată :

— Cert este că l-ai lovit de două ori. De ce ? Numai fiindcă... e mai bine să fii sigur ?

Femeia nu putu să dea un răspuns de ce anume îşi lovise bărbatul de două ori. Nu se gîndise la nimic, la absolut nimic în clipa aceea. Abia cînd văzu că Aaltonen e mort şi că bărbatul ei zace pe jos... dar nu, mai tîrziu doar... cînd bătrînul Hermann a ajuns sus şi s-a oprit în faţa celor două cadavre, abia după aceea s-a

dezmeticit şi şi-a dat seama de cele întîmplate. Începuse să-şi bată capul cum să scape de închisoare. De asta încercase să ascundă cadavrul soţului ei.

Acuzatorul declară că, în felul cum expune acuzata faptele, cele întîmplate nu i se par cîtuşi de puţin verosimile. Cînd el a ajuns sus, în luminişul pădurii, şi a încercat s-o chestioneze pe femeie, ea se comportase neînchipuit de calm şi de lucid. O femeie cu un astfel de sînge rece anevoie se poate pierde cu firea într-atîta, încît să nu-şi mai dea seama că ucide pe cineva.

Judecătorul ascultă atent pînă la sfîrşit, apoi repetă întrebarea şi aşteptă liniştit răspunsul acuzatei. Valkjärvi însă fremăta de nerăbdare şi fruntea i se încinsese de căldură. Convingerea lui era neschimbată : negarea aceasta încăpăţînată este cea mai strălucită dovadă a ticăloşiei femeii, a stricăciunii ei incorigibile ! Nu crezu nici un cuvînt din cele spuse de femeie şi rămase neclintit în presupunerile sale. Îl lovise mai întîi cu o bucată de lemn, apoi, cînd îşi văzuse victima căzînd în nesimţire la pămînt, o ucisese cu lovituri de topor. Singurul scop al lui Valkjärvi era acum acela de a-l convinge pe judecător de adevărul ipotezei sale, şi întrebările şi le formula în aşa fel, încît să-şi sprijine propriul punct de vedere. Ştia că Miemonen e un judecător aspru şi conştiincios, dar se zvonea despre el că nu mai e chiar aşa de aprig precum a fost în trecut. Îndeosebi cînd e vorba să judece o femeie, e cuprins de oarecare slăbiciune. Oricum ar fi şi oricît de nărăvaş să fie

la bătrîneţe, va trebui şi el să recunoască, o dată ce e limpede ca lumina zilei, că societatea trebuie salvată de prezenţa unei astfel de femei.

Acuzata însă continua să nege şi judecătorul începu să se plictisească de interogatoriul fără rezultat al acuzării. Se convinse în curînd nu de temeinicia teoriei lui Valkjärvi, ci de faptul că un astfel de procedeu este lipsit de orice eficacitate.

— Îţi urai bărbatul ?

Femeia se uită ţintă în ochii judecătorului şi, fără să ezite, rosti mîndră, cu capul ridicat :

— Da.

— L-ai lovit într-un moment de agitaţie ?

Ruskeala se ridică şi întrebă cu o voce calmă :

— Există, oare, domnilor, un om în această lume, care să nu fie agitat la vederea unei arme de foc în mîna unui decrepit şi a unui cadavru întins la pămînt ? Putem presupune doar că acuzata a săvîrşit fapta sa sub imperiul unei cumplite tulburări şi a unei agitaţii întemeiate. Îndeosebi cu scopul de a împiedica cruzimile ce-ar fi putut să urmeze. Nu pot să-mi închipui o bestialitate mai dezgustătoare şi mai josnică decît fapta criminalului care, după ce şi-a doborît victima, o loveşte cu picioarele şi îi sfîşie faţa. Cel care e în stare de aşa ceva, acela e capabil de orice mîrşăvie.

Căpitanul răspunse doar că umilinţa şi insultele pe care soţul duşmănit fusese nevoit să le îndure în propria sa casă trebuie să fi fost şi ele neobişnuite, dacă l-au determinat să ajungă aici. Se va convinge onorata curte şi de faptul că inginerul Jönson avea toate motivele să se

teamă de un atentat împotriva vieţii lui. Da, o va dovedi, chiar dacă acuzata ar nega de o sută de ori.

Judecătorul propuse să înceapă audierea martorilor, ceea ce va înlesni, poate, mersul procesului într-o măsură mai mare decît întrebările şi negările repetate. Evident, procurorul are dreptul de a pune întrebări acuzatei după depoziţia fiecărui martor, dar numai în limita stabilită de procedura legală.

Căpitanul Valkjärvi îşi orînduise martorii într-o anumită succesiune logică. Vroia să demonstreze întîi de toate că străinul fusese suspect chiar din clipa apariţiei sale la fermă. În al doilea rînd, vroia să cunoască opinia celor din sat despre străin, cu alte cuvinte impresia pe care o făcuse asupra altora, iar în al treilea rînd vroia să dovedească existenţa unor raporturi interzise între el şi stăpîna fermei.

Crezuse că va izbuti să răscolească şi să zguduie auditoriul chiar din primele clipe, prin prezentarea soţiei legitime a lui Aaltonen, una şi aceeaşi persoană cu Kartonen. În această privinţă însă se înşelase. Femeia cea durdulie se afla de mai multe zile în sat, trăsese la negustoreasă, astfel încît cele ce povestea acum în faţa judecătorului nu mai erau o noutate pentru nimeni. Localnicii avuseseră chiar prilejul să afle din gura ei amănunte şi mai interesante, din acelea care nu se pot relata în faţa unei instanţe judecătoreşti.

În întreaga atitudine a fostei soţii a lui Kartonen se vedea că e încîntată de rolul pe care îl joacă şi de privirile curioase ce-i urmăresc

fiecare gest. Stătea în faţa mesei judecătorului, cu obrajii încinşi de satisfacţie. Îşi făcuse o rochie nouă, anume pentru această ocazie, îşi coafase părul, şi nu prea economisise nici fardul. Se ghicea din toată făptura ei că ziua aceasta este cea mai importantă din viaţa ei şi că se străduieşte să-şi folosească întreaga putere de seducţie pentru ca rolul ei să iasă cît mai impresionant cu putinţă. Poate că rezultatul ar fi fost cel dorit de ea, dacă tocmai această găteală exagerată nu i-ar fi scos în evidenţă neglijenţa fizică. Un ac de păr îi atîrna la întîmplare pe o ureche şi, sub lacul roşu ca sîngele, unghiile i se vedeau negre, astfel încît nici cu cele mai mari eforturi căpitanul nu prea izbuti să încînte asistenţa prin apariţia ei. Observă, dimpotrivă, că impresia nu era unanimă. O prevenise, de altfel, din timp, să nu folosească expresii şi gesturi patetice, ferindu-se de orice exagerare, dar ei nici prin creanga minţii nu-i trecuse să lase neexploatată, pînă la ultima picătură, o asemenea împrejurare. Cu capul semeţ, stătea dreaptă în faţa judecătorului, ca una care e dispusă să joace acum, cu orice preţ, rolul principal al dramei. Fu contrariată, ce e drept, încă din prima clipă, că nu i se ia jurămîntul înainte de a face depoziţiile pentru care fusese citată. Ar fi făcut şi asta parte din comedia al cărei personaj se simţea.

Acuzata şedea nu departe de martoră, îmbrăcată în uniforma ei cenuşie, şi o privea cu nişte ochi ciudat de pătrunzători şi de lucizi, fără curiozitate, dar şi fără duşmănie. Era mai mult o întrebare mirată în privirile ei : ce găsise oare

omul ei la o creatură atît de prefăcută și de respingătoare ? Soția lui Kartonen o urmărea nervoasă pe acuzată, din coada ochiului, simțindu-se examinată de ea și ghicind instinctiv că femeia îi citește pînă și gîndurile.

Îl învălui pe judecător într-o privire catifelată ; îți dădeai îndată seama că e o femeie cu multă experiență, care nu se prea sperie de propria ei umbră. Se uită pe rînd în ochii bărbaților șezînd la masa de judecată, stăpînă pe sine, ferm convinsă că le sucise tuturor capul. Era mică și armonios făcută, avea liniile moi și mîinile scurte, dolofane. Se vedea cît de colo că o supăra faptul că acuzatei i se oferise un scaun, pe cînd ea, nevinovata și inocenta, era nevoită să stea în picioare în fața instanței. Era pe punctul de a-și rosti tare nemulțumirea, dar cînd întîlni privirea aspră a bătrînului judecător, socoti că e mai înțelept să tacă.

Miemonen nu se grăbea niciodată. O cercetă din ochi, cu multă atenție pe martoră, plimbîndu-și îndelung privirile pe fața ei. Simțea o silă din ce în ce mai accentuată. Printr-o ciudată și nemotivată asociație de idei, și-o închipui deodată pe propria lui soție în locul martorei și se întrebă ce anume ar simți într-o astfel de împrejurare. Într-un anumit sens, creatura asta provocătoare și lipsită de orice decență, seamănă cu femeia foarte feminină de odinioară, pentru că e dulce, docilă și moale, fiind însă doar o caricatură a prototipului. Tot ceea ce în soția sa fusese, pe vremuri, atît de fermecător și de dulce, apărea la aceasta într-o formă modernă, provocătoare și lipsită de orice grație.

Abia cînd frumusețea aceasta sulemenită începu să dea semne de nerăbdare, lăsîndu-se nervoasă de pe un picior pe altul, hotărî în sfîrșit să i se adreseze, pe un ton aspru și uscat :

— Ați fost citată la proces ca martoră a acuzării. Ați putea să ne explicați de ce v-a părăsit soțul dumneavoastră, mecanicul Kartonen, și de ce a încercat apoi să-și caute de lucru sub un nume de împrumut ? Spuneți-ne tot ce știți în această privință.

Martora atît așteptase. Indignarea începu să se reverse dintr-însa ca un potop :

— M-a batjocorit într-un hal de neînchipuit, domnilor, fără să știu măcar din ce pricină. Eram luați de șapte ani, fetița noastră tocmai împlinise șase... avea leafă bună la fabrică și locuiam în casa noastră. Nu mi-a spus nimic, o vorbă măcar, că ar avea de gînd să mă părăsească, dar era veșnic tare morocănos și tăcut... Nu bea, nu juca cărți și n-avea nevoie de prieteni. Nu ieșea din casă toată ziua, domnilor, iar eu, firește, muream de plictiseală alături de el. N-aveam nici un motiv să ne legăm banii cu nouă noduri, îl îndemnam deci să mai ieșim și noi, să petrecem. El însă nu vroia, în ruptul capului. Dumnezeu să-l înțeleagă... poate îi lipsea o doagă. Nu se împăca prea bine nici cu colegii, nu se împrietenea cu nimeni, căuta doar singurătatea. Îi plăcea să moșmonească prin grădină, asta era singura lui plăcere. S-a îmbrăcat într-o bună zi în hainele de duminică, a luat din sertar toți banii cîți rămăseseră pentru întreținerea gospodăriei și dus a fost ! În primele zile

am fost cam încurcată, ce e drept, a trebuit să mă împrumut de la vecini... Mai tîrziu însă am găsit doi chiriaşi buni şi acum o duc de pe-o zi pe alta. N-am cerut să fie pus sub urmărire, fiindcă mă gîndeam că, dacă asta i-a fost voia, să se ducă, apoi dus să rămînă! Eu, una, n-am să-l bocesc.

Judecătorul o întrerupse :

— N-aţi avut vreun schimb de cuvinte în ziua plecării lui ?

Soţia lui Kartonen răspunse cu un „nu" hotărît şi privi, cu o inocenţă de copil, drept în ochii judecătorului. În următoarea clipă însă îşi înclină capul şi continuă, pe un ton şovăitor :

— În orice caz, n-a fost o ceartă prea serioasă. Din cînd în cînd, se iveau şi între noi neînţelegeri mărunte... chiar înainte... Ştiţi, el era foarte econom, iar eu nu puteam să înţeleg de ce trebuie să ne lipsim de anumite lucruri, cînd cîştiga aşa de bine... Eram supărată că îmi refuză pînă şi cea mai mică plăcere, cea mai neînsemnată distracţie. Ne certam adeseori din pricina aceasta. Se întîmpla să izbească atunci cu pumnul în masă, furios la culme, şi să-mi spună vorbe urîte... Pe urmă dormea, zile în şir, afară în cămară, fără să-l văd. Atunci însă nu se întîmplase nimic din toate acestea, nici măcar nu ne-am certat. N-am idee, zău aşa, ce l-o fi apucat c-a dispărut aşa, deodată... după cum nu ştiu nici în ziua de azi.

— Înseamnă că n-aţi avut o căsnicie mulţumită. După plecarea soţului dumitale, zici că nici nu i-ai prea simţit lipsa, nu-i aşa ?

— Asta nu pot s-o spun — răspunse femeia, cu oarecare nesiguranţă. Eram doar destul de înstăriţi. Şi soţul meu era un muncitor tare vrednic. Toată lumea îl lăuda la fabrică. Cînd însă m-a părăsit, n-am vrut să alerg după el. Mă gîndeam că, dacă are să vrea, tot se va întoarce el, iar dacă nu, treaba lui, îl priveşte! La început am fost chiar îngrijorată, fiindcă îmi închipuiam că i s-o fi întîmplat ceva. Am şi făcut o declaraţie la jandarmerie, au fost întreprinse cercetări, dar n-au dat de nici o urmă care să ne facă să credem într-un accident. Cînd am văzut cum stau lucrurile, nici eu nu m-am prea sinchisit. Aş fi avut, fireşte, dreptul la o pensie alimentară, sînt însă prea mîndră ca să cer aşa ceva. Prefer să muncesc cu mîinile mele şi să-mi tocesc unghiile decît să cer cuiva pomană.

Zîmbi şi îşi privi satisfăcută mîinile. Unghiile îi erau lăcuite cu grijă, roşii ca sîngele. Nu se vedea pe ele nici urmă de muncă.

Judecătorul avu nevoie de întreaga sa răbdare :

— Ai aflat că soţul dumitale a căutat mai tîrziu un serviciu, ascunzîndu-se sub un nume fals ?

— Da. Şi nu-mi pot explica acest lucru decît prin aceea că vroia să scape de plata pensiei alimentare. Ar fi fost obligat să plătească şi întreţinerea pentru copil, nu numai pentru mine.

Aruncă o privire triumfătoare spre acuzată şi adăugă brusc :

— Acum însă, după ce a murit, am dreptul să pretind salariul lui. Lucrurile rămase de la

el le-am preluat de la domnul căpitan, însă n-am găsit decît cîteva mărci în buzunare, cu toate că trebuie să fi avut o simbrie bunicică acolo, la fermă. Am auzit că făcea totul singur. Sînt curioasă să aflu ce s-a întîmplat cu atîția bani...

Judecătorul trebui să recunoască că pretenția femeii era întemeiată. Se întoarse deci spre acuzată :

— Ai putea să ne spui cum își întrebuința banii mecanicul Kartonen, în timpul cît a slujit la fermă ?

— Nu cheltuia nicicînd pentru nevoile sale personale — răspunse, cu glasul stins, femeia și privi țintă înainte. Mi-a cerut bani în două rînduri, avea nevoie de ghete și de îmbrăcăminte. Nu ne-am înțeles asupra simbriei. El știa că vara, înainte de recoltă, eram destul de strîmtorați.

— Îi datorezi așadar o sumă destul de mare ?

Avocatul Ruskeala se aplecă la urechea acuzatei și îi șopti ceva. Femeia înălță din umeri și clătină din cap, apoi avocatul declară că partea este dispusă să plătească simbria restantă a decedatului Kartonen moștenitorului legal, luînd ca bază simbriile obișnuite pentru argați în ținut.

— Și cît crezi că ar fi în total ? — întrebă bănuitoare femeia durdulie, dar judecătorul găsi că lucrurile merg prea departe, astfel că puse capăt discuției asupra acestui punct.

— Veți discuta amănuntele mai tîrziu, pe noi nu ne privesc. Dacă suma oferită ți se va părea

prea mică, ai dreptul, firește, să-ți aperi interesele și să-ți susții pretențiile pe altă cale.

Soția lui Kartonen bombăni ceva ca pentru sine și aruncă o privire dușmănoasă înspre acuzată.

Judecătorul îngădui procurorului să pună întrebări martorei.

Valkjärvi începu apăsat :

— Martora pretinde că soțul ei, mecanicul Kartonen, o lovea uneori, în momentele de iritație, ba își maltrata și copilul. Era, în general, un om violent, după părerea martorei ?

— Uneori își pierdea capul cu desăvîrșire. Odată a trebuit să-mi smulg fetița din mîinile lui și să fugim amîndouă din casă. Întîmplarea asta o știu și vecinii...

— După părerea martorei, și-a părăsit familia și s-a ascuns sub un nume fals numai spre a scăpa de plata pensiei alimentare ?

— Așa este, altă explicație nu găsesc.

— Aceste două răspunsuri sînt destul de semnificative, cred, pentru a vă imagina cam ce fel de om a fost mecanicul Kartonen — preciză procurorul.

— Mulțumesc, atît doream să știu.

— Are acuzata de pus vreo întrebare martorei ?

Ruskeala vru să spună ceva și gura i se deschise chiar pe jumătate, dar acuzata îl apucă violent de braț și îi șopti ceva la ureche. Discutară cîteva clipe cu aprindere, apoi se păru că avocatul renunță. Ridică din umeri și anunță că nu are de pus nici o întrebare. Judecătorul declară :

— Sîntem lămuriţi. Martora se poate retrage.

Soţia lui Kartonen holbă ochii mari. Contase, oricum, pe un rol mai spectaculos, mai impresionant. De furie, declară că pretinde restituirea cheltuielilor de transport, apoi ieşi îmbufnată din sală, cu capul în pămînt.

— Să intre martorul următor !

Apăru Ylitalo, stăpînul fermei vecine, căznindu-se să se îndrepte din şale, ca să scoată în evidenţă demnitatea şi adevărul celor ce avea de spus. În zori, înainte de a purcede la drum, trăsese vîrtos la măsea şi acum se trudea să nu-i simtă judecătorul răsuflarea alcoolică. Era roşu, căci rachiul îl înfierbîntase, şi o măsura pe acuzată cu priviri arogante, dar şi cu oarecare curiozitate.

XI

— Mă întorceam cu încă unul de la Helsinki, şi pe drum l-am întîlnit pe inginerul', pe Alfred adică — începu martorul. Era un om tare vesel şi de loc înfumurat, deşi se spunea că e dintr-o familie foarte bună. Am deşertat cîteva clondire... din alea pe cinste... şi n-a mai vrut să se ducă acasă. Se ştie cît sînt de năzuroase muierile în astfel de împrejurări, fiindcă nu vor să înţeleagă nici în ruptul capului cum stau lucrurile, încît, cum le calci pragul, beleaua-i

gata ! L-am invitat aşadar să rămînă cu noi. Am petrecut întîi în casă, dar a doua zi ne-am mutat în şopron, ca să jucăm cărţi. Au mai venit doi tăietori de lemne, cu care am cîntat şi-am jucat cărţi şi ne simţeam cît se poate de bine. În definitiv, faci ce vrei în acareturile tale şi nimeni n-are dreptul să se amestece, adevărat ? Băutura o cumpăraserăm cu banii noştri, nu era de contrabandă. Cu toate acestea, năvăleşte dintr-o dată peste noi bătrînul Metsäkulma şi argatul Aaltonen, începînd să facă gură că au venit să-l ia acasă pe Alfred. I-am prevenit să nu se-ncumete să treacă pragul şopronului fără încuviinţarea mea, ei însă nici că s-au sinchisit de vorbele mele. Unul din tăietorii de lemne a dat să spună şi el ceva, dar Aaltonen l-a pocnit peste obraz, în timp ce bătrînul Hermann s-a năpustit asupra celuilalt şi a prins să-l ghiontească din toate puterile. Mie niciodată nu mi-au plăcut încăierările, aşa că am stat deoparte, dar am văzut cînd l-au tîrît pe Alfred cu ei. I-au sfîşiat cămaşa şi l-au bătut pînă ce a căzut în nesimţire, fiindcă mai tîrziu l-au stropit cu apă, ca să-şi vină în fire. Cică l-au ţinut numai în pumni, pînă acasă.

— Limitează-te la ceea ce ai văzut cu ochii dumitale şi ştii sigur.

— Păi, să vedeţi, eu atîta ştiu sigur şi am văzut cu ochii mei că Aaltonen l-a lovit pe unul din tăietorii de lemne şi că, în înţelegere cu Hermann, şi-a maltratat stăpînul. Băgase groaza în mine vagabondul ăla grosolan şi sălbatic, încît nu mai vroiam să am a face cu dînsul.

Să-l fi auzit, domnule judecător, cum mai urla nenorocitul de inginer în mîinile lor! Îmi înghețase și sîngele în vine. Mă gîndeam să dau fuga după ajutor, dar...

Ylitalo se simțea în elementul său și credea de-a binelea că spune adevărul.

— Cunoaște acuzata acest incident? întrebă judecătorul; la care femeia răspunse, cu glasul sleit, după o oarecare ezitare:

— Soțul meu furase din sertar banii economisiți pentru sămînță, așa că a trebuit să vindem vaca și să cumpărăm, cu banii obținuți, cele necesare fermei. Nevasta lui Ylitalo mi-a trimis vorbă, printr-o slujnică, și m-a rugat să facem ceva ca să-l luăm de-acolo pe bărbatu-meu, fiindcă bea de două zile fără oprire, împreună cu bărbatul ei.

— Minciună sfruntată! — sări fermierul, ca ars.

Judecătorul se răsti la el și o îndemnă pe acuzată să continue ceea ce știe.

— L-am rugat pe Aaltonen să-l însoțească pe bătrînul Hermann și să-i dea o mînă de ajutor — urmă femeia. S-a supus îndată. Pe bărbatu-meu l-au adus acasă, și Hermann i-a făcut o baie, fiindcă era plin de murdărie. Dacă a fost bătut și maltratat, asta n-o știu; avea însă nasul umflat și poate că îl loviseră într-adevăr. Își pierduse haina și pălăria, neștiind nici cel puțin unde le-am putea da de urmă. Bătrînul mi-a povestit că își jucase și ghetele la cărți, dar că le-au luat înapoi de la tăietorul de lemne.

Ylitalo nega cu încăpățînare că ar fi fost și el beat. Băuse cu Alfred cîteva păhărele de rachiu, de bucurie că se revăzuseră, după care se așezaseră la masă, să joace cărți și să le mai treacă astfel de urît. El nu-l întrebase de unde are bani și nu înțelege ce poate fi rău în cîteva picături de alcool. În definitiv, Alfred era major, om în toată firea, care știa ce face. Cît privește maltratarea, despre ea nu încape nici o îndoială, o dată ce tot satul a auzit strigătele și văicăreala inginerului.

Se constată în acest fel, pentru a doua oară, că Aaltonen fusese un om violent.

Urmă, la sfîrșit, depoziția țesătoarei Mina Pekari. Martora era o femeie bătrînă, slabă și sfrijită; avea mîini galbene, cu degete lungi și osoase, nasul încovoiat și ochii pătrunzători. Veni la proces îmbrăcată într-o rochie pestriță, din lînă țesută în casă, și clipi răutăcioasă înspre judecător și acuzată. Din primul moment, judecătorul o privi cu neîncredere și vru să afle ce anume urmărește să știe procurorul prin depoziția martorei.

— A fost citată pentru dovedirea adulterului — răspunse căpitanul.

La acestea, judecătorul Miemonen invită publicul să părăsească sala, deoarece urmează să discute chestiunea în ședință secretă. Reprezentantul acuzării, surprins neplăcut, îngăimă doar că ordinea fixată nu este esențială și că depoziția Minei Pekari poate să fie amînată pentru mai tîrziu, fiind convins, de altfel, că tot ce are ea de spus suportă orice publicitate. Judecătorul refuză însă să schimbe ordinea fixată de acuzare

și stărui în decizia sa ca sala să fie evacuată de curioși, de a căror prezență nu e nevoie pentru bunul mers al procesului.

Un murmur de nemulțumire străbătu asistența. Nimeni nu era de acord cu dispoziția judecătorului, dar ce puteau face ? Cel mult să tărăgăneze ieșirea din sală, mișcîndu-se încet și făcînd mult timp să scîrțîie băncile. În cele din urmă, sala rămase goală. Judecătorul zîmbi și bătu cu creionul în masă. Pe urmă strecură o mînă în buzunar și își vîrî o bomboană în gură. Ronțăi liniștit, bucurîndu-se că acuzata își mai venise în fire. Spera să se mai liniștească puțin.

În sală rămăseseră numai asesorii. Se retrăseseră nepăsători pe banca din fund, ca și cînd nu i-ar fi interesat în nici un fel depoziția martorilor. Se aflau însă între ei și cîțiva tineri juriști, care șopteau amuzați, chicoteau și așteptau cu nerăbdare depoziția țesătoarei, spre a o putea povesti apoi acasă și în cercurile de cunoștințe de la oraș, ca pe o trufanda.

Judecătorul se ridică, își întinse brațele amorțite și, prefăcîndu-se că se plimbă întîmplător în direcția tinerilor, se apropie de ei.

— Domnilor, în cazul că nu puteți renunța la rîsete, v-aș sfătui să ieșiți în curte și să fumați acolo cîte o țigară — le spuse el, cu blîndețe. Asta nu e un spectacol de teatru.

Mina Pekari stătea stîngace în mijlocul sălii și își mototolea ceva la rochie. Bucuria îi scăzuse brusc. Nu e chiar așa de amuzant să fii martoră, cum și-o imaginase. Judecătorul e îngrozitor de sever, se spune că s-a întîmplat să-i

alunge pe martori cînd sporovăiau prea mult. Măcar de astă dată dacă nu s-ar înfuria !

— Să auzim ce știi — o invită judecătorul.

Cuvintele acestea răsunară destul de prietenos. Mina Pekari simți deodată că respiră mai ușor. Și, cu deplină îndreptățire, fiindcă judecătorul Miemonen era în clipa aceea cît se poate de bine dispus. I se oferise, în sfîrșit, prilejul de a-i îndepărta pe toți nechemații, ceea ce era foarte mult.

— Păi, să vedeți, treaba stă așa, prea onorată curte, că în casa de la fermă se depăna un trai rușinos ! Destrăbălare, nerușinare... din zori și pînă noaptea și de noapte pînă-n zori — începu ea pe un ton legănat, dar judecătorul se răsti furios :

— Să ne spui doar ce-ai văzut, fără să îndrugi aici verzi și uscate. Vreau să aud numai adevărul !

— Păi, eu tocmai adevărul vreau să vi-l spun — se bîlbîi martora. De spaimă, nasul i se lungise parcă și mai mult, iar obrazul îi pălise. Căută desperată ochii căpitanului, acesta însă privea pe fereastră, cu fruntea încrețită în riduri iritate. — Să vedeți dumneavoastră — reluă martora, de astă dată pe un ton mai potolit, aproape cu umilință. Acum cîteva luni mă dusei odată să adun muguri în hotarul fermei Metsäkulma, acolo unde se află rezervația de vînătoare. Am ajuns către prînz la sauna, unde au obiceiul să înnopteze, uneori, domnii care vînează. Deodată văd numai că se mișcă cineva pe lîngă baie ; mă ascund repede după niște tufe. Tocmai atunci ieșeau amîndoi din căsuță, fre-

cîndu-se la ochi. E așa cum vă spun, era femeia asta — și arătă cu degetul ei uscat și noduros către acuzată — iar celălalt era secătura de argat, ibovnicul ei. Făceau iac-așa... — și se trudi să redea scena prin gesturi și mimică — s-au tăvălit prin casă pînă la amiază și s-au destrăbălat... Mare grozăvie, să-mi fie cu iertare. Mi se taie picioarele numai la gîndul ce-au fost în stare să facă! Erau așa de pierduți, încît nici n-au băgat de seamă cînd m-am furișat în casă pe urmele lor. Mă rodea curiozitatea : își făcuseră culcuș din ramuri și frunze, pe care s-au tăvălit apoi de seara pînă a doua zi la prînz.

— Altceva n-ai văzut ? o întrerupse, cu oarecare nerăbdare, judecătorul.

— Mi-a fost de-ajuns cît am văzut, doar nu credeți că sînt căzută în cap — declară ritos Mina Pekari, ca una care știe că morala și dreptatea sînt de partea ei. Rîdeau amîndoi și făceau nebunii, încît păreau amețiți cînd au pornit spre casă. Ce-au mai făcut după asta, nu știu. Încă de pe atunci m-am întrebat însă : ce-o mai ieși și din asta, Doamne ? Fiindcă bine nu putea să se isprăvească, asta-i sfînt.

— Ai văzut chiar cu ochii dumitale săvîrșirea adulterului ? — întrebă judecătorul Miemonen, plictisit de flecăreala femeii și aruncînd o privire furișă spre acuzată. Obrazul acesteia era înspăimîntător de palid. Ședea țeapănă pe scaunul ei și asculta cu atenția încordată.

— Mi-a fost pînă peste cap ceea ce am văzut — repetă martora și rîse în sinea ei, fiindcă

își închipuia că judecătorul vîrstnic — mai dă-l încolo de țap bătrîn ! — se preface că nu înțelege tîlcul vorbelor ei.

Judecătorul înălță însă din umeri și se uită la căpitan, de parcă ar fi vrut să-i spună : sincer să fiu, mă surprinde că dumneata, în calitate de jurist, încerci să susții teza pe care ai făurit-o împotriva acuzatei, întemeiat pe astfel de date incomplete. Se așteptase la ceva mult mai rău. Era deprins, din procesele intentate pentru pensii alimentare, cu detaliile absurde și indecente pe care blajinii țărani le povesteau fără vreo urmă de sfială. De astă dată însă martora nu spusese, de fapt, nimic.

Căpitanul nu mai avea de pus martorei nici o întrebare, dar avocatul Ruskeala declară că acuzata nu e dispusă să facă nici un fel de mărturisire sau comentar pe marginea unor zvonuri atît de josnice. Dar, în calitatea sa de apărător, dorește să atragă atenția onoratei instanțe asupra unor amănunte, și anume :

— Așa numita Livadă mare a fermei Metsäkulma este situată la o depărtare destul de mare de casă — și s-a mai întîmplat și în alte rînduri să tragă, peste noapte, cei ce coseau în sauna aflată pe teritoriul rezervației de vînătoare, mai ales cînd nu isprăveau munca în cursul unei singure zile. Ar fi fost deci greu să i se pretindă argatului să rămînă peste noapte afară, sub cerul liber, o dată ce prin apropiere nu se află nici un alt adăpost potrivit pentru odihnă. Adevărul este că depoziția martorei nu dovedește prea multe.

Se părea că, de data asta, nici Valkjärvi nu se sinchiseşte dacă acuzata va fi sau nu condamnată pentru adulter. Era convins că adusese destule argumente şi, după părerea sa, tăcerea încăpăţînată a femeii era o circumstanţă agravantă în plus. Din punctul lui de vedere, era important să se afle doar dacă inginerul avusese cunoştinţă de adulter. Pentru clarificarea acestui punct, ceru introducerea martorului următor.

Artileristul Tussari căpătase o permisie specială de la unitatea sa pentru a se prezenta la proces, astfel că era adînc recunoscător tuturor, fără să încerce să-şi ascundă cîtuşi de puţin înduioşarea. Intră cu paşi repezi în sala de şedinţe şi se opri milităreşte în faţa mesei lungi, lovindu-şi zgomotos călcîiele şi luînd poziţia de drepţi. Purta pantaloni cu vipuşcă roşie şi pintenii îi zbîrnîiau încă de dimineaţă prin curtea judecătoriei improvizate.

Lucrurile se petrecuseră după cum urmează: vara trecută, prin luna august, fusese învoit de la unitate şi venise acasă pentru o duminică. Sîmbătă, pe înserat, se abătuse pe la groapă, acolo unde drumul nou se despică din şosea. Se întîlneau acolo adesea tinerii din sat, mai cu seamă cînd nu era petrecere sau vreo adunare prin împrejurimi. Tocmai povestea întîmplări din militărie unor cunoscuţi, cînd apăru inginerul şi îi întrebă dacă nu i-ar vinde şi lui o gură de rachiu. Avea bani puţini, se gîndea că e mai bine dacă nu bea, mai ales că voia să se ducă încă undeva. Îi întinse deci inginerului sticla de rachiu şi primi în schimb, de la el, optsprezece mărci. Declară sincer toate acestea în faţa judecătorului, cu toate că ştia că săvîrşise un lucru interzis de lege. Nici prin minte nu-i trecuse însă că fapta lui ar putea pricinui cuiva vreun rău, astfel că nu stătuse în cumpănă, ci îi dăduse inginerului rachiul cerut, pentru care acesta îi numărase în palmă banii.

Încerca să vorbească scurt şi concis, aşa cum îl deprinsese disciplina ostăşească, dar se ghicea uşor că se ruşinează de ceea ce făcuse.

— După prima înghiţitură, l-a apucat un chef straşnic de băutură şi nu ne-a mai lăsat în pace. Începu să se roage, să cerşească chiar. Prietenii mei au vrut să-l trimită acasă, eu însă eram curios să văd ce are de gînd să facă. Nu văzusem în viaţa mea un om care să dorească astfel băutura. L-am întrebat, aşa, într-o doară, dacă n-ar fi dispus să mănînce o balegă de cal, de acolo, din marginea drumului, în schimbul rachiului pe care îl cerşea. La care el apucă o turtă şi o înghiţi, înainte ca noi să-l fi putut opri. Mie, gata să-mi vină rău... I-am dat tot rachiul rămas în sticlă. Ne-am spus că dacă e chiar aşa de însetat, să bea cît pofteşte. După ce s-a îmbătat, a prins să ne povestească verzi şi uscate... Că argatul şi nevastă-sa au de gînd să-l omoare, că flăcăul s-a şi repezit odată la dînsul şi l-a bătut cumplit. Că ziua următoare, într-o duminică, argatul a stat ceasuri întregi pe treptele grajdului, ascuţind toporul. El îl urmărise prin fereastră şi nu se încumetase să iasă, dar că, mai tîrziu, a văzut-o pe nevastă-sa apropiindu-se de argat şi smulgîndu-i din mînă toporul. Ştia că nevastă-sa doarme noaptea cu argatul în grajd. A mai îndrugat tot felul de

bazaconii, mie însă nu prea mi-a venit să cred nimic din ceea ce spunea, fiindcă era beat turtă. Mai tîrziu i-am lăsat pe toţi în groapă, deoarece mai aveam de mers într-un loc. A doua zi însă, prietenii mei mi-au spus că inginerul a încercat să mai şterpelească o sticlă de rachiu, ascunsă de ei într-un tufiş, fapt pentru care l-au snopit în bătăi.

Avocatul Ruskeala constată că depoziţia martorului — care ar putea să fie, de altfel, agravantă pentru acuzată — se întemeiază pe palavrele iresponsabile ale unui om beat şi că, deci, nu are nici un fel de valoare probantă. Dimpotrivă, din relatările martorului reiese evident în ce măsură decăzuse inginerul Jönson, care nu poate să mai fie socotit un om normal. Oare e responsabil un individ capabil să facă astfel de lucruri numai spre a putea obţine cîteva înghiţituri de alcool ? Pălăvrăgeala lui dovedeşte cel mult că suferea de mania persecuţiei. Cine ar lua în serios halucinaţiile unui dement nenorocit ca acesta ? Se ştie, de altfel, că alcoolismul se însoţeşte foarte adeseori cu gelozia maladivă şi că, aşa cum demonstrează studiile de specialitate, gelozia este chiar unul dintre cele mai cunoscute simptome ale alcoolismului cronic. Vru să citeze chiar un pasaj în sprijinul afirmaţiei sale, dar judecătorul îl opri cu blîndeţe. Pentru el, toate acestea nu mai constituiau o noutate ; ştia prea bine că astfel stau lucrurile, chiar fără probe sau citate. Artileristul Tussari fu întrebat, în încheiere, ce impresie îi făcuse inginerul. I s-a părut într-adevăr că se

temea să nu fie omorît ? Sau încerca doar, pur şi simplu, să pară interesant şi să trezească mila celorlalţi ?

— Da, cred că nenorocitul se temea cu adevărat, închipuindu-şi că viaţa lui se află în pericol — răspunse ostaşul, după o scurtă clipă de ezitare, privind cu atenţie la acuzată. Toate celelalte vor fi fost, probabil, minciuni, dar cînd ne-a spus cum Aaltonen şi-a ascuţit toporul, nu minţea pesemne. Era o făptură atît de jalnică la vedere, încît am luat atunci hotărîrea ca toată viaţa să nu mai beau nici o înghiţitură de rachiu. Am auzit de multe ori spunîndu-se că alcoolul e o otravă şi că distruge pe om, dar abia atunci am văzut adevărul cu propriii mei ochi. Fiindcă inginerul nu mai era om ca toţi oamenii, ci o biată căzătură...

Aruncă încă o privire, plină de respect, spre acuzată, apoi ciocăni iar din călcîie şi ieşi. Fu singurul dintre toţi martorii care nu ceru restituirea cheltuielilor de deplasare. Călătorise gratuit, cu foaie de drum militară, şi locuia la părinţi pe toată durata învoirii. Declară că ar fi bucuros să fi contribuit într-un fel la limpezirea cazului, fiindcă vorbise din toată inima.

Faţa lui tînără şi arsă de soare, ţinuta demnă păru că limpezeşte oarecum atmosfera înăbuşitoare din sala de şedinţe.

Căpitanul nu se mai îndoia cîtuşi de puţin că izbutise în mod strălucit să dovedească tot ceea ce intenţionase : inginerul Jönson se temea să nu fie omorît, iar în privinţa adulterului nu mai încape nici o îndoială. În lipsa altor martori care ar fi putut să contribuie la clarificarea acestei

chestiunii, propuse ca dezbaterile să continue în ședință deschisă, în mod obișnuit. Judecătorul Miemonen căscă lung, se uită la ceas și hotărî că ar fi nimerit să prînzească. Suspendă ședința, declarînd că dezbaterile vor continua după o oră.

Pauza de amiază decurse în liniște. Soarele strecura pe furiș cîte o rază lividă printre norii fugari. Judecătorul dăduse dispoziția ca acuzata să fie condusă într-o încăpere izolată, unde să poată lua masa sub supravegherea gardianului.

Femeia privi mult timp pe fereastră, fără să se atingă de mîncare. Vîntul alunga sălbatic norii și păsările, care spintecau înspăimîntate văzduhul ; păreau că au aripile rănite. Printre frînturile învolburate de nori, cerul se zărea sur ca cenușa.

În încăperea unde se afla, aerul era destul de înăbușitor. Cînd se organizau în clădire reprezentații teatrale, odaia era folosită drept cabină pentru actori. Gardianul îi atrăsese a treia oară atenția că mîncarea i se răcește, dar ea răspunse că nu are poftă. Se mulțumi să bea un pahar de lapte, mestecînd distrată bucata de pîine uscată, dar de restul mîncării nu se atinse.

Dimineața aceea monotonă, atît de chinuitor de lungă, îi măcinase orice împotrivire și orice urmă de mîndrie. Simțea că nu-i mai rămăsese nimic din ceea ce era al ei, că îi fuseseră scormonite cele mai tainice unghere ale sufletului, fiind despuiată fără milă, pînă la rădăcinile inimii. Și tortura nu luase încă sfîrșit, avea să continue pînă seara sau, poate, chiar și a doua zi. Trebuia să rabde, să suporte amestecul tuturor

străinilor iscoditori și răi, înfometați de senzațional, în cele mai ascunse clipe ale vieții sale.

Cel puțin de-ar condamna-o, în sfîrșit, ca să scape de ei ! De ce se tărăgănează atîta dezbaterile ? De ce nu sfîrșesc odată ? La ce bun atîta chin ? Primise să aibă chiar un apărător ! El nu-i îngăduie să spună decît ceea ce se leagă nemijlocit de acuzația ce i se aduce, altminteri le-ar fi spus de mult s-o condamne și s-o lase în pace ! A ajuns într-o stare, încît nici nu mai vrea să scape de pedeapsă. Își dă seama că și asta e o frîntură din soarta ei, pe care trebuie s-o primească fără împotrivire. S-a obișnuit oarecum cu mirosul muced al penitenciarului și cu singurătatea lui, astfel că nu se mai teme de ele. S-a deprins cu zilele monotone, dezolant de cenușii, cu nopțile amarnice, cînd tăcerea e întunecată și adîncă, doar rar se aude sunetul capacului de la viziera de control și hohotele înăbușite de plîns ale deținutei din celula vecină.

În acest fel însă vor izbuti să ucidă într-însa, treptat, tot ce a mai rămas frumos, tot ce a păstrat în adîncul tăinuit al sufletului ei. Prin aluziile, întrebările și gîndurile lor încearcă să-i întineze și singura bucurie, singurul dar pe care viața i l-a făcut. Iar ea se rătăcește și se încurcă în așa măsură în rețeaua blestemată a interogatoriilor, încît adevărul se destramă și se sfarmă în bucățele... Dacă va mai dura mult, va ajunge să creadă tot ce gîndesc și spun despre ea ceilalți, chiar lucrurile cele mai monstruoase. Dar dacă au dreptate ? Dacă, totuși, n-ar fi trebuit să primească darul pe care i l-a făcut destinul ? Și-a

pîngărit căsnicia și și-a atras întreaga rușine a faptei sale. În ochii oamenilor, lucrurile așa stau. Poate că acesta este cel mai potrivit punct de vedere. Alfred era bolnav și, datorită bolii lui, s-a absolvit de orice vină, trecîndu-i-se cu vederea pînă și crima săvîrșită. Dar cine dăunează semenului său, avînd mintea teafără și cu vădită intenție, acela făptuiește un rău de neiertat. Pentru oameni ea este acum odioasă și înfricoșătoare. În sală se aflau o grămadă de tineri... și cu ce ochi o mai priveau! Cum îi pîndeau fiecare gest, orice clipire din ochi! Dar cel mai îngrozitor e că a deslușit în privirile lor nu numai curiozitate, ci și teamă. Ei sînt convinși, probabil, că dacă a fost în stare să-și omoare bărbatul, e capabilă oricînd și de alte cruzimi.

Prin văzduh se fugăreau petice sfîșiate de nori. Sus, în podul clădirii, începu să șuiere vîntul.

În încăpere intrară doi bărbați. Unul dintre ei era apărătorul, celălalt însă un străin. Avea tenul întunecat și mîinile nervoase.

— Ești foarte obosită, doamnă Jönson? Să-ți vedem pulsul... Nu, nu e prea rău. Dar inima? Nu ți-e rău? Încearcă să-ți stăpînești nervii și să te gîndești bine la fiecare cuvînt pe care îl rostești. Nu ai de ce să fii neliniștită. Avocatul Ruskeala și-a asumat cazul dumitale și va face tot ce îi stă în puteri. Crede-mă, n-ai nici un motiv să te agiți.

Oras, medicul de circumscripție, pe care Ruskeala îl adusese cu aprobarea judecătorului, îi vorbea pe un ton calm, liniștitor, ținîndu-i blînd încheietura mîinii între degetele lui. Turnă apă

într-un pahar și dizolvă în ea două tablete albe. Femeia bău, fără să scoată o vorbă, dar trăsăturile i se crispară înspăimîntător și ochii ei păreau că nu mai văd nimic în jur. Doctorul observase că, în curînd, nervii ei nu vor mai rezista dacă nu i se administrează un calmant.

— Ce trebuie să le spun ca să mă creadă într-adevăr? — întrebă ea sleită și încercă să surîdă. Dar surîsul acesta era doar o umbră schimonosită a ceea ce fusese odinioară. — Ce-aș putea să le spun, ca să scap odată? Să fiu dusă îndărăt, la închisoare, dacă nu se poate altfel!

Întrebarea îl enervă într-o oarecare măsură pe avocat.

— Ai spus doar tot ce știi, dragă doamnă Jönson. Ai recunoscut că ți-ai urît soțul, deși asta era cu totul de prisos, ba, sincer să fiu, a fost chiar o prostie. Trebuie să fim înțeleși că ai săvîrșit fapta dumitale într-o stare sufletească excepțională și că, în acel moment, n-ai fost capabilă să te gîndești la nimic, că tocmai din această cauză nu poți să-ți explici motivul faptei. Înțelege o dată că, în astfel de cazuri, acuzarea are sarcina de a dovedi vinovăția. Chiar dacă, într-un moment de zăpăceală, ai recunoaște cine știe ce, totul trebuie verificat spre a se putea constata dacă lucrurile s-au petrecut aidoma.

În timp ce vorbea, urmărea atent chipul femeii și constată mulțumit că încordarea aceea înspăimîntătoare începe să cedeze. Se temuse de o prăbușire nervoasă în plin proces, fiindcă știa că, în astfel de momente, ar putea să vorbească orice, numai să scape odată de tortura dezbaterilor.

Pe doctor îl chemase intenţionat şi teama lui fusese întemeiată. Medicamentul puternic îşi făcea efectul. Se vedea pe faţa ei şi în priviri că, treptat, se linişteşte.

Femeia se miră şi ea de schimbarea pe care o provocase în starea ei medicamentul.

— Puteai s-o păţeşti mai rău, crede-mă. Bătrînul judecător Miemonen e un om ciudat, în fond însă e un suflet de aur şi sînt aproape sigur că te compătimeşte — spuse cu bunăvoinţă, dar cu nelipsitul lui zîmbet acru doctorul Oras. Dacă eşti liniştită şi te stăpîneşti, totul are să fie bine, vei vedea. Trebuie să fii doar cît mai atentă, pentru ca la toate întrebările să-ţi păstrezi sîngele rece. O scenă de isterie ar putea să strice totul...

Privea cu uimire la cei doi străini, care o copleşeau cu prietenia lor şi îi doreau cu orice preţ binele.

— Cum... dumneavoastră nu mă urîţi ? — întrebă ea, şi nu-i veni să creadă că îşi aude propria voce. Binefăcătorul calmant îi răspîndise prin mădulare o linişte nemărginită. Nu mă urîţi, cu toate că mi-am ucis bărbatul şi sînt o ticăloasă ?

Faţa palidă a doctorului Oras tresări nervos. Clătină supărat din cap.

— Ce vorbă e asta ? — protestă el aprins. Sufleteşte eşti mai tare decît noi toţi, asta e sigur. Un om cu simţurile întregi nu poate nici să urască, nici să dispreţuiască o astfel de femeie. Numai să nu ajungi cumva să te îndoieşti singură, fiindcă atunci e rău.

Rămase astfel încă mult timp, nemişcată, cu mîinile în poală. Medicamentul primit îi moleşise treptat tot trupul. O buimăceală caldă şi plăcută o cuprinse pe încetul şi, cînd intră iar în sala de şedinţe, auzi glasurile din jur ca printr-o sită, de parcă ar fi venit de undeva de departe. Şedea nemişcată pe scaunul ei, privind ţintă înainte, ca şi cum ar fi fost pe jumătate adormită.

XII

Dezbaterea de după-amiază se lungi şi se tărăgănă pînă tîrziu. Martorii nu avură nimic nou de spus, fiindcă ziarele se îngrijiseră să publice toate detaliile posibile şi imposibile, iar cele care nu se putuseră publica în scris, fuseseră povestite de-a fir a păr de către bravii localnici. Asistenţa asculta acum obosită, doar cu o jumătate de ureche, amănuntele arhicunoscute şi banalizate, astfel că băncile începură să se golească una după alta. Doar ici şi colo mai zăbovea, prin curte, cîte un curios.

Acţiunea intentată de moştenitorii lui Hermann Metsäkulma fu dezbătută o dată cu evenimentele petrecute în cursul verii trecute. Avocatul Ruskeala declară îndată că acuzata nu are intenţia de a se judeca pentru nimic în lume, fiind mai degrabă dispusă să cedeze moştenitorilor cele cincizeci de mii de mărci, însă el, în

calitatea sa de avocat, găseşte cu desăvîrşire neîntemeiată această generozitate fără pricină şi o dezaprobă. Reclamanţii au răspîndit în întregul ţinut cele mai neînchipuite calomnii pe socoteala clientei sale, aşa încît socoteşte că lucrul cel mai nimerit ar fi ca instanţa să se ocupe fără întîrziere de afirmaţiile lor şi să stabilească adevărul, deoarece în cazul cînd nu vor fi infirmate de nimeni, s-ar putea ca ele să fie greşit interpretate. Bazat pe toate acestea, are temeiuri legale spre a da în judecată pe moştenitori pentru calomnie şi denunţ mincinos.

Mulţi dintre cei aflaţi în sală rîseră cu ironie — şi un murmur general străbătu şirurile de bănci. Asta-i bună ! Domnul avocat e îngrijorat de buna reputaţe a femeii asasine şi adulterine !

Fusese citată ca martoră şi o funcţionară a băncii din Helsinki. Ea îşi amintea încă foarte bine de bătrînul Hermann Metsäkulma. Vara trecută fusese pe la bancă şi îşi exprimase dorinţa ca banii să fie trecuţi pe mai multe livrete, rămînînd însă şi pe mai departe în păstrarea băncii. Dăduse numele beneficiarilor şi suma unor livrete, iar banca îi îndeplinise întocmai dorinţa, mai ales că nu avea de gînd să ridice banii. În cazul cînd ar fi vrut să-şi retragă depunerea, ar fi trebuit să aştepte, fireşte, termenul de expirare a retragerii capitalului. Bătrînul mai formulase şi clauza privitoare la livretul cu cea mai mare sumă, ca el să nu-i fie încredinţat decît titularului, strict personal. Cu cîteva săptămîni în urmă se prezentase un bărbat şi arătase un fel de scrisoare de împuternicire din partea

moştenitorilor Metsäkulma, pe baza căreia a cerut să i se elibereze întreaga sumă, dar a fost, bineînţeles, refuzat.

Mai reieşea din declaraţii că moştenitorii spărseseră lada unchiului lor, deoarece nu găsiseră cheia nicăieri. Întrebată, soţia lui Jönson le spuse îndată locul unde pot s-o afle. Ea fusese aceea care, la rugămintea lui Hermann Metsäkulma, o pusese la loc sigur. Se dovedi într-adevăr că nu minţea, fiindcă cheia fu găsită la locul indicat.

Avocatul Ruskeala se menţinu dîrz pe poziţia sa şi profită din plin de acest moment. Clienta sa era atît de puţin preocupată de bani, încît, la primele întrebări, nici nu-şi amintise de soarta cheii. Ulterior şi-a adus însă aminte că Aaltonen i-a pomenit, odată, despre un livret de economii, iar mai tîrziu, într-o zi cînd intrase în odaia bătrînului şi se aşezase pe marginea patului unde zăcea, Hermann Metsäkulma îi vorbise şi el despre livret. Îi ceruse să deschidă lada şi îi arătase chiar livretul, dar ea rîsese, spunîndu-i că speră ca el să nu moară atît de curînd, încît să aibă parte de moştenirea lui. Livretul fusese pus la loc, în ladă ; nu voise să-l păstreze, spunîndu-şi că e mai bine să rămînă într-un loc unde nu poate fi descoperit de soţul ei. Bătrînul se lăsase greu convins ; în cele din urmă însă îi găsi o ascunzătoare potrivită : îl înveli separat de celelalte şi îl aşeză pe fundul lăzii, sub hîrtia cu care era căptuşită, pentru ca moştenitorii să nu-l afle împreună cu livretele lor. Cît priveşte cheia, i-o încredinţase aproape cu forţa. Era sigur că nu mai are de trăit decît cel mult cîteva zile, astfel

că o rugase să păstreze cheia cu sfințenie, altminteri ar putea să încapă pe mîini nechemate.

După părerea avocatului, după ce bătrînul Metsäkulma încredințase cheia clientei sale și îi arătase livretul încă în viață fiind, ea ar fi putut în mod legal să ridice oricînd banii care erau ai ei. Explică apoi că între o sumă, depusă cu condiția de a putea fi oricînd retrasă, și un capital depus la casa de păstrare există o mare diferență. În primul caz, livretul nu este decît un act de decont pe care banca îl înmînează depunătorului în schimbul sumei încredințate. Clienta lui ar fi putut, așadar, să ridice în orice clipă banii, chiar fără acest carnet, în caz că și-ar fi dovedit identitatea. Cele cincizeci de mii de mărci trebuie deci considerate ca un dar, nicidecum ca o moștenire. Dacă se consideră însă ca o parte de moștenire, doamna Jönson nu ar avea asupra sumei nici un drept, avînd în vedere faptul că Hermann Metsäkulma nu lăsase nici un testament.

Toate bune, dar de ce i-a lăsat o sumă așa de importantă, o dată ce nu erau legați prin nici un grad de înrudire directă ?

— Pentru că l-am îngrijit tot timpul cît a fost bolnav — răspunse acuzata. Era un bătrîn singuratic și a fost întotdeauna bun cu mine. De asta m-a și ajutat pe urmă... atunci cînd am dus cadavrul la mlaștină.

Avocatul din capitală prezentă instanței un fel de declarație medicală, din care reieșea că medicul respectiv îl examinase pe Hermann Metsäkulma chiar în ziua cînd efectuase transcrierea banilor săi depuși la bancă și constatase la pacientul său o ciudățenie de comportament destul de surprinzătoare. De pildă, refuzase să fie internat într-un spital pentru tratament, deși starea lui ar fi necesitat imperios internarea. Nu părea prea normal nici faptul că șezuse pe treptele din fața intrării, pînă în clipa cînd fata în casă îl invitase în sala de așteptare, fiindcă îi venise rîndul.

Din depoziția martorilor se mai putea trage concluzia că, în tinerețe, bătrînul fusese un voinic destul de impetuos și că trăise o viață destul de agitată. Fusese mai întîi fierar, pe urmă îl ademenise marea și se angajase matelot pe un vas. Abia tîrziu, în jurul vîrstei de cincizeci de ani, se înapoiase pe meleagurile-i natale.

O slujnicuță tînără, care fusese în serviciul rudelor lui Metsäkulma la Helsinki, declară că, pe vremea cînd bătrînul dormea la ei în bucătărie, se purtase necuviincios cu dînsa. Se și plînsese stăpînei sale și își făcuse patul în anticameră.

Privirile speriate ale fetei și zăpăceala ei agitată îi dădură de bănuit avocatului Ruskeala, care se hotărî s-o ia de scurt.

— Cum a încercat să se apropie de dumneata și în ce fel pretinzi că s-a purtat necuviincios ? — întrebă judecătorul, la cererea avocatului.

— A încercat să mă pipăie — se bîlbîi fata, îmbujorîndu-se pînă la urechi, trăgînd cu coada ochiului către logodnicul ei, care o fixa furios din public. Și... și mi-a promis chiar bani.

— Ia seama ! Ai jurat să spui numai adevărul — se răsti la ea apărătorul, care era de altfel un om cît se poate de blînd.

Fata tresări speriată, în timp ce judecătorul nu-şi putu stăpîni un zîmbet. Asta da, e pe placul lui! În calitatea sa de judecător, el nu se putea răsti la martori după cum aceştia ar fi meritat-o de atîtea ori.

În cele din urmă, se dovedi că Metsäkulma mîngîiase patern creştetul fetei şi îi dăruise o marcă.

Avocatul reclamanţilor încercă să explice sus şi tare că astfel de înflăcărări tîrzii sînt foarte frecvente la bătrînii care, în tinereţea lor, au dus o viaţă necumpătată, că poftele sexuale se cer satisfăcute chiar şi în pragul morţii şi că, de multe ori, astfel de oameni sînt în stare să-şi sacrifice ultimii bani sau să devină complicii cine ştie căror fărădelegi numai spre a-şi putea procura...

Ruskeala nu acordase o importanţă deosebită depoziţiei martorei, fiindcă îşi dăduse seama din prima clipă că nu prezintă nici un pericol; cînd însă avocatul moştenitorilor vru s-o întrebe pe acuzată dacă a avut cumva şi ea raporturi sexuale cu bătrînul Metsäkulma, îşi ieşi din fire.

— Nu ţi-e ruşine! — zbieră el, încît se zgudui încăperea. Vrei să murdăreşti memoria unui mort?!

Acuzata clătină încet din cap, de parcă nu se putea minuna îndeajuns de cîte sînt în stare josnicia şi lăcomia omenească. Calmantul îi produsese o stare de somnolenţă, în care sunetele şi cuvintele ajungeau stinse pînă la ea. N-o mai durea de astă dată nimic, de parcă n-ar fi fost ea fiinţa hărţuită şi hăituită de toţi, fiinţa căreia

îi zdrobiseră în picioare întreaga mîndrie, toată demnitatea omenească, toată pudoarea de femeie.

Printre ultimii martori, o ascultară şi pe servitoarea care slujise timp de aproape un an la ferma Metsäkulma, pe vremea cînd se instalaseră acolo noii ei stăpîni. Era o fată voinică, liniştită şi chibzuită, cu ochi rotunzi şi blînzi ca ai vitelor, între care de altfel îşi petrecuse partea cea mai mare din viaţă. Povesti că, la început, se simţise bine la familia Jönson, că stăpîna se purtase bine cu ea şi îi dăduse pînă şi rochiile purtate, o ajutase la lucru atît cît se pricepea şi încerca să se deprindă cu o muncă pe care înainte n-o făcuse niciodată. Uneori o pufnea chiar rîsul, văzînd neajutorarea stăpînei sale. Pe bătrînul Metsäkulma îl iubise mult, fiindcă muncea la rînd cu ei, deşi nu era obligat să ia parte la lucru. Inginerul, în schimb, nu făcea nimic, trîndăvea ziua întreagă în pat, iar cînd ieşea în curte bombănea şi afla pricină la toate, dispărînd de multe ori pe timp de mai multe zile. Cînd se întorcea acasă, era aproape de nerecunoscut; tremura din toate încheieturile, plin de vînătăi pe faţă şi cu ochii însîngeraţi.

— Odată am băgat de seamă că mi-a dispărut inelul şi o broşă de argint, pe care le păstram între lucrurile mele, înfăşurate într-o năframă. Întîi am crezut că au umblat hoţii în casă şi i-am spus stăpînei să caute şi ea dacă nu i-a dispărut ceva. Ea însă m-a rugat să nu spun nimănui întîmplarea şi m-a asigurat că o să mă despăgubească dînsa. Mai tîrziu mi-a dăruit broşa ei de aur, deoarece nu avea bani,

dar eu n-am vrut s-o primesc, pentru că știam că valorează mai mult decît broșa ce mi se furase mie. Ea m-a silit însă s-o primesc, spunîndu-mi că tot n-are s-o mai poarte, mai ales în împrejurările în care trăia atunci. La puțin timp după această întîmplare, am plecat de la dînșii. Cu doamna n-am avut niciodată vreo neplăcere, dar am plecat din pricina domnului.

Judecătorul o rugă să povestească în amănunt de ce își părăsise slujba de la ferma Metsäkulma. Fata păru încurcată ; se vedea că nu vorbește bucuros despre cele întîmplate. Își dădea foarte bine seama că nu e tocmai o frumusețe seducătoare și se temea să nu provoace rîsul asistenței prin depoziția ei. În cele din urmă, se hotărî totuși să vorbească. O privi mai întîi pe acuzată, de parcă ar fi vrut să-și ceară de la început iertare, apoi prinse să vorbească pe un ton calm :

— Bine, fie, dacă domnul judecător dorește să vorbesc, voi vorbi. Domnul îmi făcea mereu șicane. Se ținea scai de mine, încît nu mai era chip să scap de el. Îmi spunea că vrea să mă ajute la lucru și căuta să mă lingușească în fel și chip, spunîndu-mi că sînt așa și pe dincolo de frumoasă, deși știu bine că am picioarele groase și nasul turtit. Dar eu ghicisem de ce se gudură pe lîngă mine — urmă ea, apoi amuți deodată, fiindcă auzise rîsete înfundate în sală.

Judecătorul se făcu stacojiu de mînie, lovi puternic cu pumnul în masă și amenință cu evacuarea sălii dacă nu se face liniște. Fata se îmbujoră pînă la rădăcina părului.

— L-am lovit peste mîini, dar în zadar — reluă ea. Pe urmă, într-o seară, m-a speriat de moarte, ascunzîndu-se în odaia mea. Nu l-am zărit decît după ce m-am culcat. M-a rugat fierbinte să nu-l alung, fiindcă nu dorește decît să-l las să stea lîngă mine pînă cînd adorm. Mie însă îmi ajungea tot ce se întîmplase înainte. Mi-am strîns lucrurile și am plecat de la fermă.

Martora fu întrebată apoi dacă bătrînul Hermann Metsäkulma a încercat vreodată să se apropie de ea, dar fata negă cu hotărîre. Bătrînul fusese un om foarte potolit și serios, căruia îi părea bine cînd e lăsat în pace. Niciodată nu i-a trecut prin minte măcar că ar putea să-i fie teamă și să se ferească de el.

— Ce raporturi existau între stăpîna dumitale și bătrînul Metsäkulma ? — întrebă judecătorul. N-ai observat niciodată nimic suspect ?

Fata își săltă capul, mînioasă :

— Minciună sfruntată ! Murdării scornite de cei cu mațele pestrițe !

Ochii ei scăpărară verzi-albaștri, ca ai fiarelor asmuțite. Bătrînul nu era un om legat la ochi, văzuse numaidecît că inginerul nu e bun de nici o treabă, așa că se oferise singur să dea o mînă de ajutor femeii, fiindcă altfel ar fi fost o mare harababură în casă.

— Mi-aduc aminte că mi-a spus odată și mie să ne silim s-o ajutăm amîndoi pe stăpînă, deoarece viața ei nu e prea ușoară. Îndrăgise cu trup și suflet pămîntul acela, pe care nu l-ar

fi lăsat pentru nimic în lume în paragină. Stăpîna se obişnuise şi dînsa, pe încetul, cu munca cîmpului, cu toate că venise de la oraş. Pe măsură ce se deprindea cu lucrul, se împrietenea tot mai mult cu bătrînul.

Martora fu luată din scurt, cu întreaga asprime posibilă, atrăgîndu-i-se mereu atenţia că depusese jurămînt în faţa instanţei, de a spune numai adevărul. O rugară să-şi amintească dacă, în perioada cît fusese angajată la fermă, nu observase ceva, un indiciu cît de neînsemnat, din care să se poată constata existenţa unor raporturi de natură intimă între bătrîn şi stăpînă. Fata negă însă cu îndîrjire, din ce în ce mai furioasă şi mai violentă.

Afară începuse să se întunece şi pe feţele celor din sala de şedinţe înserarea timpurie de toamnă prinse să cearnă pete de umbră cenuşie. Aerul din sală devenise greu şi înăbuşitor. Vîntul se ostoise mai demult şi, prin dreptunghiul mohorît al ferestrelor, se zărea acum un cer vînăt-cenuşiu. Din audienţă pleca mereu cîte unul, încît distanţele dintre cei care şedeau pe bănci se făceau tot mai mari. Judecătorul Miemonen se plictisise amarnic de toată această vorbărie inutilă, dar nu simţea nici o oboseală. La drept vorbind, nu-şi luase nici o clipă ochii de pe faţa acuzatei, care şedea în faţa ferestrei, încît profilul i se desena tot mai pronunţat în lumina descrescîndă. Reflexele arămii ale amurgului topiseră parcă toată asprimea trăsăturilor ei — şi părea acum mult mai puţin severă, mai puţin rigidă.

În faţa ochilor judecătorului începură să învie treptat locatarii casei mute şi singuratice de la ferma din Siltakylä. Îndeosebi în pîclele acestea blînde ale înserării, păreau că se apropie tot mai mult de masa lui, se mişcă în jur, îl împresoară de pretutindeni. Petele şi liniile se lipiră treptat unele de altele, pînă cînd toate aceste fantome i se părură cunoştinţe de demult. Pe nesimţite, din imaginea bătrînului vînător de fuste, făurită din descrierea unora dintre martori, se închegă şi crescu înfăţişarea de moşneag tăcut şi îngîndurat a bătrînului Hermann Metsäkulma. Ghici în figura lui toată dragostea fierbinte de pămînt şi un adevăr mai străvechi, pe care oamenii simpli ai gliei îl poartă pretutindeni în sufletul lor. Se îndepărtase de rudele sale de la oraş pentru că nu mai exista între ei nici cea mai neînsemnată legătură, în timp ce femeia asta puternică şi solitară, smulsă şi ea din vîltoarea oraşului şi aruncată la ferma aceea părăginită, ca o pleavă furată de vînt, pentru a salva casa şi pămîntul de prăpăd, deşteptase în sufletul lui bătrîn o profundă înţelegere şi dorul arzător de a o ajuta.

Adevărate destine finlandeze — gîndi bătrînul judecător Miemonen. Acest Metsäkulma, ca şi acel necunoscut Aaltonen, a cărui simbrie şi ale cărui haine purtate le-a moştenit o muierușcă sulemenită şi uşuratică de la oraş, sînt oameni legaţi de meleagurile noastre. Se deprinsese să-şi judece semenii cu un etalon sever şi să-şi alcătuiască o părere despre ei în primul rînd după manifestările exterioare şi faptele lor. Separa însă instinctiv valoarea de ceea ce

era comun, recunoscînd spontan incapacitatea, lăcomia de bani, superficialitatea. Instinctul acesta îl condusese acum pînă la cei doi morți necunoscuți, care îl preocupau în aceste clipe.

În curînd, sala fu învăluită în umbre tot mai dese, dar audierea martorilor continuă în același ritm uniform. Răsunau întrebări și se auzeau răspunsuri, dar nici unul din ele nu aducea adevărul mai aproape. Gîndurile judecătorului Miemonen rătăceau în altă parte... în fața ochilor săi sufletești se iviră două siluete uriașe, înălțîndu-se sus, deasupra avocaților, deasupra martorilor și a asistenței pline de curiozitate. Se opriră înaintea lui, pironindu-și asupră-i privirile ochilor lor bănuitori : să te vedem ce știi și cît poți, bătrîne judecător ! Mai ești oare în stare să săvîrșești ceva bun ?

Moștenitorii Metsäkulma și avocatul lor obținură favoarea ca acțiunea să fie înglobată în procesul omorîrii inginerului. Sub înrîurirea unei sugestii datorită în cea mai mare pare căpitanului Valkjärvi, cazul femeii li se păru lipsit de orice speranță, astfel că se grăbiră să-i mai atîrne un bolovan de gît, o dată ce tot avea să se ducă la fund. Convinși că sînt datori să profite de ocazie în interesul propriei lor cauze, se năpustiră asupra ei cu întreaga lăcomie și invidie de care erau capabili. Poate că dacă n-ar avea față de ea nici o altă pretenție decît suma lăsată de Hermann Metsäkulma, lucrul acesta i-ar da judecătorului de gîndit. Dar își greșiseră socoteala, fiindcă ochii pătrunzători ai bătrînului magistrat descoperiră îndată rețeaua respingătoare de răutăți și lăcomia de bani, ca

și toată meschinăria planului urzit, astfel că, în sinea sa, nu mai era de partea lor.

Poate însă că și zvonurile bîrfitorilor conțin un grăunte de adevăr. Severul Miemonen nu mai era nici el judecătorul aspru de odinioară. Lăcomia de dulciuri sau vîrsta îi muiase, cu timpul, dîrzenia și puterea din trecut. De data aceasta însă, nu mai încăpea îndoială că țîșnise dintr-însul întreaga revoltă de care era în stare. Simțea profund și imperios că e dator să apere o făptură omenească împotriva căreia parcă se ridicase o lume întreagă. Lungile plimbări de toamnă prin parcul îngălbenit al cetății îi înmuiaseră inima, dar parcă îi deschiseseră și ochii. Pătrundea aproape pînă în străfundul inimii oamenilor și își dădea seama, mai bine decît oricine, cîtă goliciune și perfidie sălășluiește într-însa.

Încercă să-și reprezinte în gînd pe locuitorii ținutului și, prin fața ochilor săi sufletești, prinseră să se perinde figuri cunoscute de oameni buni și răi, domoli și aprigi, ipocriți și sinceri, îngîmfați și umili. Oricîtă deosebire ar exista însă între ei, toți sînt supuși acelorași legi, fie că li se înclină, fie că încearcă să se răzvrătească împotriva lor, fie că le aprobă sau le critică. Legile sînt și ele întocmite de oameni, e drept, dar reușesc să se apropie uneori, deși nu în întregime, de idealul de justiție. Or, nici un judecător prin vocație nu poate să urmărească alt țel decît atingerea acestui ideal. Poate că, pe vremea cînd era tînăr, n-ar fi fost capabil să simtă și să înțeleagă toate acestea, dar, pe mă-

sură ce se apropia de vîrsta pensionării, se debarasa tot mai mult de prejudecăţi şi de vanităţi.

Ordonă o nouă pauză, pentru a oferi acuzatei prilejul de a se mai odihni. Cît de bun şi de odihnitor e amurgul; parcă şi zgomotele celor de afară s-au mai potolit! Se aprinse însă becul şi, o dată cu năvala luminii, se schimbară şi gîndurile lui. Ar face poate bine să mai răsfoiască o dată materialul privitor la acest caz şi să-l intuiască, în măsura în care lucrul e posibil, pe baza datelor ce-i stau la dispoziţie. În faţa lui, pe masă, se aflau toporul şi arma ruginită, a cărei provenienţă nu se putuse constata pînă acum. Poate să fi rămas undeva, prin pădurea apropiată de fermă, încă din război, şi Alfred a găsit-o din întîmplare.

Kangas desenă cu creta pe duşumea poziţia în care fusese găsit cadavrul lui Aaltonen şi aşeză arma lîngă figura schiţată, aşa cum fusese aflată de autorităţi. Explică apoi că toporul era lîngă grămada de lemne tăiate, dincolo de cadavru, venind pe cărarea vitelor, şi că femeia, după propria ei mărturisire, fugise pînă în pădure pe această cărare. Judecătorul examină încă o dată fatagrofiile luate de căpitanul Valkjärvi, pe care acesta avusese grija să le mărească, aşa încît se vedeau clar pînă şi cele mai neînsemnate detalii.

Îi ceru apoi acuzatei să aşeze toporul exact pe locul unde îl găsise. Femeia privi o clipă duşumeaua — în lumina becului, faţa îi era galbenă şi fără viaţă — apoi ridică, fără să şovăie, toporul şi îl aşeză în dreapta desenului care reprezenta poziţia cadavrului lui Aaltonen.

— Cred că soţul meu l-a împuşcat pe Aaltonen întîi din vreo ascunzătoare — spuse ea cu glasul liniştit şi şters, dar muşchii feţei i se zbăteau în dreptul ochilor. El lucra lîngă grămada de lemne şi, la auzul împuşcăturii, s-a întors, apoi a pornit către soţul meu, cu toporul în mînă. Atunci a tras a doua oară. În cădere, Aaltonen a scăpat toporul; bărbatul meu s-a năpustit asupra lui şi i-a strivit gura cu călcîiul, ca să nu poată striga după ajutor. Cînd am ajuns sus, am îngenuncheat lîngă el... aici, în acest loc — încet, cu ochii dilataţi, se lăsă în genunchi lîngă desenul care reprezenta pe mort, şi se rezemă în mîna aflată în apropierea toporului. — În clipa aceea s-a apropiat şi soţul meu, ca să vadă... am ridicat toporul şi l-am izbit.

Kangas ţinu să mai adauge că, după toate probabilităţile, în clipa aceea arma mai era în mîna inginerului, ceea ce reiese după locul unde a fost găsită de anchetatori. O scăpase din mînă, probabil după prima lovitură de topor, şi se prăbuşise peste ea, astfel încît o acoperise cu trupul. Amprentele găsite pe armă sînt, fără îndoială, ale inginerului, ceea ce confirmă presupunerea că nimeni altul nu s-a atins înainte de ea.

Întoarse privirea ochilor lui reci şi incolori spre femeie, care continua să rămînă în genunchi.

— Dacă toporul se afla într-adevăr pe locul indicat de acuzată, este uşor de înţeles că, fiindu-i la îndemînă, l-a putut înşfăca îndată. Grămada de lemne era de partea cealaltă a cadavrului, la o distanţă de cîţiva metri.

— Bine, dar toporul era aici, lîngă grămada de lemne, e suficient să priviţi fotografia — se răsti, oarecum iritat, Valkjärvi.

Anchetatorul remarcă liniştit că, după propria declaraţie a căpitanului, toporul nu fusese găsit la locul iniţial. Îi arătase şi lui mănunchiurile de muşchi cu care toporul fusese şters de sînge, înainte de a fi rezemat lîngă grămada de lemne. Inginerul Jönson n-ar fi aşteptat, fireşte, ca soţia lui să se ducă după topor, ci ar fi împuşcat-o înainte de a putea ajunge lîngă grămada de lemne, o dată ce puşca era în mîna lui. Nici un criminalist n-ar putea să tragă altă concluzie, decît că acuzata a mărturisit adevărul asupra faptei săvîrşite.

Căpitanul se aplecă spre judecător, pentru a-i atrage atenţia asupra unor amănunte din fotografie, în timp ce femeia încerca să se ridice. O dată cu creşterea sarcinii, trupul i se îngreunase nebănuit. Kangas îi întinse repede o mînă, ajutînd-o să se ridice. O clipă cuprinse în palma lui degetele înguste şi jilave ale femeii. Aceasta îl privi lung, cu atenţie.

— Ce-ţi mai face cîinele ? — întrebă ea în şoaptă, fiindcă învăţase la penitenciar să vorbească cu glasul scăzut.

— L-a înţepat deunăzi un derbedeu, dar se vindecă, pentru că e un animal puternic. Nici o teamă...

Gardianul îi privi bănuitor şi făcu un pas către ei. Nu aşteptară însă avertismentul. Femeia se aşeză pe scaun, iar anchetatorul se retrase.

Fu invitat acum în sală medicul de circumscripţie, doctorul Oras, pentru a da unele lămuriri privitoare la cîteva detalii din raportul asupra autopsiei. Se găsiseră, aşadar, ţăndări de lemn sub pielea de la tîmpla umflată a inginerului. Întrebarea este : cît de tare a fost lovitura ? E posibil ca, din pricina ei, să-şi fi pierdut cunoştinţa ?

— E posibil, dar nu sigur — răspunse doctorul. Cadavrul nu are nici o urmă de inaniţie, nici de alte violenţe. Dimpotrivă, cadavrul vădea semnele unei îngrijiri bune şi atente.

Cînd dezbaterile din acea zi luară sfîrşit, pe ferestrele pustii ale sălii de şedinţe năvăli o seară întunecată de toamnă. Judecătorul Miemonen îi dădu prilej procurorului să-şi întocmească rechizitoriul în forma lui definitivă ; evident, cu luarea în considerare a tuturor faptelor intervenite în ultima fază a procesului.

Închisoarea se afla în celălalt capăt al tîrgului. Căpitanul Valkjärvi o duse pe acuzată în trăsura lui, împreună cu poliţistul Karhula şi cu doctorul Oras. În curtea întunecată din faţa sălii de şedinţe mai staţionau cîţiva oameni şi căpitanul se temu că vor avea de înfruntat neplăceri serioase. Nu se auziră însă decît chicote înfundate şi cîteva observaţii răutăcioase, nimic altceva. Cei aflaţi de-a lungul şoselei abia dacă întoarseră capul după trăsura ce se îndepărta, ca să-şi continue netulburaţi plimbarea de seară.

Lungă zi, îşi spuse femeia, după ce rămase, în sfîrşit, singură. Creierul îi funcţiona destul de

limpede, dar, deşi era calmă, nu-şi simţea deloc trupul. Medicamentul o amorţise într-un mod bizar, de parcă i-ar fi adormit toate mădularele. Zilele petrecute în penitenciar trecuseră destul de greu, acum însă, dacă se gîndea la ele, timpul cît stătuse închisă se topi într-o masă informă şi cenuşie. Ceea ce îndurase însă la proces întrecuse toate încercările celor treizeci şi doi de ani de viaţă cîţi avea. Niciodată nu văzuse pînă atunci atîţia oameni la un loc, nu auzise nicicînd încă atîtea întrebări, iar lumina puternică din sala de şedinţe, mişcările şi zgomotul nu făcuseră decît să-i sporească agitaţia, mai ales după marea linişte a penitenciarului. Dar nu numai închisă acolo trăise ea singură şi izolată : însăşi firea ei o îndepărtase de restul oamenilor.

Poate că, în cele din urmă, vor socoti că a fost destul torturată şi o vor lăsa în pace. Au despuiat-o în faţa mulţimii, au iscodit-o şi au aflat tot ce le aţîţase curiozitatea. Spera că, în cele din urmă, să fie condamnată şi că, în felul acesta, chinul ei va lua sfîrşit. Se va putea întoarce atunci în cetatea cu ziduri groase, de unde o vor transporta la penitenciarul de femei. Gîndul acesta îi era de un timp atît de familiar, încît n-o mai îngrozea. Va fi condamnată la mulţi, la foarte mulţi ani, iar ea îşi va ispăşi pedeapsa.

Pe masă o aştepta ceva de mîncare ; Karhula îi purtase de grijă să nu sufere de foame. Frînse distrată o bucată de pîine, o sfărîmă între degete, apoi o vîrî în gură. În clipa aceea simţi

însă pe limbă gustul pîinii de casă şi un val fierbinte îi străbătu trupul. Ochii îi ardeau. O năpădiră amintirile : cum au descărcat împreună cartofii... şi cum s-au aşezat lîngă şanţ, să se odihnească. Gustul pîinii tari de ţară şi cel amar de bere îi rămăsese în gingii pentru totdeauna.

Începu să înfulece cu lăcomie, numai spre a-şi stăpîni în acest fel groaza crescîndă şi să-şi îndeletnicească mîinile şi corpul cu ceva. Mîncă pîinea pînă la ultima firimitură şi, după ce înghiţi şi ciorba de peşte, linse lingura pînă cînd o curăţă. În timp ce mîncase, îşi simţise trupul cuprins de tremur, iar inima îi crescuse parcă în piept. Lumina puternică a becului îi rănea pleoapele şi ochii, de parcă ar fi fost milioane de ace.

Cînd Karhula veni să strîngă masa, dormea adînc. N-o trezi nici măcar scîrţîitul uşii sau paşii bătrînului poliţist. Nu se mai dezbrăcase, ci se trîntise îmbrăcată şi cu pantofii în picioare pe patul îngust şi tare, trăgînd peste ea pătura aspră.

Asta are o bucată de lemn în locul inimii — gîndi bătrînul poliţai, clătinînd din cap a dezaprobare. În concepţia lui, o fiinţă acuzată de o faptă atît de gravă se cuvine să vegheze toată noaptea şi să se zvîrcolească desperată pînă la ivirea zorilor. Dar cu toate că nu putea să încuviinţeze somnul femeii, se strădui să iasă tiptil din celulă, luă farfuriile cu băgare de seamă, ca să nu facă zgomot cu ele, şi trase atent uşa în urma lui.

— În sfîrşit, azi a mîncat şi ea ceva — îi spuse gardianului, la bucătărie, şi gura i se destinse într-un surîs larg. Doarme buştean, vai de capul ei !

Mulţimea adunată pentru proces se risipise întrucîtva ; cei mai mulţi, terminîndu-şi treburile cu care veniseră, se înapoiaseră pe la casele lor. Rămăseseră, cu toate acestea, destui străini. Aproape fiecare fermă din împrejurimi adăpostea cîte un musafir sau doi, la ferestrele cărora lumina ardea pînă în tîrziul nopţii, fiindcă dezbăteau agitaţi evenimentele de peste zi, acordînd, bineînţeles, locul de frunte diferitelor momente ale procesului acuzatei Jönson şi încercînd să ghicească sentinţa pe care o va pronunţa severul şi bătrînul judecător.

Un amănunt lipsit în aparenţă de importanţă, mai degrabă comic, petrecut în aceeaşi zi în casa negustorului, caracteriza interesant schimbarea petrecută în atmosfera morală a oraşului.

Tîrziu, după orele de seară, soţia lui Kartonen apăru la hanul modest şi ceru o cameră. Părul îi era ciufulit, iar faţa plină de zgîrieturi, ba şi plîngea înăbuşit în clipa cînd o rugă pe hangiţă să-i aducă valiza de voiaj de la negustoreasă, fiindcă nu îndrăzneşte să şi-o aducă singură.

— Femeia aceea a înnebunit de-a binelea — se tîngui ea, printre sughiţuri. Ia te uită în ce hal m-a zgîriat pe faţă ! Te rog din tot sufletul, draga mea, trimite pe cineva să-mi aducă lucrurile de-acolo, altminteri nu pot pleca dimineaţa acasă.

La început, oricît încercă s-o descoasă hangiţa, refuză în ruptul capului să-i destăinuie motivul încăierării. Ştia tot tîrgul că locuieşte acolo de două zile şi că s-a împrietenit la toartă cu soţia negustorului, plimbîndu-se împreună şi vizitînd centrul, ba mai fac şi vizite laolaltă. În cele din urmă, inima n-o mai răbdă să tacă.

— Şi-a pierdut minţile, nenorocita, cum îţi spuneam. Îşi păzeşte bărbatul ca o zmeoaică. Şi, pentru că el a vrut să mă însoţească în oraş, fiindcă tocmai avea ceva de aranjat acolo, ea a făcut un scandal de pomină. S-a năpustit asupra mea... s-o fi văzut cum gîfîia... m-a apucat de gît, şi e mare minune că i-am scăpat teafără din gheare !

Şiroaiele de lacrimi dizolvaseră stratul de pudră şi vopseaua de pe obrăjorul catifelat al micii doamne Kartonen, iar murdăria se scurgea acum spre gît, în dîre lungi şi negre. Ochii însă îi scăpărau şi abia se ţinea pe picioare. E beată, îşi spuse hangiţa şi îi pregăti la repezeală patul ei propriu, deoarece celelalte erau toate ocupate. Pe urmă dădu o fugă la negustoreasă, ca să afle noutăţi de-a dreptul de la sursă.

Acolo găsi toate ferestrele casei luminate ; negustorul se închisese în magazie, iar femeia umbla de colo pînă colo prin sufragerie, cu paşi mari şi respiraţia agitată. Vorbea singură, cu glas tare. Văzu pe masă resturile cinei : trei pahare de rachiu şi o sticlă. Dar asta ce-o mai fi, se întrebă ea. Şi ce are să zică atunci cînd îi va spune că a venit după lucrurile femeii ?

Împachetarea lucrurilor se făcu cît ai bate din palme. Negustoreasa arunca furioasă obiectele în valiza de voiaj, cutia cu pudră, rujul de buze și celelalte articole de toaletă, claie peste grămadă. Apoi întinse hangiței valiza, cerîndu-i s-o ducă numaidecît proprietarei, ca să n-o mai vadă în fața ochilor.

— Iar dacă vreodată se mai încumetă să pună piciorul în oraș, o dau pe mîna poliției — amenință ea. Am adus-o aici, în casă, i-am dat să mănînce și să bea, am prezentat-o prietenelor mele ca pe-o biată femeie părăsită, care suferă nevinovată, și ce crezi, care i-a fost recunoștința? S-a dat la bărbatu-meu, nerușinata! Iar el, ca un bou ce e, s-a prins în laț! Ai mai auzit una ca asta? A stors din buzunarul lui bărbatu-meu bani frumoși, pentru cheltuielile de drum. Astăzi avea de gînd să-l momească în centru, îmi închipui în ce locuri l-ar fi dus! Dar am găsit ac de cojocul ei — și de-al nătărăului, de asemenea! Dacă n-aș fi căsătorită legitim cu el, i-aș face vînt, de nici picioarele nu i-ar mai atinge pămîntul, zău așa.

Încetul pe încetul, cele două femei se potoliră, ba negustoreasa își trată musafira și cu un pahar de vin gustos, din fructe. Firește, întîmplarea rămîne între ele două, nu trebuie trîmbițată în tot locul, nu-i așa? Oricum, e o bună învățătură. Omul să fie, pe viitor, mai prevăzător cu străinii pe care îi primește în casă. Ea s-a dus doar pînă în bucătărie, să vadă dacă servitoarea n-a spart ceva, deoarece în ziua aceea, fiind duminică, pusese în cinstea musafirei sale serviciul cel frumos de porțelan, pe care

l-a primit, pe vremuri, cadou de nuntă din partea rudelor ei de la Helsinki. Cînd să se întoarcă, sufrageria era goală, iar din birou se auzeau șoapte suspecte. Și ce să vezi, dragă: secăturile se îmbrățișau de zor!

După ce își vărsă în acest fel toată furia, un gînd neașteptat o făcu să tresară:

— Dar dacă acel Aaltonen n-a fost chiar un derbedeu de rînd? Eu o cunosc doar de două zile pe creatura asta, dar cît pe-aci să-i scot dinții din gură de furie! Drept să-ți spun, nu-mi pare rău, o dată ce o merită cu vîrf și îndesat. Ce părere ai, draga mea? N-ar fi mai nimerit să-i povestim totul judecătorului?

Numai că bătrînul judecător Miemonen, om posac și sever, s-o fi culcat la ora asta. Cine știe, poate că le-ar și certa dacă ar încerca să-l deranjeze. Pe urmă mai e și vinul ăsta de fructe, care i s-a urcat la cap. Ar fi mai bine să se culce, ca să-i treacă furia.

— Inginerul trebuie să fi fost și el un ticălos fără pereche. Dintr-unul ca el tot nu se alegea nimic. Nu zic, firește, că trebuia neapărat omorît, așa ceva nu este îngăduit nimănui. Toate sînt bune dacă femeia își va lua pedeapsa cuvenită. Cînd însă propriul meu bărbat mă scoate în halul ăsta din fire, parcă încep s-o înțeleg mai bine...

În drum spre casă, hangița se abătu pe la cîteva cunoștințe. Nu e de mirare, o dată ce valiza îi trăgea brațul în jos și trebuia să se mai odihnească din cînd în cînd. Și, o dată ce ferestrele mai erau luminate, de ce să nu fi intrat?

Cine a mai auzit o astfel de batjocură ? Negustoreasa părea o femeie înțelegătoare și de treabă ; cine ar fi crezut că e chiar așa de neroadă ? Dar așa-i trebuie, de ce s-a împrietenit la toartă cu străina ? Trebuia întîi s-o cunoască mai bine și abia după aceea să se fi înhăitat cu ea.

De altfel, toți ajunseseră să se cam sature de toată adunătura aceasta care cotropise orașul. Monstruoasa cruzime a fermierei îi zguduise pe toți, firește, și toți o blestemau pe vinovată, dar ceea ce e prea mult, nu e sănătos. Nepotul lui Hermann Metsäkulma le displăcu din prima clipă vrednicilor localnici. Se plimba încoace și încolo prin fața judecătoriei, cu un aer îngîmfat, îmbrăcat boierește și învîrtind pe degetele-i rotofeie lanțul ceasornicului său de aur. N-ar fi stat de vorbă însă cu vreunul dintre localnici pentru nimic în lume. Oare de ce e atît de trufaș ? Fiindcă a ajuns, din țăran de rînd, domn la oraș, care se plimbă prin fața oamenilor în galoși strălucitori ? Ce fel de om e unul ca el, care dă fuga la judecător și prinde să terfelească în noroi buna reputație a unchiului său ? Nu, asta n-o mai înghițeau oamenii cumsecade. Cît despre avocatul ăla, cu cap de șobolan, pe care l-a adus din capitală, trage mereu cu coada ochiului cînd în dreapta, cînd în stînga, de parcă i-ar fi teamă că-l pîndește cineva. Între prieteni, omul își mai exprimă părerile, mai bîrfește uneori pe alții, și asta face bine de multe ori. E o mică schimbare în monotonia zilelor lipsite de orice evenimente deosebite. S-a

vorbit în fel și chip despre ciudățeniile bătrînului Hermann Metsäkulma, așa, din pură distracție. Ceea ce fac însă ăștia, e curată ticăloșie !

La proces, în timpul unei pauze, un cizmar — țăran bătrîn și pletos — s-a apropiat de nepotul lui Metsäkulma și s-a răstit fără să-i mai întindă mîna :

— L-am cunoscut pe tatăl tău și pot să spun că era un om vrednic. Dac-ar mai trăi, i-ar fi acum rușine de fiii lui. Unghia de la degetul mic al bătrînului Hermann prețuia mai mult decît voi toți laolaltă, nepoți și nepoate. El știa ce face, în timp ce voi ori nu știți, ori sînteți niște lichele !

— Ei, ei, omul lui Dumnezeu ! — încercase să se apere nepotul, îmbujorîndu-se de jenă. Ceea ce ni se cuvine, este oricum al nostru și apoi, în definitiv, rudele de sînge sînt primele îndreptățite să...

Atîta i-a lipsit bătrînului țăran, să i se vorbească de sus și să i se spună „omul lui Dumnezeu". S-a răsucit pe călcîie și i-a întors spatele înfumuratului. Cu toți cu care se întîlnea mai apoi, se oprea să le vorbească și să le spună că bătrînul Hermann Metsäkulma a știut, desigur, ce face atunci cînd le-a tăiat rudelor o parte din moștenire. Iar inginereasa — în definitiv, care din noi n-a păcătuit o dată ? — e, oricum, una de-a lor, nu o maimuță venită de la oraș. Să nu ne grăbim, așadar, să dăm cu pietre într-una care a trăit aici, printre noi !

Spre seară, avocatul Ruskeala încercă să stea şi el de vorbă cu reclamantul. Îl văzu foarte plouat, bănuind, pesemne, că şansele nu-i sînt tocmai favorabile, iar din ceea ce auzise la proces nu se alesese cu mare lucru. Crezînd însă orbeşte în dreptatea sa şi în aceea a fraţilor pe care îi reprezenta, nu-l lăsa inima să facă vreo concesie, dimpotrivă. Se văzu silit să se războiască pînă şi cu avocatul său. Acesta îi reproşa că fusese greşit informat şi indus în eroare, că procesul este cu totul altfel decît i-a fost descris iniţial, că s-a amestecat în cele mai neplăcute încurcături şi că s-ar lepăda cu dragă inimă de toată afacerea asta nenorocită, blestemînd ziua cînd a primit s-o reprezinte în faţa instanţei. La dracu toată această lume năucă şi lacomă de bani !

Ruskeala nu avu deci prea mult de lucru. Îi făcu să înţeleagă că va fi foarte greu să-şi impună pretenţiile, pe motivul că femeia i-ar fi stors banii bătrînului Hermann prin „seducţiuni" şi „uneltiri", profitînd de slăbiciunea mintală a acestuia. Pe temeiul celor auzite pînă acum, judecătorul nu pare probabil că va împărtăşi această părere. În definitiv, ar putea să facă apel ; el însă nu îi sfătuieşte. Un apel presupune noi cheltuieli ; or, reclamanţii au interesul să intre cît mai curînd în posesiunea banilor, nu să cheltuiască cu procese interminabile. Dacă totuşi se încăpăţînează şi nu se supun sentinţei, el îi va da în judecată în numele clientei sale, pentru acuzaţie falsă şi calomnie. Ce are să se întîmple în acest caz ? Moştenitorii Metsäkulma vor fi greu amendaţi, fără îndoială, şi constrînşi

să plătească despăgubirile. Ba, mai mult, s-ar putea să-l şi închidă pentru cîtva timp pe acela dintre ei care s-a agitat mai mult. După părerea lui, deci, cel mai bun lucru pe care îl pot face cele două părţi este să se supună neapărat sentinţei, care se va rosti ziua următoare. În cazul acesta, va renunţa şi el la orice reclamaţie ulterioară, promiţîndu-le — în numele clientei sale — să suporte în comun cheltuielile de proces de pînă acum. De altfel, clienta lui e convinsă şi azi că moştenitorii lui Metsäkulma sînt, în fond, nişte oameni de treabă, dar au fost greşit informaţi asupra împrejurărilor.

Vorbeau şi strigau tustrei deodată. Ruda cea omisă din moştenire uitase pînă şi să se mai joace cu lanţul gros de la ceasul său. Era cînd furios, gesticulînd şi ameninţîndu-l pe avocat cu pumnii strînşi, cînd umil, implorîndu-l să nu-i reclame, deoarece ei au procedat astfel fiind de bună-credinţă. Dacă judecata e de părere că răposatul şi respectabilul lor unchi a lăsat de bunăvoie femeii jumătate din banii săi şi că, deci, donaţia lui a fost într-adevăr legală, ei nu pot decît să se încline în faţa voinţei legii. În definitiv, nu sînt nici tîlhari, nici şantajişti, ci nişte bieţi oameni cumsecade.

Pentru mai multă siguranţă, scoaseră şi o sticlă de coniac, fiindcă era o seară friguroasă de toamnă ; şi astfel înţelegerea se făcu mai uşor. Într-un tîrziu, ruda cea vrednică se apucă chiar să afurisească femeile, ele singure fiind pricina tuturor relelor. El, de pildă, dacă nu-l îndemna nevasta, n-ar fi făcut nici măcar un pas în această blestemată afacere de moştenire. Ea

însă a ținut mortiș să cîștige cauza, ba a silit-o și pe toanta aceea de servitoare să îndruge tot felul de năzbîtii despre bătrîn. Bietul de el nu făcuse nimic rău, nici prin minte nu-i trecuse așa ceva, dar femeile au scornit toată povestea și au îndemnat-o pe proasta de fată să mintă, convinse că, în felul acesta, vor reuși. Și, dacă stai să te gîndești, e o mare nerozie toată această afacere, fie și numai pentru că banii se împart la douăsprezece persoane. La drept vorbind, nici una din ele nu se alege cu mare lucru. Ia, colea, cîteva parale! Dacă i se ivește între timp o antrepriză, cîștigă banii aceștia în cîteva zile. Păcat de timpul pierdut! Ar fi scăpat, fără acest proces, de toate bîrfele astea nesuferite... El, de altfel, e un om simplu, care n-a ținut supărare niciodată cu nimeni. Lui îi este indiferent ce sentință va rosti mîine judecătorul. Se va supune, vesel și mulțumit că poate pleca, în sfîrșit, acasă.

Valkjärvi veghe și el pînă noaptea tîrziu. Se părea că îl supără și îl frămîntă faptul că lucrurile erau de proporții mult mai reduse decît le bănuise la început. Nu era însă un călău însetat de sînge. Astfel se consola, cel puțin, acum. Și, ce e drept, nu-l amuzase cîtuși de puțin spectacolul din sala de ședințe, al femeii însărcinate, purtînd uniforma de pușcăriașă, în fața băncilor pline de curioși. Și nici Ruskeala nu e chiar atît de moale pe cît părea la început. E blînd și domol ca înfățișare, dar nu e atît de ușor să ai a face cu el. Știe ce are de făcut și nu-și pierde nicicînd cumpătul, ba, din cînd în cînd, găsește chiar prilejul de

a plasa cu îndemînare cîte o remarcă ironică sau tăioasă, care este mai de efect decît orice oratorie. Asta explică de ce are o reputație atît de bună.

Dar și fără aceasta, Valkjärvi începuse să privească de la o vreme întregul proces dintr-un cu totul alt punct de vedere. Cînd instanța dezbătuse chestiunea moștenirii lăsate de bătrînul Hermann Metsäkulma, privise tot timpul pe funcționara băncii, citată ca martoră la proces. Era o fată deosebit de calmă și de înțelegătoare, și i se păruse cunoscut ovalul acela alb al feței și privirea plăcută, inteligentă. Fără îndoială, o mai întîlnise undeva. Cîndva, pe vremea cînd nu avusese răgazul de a se ocupa de ea, căci trebuia să-și vadă de carte.

Seara cînd, într-o proastă dispoziție și frînt de oboseală, se pregătea să părăsească sala pustie, fata îl întîmpină în prag. Fusese colegă de clasă cu sora lui mai mică și îi vizitase adesea ori în casa părintească. N-ar fi recunoscut-o însă, dacă ea nu i-ar fi amintit-o. Pe vremea aceea nu se prea uita la colegele surorii sale, fiindcă îi păreau mult prea mici pentru el. Fetița de odinioară crescuse însă mare și, pe deasupra, era surprinzător de drăgălașă, de agreabilă și deșteaptă; evident, în măsura în care se poate vorbi despre o deșteptăciune a fetelor.

Ar fi fost deci lipsit de cea mai elementară politețe să nu se ocupe de ea, o dată ce era acolo și nu se putea întoarce acasă decît a doua zi dimineață. Plăcută îndatorire de altfel, mai plăcută decît să stea în casă, singur și plictisit,

mai cu seamă în seri de toamnă ca aceasta, cînd ferestrele îl privesc întunecate şi telefonul poate să sune dintr-o clipă în alta ca să-l cheme cine ştie unde, ca să ancheteze vreo crimă sîngeroasă şi să-şi rişte chiar viaţa. Teama aceasta era, fireşte, oarecum exagerată. De cînd îşi făcea datoria în acest ţinut paşnic, niciodată încă viaţa nu-i fusese ameninţată de vreun pericol. În serile de sîmbătă se mai întîmpla ca flăcăii să se încaiere prin cîrciumile săteşti, dar nici atunci nu alerga numaidecît la faţa locului, ci prefera să doarmă bine, iar a doua zi să rezolve totul în tihnă.

Nu e însă nici un rău dacă exagerează puţin greutăţile carierei sale, ca să se înalţe în acest fel în ochii fetei. În ultimă instanţă, postul de căpitan de jandarmi la ţară nu este tocmai cel mai simplu şi mai confortabil! Dar surpriza cea mai plăcută a serii este că nu trebuie să caute subiecte de conversaţie. Fata aceasta nu seamănă cu altele: nu chicoteşte şi nu trăncăneşte fără şir, ci ascultă cu atenţie şi interes cînd îi vorbeşte despre cariera lui, punînd întrebări serioase şi inteligente. O interesează, fireşte, în primul rînd procesul crimei de la Siltakylä. Îşi dă silinţa să privească lucrurile dintr-o perspectivă juridică, să-i înţeleagă adică şi acest aspect.

— Concepţia dumitale nu e oare prea rigidă? De ce trebuie cu orice preţ să crezi tot ceea ce e mai rău despre oameni? Dumneata, în fond, nu eşti nemilos din fire, nu-i aşa?

Avea o bărbie frumoasă şi ochi foarte inteligenţi şi, în acelaşi timp, calmi.

— Hm, asta intră în competenţa mea. Aspră meserie, orice s-ar spune. Ai nevoie de multă tărie sufletească — răspunse el cu oarecare condescendenţă. O cauză sîngeroasă ca aceasta nu se poate rezolva cu mîngîieri. Societatea pretinde sancţionarea vinovatului, şi pe bună dreptate.

— Bine, dar dacă s-au iubit într-adevăr foarte mult? — întrebă fata şi îl învălui într-o privire caldă, luminoasă. N-ai cumva o fotografie a bărbatului? Tare-aş vrea să văd cum arăta.

Avea, din întîmplare, la el una dintre fotografiile pe care le luase la locul crimei. Se scotoci prin buzunare, deşi, după părerea lui, nu se cuvenea să fie văzută de o fată tînără. Fata însă insistă cu încăpăţînare şi cînd, în cele din urmă, îi arătă fotografia mortului, o privi mult timp cu atenţie.

— Pare un om de treabă şi bun la suflet — zise, privindu-l iar pe căpitan cu ochii ei calzi şi liniştiţi. Unui om foarte îndrăgostit îi poţi ierta multe.

— Foarte frumos ceea ce spui, noi însă, oamenii legii, nu avem dreptul de a ne înduioşa — răspunse Valkjärvi.

Seara trecu într-un mod atît de plăcut, încît mult timp după aceea Valkjärvi îşi aminti de ea cu plăcere. E de necrezut ca doi oameni de la oraş să se întîlnească tocmai aici, în acest colţ ascuns de lume, aşa, dintr-o simplă întîmplare. E un dar pe cît de neaşteptat, tot pe atît de plăcut din partea vieţii. La Helsinki s-ar

fi întîlnit, poate, fără nici un rost, ar fi trecut unul pe lîngă altul fără ca măcar să se salute. Aici însă, o astfel de întîlnire înseamnă cu totul altceva. Valkjärvi uită aproape în întregime eşecul supărător pe care îl suferise, propria lui înfrîngere şi toată istoria cu procesul trecu pe al doilea plan. Într-un tîrziu, cînd timpul era prea înaintat ca să mai poată rămîne împreună în locuinţa sa de burlac, o conduse pe fată la gazda ei. Vîntul scutura cu sălbăticie copacii desfrunziţi şi pămîntul se scufundase în beznă. Vedeau numai cerul, mai luminos cu o nuanţă decît obiectele din jur. Nu şi-o mărturisise nici în gînd, dar se simţea din cale-afară de singur acolo, în tîrgul acela. Poate însă că de-acum înainte va fi mai bine. În lungile seri de singurătate va putea să corespondeze cu un bun şi plin de înţelegere prieten, astfel că nu va mai recurge la sticla de rachiu ca să se consoleze.

— Noi, oamenii moderni, sîntem de fapt nişte nefericiţi — spuse fata, şi Valkjärvi o ascultă cu încîntare, deşi pînă acum nu făcea decît să surîdă la auzul unor astfel de sentinţe grave, îndeosebi cînd ele erau rostite de o femeie. — Acasă, în capitală, n-am simţit această senzaţie şi, poate, nici alţii n-o simt — continuă fata. Aici însă, pe această şosea întunecată, unde nu se aude decît vuietul copacilor şi nu se zăreşte decît departe licăritul unui punct luminat, ca o îndepărtată încurajare, te simţi cuprins deodată de un fel de tristeţe languroasă... Şi rîvneşti la mai mult decît ai.

— Omul însuşi nu e mai mult decît licăritul unui punctişor cald de lumină în bezna nemărginită — făcu Valkjärvi şi simţi că roşeşte pînă la urechi. Mai mare ruşinea ca un bărbat în toată firea să flecărească astfel de nerozii! E bine măcar că e întuneric şi fata nu-l poate vedea. — Uneori... nu întotdeauna însă, aşa, din cînd în cînd, simte că n-ar putea să rămînă singur în întuneric, ca în copilărie, cînd se trezea noaptea şi începea să ţipe deznădăjduit, de frică. Pe urmă, îşi dă, fireşte, seama că e mare şi că zadarnic ar mai ţipa, fiindcă nimeni nu vine să-l mîngîie şi nici nu se cuvine să ţipe.

Acasă, la Helsinki, nu le-ar fi trecut prin gînd să vorbească pe tonul acesta, ba, poate că dacă se vor mai întîlni pe viitor — ceea ce, de altfel, e mai mult decît sigur — vor evita cu grijă asemenea confesiuni neroade. Dar amintirea acestei nopţi întunecate va stărui în sufletul lor, oricîte candelabre s-ar aprinde şi oricît vacarm i-ar înconjura în viitor.

Mai tîrziu s-ar putea chiar să se căsătorească, să aibă doi sau trei copii şi să se certe pentru cheltuielile gospodăriei. Valkjärvi va ajunge un avocat renumit, va cîştiga bani din cîteva afaceri răsunătoare, îi va creşte burta şi părul are să-i cadă, în timp ce opiniile sale vor deveni mai rigide. Copiii vor creşte şi vor merge la şcoală, iar mama va fi preocupată de regimul ei. Vor avea o locuinţă frumoasă şi prieteni agreabili, o dată pe lună se vor îmbrăca în ţinută de seară şi tinerii jurişti vor vorbi cu mai mult respect în faţa domnului avocat Valk-

järvi decît vorbesc acum cu domnul căpitan rural. Ceea ce e mai ciudat însă e că toate aceste li se vor părea şi atunci nespus de importante.

Noaptea aceasta de ţară va străluci însă mereu într-înşii ; poate că, privită de departe, ea va fi din ce în ce mai frumoasă şi bucuria ei tot mai pură. Ajuns acasă, în camera lui pustie, Valkjärvi nu putu adormi multă vreme, gîndindu-se la toate acestea. Somnul îl ocolea — şi asta îi făcea acum bine. Nu era mici urmă de amărăciune sau mîhnire în sufletul lui şi nici prin minte nu-i trecu că în ziua aceea suferise, în calitatea sa de procuror, o înfrîngere neaşteptată.

Nici bătrînul judecător Miemonen nu putea să doarmă, în patul străin în care pînă şi cearceaful i se lipea ciudat şi neobişnuit de rece de trup. Cu trecerea timpului, trupul acesta pierduse din căldura animală, dar pe măsură ce corpul sleieşte în forţă şi se ofileşte, spiritului îi cresc aripi şi tinde mereu mai sus. Dacă i-ar rămîne măcar atîta putere, încît să înfăptuiască idealul de justiţie pe care acum, în sfîrşit, îl întrezăreşte !

De cînd se culcase, descoperise în el o senzaţie din cale-afară de ciudată. Părea că pluteşte, înălţîndu-se imaterial, iar în pat, pe cearceaful rece de hotel, rămîne în locul lui un trup străin. Reconstitui în gînd, cu precizie, toate amănuntele procesului, analizînd atent mimica şi modulaţiile vocii martorilor, pentru a putea să cîntărească în amănunt miezul fiecărui cuvînt incomplet şi al fiecărei aluzii.

Că poate să fie vorba de cel mult omucidere nepremeditată, asupra acestui punct nu se îndoia cîtuşi de puţin. Adevărat că a existat şi o intenţie a uciderii inginerului, dar o fiinţă a cărei speranţă şi bucurie, a cărei viaţă însăşi se năruie într-o singură clipă nu se mai gîndeşte la ceea ce face. Omorîse orbeşte, pe jumătate inconştientă, probabil instinctiv, sub imperiul unei obsesii, nicidecum ca să-şi apere propria viaţă. Nu se gîndise la nimic altceva — în măsura în care omeneşte se poate stabili acest lucru — vrînd doar să apere trupul iubitului ei. Din punct de vedere juridic, dragostea ei e considerată adulter, asta e adevărat. Dar oare căsătoria nu încetează — după o concepţie elementară şi umană de drept — în clipa cînd unul dintre soţi îi anulează orice sens şi orice semnificaţie ?

În faţa legii, evident, continuă să rămînă o căsătorie validă, dar din moment ce procurorul n-a reuşit să probeze comiterea adulterului, punctul acesta nu mai poate să fie singurul decisiv.

Femeia n-a procedat corect atunci cînd a încercat să-şi ascundă fapta şi să şteargă orice urmă. Pe de altă parte, nimic mai firesc. Nu se străduieşte oare şi copilul să-şi ascundă greşeala săvîrşită ? Şi nu e convins oare că un lucru care n-a fost văzut de nimeni nu poate să fie rău ?

Cînd gîndurile sale ajunseră la acest punct, bătrînul judecător Miemonen încetă să mai judece prin optica legii şi a societăţii, mulţu-

mindu-se să se gîndescă la acuzată. Era o femeie relativ tînără şi aştepta un copil. Ascunzîndu-şi fapta săvîrşită, a greşit în primul rînd împotriva ei însăşi. Cine ucide un om încetează a mai fi o individualitate suverană, oricît i-ar fi fost de puternic sentimentul de independenţă de pînă atunci. El se situează automat în afara propriei sale fiinţe, pe care n-o mai poate domina, iar „eul“ său de demult prinde să se destrame. Cu cît sufletul unui astfel de om este construit mai solid, cu atît este mai adevărat că, încercînd să-şi disimuleze păcatul, se pedepseşte excesiv de aspru. Nu întîmplător se aminteşte în Biblie de semnul lui Cain. El are, fără îndoială, o semnificaţie profundă şi eternă.

Femeia aceasta şi-a ucis întîi bărbatul, dar pe urmă — atunci cînd a ascuns cadavrul — s-a ucis pe ea însăşi şi întregul ei viitor. E de o mie de ori mai bine pentru ea că a fost descoperită, că trupul celui ucis a putut să fie scos din mlaştină şi că îşi poate lua acum pedeapsa.

Cel care îşi ispăşeşte vina e un om liber. Liber într-un cu totul alt sens, fireşte, decît acela că poate să umble de colo pînă colo. Fără această eliberare, nopţile lui, ba şi ale copilului sînt tulburate de strigătul mortului din mlaştină.

Pedeapsa însă nu trebuie să fie din cale-afară de aspră, spre a nu distruge în ea ceea ce e încă viu şi, din punct de vedere social, o valoare. Bătrînul judecător parcurse cu gîndul articolele de lege, împreună cu circumstanţele

agravante şi cele atenuante în legătură cu omuciderea. Codul penal era deschis înaintea lui şi îl urmărea cu atenţie, pe întuneric, cu toate că nu-şi mişca nici un deget. Textul vechi, atît de rece în obiectivitatea lui, i se săpase demult în minte, după practica atîtor decenii, în aşa măsură încît chiar dacă ar fi vrut să omită vreun cuvînt, n-ar fi fost în stare.

În acest timp, acuzata dormea adînc sub pătura aspră din celulă, ca un animal hăituit, ajuns în sfîrşit în adăpostul său. Dormea ameţită, nesimţitoare şi fără vise, ca şi cînd n-ar mai fi vrut niciodată să se trezească. Şi, în trupul ei, viaţa nouă abia înmugurită sorbea cu bucurie din carnea şi din sîngele său.

XIII

Spre dimineaţă, norii se împrăştiară şi aerul se lumină de o palidă scînteiere. Sala cea mare se umplu din nou de oameni, dar atmosfera era apăsătoare şi se părea că intrarea judecătorului e aşteptată cu oarecare tristeţe. Dacă vreunul din asistenţă încerca să rîdă, era adus îndată la raţiune, iar observaţiile hazlii stîrneau un efect contrar celui scontat. Era şi un ziarist în sală, pe care toţi îl priveau încruntaţi şi îi întorceau spatele de cîte ori încerca să întrebe ceva pe cîte un localnic.

E bine că măcar azi n-are să mai dureze mult. Are să se pronunțe în curînd sentința și cazul va fi șters de pe ordinea de zi.

În sfîrșit, își făcu apariția și judecătorul Miemonen, iar jurații luară loc la masă. Fu introdusă acuzata. De astă dată, nu mai era atît de înspăimîntător de palidă și, cu toate că își ținea capul plecat, atitudinea ei părea mult mai liniștită ca în ajun. Judecătorul îi oferi din nou un scaun.

Era îmbrăcată tot în uniformă de pușcăriașă, firește. Își încleștă iar mîinile în poală și se uită la judecător cu o privire împăienjenită, în care părea că mijește totuși o umbră șovăitoare de speranță.

Procurorul recapitulă pe scurt rezultatul depoziției martorilor și consideră ca fapt dovedit că inginerul Jönson avusese motive întemeiate de a se teme că va fi omorît și de a-și procura o armă pentru a se putea apăra. Se poate presupune, așadar, că acuzata a săvîrșit fapta, cu alte cuvinte și-a ucis soțul, după o oarecare premeditare. Ba, ceva mai mult, dat fiind că a ascuns cadavrul, și a negat la început cu încăpățînare, și a plănuit fărădelegea sa cu sînge rece și cu evidentă atrocitate, e greu de crezut că ar fi săvîrșit fapta într-un moment de agitație sau de demență temporară. Pe bună dreptate a fost contestat adevărul celor mărturisite de ea. Deși comiterea adulterului nu se poate dovedi juridic, ea este evidentă și limpede pentru toate conștiințele.

Cei prezenți se cercetară pe ascuns unii pe alții, ca și cînd și-ar fi pîndit reciproc gîndurile. Toți rămaseră însă foarte serioși, fiindcă nimeni nu avea poftă de rîs. Valkjärvi era și el surprinzător de palid, vorbea distrat, de parcă gîndurile i-ar fi fost în altă parte. O expresie nouă și necunoscută îi schimbase trăsăturile feței. Nu se uita spre acuzată și, în întreaga lui atitudine, se ghicea că privește obligația de procuror ca pe o povară chinuitoare. Supuse deci cazul sentinței judecătorești și nu mai ceru nici o amînare.

Avocatul Ruskeala comunică și el hotărîrea sa de a supune cazul hotărîrii instanței. După dezbaterile din ajun, nu mai are nimic deosebit de adăugat. Toți au avut prilejul să se convingă că acuzația de omucidere intenționată fusese construită pe temeiuri foarte nesigure. Starea psihică maladivă a inginerului Jönson, stare care constituia un permanent pericol public, e suficient dovedită de cele săvîrșite de el : dintr-o josnică sete de răzbunare, ucide mișelește pe un muncitor vrednic, cu un caracter impecabil. Acuzata încearcă deznădăjduită să-și ascundă fapta monstruoasă, săvîrșită într-un moment de groază, dar acest lucru nu poate să surprindă pe nimeni. Omenește, gestul e explicabil. În schimb, cînd își dă seama că totul e zadarnic, mărturisește cu sinceritate și plină de căință. Nici chiar procurorul nu poate să clatine instanța în convingerea sa că e vorba numai de un moment de rătăcire a unei femei iubitoare de adevăr, și nicidecum de o mincinoasă îndărătnică.

După lichidarea formalităților obișnuite, părțile se retraseră și publicul evacuă sala. Rămase doar tribunalul pentru deliberare. Judecătorul ceru juraților să-și exprime părerea în ceea ce privește veracitatea depoziției martorilor.

— E foarte greu să pronunți o sentință — murmură cel mai bătrîn dintre ei și clipi îngrijorat spre judecător. Ceilalți își scotociră de prin buzunare pipele și prinseră, unul cîte unul, curajul de a vorbi. Datoria lor este să-l sprijine pe judecător, și atît.

Numai un învățător uscățiv, cu obrazul livid, luă atitudine îndîrjită împotriva acuzatei. Vorbea cu o voce scîrțîită despre decăderea moravurilor și declară că sînt datori să profite de acest prilej spre a servi un cutremurător exemplu, din care tînăra generație să poată trage învățămintele necesare.

Judecătorul Miemonen le comunică pe un ton ferm, dar în același timp cît se poate de calm, că nu vrea să se facă de rîs, tocmai acum, la bătrînețe. Tribunalul suprem n-ar confirma sentința, în cazul cînd ar accepta teza acuzării de crimă premeditată, pe baza unor date atît de incomplete. O femeie însărcinată nu poate fi atît de necugetată, încît să riște o condamnare pe viață pentru crimă premeditată, o dată ce are toată libertatea să divorțeze de soțul ei pe cale legală. Motive de divorț avea suficiente. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că ea l-a îngrijit cu răbdare pe acel nenorocit de inginer și că l-a hrănit ani la rînd. Dar, chiar dacă nu poate să fie vorba de asasinat, ci doar de omucidere, susținu învățătorul, i se cuvin cel puțin zece ani de temniță grea mai ales în împrejurările prezente, atît de grave.

Cei patru jurați se priviră. Zece ani de temniță ? Aiurează învățătorul ? E stîrnit de-a binelea, dracu să-l ia ! Cel mai bătrîn dintre ei, un fermier blajin și potolit, se supără foc pe învățător. Doar n-are de gînd să omoare o femeie însărcinată ? Fiindcă zece ani n-ar putea suporta, acest lucru este sigur. Iar acel Alfred făcea mai bine să-și fi tras lui însuși un glonte în cap, mai demult. Cel puțin ar fi sfîrșit, în acest caz, ca un adevărat bărbat.

Judecătorul îi lăsă să discute și să se certe. O rază palidă de soare pătrundea pe fereastră chiar asupra lui și îl încălzea. Pe coperta voluminosului cod penal se cățăra încetișor o muscă de toamnă. Judecătorul Miemonen ronțăia o bomboană, cufundat în amintirile trecutului. De sute și mii de ori trăise această scenă. Oameni maturi și gravi discutau în jurul său, însoțindu-și părerile înfierbîntate cînd cu izbucniri furioase, cînd cu cîte o clipire glumeață. El aștepta sfîrșitul, fără să intervină. Dar n-avea să mai facă asta mult timp. Va trebui să-i părăsească pe toți, pe acuzați și pe procurori deopotrivă, toată această lume atît de cunoscută, atît de familiară. Trist !...

După ce jurații își epuizară toate cunoștințele juridice și discuția amenința să se banalizeze, începu să le dicteze, molcom, propria sa părere.

Pe baza depoziţiilor făcute de martorii citaţi şi a altor probe, membrii instanţei îşi exprimă în unanimitate părerea că omuciderea a fost săvîrşită în legitimă apărare; evident, nu într-o stare suficient de întemeiată de legitimă apărare, termenul fiind în acest caz puţin exagerat. El, judecătorul Miemonen, care cunoaşte mai puţin decît oricare dintre juraţi trecutul şi caracterul persoanelor din proces, ca şi de altfel condiţiile locale, a ajuns la aceeaşi convingere. Propune deci doi ani de închisoare, ca fiind pedeapsa cea mai corespunzătoare. E relativ o sentinţă uşoară, în raport cu exagerările şi vîlva stîrnite de acest caz, dar instanţa are dreptul să pronunţe chiar şi achitarea. La asta, fireşte, nu se gîndeşte — şi examină pe rînd feţele juraţilor, ca să vadă dacă sînt într-adevăr de acord cu acest punct — o achitare n-ar fi tocmai potrivită. Doi ani însă ajung. Sentinţa aceasta n-are s-o distrugă nici trupeşte, nici sufleteşte, şi după ce îşi va ispăşi pedeapsa, va putea să înceapă o viaţă nouă. Speră că oamenii de frunte din sat o vor ajuta şi o vor ocroti o bucată de vreme, pînă se va putea restabili cît de cît. După toate semnele, femeia ţine mult la ferma Metsäkulma şi iubeşte casa şi pămîntul. Va fi, probabil, o bună fermieră!

Învăţătorul bombănea indignat, spunînd că acea casă va deveni un viespar de imoralitate, dar că lui nu-i mai pasă de nimic. Toată vara, desfrînarea s-a ţinut acolo lanţ şi oamenii din sat ştiau ce se întîmplă sus, la fermă, fiind profund scandalizaţi. Degeaba mîrîia însă, fiindcă juraţii ceilalţi nu-i dădeau nici o atenţie. Apoi, judecătorul începu să dicteze liniştit motivarea sentinţei.

Mai era însă şi cealaltă cauză, cele cincizeci de mii de mărci ale lui Hermann Metsäkulma. Moştenitorii o insultaseră pe acuzată, învinovăţind-o de lucruri grave, ba încercaseră să compromită pînă şi memoria răposatului Metsäkulma, vrînd să dovedească viaţa necinstită pe care ar fi dus-o. Despre lipsa de orice temei a acestei învinovăţiri, judecătorul crede că toţi s-au putut convinge. Juraţii răspunseră spontan afirmativ, însă învăţătorul se abţinu. Privea ţintă pe fereastră, cu ochii lui goi şi incolori. Judecătorul ştia că, din punct de vedere juridic, întreaga chestiune nu e chiar atît de uşoară pe cît pare. Un avocat abil ar putea să se lege de unele amănunte şi să provoace serioase dificultăţi. Bietul Hermann Metsäkulma se înşelase amar crezînd că familia sa se va supune voinţei lui fără să crîcnească. El, judecătorul Miemonen, e în orice caz de părere că e vorba de o simplă donaţie, nicidecum de o moştenire. Nici cel puţin rudele răposatului n-au izbutit să infirme această ipoteză. Dacă totuşi nu le convine, au dreptul să facă apel sau să atace pe altă cale legală dreptul femeii asupra sumei.

Mintea lucidă şi practică a juraţilor vedea însă chestiunea mult mai simplu. Era evident că bătrînul Hermann Metsäkulma voise să transmită banii femeii, o dată ce transcrisese

livretul pe numele ei. Este deci în drept să-i şi încaseze. Judecătorul Miemonen zîmbi în sinea sa. Ar fi putut să jure că amănuntul acesta le va da mai multă bătaie de cap celor de la tribunalul suprem, decît întregul omor. Îndată ce e vorba de bani sau de proprietate, ştiinţa juridică devine neînchipuit de încîlcită. Un biet judecător bătrîn ca el nu trebuie să-şi măsoare puterile cu greutăţi de acest fel. Asta este treaba celor care ţin pas cu litera legii. E drept că suma nu e exagerat de mare: cincizeci de mii de mărci! Pentru cine are însă de gînd să refacă o fermă părăginită, peste vreo doi ani, înseamnă un ajutor destul de important.

În acest caz, sentinţa pe care judecătorul Miemonen o dictă sună destul de ciudat. Raza palidă de soare ce pătrundea pe fereastră îi încălzise plăcut mădularele bătrîne.

În timp ce instanţa delibera cazul femeii, ea aştepta într-una din încăperile vecine.

Era o cameră neaerisită, apăsătoare. Şedea acum cu mîinile abandonate în poală şi privea culisele de teatru proptite de pereţi. În localul primăriei se organizau uneori spectacole de amatori, care aveau nevoie de asemenea decoruri. Pe unul din ele era pictat un mesteacăn şi un lac, iar pe mal o casă roşie.

Nu simţea nici un fel de teamă. Viaţa nouă începea să mişte în trupul ei, iar somnul lung de peste noapte şi vremea care se înseninase îi purificaseră sufletul de orice gînd rău. Simţea iar că pămîntul îi aparţine şi ei şi că nimeni nu

poate să-i conteste vreodată acest drept asupra lui. Pămîntul răbdător are s-o aştepte pînă se va întoarce la el, să-l îngrijească şi să-l muncească, chiar dacă asta va dura zece ani. Şi viaţa nouă care creşte şi se împlineşte într-însa se va smulge pînă atunci din trupul ei, fără ca să poată cineva s-o împiedice sau s-o zădărnicească... Viaţa zămislită în vîrtejul bucuriei, într-o vară dogorîtă de soare... Este bunul ei, pe care nu i-l vor răpi nici zidurile temniţei, nici oamenii cu inima de gheaţă.

Îşi închipui că mai ţine în poală capul iubitului şi mîna ei mîngîie în gînd bărbia aspră. Era bine acum, aşa. În ceasurile de cumplită amărăciune îi crescuse pe suflet o crustă de ură şi de încăpăţînare, cenuşie şi tare ca pămîntul. Era sigură că viaţa nu se va mai întoarce niciodată la ea. Va trebui să străbată drumul acesta greu, ca să poată să simtă din nou zvîcnetul vieţii, să descopere şi să primească în trupul ei lumina palidă a bucuriei necunoscute.

Ştia de asemenea că oamenii o excomunicaseră pentru totdeauna din rîndul lor. Dacă s-ar întoarce vreodată printre ei, ar arăta-o cu degetul şi privirile lor compătimitoare ar durea-o mai rău decît palmele pe obraji. Iar copilul ei ar trebui să suporte destinul şi ruşinea amarnică. Negustorii şi vecinii l-ar arăta cu degetul şi l-ar înrăi, l-ar îmbătrîni înainte de vreme. Nu demult mai credea că moartea ar însemna o izbăvire în zbuciumul ei, dar de cînd simte că în pîntece se zbate viaţa asta mică, nu mai crede că moartea ar putea fi o mîntuire.

Pentru că totul își are înțelesul adînc și tainic. Drumul pe care soarta ți-l croiește trebuie străbătut pînă la capăt. Ea a fost atît de aspră și de neîndurătoare tocmai fiindcă a suferit mai mult și mai amarnic decît alții. Cel căruia i-a fost însă dat să cunoască o fericire atît de nemăsurată, trebuie să și sufere cel puțin tot atîta. Înțelesul acesta tainic și necunoscut s-a împlinit poate în propria ei viață, chiar fără știrea ei. Căci dacă nu astfel ar sta lucrurile, șubreda minte omenească ar trebui să înceteze a mai gîndi... orice judecată ar trebui stîrpită.

Nu simțea nici o teamă. Stătu dreaptă, cu capul ridicat tot timpul cît bătrînul judecător citi sentința. Cei din sală îi urmăriră curioși expresia feței și răsuflară ușurați. Doi ani! Nici nu e mult! Rămîne de văzut dacă instanța de recurs va confirma sentința.

Miemonen așeză hîrtia pe masă și o privi compătimitor pe acuzată. Dreaptă, cum stătea în mijlocul sălii, acoperind aproape în întregime pe cei aflați în spatele ei, era impunătoare. Stătea semeață, în uniforma de pușcăriașă, femeie dîrză și puternică, în care nu mai rămăsese nici încăpățînare, nici amărăciune, dar care refuza să se încline înaintea oamenilor. Imaginea aceasta e vrednică de ținut minte, o demnă încheiere a unei lungi și cinstite cariere de magistrat!

Cînd femeia intră pe sub poarta mare și neagră a închisorii, amurgul își stinsese demult bogăția de culori tomnatice. Ferestrele zăbrelite o priviră întunecate și dalele de piatră ale culoarului răsunară familiar sub ghetele ei grosolane. Nu se temu însă și nici nu simți vreo strîngere de inimă. Viziunea pe care o avu în acele clipe era cu totul nouă: își scaldă și își îmbracă copilul, lipindu-și obrazul de grumăjorul lui catifelat. Nu simțea decît aroma miraculoasă a noului născut și nu mai vedea pe temnicera ursuză, care pășea în urma ei, pe culoarul gol și sonor, înspre ușa cu gratii.

CUPRINSUL

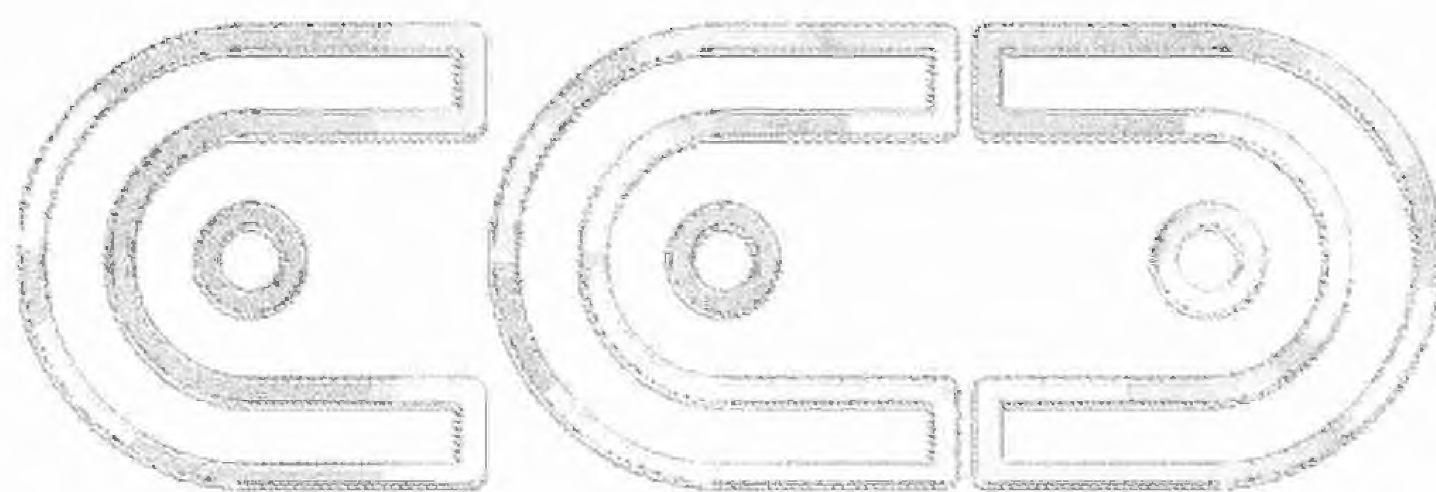

TIPARUL EXECUTAT DE:

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipar: 11,75; comanda nr. 2808

Scanare și prelucrare digitală

de

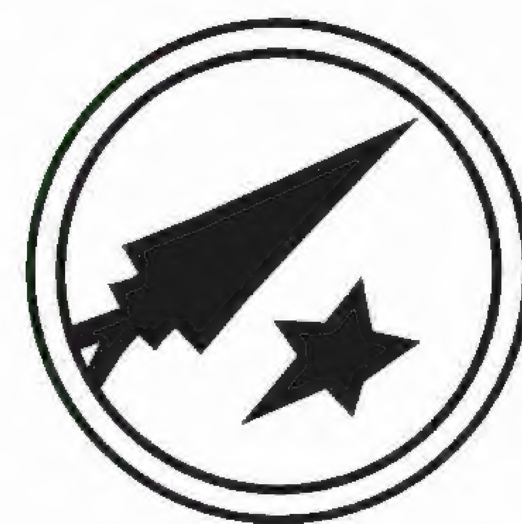

Anonim

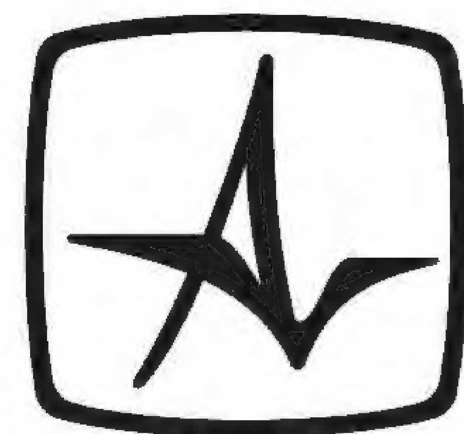

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

